

„Down-baba született..”

Az anyáknak megadatott az emberiség által ismert legnagyobb kincs:
a tudat, hogy jobbá tehetik valaki másnak az életét.

(Ismeretlen szerző)

Tartalomjegyzék

I. A Down-szindróma

Kedves Kismama!	7
Down-baba született	9
Hogyan választ az Úr... ..	17
A Down-szindróma.....	19
Címek, információk	23

II.1. Korai fejlesztés (1)

Kissné Haffner Éva - Alkonyi Mária: Ők és mi Down-szindrómás csecsemők és kisgyermek korai fejlesztése	31
---	----

II.1. Melléklet

Mozgással kísérhető mondóka-, vers- és dalgyűjtemény	107
--	-----

II.2. Korai fejlesztés (2)

Heinz Bach: Értelmi fogyatékos és fejlődésében visszamaradt csecsemő és kisgyermek korai fejlesztése. Gyakorlatok szülők számára	133
---	-----

III. Óvodás korú gyermekek fejlesztése

A Macquarie Egyetem fejlesztő programja

Előszó és bevezető	163
Számolás	165
Korai olvasástanítás.....	185
Rajzolásfejlesztés és íráselőkészítés	209

IV. Az orvos szemével

Dr. Wolfgang Storm előadásainak rövid ismertetése.....	227
A Down-szindrómás gyermek, mint krónikus páciens.....	233
A Down-szindrómások egészségi problémái, orvosi ellenőrzése	239

I. A Down-szindróma

Kedves Kismama!

Down-baba született

Hogyan választ az Úr családot a fogyatékos gyermeknek?

A Down-szindróma

Címek, információk

Kedves Kismama!

Szeretettel gratulálok a kisbaba születéséhez!

Tudom, milyen nehéz napokat él át, hiszen a várva várt egészséges újszülött helyett Down-szindrómás babája született.

Sok évvel ezelőtt én is átéltem ugyanezt. Akkor azt hittem, az egész életem tele lesz bánattal, szomorúsággal és nehézséggel.

Ma már három gyermek boldog és elégedett édesanyja vagyok. Réka Down-szindrómás, huszónégy éves, kiegyensúlyozott, elégedett, boldog nagylány, családnk teljes jogú tagja. Ami születésekor félelemmel töltött el és bánatot okozott, mára az ellenkezőjébe fordult. Büszkeséggel és elégedettséggel tölt el bennünket, hogy nem riadtunk meg a feladattól, és mára szeretetben, önbecsülésben gazdagon éljük a hétköznapijainkat.

Ha Önök úgy érzik, szeretnének találkozni velem, keressenek meg telefonon. Szívesen meglátogatom Önöket személyesen, és válaszolok a kérdéseikre.

Keszercéné Rab Jolán
06/20 326-5858

„Down-baba született...” c. válogatásunkat a Down dada-szolgálat működése alatt hosszú évek munkájával összegyűjtött és már számos család életében hasznosnak bizonyult segítő anyagok felhasználásával állítottuk össze.

A Pécsi Down Alapítvány köszönetet mond a magyar Down Alapítványnak és személyesen Gruiz Katalinnak, hogy rendelkezésre bocsájtotta anyagait a kiadvány elkészítéséhez.

Küldetésünket teljesítve, célunk ezen kiadvánnyal is sorstársaink segítése, bátorítása, biztatása abban az első látásra oly nehéznek tűnő helyzetben, amikor a családba egy Down-szindrómával született gyermek érkezik.

Sorstársak és neves szakemberek írásainak segítségével nyújtunk részletes bemutatást a Down-szindrómáról, megtalálhatják az ezzel kapcsolatos leghasznosabb adatbázist, és támogatást adunk a gyermekkel való foglalkozáshoz, célzott és tudatos fejlesztéséhez, szinte már a megszületését követő pillanatoktól kezdve.

A gyermekkel való foglalkozás folyamán a szakemberek ezen összeállításban olvasható útmutatásait is követve, a Down-gyermekeket nevelő szülők is örömtelibbé és gazdagabbá tehetik gyermekük és egész családjuk életét és mindennapjait.

Pécsi Down Alapítvány
2011. május

Down-baba született

A kiadvány a Down-szindrómás emberek megsegítésére alakult Erlangeni Önszegélyező Csoport kiadványa alapján készült.

Felelős kiadó Down Alapítvány, dr. Gruiz Katalin, 2004

Kedves szülők, kedves rokonok, kedves barátaim!

Világra jött egy kisbaba. Egy kisbaba, aki „más”, mint az, akit szeretetteljes tervezéssel vártak és elképzelték maguknak. Egy kisbaba, aki Down-kóros. Ennek ellenére mi teljes szívből gratulálunk, hiszen a kis jövevény sok boldogsággal és gyengédséggel fogja Önöket megajándékozni! Önök most teljesen kétségbe vannak esve, el sem tudják képzelni, mi lesz ezután?

A következő napokban és hetekben rengeteg kérdést fognak feltenni: hogy fog kinézni az én gyerekem? Egészséges lesz-e? Megtalálja-e helyét a világban? Miért éppen velünk történt ez!?

Ezekre a kétségbeesett kérdésekre vannak válaszok. A következő néhány oldalon szeretnénk információkat adni a Down-szindrómáról, és segíteni fájdalmuk és bánatuk elviselésében. A baba „másságának” tudata fájdalmas. Önök azonban lépésről lépésre nőnek majd fel új feladatukhoz, és olyan világot fognak megismerni, amelyben főszerepet játszik egy-egy huncut mosoly, a kezükbe tett pici, puha kezecke, a sok-sok ragaszkodás és melegség.

Keressék más érintett szülők társaságát, beszélgessenek velünk. Az Önök környezetében is akadnak segítőkész emberek. Tudniuk kell, hogy nincsenek egyedül!

Mi a Down-szindróma?

A Down-szindróma a 21. kromoszómapár rendellenessége. A kromoszóma a test sejtjeinek része, genetikai anyag. A kromoszómák hordozzák a szervezet tulajdonságaira és kinézetére vonatkozó információkat. A kromoszómákat nagyság szerint számozzák. Mind a petesejt, mind a hímivarsejt egy-egy, 23 kromoszómából álló kromoszómakészletet tartalmaz, köztük egy-egy 21-es számút.

A megtermékenyülés során a két kromoszómakészlet összeolvadása révén kromoszómapárok jönnek létre, majd a sejtek osztódással szaporodnak. Az esetek többségében már a megtermékenyülés előtt vagy a petesejtbe, vagy a hímivarsejtbe egy „létszámfeletti” 21-es kromoszóma kerül. Gyakori azonban az az eset, amikor az első osztódás során következik be a hiba.

A diagnózis igazolására, vérvétel után sejteket különítenek el, majd tenyésztik őket. Az így nyert kromoszómakép neve: kariogram. Az embernek rendes körülmények között 23 kromoszómapárja van, tehát összesen 46 kromoszómája, melyből 23 anyai, 23 pedig apai eredetű. Ezzel szemben a Down-szindrómás embereknél a 21. számú kromoszómából nem egy pár, azaz kettő, hanem három fordul elő, innen a jelenség szakmai neve: triszómia. Ritkábban a többlet-kromoszóma valamelyik másik kromoszómapárhoz kapcsolódik, ekkor transzlokációról beszélünk. Előfordulhat úgynevezett mozaikforma, amikor a triszómia csak a test sejtjeinek egy részében áll fenn.

A Down-szindróma vagy Down-kór a nevét Langdon Down angol orvos után kapta, aki 1886-ban először írta le klinikailag a tünetcsoportot, prognosztizálta a várható fejlődést, és nevelési tanácsokat adott. Azok a gyermekek, akik ezzel a rendellenességgel születnek, mind szellemi, mind testi fejlődésükben hátráltatottak. Egy sor különleges jegyet mutatnak, amelyek egyenként ugyan bármely gyermeknél előfordulhatnak, de együttesen csak a Down-kórra jellemzők. Gyakran fellépő problémák a kötő- és támasztószövetek, valamint az izmok gyengesége, a fertőzések iránti fogékonyság, pajzsmirigy-működési zavarok. Ezekhez kapcsolódhatnak szervi bajok, mint például szívhibák, eltérések a csontfelépítésben vagy a gyomor- és bélrendszerben. Ezek a problémák általában nem csökkentik az életképességet, és megfelelő orvosi kezeléssel gyógyíthatók, leküzdhetők. Ezek a gyerekek erősen igénylik a biztonságot és a gondoskodást. Általában őszinte, melegszívű, érzékeny, boldog emberkéek, szokatlanul jó szociális beilleszkedőképességük révén gazdagítják környezetüket.

A Down-szindróma előfordulási aránya világszerte azonos: 650-800 szülésre jut egy. Ennek a genetikai eltérésnek az okai ma még felderítetlenek. Az bizonyított, hogy mind az anya, mind az apa életkorának előrehaladtával nő az esély a Down-szindrómás gyer-

mek születésére. A Down-gyermekek szülő nők átlagos életkora mégis ugyanúgy 30 év alatt van, mint más esetekben.

Az örökletes tényezők szerepe kevesebb, mint 1%. 35 év felett vagy Down-gyerek utáni terhességnél fordulunk genetikushoz, vegyünk részt genetikai tanácsadáson.

Azt, hogy mikor avatja be rokonait, barátait, szomszédait, Önnek egyedül kell eldöntenie. A legjobb az összes érintettnek, ha ez minél előbb megtörténik, talán éppen ennek a fűzetnek a segítségével.

Most még biztosan nagyon nehezebb beszélnie róla, de minél gyakrabban teszi ezt, annál erősebben és biztosabban illeszkedik bele az új helyzetbe. Ne titkolja környezetete előtt szomorúságát, mutassa ki nyíltan, hogy különösen nagy szüksége van most embertársai megértésére. Gyakran ezzel lehet a környezet számára is megkönnyíteni és feloldani a helyzetből adódó gátlásokat, elérni, hogy ne forduljanak el Öntől.

Egy születési értesítésből

Vasárnap, 1985. augusztus 4-én megérkezett második kislányunk, Andrea, Juditka kishúga. A sors ezzel különleges feladatot rótt ránk, mert Andrea Down-szindrómás gyermek.

Szeretettel fogadjuk, és reméljük, sok örömünk lesz benne.

Értelmi, szellemi és testi fejlődés

Az élet első hónapjaiban a Down-szindrómás babák kortársaikhoz hasonlóan viselkednek. Ennek ellenére az a képességük, hogy az ingereket felfogják, azokra reagáljanak, korlátozottabb, mivel központi idegrendszerük még nem elég érett.

Az izmok gyengesége miatt a babák mozgása általában lanyhább. Összehasonlítva a többi csecsemővel, testsúlyuk valamivel kisebb, általános fejlődésmenetük lassúbb, később tanulnak meg ülni, járni vagy beszélni, mint az átlag. Képességeik és viselkedésük terén nagyon széles skálán mozgó, egyéni különbségek fedezhetők fel, amelyek részben az öröklött hajlamok összességének, részben az egyéni fejlődés, illetve fejlesztés következményei. A gyengéd, gondoskodó környezet orvosi gondozással és pedagógiai következetességgel párosulva, elősegítheti a fejlődést, így jelentősen befolyásolhatja azt.

Nem ismerjük a Down-szindrómás emberek fejlődésének végső határát. Az azonban biztos, hogy a gyermekek manapság jellemző megjelenési képe merőben különbözik a régebbi leírások alapján ismertektől. Van egy sor külső és belső jegy, amelyek által a Down-szindrómás emberek a köztük fennálló egyéni különbségek ellenére

is hasonlóságot mutatnak egymással. Sok arcvonás, testfelépítési és viselkedési jellemző közös náluk, de ezek nincsenek mindannyiuknál egyszerre jelen, vagy nem erősen kifejezettek. Minél jobbak az egyéni képességeik, amelyek orvosi, szociális és gyógypedagógiai eszközökkel fejleszthetők, annál inkább előtérbe lép a családi hasonlóság.

Akinek már volt dolga Down-szindrómás gyermekkel, gyorsan megszokja a kis-sé másfajta arcvonásokat, és elsősorban azt a boldog, simulékony, életvidám kis lényt látja benne, akit e vonások takarnak. A Down-szindrómás gyerekek általában kapcsolatteremtőek, barátságosak, nyíltak és ragaszkodóak. Ami talán hiányzik értelmi képességeik közül, azt érzelmekkel, embertársaikkal szemben tapasztalható kedves viselkedésükkel pótolják. A családban, az óvodában és később az iskolában beilleszkedésük és nyíltságuk példamutatóan hat. Nincs csodaszer, amely a megváltozott képességek következményeit tökéletesen megszünteti; a gyermekkel szemben tanúsított pozitív, reményteli magatartás azonban csodaként fog hatni. Higgyen gyermekében!

Ez a baba még jobban ránk van utalva

Kétségtelen, hogy már a diagnózis első megsejtése minden szülő számára óriási sokkal jár, amelyet szorongás, zavar, a jövőtől való félelem, bánat, kétségbeesés, gyakran a gyermek megtagadása követ. Mi legtöbbször azonban hosszú, gondoktól mentes életet remélünk újszülöttünknek, bár erre az új helyzetre nem vagyunk felkészülve. Éppen ezért keresni kell a kapcsolatot más érintettekkel, akik mindenkinél jobban átérzik azt, ami bennünk most játszódik, hiszen mindezt ők is átérték, ők sem tudták, hogyan tovább. Amíg végül is a saját gyermekük tanította meg őket arra, hogy hogyan is fogadják el, szeressék meg őt. Sokan a gyermekükkel való kapcsolatból merítettek új erőt ahhoz, hogy fordulat adjanak életüknek. Kérjen más érintettektől felvilágosítást a fejlődés menetéről, a problémákról és az örömeikről!

Ha el tudjuk fogadni az új helyzetet és a gyermeket, az emberi melegség és együttérzés új világa tárul fel előttünk. Egy pici élő, szeretetehes lény lett a gondjainkra bízva. Nézzük meg, vegyük karunkba a kisbabánkat, s tudni fogjuk, neki nagyobb szüksége van ránk, mint bárki másnak!

És ő sokszorosan fogja viszonzni szeretetünket.

Hogyan kezdjük hozzá?

Vegye gyermekét gyakran a karjába, mert sok gyengédségre van szüksége. Okvetlenül próbálkozzon meg a szoptatással. Ezzel nemcsak a bensőséges kapcsolatot teremti meg gyermekével, hanem már a kezdet kezdetén erősíti immunrendszerét, ingerli a testi és az agyi funkciók fejlődését, nem utolsó sorban pedig erősíti a renyhe nyelv- és szájizomzatot. Ha azonban nem tudna szoptatni, emiatt ne legyen lelkiismeret-furdalása! Ha gyakran szeretgeti a babát, és sok alkalmat biztosít neki cumizásra, ugyanolyan jól fog fejlődni. Amikor a kicsit a karjaiba veszi, ügyeljen arra, hogy „kerekén” tartsa, ami azt jelenti, hogy a fejcskéje, lábai és karjai a testközép felé mutassanak, mivel a kisbaba esetleg önmagától még nem képes erre a testhelyzetre. Ez a tartás nagyon fontos a további fejlődés szempontjából.

Az érzékelő képesség erősítése érdekében a baba több simogatást, becézést, gügyögést igényel, mint más csecsemők. Minden napra gondoskodjon figyelemfelkeltő ingerekről, például színes, mozgó tárgyokról, játékláncokról, megmarkolható játékokról, dalokról vagy kézjátékokról. Legfontosabb azonban az, hogy a gyermek vegyen részt a család életében, hogy lássa, hallja, megfigyelhesse a többieket. Így hamarosan kedvet kap ahhoz, hogy ő is résztvevője legyen ennek az életnek.

Az első években Önnek és gyermekének legfontosabb partnere a gyermekorvos. Ha teheti, olyan orvost keressen fel, aki nyitott az Önök problémájával szemben, akivel a fejlődés minden szempontját megbeszélheti, és aki esetleg arra is kapható, hogy alkalomadtán új utat járjon, ha a gyermek érdeke azt kívánja.

Teremtsen kapcsolatot egy logopédussal vagy állkapocsp problémákra szakosodott orvossal. Erre már az első hetekben szükség lehet, hogy hasznos és fontos tanácsokkal lássák el.

A gyermek általános fejlődése érdekében gyógytornagyakorlatok végzése gyakran szinte az első héttől kezdve szükséges, mert stabilizálja a fejlődést. Fejlesztésneurológus írja elő a gyakorlatokat és azok sorrendjét. A következő tornagyakorlatokat meg kell az orvossal beszélni, a szív állapota miatt is.

Napi teendői, látogatásai során vigye gyakran magával a bébit. Adjon lehetőséget környezetének arra, hogy megismerkedjenek gyermekével. Mutassa ki, hogy szereti a babát, hogy boldog. Így a többiek hamar elvesztik elfogódottságukat, hisz egy Down-baba kedves mosolya megragad mindenkit.

Milyenek lesznek a következő hetek és hónapok?

Gyermekének ugyanolyan igénye van a törődésre, játékra, élményekre, másokkal való kapcsolatra, mint minden más csecsemőnek. Tanulni akar, mindent elkövet, hogy utánozza környezetét. Mindent tegyen meg vele kapcsolatban ugyanúgy, mint megtenné máskülönben is. Vigye le sétálni, játszótérre, vigye magával nyaralni, kirándulni, úszni, járjanak csendesebb vagy virgoncabb társaságba. Ezenkívül keressen fel egy **korai fejlesztéssel** foglalkozó csoportot, ahol célzott játékokkal és tornával foglalkozhatnak.

Ha többet is meg akar tudni a Down-szindrómáról, ha tudni akarja, melyek a legjobb lehetőségei a jövőre nézve, milyen segítségre számíthatnak a kezdeti szakaszban, ajánljuk, hogy keresse meg a **Down Alapítványt**, 1145 Budapest, Amerikai út 14., telefon 363-6353, vagy a **Down Egyesületek** valamelyikét, ahol kiadványokat, videofilmeket és szóbeli tanácsot is kaphat az orvosi ellátás és a korai fejlesztés kérdéseivel kapcsolatban, továbbá hozzájuthat szakirodalomhoz és az önszegélyező csoportok címeihez.

Önnek és gyermekének a legjobbakat kívánjuk életútjukon!

Hogyan választ az Úr családot a fogyatékos gyermeknek?

Látom magam előtt az Urat, ahogy a magasból letekintve nagy gonddal és körültekintéssel válogatja ki eszméinek megtestesítőit, és utasítja az angyalokat, hogy jegyezzenek be mindent a Nagy Könyvbe.

– Ákos: fiú, védőszentje: Mátyás.

– Anett: leány, védőszentje: Cecília.

– Dániel, Judit, ikrek, védőszentül adjuk nekik Gellértet.

Majd az Úr átnyújt egy nevet az angyalnak, és elmosolyodik:

– Ennek a családnak adjunk egy fogyatékos gyermeket.

– Miért éppen nekik, Uram? Hisz olyan boldogok!

– Éppen azért – mosolyog az Úr. – Hogy adhatnék fogyatékos gyermeket olyan családba, ahol nem ismerik a nevetést? Kegyetlenség volna.

– De lesz-e hozzá elég türelmük? – kérdezi az angyal.

– Nem akarom, hogy túl sok türelmük legyen, mert akkor belefulladás az önsajnálatba és az elkeseredésbe. Ha túlesnek az első megrázkódtatáson és legyőzik a sértettség érzését, jól fognak boldogulni a helyzettel. Figyeltem ma az asszonyt. Megvan benne az öntudat és függetlenség, amely oly ritka és szükséges erény egy anyában. Látod, olyan gyermeket adok neki, aki a saját világában fog élni. Az anyának és a családnak ezzel kell majd együtt élnie, és ez nem könnyű dolog.

– De Uram, talán nem is hisznek benned!

– Az nem baj. Azon segíthetünk. Ez a család tökéletesen megfelel. Megvan bennük a megfelelő egészséges önzés.

Az angyal levegőért kapkod: – Önzés?! Hát az önzés erény?

Az Úr bólogat:

– Az az asszony, aki nem tud néha elszakadni a gyermekétől, nem fogja bírni a dolgot. Igen, ő az, akit megáldhatok olyan gyermekkel, aki nem tökéletes. Az anya most még nem tudja, de irigyelni fogják őt és családját...

Soha nem fognak bedőlni az üres szavaknak.

Soha nem fognak megtenni konvencionális lépéseket.

Amikor a gyermek először mondja, hogy „Papa, Mama”, csodát fognak átélni, és ennek tudatában is lesznek.

Olyannak fogják látni a teremtményeimet, amilyenek kevesen látják.

Úgy látják majd a dolgokat, olyan tisztán, ahogy én látom. A tudatlanságot, a gonosz-ságot, az előítéleteket. És megengedem nekik, hogy fölébük emelkedjenek. Soha nem lesznek majd egyedül.

Az anya életének minden percében mellette leszek, mert az én munkámat fogja végezni, és ez olyan biztos, mint ahogy mellette állok.

– És ki legyen a védőszentje? – kérdezi az angyal, és tolla megáll a levegőben.

Az Úr elmosolyodik:

– Elég, ha adunk neki egy tükröt.

A Down-szindróma

Dr. Gruiz Katalin, a Down Alapítvány elnökének írása¹

Az embernek 23 kromoszómapárja van, összesen 46 kromoszómája, melyből 23 anyai, 23 apai eredetű.

A Down-szindrómás emberek 21-es számú kromoszómájából nem kettő, hanem három fordul elő minden sejtben, ezért a rendellenesség neve: triszómia. Ritkán előfordul, hogy a szám feletti kromoszóma egy másik kromoszómapárhoz kapcsolódik, ekkor transzlokációról beszélünk. A mozaikos Down-szindróma esetében a triszómia a test sejtjeinek csak egy részében áll fenn. Ez úgy lehetséges, hogy a korai embrió egyes sejtjeiben kijavítódik a hiba, ezek utódsejtjei szabályosak lesznek.

Bármelyik fajtáját is vesszük a Down-szindrómának, a következmények azonosak: a gyermekek értelmi fejlődése lassú, testméretük eltér az átlagostól, izomzatuk általában renyhe, ízületeik lazák, növéstük alacsony, végtagjaik rövidek. Arcberendezésük jellegzetes Down-baba arc: pici orr, lapos orrnyereg, ferde vágású szem, apró fül, jellegzetes arcpír.

Természetükben is vannak közös vonások: őszinte, érzékeny, melegszívű emberek, jó szociális beilleszkedő képességgel. Családjuknak, barátaiknak rengeteg szeretetet adnak, számítás, gonoszság számukra ismeretlen fogalmak. Megfelelő módszerekkel „lassan, de biztosan” szinte mindent képesek megtanulni, jól motiválhatóak. Korlátozott értelmi képességüket az egyszerű emberek logikájával, metakommunikációval, érzelmekkel, zenével, táncsal és angyali humorral kompenzálják.

Sajnos egy sor betegség is gyakoribb náluk az átlaghoz képest, így a szívrendellenességek, a tüdőartéria hipertóniája, pajzsmirigy-működési zavarok, emésztőrendszeri fejlődési rendellenességek, ortopédiai problémák, szem- és látási problémák, fül- és hallási problémák, a vérképző rendszer zavarai, neurológiai és pszichiátriai zavarok, fertőzések, krónikus légúti megbetegedések, alvászavarok.

¹ Patika Tükör, 2005. május 5.

Segíteni kell

Ahhoz, hogy egy család viszonylag hamar kikerüljön a Down-baba születése utáni-miatti sokkos állapotból, általában segítség kell. Kell az információ, a bátorítás, legfontosabb talán a sorstársi segítség. A *Down-Dada* képzett szülőkből álló sorstársi segítőszolgálat: ha Down-baba születik, a szülők hívására megjelenik a Down-Dada, elmondja saját tapasztalatait, jogi és nevelési tanácsot ad, felhívja figyelmüket a szolgáltatásokra, segít a gyermek elfogadásában. Ennek is köszönhető, hogy egyre több Down-szindrómás gyermek nőhet fel saját családjában.

Hármas követelménynek kell eleget tennie annak, aki Down-szindrómás gyermeket nevel: biztosítani a gyermek jó egészségi állapotát, korai fejlesztését és elfogadását. Fontos elv, hogy az elfogadás és a szeretet elvárásokkal párosuljon.

A Down-szindrómás gyermekek szülei nem szeretnek erre gondolni, de a gyermeket tervező családok részéről természetes igény a Down-szindróma „megelőzése”, a születés előtti szűrővizsgálat, illetve diagnózis.

Nem dúsítunk a biztonságos módszerekben: a legbiztosabb diagnózist a magzat sejtjeinek tenyésztése utáni kromoszómvizsgálat adja, de ehhez a magzatvízből kell mintát venni (amniocentézis), ami növeli a vetélés kockázatát, és csak viszonylag későn, a magzat életének 4. hónapjában végezhető el. Korábban lehet mintát venni a méhlepényből, de ennél is van vetélési kockázatnövekedés, és a találati statisztika is gyenge.

Az ultrahangos szűrővizsgálat további lehetőségeket kínál, elsősorban a Down-szindrómával korrelációt mutató nyaki redő (a magzati fejlődés 11. hetében néhány napra megjelenő ödéma a nyaki bőr alatt), a magzat alaki és méretbeli eltérései, valamint szívrendellenességek kimutatása által.

Előre jelezhetjük a Down-szindróma előfordulási valószínűségét: az ultrahanggal észlelt rendellenességek, a szülők kora (30 éves anyánál 1/1000, 40 évesnél már 1/100 az esély), az átlag alatti AFP-szint (alfa-főtoprotein: magzati vérfehérje, átlag feletti értéke a nyitott gerinc indikátora) és esetleges kórelőzmények figyelembevételével, szoftver segítségével számítják ki a kockázati tényezőt. Ha a kockázat meghaladja az elfogadható értéket, magzatvíz-mintavételre és kromoszómvizsgálatra kell sort keríteni.

Egyre többen szülik meg a magas kockázat vagy a pozitív diagnózis ismeretében is Down-szindrómás gyermeküket. Ők felkészülhetnek lelkileg és fizikailag is a gyermek fogadásra.

A Down-szindróma

Átlagban minden 600. gyermek születik Down-szindrómával. A triszómia-típusú rendellenesség nem örökletes. Véletlenszerűen jön, bárkivel előfordulhat. Ha ez éppen ve-lünk esik meg, nyeljük le könnyeinket, és készüljünk a feladatra. Egy megoldható fel-adatra, melyhez van segítség!

A Down Alapítvány szolgáltatásokkal segíti a Down-szindrómás gyermeket nevelő csa-ládokat és a Down-szindrómás embereket:

Down Dada szolgálat, szülők segítése – downdada@primlista.hu

Korai Gyógypedagógiai Fejlesztés és Tanácsadás – www.downkorai.hu

Down Ambulancia, gyerekeknek – Telefon: 363 3901

Altatásos fogászat – Telefon: 350 4737

Átmeneti Otthon (Krizisotthon) – Telefon: 208 5622

Napközi Otthon, munkahely – Telefon: 481 0084

Családias lakóotthonok

Szabadidős, oktató- és fejlesztőprogramok

Segítsen, hogy segíthessünk!

Segíthet adója 1%-ával (Down Alapítvány adószáma: 18005282-1-42)
vagy adományokkal!

A Down Alapítvány banki adatai:

HVB Bank, 1111 Budapest, Lágymányosi út 1–3.

Számlaszám: 10918001-00000013-38730007

Down Alapítvány – Telefon: 363 6353 vagy 273 1170

down@invitel.hu; www.downalapitvany.hu

Címek, információk

DOWN INTÉZMÉNYEK **KLUBOK ÉS ALAPÍTVÁNYOK**

Down Alapítvány

1145 Budapest, Amerikai út 14.
Elnök: Dr. Gruiz Katalin
Főtitkár: Ujvári Júlia
Telefon: (06-1) 363-6353, (06-1) 273-1170
Fax: (06-1) 273-1170
Adószám: 18005282-1-42
Banki adatok
HVB Bank,
1111 Budapest, Lágymányosi út 1-3.
10918001-00000013-38730007

Down Alapítvány Átmeneti és Napközi Otthona

Vezető: Mentés Éva
1116 Budapest, Szalóki u. 53.
Tel.: 06-1-481-0085, 06-1-208-5622

Csupaszívek Társasága (a Down Egyesület jogutóda)

Elnök: Csató Zsuzsa
1068 Budapest, Király u. 72. III. em.
Ingyenes zöld vonal: 06-80-203-993
Tel.: 06-1-341-0675
Fax: 06-1-413-1939

Abony – Szülőklub

Vezető: Dóka Mária
2740 Abony, Tószegi u. 25.
Tel.: 06-53-361-459

Ajka – Down Egyesület

Elnök: Király Péterné
8400 Ajka, Fő utca 42.
Tel.: 06-20-936-3101

Bicsérd – Szülőklub

Vezető: Szvacsekne Jahn Margit
7634 Pécs, Patak u. 8.
Tel.: 06-72-252-322

Gyöngyös – Szülőklub

Vezető: Orbán Csabáné
3200 Gyöngyös, Petőfi u. 64.
Tel.: 06-37-311-950

Gyöngyös – Könnyek Helyett Alapítvány

Ügyvivő: Dr. Eperjesiné Nagy Mónika
3200 Gyöngyös, Óralló u. 64.
Tel.: 06-37-319-581

Győr – Csillagszem Alapítvány

Elnök: Dr. Strényer Ferencné
9023 Győr, Cirkelli u. 31.
Tel. 06-96-415-926

Pécs – Down Szülőklub

Vezető: Keszericéné Rab Jolán
7635 Pécs, Jakabhegyi út 63/1.
Tel.: 06-72-313-430

Szeged – Down Szülőklub

Vezető: Magyar Adél
6720 Szeged, Károlyi u. 4. III. em. 1.
Tel.: 06-62-429-608

**FOGYATÉKOS GYERMEKEK
GONDOZÁSA KORAI FEJLESZTÉSE,
ÁTHELYEZÉSÜK ELBÍRÁLÁSA**

Down Alapítvány Korai fejlesztő Központja

Vezető: Kiss Tiborné
1143 Budapest, Ilka u. 26. II. em. 6.
Tel.: 06-1-222-3208

**Gézengúz Alapítvány
a Születési Károsultakért**

Vezető: dr. Bartha Elektra
1038 Budapest, Észak u. 12.
Telephelyek:
1039 Budapest, Medgyessy F. u. 3.
9024 Győr, Baross Gábor u. 67.
Tel.: 06-1-243-8595, 06-20-934-7318

**Gyógyító Játsszóház Alapítvány
a Halmozottan Sérült Gyermekekért**

Vezető: Tunyogi Erzsébet
1067 Budapest, Eötvös u. 25/b, fszt. 3.
Tel.: 06-1-331-1080, 06-1-341-2985

Korai Fejlesztő Központ

Vezető: Czeizel Barbara
Budapest, Csantavér köz 9-11.
Tel.: 06-1-251-7669

**TANULÁSI KÉPESSÉGET VIZSGÁLÓ
SZAKÉRTŐI BIZOTTSÁGOK**

Fővárosi 1. számú

Vezető: dr. Gönczyné Horváth Erzsébet
1116 Budapest, Rátz László u. 73.
Tel.: 06-1-208-2295

Fővárosi 2. számú

Vezető: Metzger Balázs
1052 Budapest, Deák F. u. 17.
Tel.: 06-1-266-3379

Fővárosi 3. számú

Vezető: Putsay Zsuzsa
1141 Budapest, Álmos vezér útja 46.
Tel.: 06-1-489-0904

Fővárosi 4. számú

Vezető: Nádor Györgyné
1027 Budapest, Csalogany u. 43.
Tel.: 06-1-225-0449

Bölcsődékről, óvodákról, iskolákról,
nevelési tanácsadókról alapítványunk
központi számán érdeklődhethet
délelőttönként:
06-1-363-3653, 06-1-273-1170

Sportolási lehetőségekről a Magyar
Értelmi Fogyatékosok Sportszövetsége
ad felvilágosítást.
Marozsán Csilla, 06-1-412-1354, 06-30-
415-6242

**ÉRDEKVÉDELMI
ÉS SZÜLŐI SZERVEZETEK**

**Értelmi Fogyatékosok és Segítőik
Országos Érdekvédelmi Szövetsége
(ÉFOÉS)**

1051 Budapest, Október 6. u. 22.
Levélcím: 1365 Budapest, Pf. 705.
Elnök: Gyene Piroska
Tel.: 06-1-302-2660, 06-1-311-6415

**Értelmi Fogyatékosok és Segítőik
Országos Érdekvédelmi Szövetsége
(ÉFOÉSZ) Budapesti Szervezete**
1078 Budapest, Hernád u. 27.
Tel.: 06-1-341-5565

KOMPLEX ORVOSI ELLÁTÁS, NEUROHABILITÁCIÓ

Down Ambulancia
Down-szindrómások komplex vizsgálata
és ellátása a Bethesda Gyermekkórházban
Főorvos: dr. Csepeli Hilda
1143 Budapest, Ilka u. 57.
Bejelentkezés telefonon:
06-1-363-3901

**Szabadsághegyi Gyermekszanatórium
Fejlődésneurológiai és
Neurohabilitációs Osztály**
Vezető: dr. Katona Ferenc
1121 Budapest, Mártonhegyi út. 6.
Tel.: 06-1-276-4499

**II. sz. Gyermekklinika
Fejlődésneurológia és
neurohabilitáció**
1094 Budapest, Tűzoltó u. 7-9.
Dr. Balázs Mária
Tel.: 06-1-215-1380/2985

ALTATÁSOS FOGÁSZAT

Vezető: dr. Müller Tibor főorvos
1135 Budapest, Szabolcs utca 35.
Tel.: 06-1-350-4737

DOWN DADA SZOLGÁLAT - SEGÍTSÉG SZÜLŐKTŐL SZÜLŐKNEK

Tanácsadás, segítő szolgálat
újszülöttek szüleinek

Budapest

Novák Kati és Novák János
1139 Budapest, Szegedi út 8.
Tel.: 06-1-320-7033

Dr. Gruiz Katalin és Janzsó Dezső
1145 Budapest, Amerikai út 14.
Tel.: 06-1-221-4998, 06-1-363-6353

Pest megye

Váradiné Bogos Katalin és Váradi Ferenc
2143 Kistarcsa, Árpád vezér u. 6.
Tel.: 06-28-472-087

Veszprém megye

Szabó Mária és Király Péter
8400 Ajka, Fő u. 42.
Tel.: 06-20-936-3101

Dél-dunántúl (Pécs)

Keszericéné Joli és Keszerice Vilmos
7635 Pécs, Jakabhegyi u. 71.
Tel.: 06-20-326-5858

Nyugat-Magyarország (Győr)

Őryné Pölöskey Izabella és Őry Gyula
9081 Győrújbarát, Komlóhát u. 37.
Tel.: 06-96-534-106

Szolnok megye

Hőke Éva
5200 Törökszentmiklós, Béla király u. 86.
Tel.: 06-56-393-797

Délkelet-Magyarország

(Hódmezővásárhely)

Szabóné Bodrogi Mónika és Szabó Bálint

6635 Szegvár, Kinizsi u. 60.

Tel.: 06-30-239-2741

Kelet-Magyarország (Nyíregyháza)

Szathmári Gizella és Kiss Tibor

4400 Nyíregyháza, Virág utca 19/a

Tel.: 06-42-313-064

WEBOLDALAK

www.fogyatekos.lap.hu

<http://fogyatekos.hu/>

www.nonprofit.lap.hu

<http://nonprofit.hu/>

www.gyermekbetegseg.lap.hu

www.marci.co-net.hu

www.alapozoterapiak.hu

www.babapont.hu

www.bebilap.hu

www.c3.hu

www.esoember.hu

www.deveny.hu

www.gezenguz.hu

www.hazipatika.com

www.meoszinfo.hu

www.mikulas.hu

www.min.hu/beteg.htm

<http://www.fogyatekosgyerek.eoldal.hu/cikkek/mozgasfejlesztes/hr-g-terapia.html>

<http://www.bhrg.hu/>

<http://www.oki.hu/tanterv/>

<http://www.peto.hu/>

www.veeh-harfe.de

www.webpatika.hu

www.autizmus.lap.hu

<http://www.efoesz.hu/>

www.eszcsms.hu

<http://www.eta-szov.hu/>

www.logopedia.lap.hu

www.gyermekjatek.lap.hu

www.gyogytorna.lap.hu

www.martin-bell.hu

www.fonesz.hu

<http://down.blog.hu>

www.gyermekorvos.lap.hu

www.hparalimpia.hu

<http://www.maganiskolak.hu/>

www.kezenfogva.hu

www.koraifejleszto.hu

<http://www.inas.org/>

<http://www.motivacio.hu/ffriss>

www.mobilitas.hu

<http://www.niok.hu/>

<http://www.niszka.hu/>

www.pafi.hu

www.paralympic.org

www.parasport.lap.hu

www.sansz.hu

www.serultek.hu

<http://www.downalapitvany.hu/>

www.downkorai.hu

Jegyzet:
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

II. Korai fejlesztés

II.1.

**Kissné Haffner Éva - Alkonyi Mária: Ők és mi
Down-szindrómás csecsemők
és kisgyermek korai fejlesztése**

II.2.

**Heinz Bach: Értelmi fogyatékos és fejlődésében
visszamaradt csecsemő és kisgyermek korai fejlesztése
Gyakorlatok szülők számára**

II.1. Korai fejlesztés (1)

Kissné Haffner Éva – Alkonyi Mária: Ők és mi Down-szindrómás csecsemők és kisgyermek korai fejlesztése

Kissné Haffner Éva – Alkonyi Mária: Ők és mi
Down-szindrómás csecsemők és kisgyermek korai fejlesztése, Budapest, 1994

Készült a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Egyenlő Esélyt Alapítvány Korai Fejlesztő Csoportjában a Művelődési és Köznevelési Minisztérium, a Pedagógus Szakma Megújítása Projekt valamint a Down Alapítvány támogatásával

Kissné Haffner Éva és Alkonyi Mária munkája

A rajzokat Németh Erzsébet készítette²

Szaklektorok: dr. Hay Ottilia gyógypedagógus-pszichológus és
dr. Nádor Györgyné gyógypedagógus-pszichológus

² Jelen kiadványunkban az eredeti könyvben található fényképeket technikai okokból nem tesszük közzé (a szerkesztő megjegyzése).

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	35
I. A korai fejlesztés fogalma (Kissné Haffner Éva)	37
A korai segítségnyújtás formái hazánkban	38
A korai fejlesztés elvei	40
Elvárások a korai fejlesztést végző szakemberrel szemben	41
A szülőkkel való hatékony együttműködés	43
A Down-szindrómások korai fejlesztésének előzményei	45
A Down-szindrómás csecsemők és kisgyermekek korai fejlesztésének feladatai	46
II. Nagymozgások fejlesztése	47
1. Játékos utánzó gyakorlatok	50
2. Az alapmozgások kialakítása, gyakorlása, korrigálása	50
3. Mozgásos játékok	60
A mozgásfejlesztés során használható eszközök	61
III. A manipulációfejlesztés	63
A finommotorika fejlesztése	66
Manipuláció és ábrázolás	72
IV. A kommunikáció fejlesztése (Alkonyi Mária)	75
A Down-gyermek beszéde	75
A beszédfejlődés rövid áttekintése	76
1. A beszédkedv felkeltése, hallási figyelem fejlesztése	78
2. A beszédszervek ügyesítése	80
3. A beszéd beindítása, a passzív szókincs bővítése	84
4. Beszédmegértés	86
V. A megismerő tevékenység fejlesztése (Kissné Haffner Éva)	89
Testsémafejlesztés	96
Egy csoportos foglalkozás leírása (Kissné Haffner Éva)	98
Minta az egyéni foglalkozásra	101
VI. Összefoglalás (Kissné Haffner Éva)	103
Melléklet	105
Mozgással kísérhető versek, mondókák, énekek – Szabó Borbála gyűjteménye felhasználásával	107

Bevezetés

A korai gondozás, fejlesztés témakörében sok szakmai cikk jelent meg az utóbbi időben. Ezek elsősorban pszichológiai aspektusból tárgyalják a témát. A mindennapi munkát segítő, gyakorlatcentrikus könyv azonban kevés. Ez a könyv segítséget kíván nyújtani azoknak az – elsősorban e területen kezdő – szakembereknek, akik Down-szindrómás csecsemőkkel, illetve kisgyermekkel foglalkoznak.

Reméljük, azonban azok is ötleteket meríthetnek belőle, akik egyéb kórformájú kisgyermekkel és szüleikkel dolgoznak együtt. Nem programot kínálunk, csupán ötleteket nyújtunk, amelyeket tovább lehet fejleszteni, kiegészíteni. A munkához sokéves tapasztalatunkat használtuk fel.

A könnyebb használhatóság kedvéért külön fejezetben szólunk a fejlesztendő területekről, ezek azonban nem választhatóak el mereven egymástól, egymás mellett, egymást segítve fejlődnek a szociális tanulás során. Nem szól a könyv a gondozásról, bár ez ebben az életkorban meghatározó jelentőségű. E témakörben azonban már jelentek meg és a közeljövőben is jelennek meg munkák.

Mi is hangsúlyozzuk, hogy a gyermekkel való foglalkozásnak a napirendbe ágyazottan kell zajlania, s a szülő otthoni tevékenységének a gondozáshoz kell kapcsolódnia, de ebben a könyvben erről részletesen nem áll módunkban írni. Külön nem szerepel a játék sem, mint a kisgyermek alapvető tevékenysége. A gyermekek élettani sajátosságából adódóan, a foglalkozások játékosak, mindenképpen alkalmazkodnak a csoport vagy egyén fejlettségi szintjéhez a beszédmegértés, a játékhasználat terén is.

Az eszközhasználat – mely többnyire játék – során megtanulják az adekvát játékot, a sztereotíp, inadekvát, fantázia nélküli tevékenységből a gyermek számára örömet jelentő funkciót gyakorló játék alakulhat ki.

Reméljük, hasznos információhoz jut a könyv használata során az olvasó, esetleg megerősítést kap munkájához.

A szerzők

I. A korai fejlesztés fogalma

„Minél jobban és minél korábban illeszkedik be a fogyatékos a társadalomba, annál önállóbban és annál magasabb teljesítményszinten fogja az életkor előrehaladtával a társadalomban a helyét elfoglalni” – írja MÁRIA BRUCKMÜLLER 1971-ben.

A társadalomba való beilleszkedés a végső cél a korai fejlesztő munkában is, amelyben ahhoz igyekszünk segítséget nyújtani a szülőknek, hogy a gyermek minél szociálisabb legyen, minél kevésbé térjen el majd az épektől. Megtanuljon önmagáról és a külvilágról olyan ismereteket, amelyek a későbbi tanulást segítik elő. A szakirodalomban különbözőképpen fogalmazzák meg a szakemberek a korai nevelés fogalmát. Lássunk néhány példát!

OTTÓ SPECK szerint „A korai fejlesztésen általában olyan vállalkozást értünk, amelynek segítségével a veszélyeztetett fejlődésű, akadályozott gyermeket specifikus módon ösztönözzük arra, hogy képes legyen elérni korai tanulási sanszainak optimumát.” (SPECK, 1980)

KATONA FERENC az időtényezőre hívja fel a figyelmet, amikor így ír a korai fejlesztés halaszthatatlanságáról 1979-ben: „Az agy működése a születés utáni hónapokban rendkívül plasztikus. Ez a plaszticitás azonban idővel rohamosan csökken. A fejlődés megfordíthatatlan, nem gátolható, hanem kóros formában, eltorzulva halad tovább... A két-hároméves gyermek kezelésében a legnehezebb feladat, hogy a már kialakult tartási, mozgási, érzékelési stb. eltorzulásokat valamilyen módszerrel csökkentjük.”

ATZESBERGER a korai fejlesztés célját a következőkben látja: „A korai pedagógiai gondoskodásnak az önellátás beindítása, a világ felé fordulás, figyelemébredés a célja, ami szenzomotoros és kontaktusszerű képességek kibontakozását teszi szükségessé.” (1970)

LÁNYINÉ meghatározása szerint a korai nevelésen az óvodáskor előtti nevelési beavatkozást értjük, mert a gyermek számára „Az első három életév igen nagy jelentőségű, mind a szociális, az interperszonális kapcsolatok alakulása, mind az érdeklődés, az ismeretszerzés motiváció, mind az alapvető kognitív folyamatok szerveződése szempontjából.” (1985)

BAUMANN a korai gondozást egy *pedagógiai-terápiás háromszög*nek nevezi, ami nem más, mint: „A korai gondozó, az anya és a gyermek egyidejű jelenléte azzal a kimondott céllal, hogy segítsenek a fogyatékos vagy fogyatékoság szempontjából veszélyeztetett gyermekek, és ezzel kapcsolatban a szülők kapjanak tanácsokat.”

RAUH a korai fejlesztést kísérletnek véli a veszélyeztetett fejlődés optimalizálására, időben megkezdett befolyásoláson át. (1983)

Mint e néhány példából is kitűnik, a szerzők mindnyájan a korai időpontban megkezdődő, a gyermek és szülő igényeihez alkalmazkodó, a szocializációt szolgáló gondoskodást hangsúlyozzák.

A korai segítségnyújtás formái hazánkban

Speciális orvosi segítségnyújtás

Elsősorban agysérült, illetve Down-szindrómás csecsemők korai neurohabilitációs tréningje folyik a Budapesti Szabadsághegyi Gyermekgyógyintézet Fejlődésneurológiai és Neurohabilitációs Osztályán, illetve a decentrumokban. Ez a neurohabilitációs módszer körülbelül másfél éves korig igen eredményes. A program keretében egy alapos kivizsgálást követően, egyénre szabott program alapján, a szülők szakemberek felügyeletével napirendbe ágyazottan a gyermek állapotának, fejlettségének megfelelő, passzív tornáztatást végeznek. A kórházak úgynevezett Perinatális Intenzív Centrumai (PIC) hasonló feladatokat látnak el.

A gyógypedagógiai segítségnyújtás formái

Vizsgálat

A gyermekek komplex gyógypedagógiai-pszichológiai-orvosi vizsgálatát végzik a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői Bizottságok, illetve a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Gyógypedagógiai Pszichológiai Intézete Vizsgáló és Tanácsadó.

Tanácsadás

A komplex vizsgálat után, illetve azt követő rendszeres gyakorisággal, a szülő az otthoni fejlesztéshez, gondozáshoz ötletet kap, a gyermek kontrollvizsgálata után.

Fejlesztő foglalkozások

A fejlesztés változatos formában valósulhat meg. Az lenne az ideális, ha a választott formát a család, illetve a gyermek igénye, szüksége szabná meg, s ha egyáltalán minden településen lenne választási lehetőség. Sajnos, ma még erre nincs mód, vagy nagyon kevés, s a korai fejlesztők nyújtotta lehetőséghez kell alkalmazkodniuk a családoknak.

Utazótanári szolgálat

Előnye, hogy a szakember a családot a megszokott környezetben, lehetőleg a gyermek napirendjéhez alkalmazkodva, keresi fel. Megismeri a család életkörülményeit, szokásait, életét, s ehhez alkalmazkodik a fejlesztés során. Nem kell a gyermeket utaztatni. Szimpátia esetén közvetlen partneri kapcsolat alakulhat ki a szülő és a szakember között. Hátránya, hogy a szülő elszigeteltségét nem oldja, nem lát hasonló gyermekeket, nem tudja őket összehasonlítani a sajátjával, nem tud másoktól tapasztalatot szerezni, kapcsolatokat kiépíteni.

Fejlesztő foglalkozások különböző intézményekben

Korai Fejlesztő Központ

Rövid ideje Budapesten, Zalaegerszegen működő intézmény, amely szakember teamjével (orvos, gyógypedagógus, pszichológus, gyógytornász) számítógépes nyilvántartással információs központ szerepét kívánja betölteni. Az értelmileg sérült, illetve mozgássérült gyermekeknek csoportos, illetve egyéni foglalkozást szervez. Hasonló központok vidéki nagyvárosokban is szerveződnek.

Fejlesztő foglalkozások ambuláns formában

Ezek helye lehet szakértői bizottságokban, gyógypedagógiai intézményekben, egészségügyi gyermekotthonokban stb. A szülő gyermekével bizonyos időközönként felkeresi a szakembereket, akik csoportos vagy egyéni fejlesztésre átvesszik tőle a gyermeket, majd a foglalkozás végén a szülővel megbeszélnek a teendőket. E forma előnye, hogy a gyermeket várva, hasonló sorsú szülőkkel találkozik az anya; hátránya, hogy nem vesz részt a foglalkozáson, kirekesztett, úgy érezheti, hogy a háta mögött történt valami a gyermekkel, nem részese a gyermeke sikerének stb. Ezen kívül alkalmazkodnia kell az intézmény időbeosztásához.

Fejlesztő foglalkozás ambuláns formában, a szülő mint partner bevonásával

Ez egy hatékony, korszerű fejlesztő munka, mely lehet csoportos, egyéni, illetve csoportos munkához kapcsolódó egyéni fejlesztés. Előnye, hogy a szülő és szakember együtt tevékenykedik a gyermekkel, a szülő látja a saját gyermeke teljesítményét, melyet össze tud hasonlítani a többi gyermek teljesítményével, a közös élmény, közös együttlét a szülők közti kapcsolatot is építi. Lehetőség van információcserére, közös rendezvények (intézménylátogatás, előadás, klub stb.) szervezésére.

Hátránya, hogy alkalmazkodni kell az intézmény időbeosztásához, mely nem tudja mindig figyelembe venni a gyermek egyéni szükségletét (alvásidő, étkezés stb.) illetve a gyermeket utaztatni kell, gyakran nagy távolságra is. Ezek a foglalkozások rendszeres időközönként – ideális körülmények között –, heti egyszeri együttlétek.

Tanfolyamszerű, többnyire nyaralattással egybekötött programok

Elsősorban a kis településen élő, elszigetelt családok számára a szervezhetőek. Az ÉFOÉSZ rendszeresen szervez ilyen fejlesztőtáborokat. Itt a szülőkkel együtt gyógypedagógusok-orvosok-pszichológusok foglalkozásokat szerveznek a gyermekeknek, előadásokat a felnőtteknek. Ezek hátránya, hogy rövid ideig tartanak, s bár feltöltődnek a szülők, egész évre kell begyűjteniük az információkat, az év közben felmerülő gondjaikat továbbra is egyedül kell megoldaniuk.

Szülőklubok

A fejlesztő foglalkozásokat kiegészíthetik, illetve van, ahol csupán erre van lehetőség. Itt előadások, kötetlen beszélgetések segítik a szülők által felvetett problémák megoldását.

Céltott, kiscsoportos foglalkozások

Játszóház, vagy zeneterápiás foglalkozások, vagy mozgásfejlesztés, terápiás úszás, a meghirdetett céltott terápiát igyekeznek megvalósítani.

Beszélgető kiscsoportok

A fejlesztést kiegészítő, a problémát a szülő oldaláról megközelítő terápiás együttlétek. A terápiát vezető pszichológusok a szülő számára kívánnak segítséget nyújtani, nem a gyermekkel foglalkoznak elsősorban.

A felsoroltakon kívül különböző alapítványi, illetve magánkezdemenyezések sora létezik még, melyek hasonlóak vagy valami módon különböznek az itt felsoroltaktól, s melyek száma feltehetően a közeljövőben bővülni is fog.

A korai fejlesztés elvei

- A fejlesztést minden esetben komplex vizsgálatnak kell megelőznie.
- A segítségnyújtást nem lehet ráerőszakolni a családra.

Mindig a szülőnek kell eldöntenie, igényli-e a segítséget, kitől és milyen mértékűt. (Terminészetesen, ehhez a lehetőségeket ismernie kell.)

- Ha a szülő kéri a segítséget, nem szabad megvárakoztatni!

Ha a szülő rászánta magát, hogy szakemberhez fordul, azonnali meghallgatást, illetve segítséget vár el. A gyermek életében, a korai életszakaszban különösen, minden hónapnak nagy jelentősége van. Minél korábban kezdjük el az együttes munkát, annál eredményesebb lesz. E szabály megvalósítása sokszor okoz problémát, pl. az összeszokott, homogén vagy közel homogén csoportokba érkező új, túl fiatal, vagy túl fejletlen, vagy sokadik gyermeknél.

Addig azonban, míg a szülőnek nincs lehetősége az általunk felkínált, a lakóhelyhez közelebb eső, vagy közlekedés szempontjából jobban megközelíthető, vagy egyszerűen számára szimpatikusabb lehetőséget választani, a jelentkezőket nem szabad elutasítani helyhiány miatt, vagy mert nem illik a csoportba. A gyermeknek és szülőnek nincs ideje várni, feltétlenül segítséget kell kapnia valamilyen módon.

- A gyermek fejlettségéről korrekt módon kell tájékoztatni a szülőt, vigyázva arra, hogy a gyermek pozitívumára helyezzük a hangsúlyt, a tájékoztatás esélydiagnózis legyen, ne a hátrányok felsorolása.
- Ismerni kell a szülő igényét.

Tudni kell, miért keresett fel korai gondozót a család. A nevelés, gondozás mely területén van problémája, mit vár az intézménytől?

- Figyelembe kell venni a család életkörülményeit.
- Ismertetni kell a lehetőségeket.

Az adott intézmény által nyújtott szolgáltatáson túl az egyéb lehetőségeket (fejlesztést végző intézményeket, kiegészítő lehetőséget, pl. gyógytorna, úszás) jogaikat, szociális juttatásokat, tanulási, iskolai lehetőséget stb. (BORBÉLY–JÁSZBERÉNYI–KEDL, 1986)

- Partnerként kell tekinteni a szülőt.

Övé a vezető szerep a gyermek nevelésében, mi ezt a nevelést segítjük, mint külső, bizonyos speciális ismerettel rendelkező szakemberek.

- A fejlesztés központjában az anya-gyermek kapcsolatnak kell állnia.

Az anyát abban kell megerősíteni, hogy ő jó anya, jól neveli a gyermekét, építeni kell véleményére, ötleteire, bátorítani kell, elismerni sikereit. A tanácsadásnak inkább véleménycserének kell lennie.

Segíteni kell a szülőknek hatékonyan értelmezni a gyermekük viselkedését.

- Ismerni kell a gyermek biológiai adottságait, esetleges másodlagos sérüléseit, betegségeit.
- Figyelembe kell venni, hogy a gyermek spontaneitása is sérült, ezért fokozottan kell gondolni a tudatos tervezésre, a tanulási helyzetek kiépítésére a szocializáció érdekében.
- A fejlesztés semmiképpen sem lehet funkciótréning, hanem mindig szociális tanulás.
- A sérülésspecifikus programot a gyerekekre szabottan, egyénileg kell alkalmazni.
- A fejlesztésnél a kis lépések elvét kell alkalmazni, kellő időt hagyva a gyakorlásra, a legközelebbi fejlődési zóna elvét alkalmazva.
- Biztosítani kell az állandóságot, folyamatosságot.

Elvárások a korai fejlesztést végző szakemberrel szemben

A pedagógia nemcsak azt jelenti, hogy megváltoztatunk másokat, hanem azt is, hogy mi is hajlandók vagyunk változni.
(Weiss Hanz)

A korai fejlesztés a gyógypedagógia egyik – viszonylag új – területe. Speciális ismereteket és speciális attitűdöt tételez fel az e területen dolgozó kollégáknál.

- Nagyon fontos, hogy gyakorlati tapasztalatok birtokában vállalják ezt a munkát. Elsősorban azok, akik korábban értelmi fejlődésükben közepsúlyos vagy súlyos fokban akadályozottakkal foglalkoztak, s többéves tanítási gyakorlattal bírnak.
- Rendelkezzenek mélyreható ismeretekkel a bölcsődés korosztályú egészséges és speciális nevelési szükségletű gyermekekről.
- Alapos fejlődéslélektani ismeretek birtokában ismerjék a fogyatékos kisgyermek-ek eltérő fejlődési ütemét, fejlődési anomáliáit, az egyes funkciók fejlődésének fázisait.
- Alkalmasnak kell lenniük a kreatív, önálló munkára, mert többnyire egyedül dolgoznak, az osztályban tanító kollégával szemben csak az önkontrollra, illetve a szülők kontrolljára számíthatnak.
- A gyermekeken kívül tudniuk kell bánni a felnőttekkel is. Nem szabad a szülőt páciensként kezelni. Meg kell tudni magyarázni az anyának, mit miért kell tennie és miért pont úgy.
- Nyitottnak kell lenniük minden új ismeret iránt, melyet kellő kritika után kell beépíteniük munkájukba, nem szolgálisan másolva az új, divatos módszereket.
- Félre kell tenniük szakértői hatalmukat.
- Meg kell tudni hallgatni, érteni a szülőket, érzékenyen reagálni a család problémáira, örömeire.
- Tudomásul kell venni, hogy gyakran a jó szándékú segítség is nyaggyatásnak tűnhet, a privát szférába való beavatkozásnak éli meg a szülő. (BOA, In: WEISS HANS) Erre példa egy Down-fiú anyjának leveléből származó részlet: „Nem volt könnyű segíteni és támogatni bennünket. Kifelé olyan arcot mutattam, ami – remélem – bátorságot fejezett ki. Meg akartam mutatni, milyen jól viselem a dolgot, befelé pedig üvöltöttem a dühtől és az agressziótól.” (HANNÁM, In: KEDL-BORBÉLY, 1991)
- Tudniuk kell kivárni. „Ezerféleképpen kell adni akkor is, ha csak gyenge választ kapunk. Vannak néma fázisok, amelyeket különleges terhelések eredményeznek, amelyekben még nem körvonalazódnak sikerek, de olyan idők is adódnak, amelyekben egy gyengén jelentkező készség csak hónapok múlva kezd stabilizálódni.” (ATZESBERGER)
- Ismerniük kell a szomszédos szakterületek munkáját, s tudni kell segítséget kérni és elfogadni.
- Talán a legfontosabb, hogy kellő alázattal végezzék korai gondozói munkájukat.

Megszívlelendő Paracelsus néhány sora: „Aki nem tud semmit, nem szeret semmit. Aki tehetetlen, érthetetlen. Aki nem ért semmit, nem is ér semmit. Aki viszont ért, az szeret is, néz is, lát is... Minél több tudás rejlik egy-egy dologban, annál nagyobb a szeretet. Aki azt képzei, hogy minden gyümölcs ugyanakkor érik meg, mint a szamóca, az semmit sem tud a szőlőről.” (ERICH FROMM: A szeretet művészete)

A szülővel való hatékony együttműködés

A fejlesztést minden esetben meg kell előznie a vizsgálatnak, mint már szó volt róla, de: „A páciens mit sem ér a legjobb diagnózissal, ha az nem folytatódik valódi terápiával” – írja HERMANN ARCELANDER. (BECKER, 1980) Vagyis a korai diagnózis, mely *esélydiagnózis, alapot ad* a segítség megkezdéséhez, a fejlettségi szinthez igazodó program elkészítéséhez.

A gyermek alapos ismerete tehát elengedhetetlen, azonban a csak a gyermek szükségleteit figyelembe vevő gondozó munka nem lehet hatékony, ha az figyelmen kívül hagyja a család szükségleteit. *Munkánknak családközpontú gondoskodásnak* kell lennie, amely épít a gyermek problémáira, de meg kell célozni a család megsegítését is, felmérve annak erejét, kezdeményezéseit. Respektálni és támogatni kell küzdelmüket. „Mi paraszakértők vagyunk. Fizikálisan tápláló és foglalkoztató terapeuták. Mi programtervezők, szolgáltatás-koordinátorok, ápolók és védelmezők (szószólók) is vagyunk egyben. Ezen kívül még férjek és feleségek, fiak és lányok, otthonépítők és kenyérgyártók, továbbá egészséges gyermekek szülei, kreatív gazdasági menedzserek is egyben. De ami a legfontosabb, mi egyéniségek vagyunk” (DOWNEY, 1986) – írja egy szülő. (In: SHELTON)

A szakemberek hajlamosak gyakran a család itt felsorolt szerepéről elfeledkezni, s a szülőt a terápiában előírt – a gyermek szükségleteinek megfelelő – gyakorlatok végrehajtójának tekintik, így csak a szükségletre való koncentráció gyakran öncélú proféciává válhat.

Sokkal hatékonyabb a munkánk, ha felismerjük és figyelembe vesszük a szülői erőt, illetve annak forrásait. Ez ugyanolyan fontos, mint ugyanezt a gyermekben felismerni.

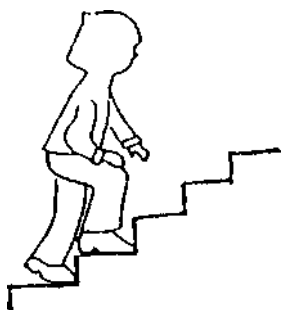
Fel kell ismerni, meg kell tanulni azokat a kulcsjeleket, amelyek elősegítik a családtagoknak egymás könnyebb megértését. „Egy kis darab információ és egy megtanítható trükk, amely megváltoztathatja az életünk folyását.” (ÜSTER, 1985) (In: SHELTON)

A szülő önbizalmának, erőfeszítéseinek elismerése a jobb együttműködést is szolgálja. Így a kilátástalanság helyett, benne a fejlesztő beállítódás alakul ki. (LÁNYINÉ, 1985) Az apró kis eredmények hangsúlyozása igen fontos a szülők pozitív önértékelése szempontjából.

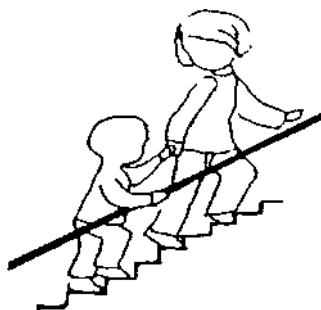
Éreztetni kell a szülővel, elsősorban az anyával, hogy speciális bánásmódot igénylő gyermeke más ugyan, mint a többi, fejlődéséhez speciális segítséget igényel, ez azonban nem jelenti azt, hogy az anya státusza másodlagos lesz a családban. Továbbra is ő a gyermeke számára legfontosabb személy, s abban kell megerősíteni, hogy ő ismeri legjobban gyermekét, ő tud legtöbbet segíteni rajta, s kívülről jövő, e munkára felkészült szakember csak a speciális ismereteit kínálja fel. Az anya ötletet, lehetőséget kap, ismereteivel, tapasztalataiból pedig a kölcsönösség alapján a szakember is profitál. A korai fejlesztés-

ben közösen igyekeznek segíteni a gyermeknek. Az együttműködésük során partneri kapcsolat alakul ki közöttük. Keresik azokat a kis lépéseket, lépcsőfokokat, amelyekkel a lehető legügyesebben feljut „az emeletre”, a gyermek képességei maximumát a lehető legjobban közelíti meg.

Az egyik képesség a másikra épül. Minden képesség, amit megtanulhat, alkalmassá teszi őt egy újabb képesség megtanulására.

Egészséges gyermek

Speciális szükségletű gyermek

Míg az egészséges gyermek egyenletes tempóban, nagyobb lépcsőfokokon át jut a célig, addig a Down-szindrómás gyermek sok kis alacsonyabb lépcsőfok megmászásával, kis lépésekkel, sok gyakorlás után közelíti a célt, saját lehetőségeinek csúcsát.

A családdal közösen, célzottan igyekszünk kihasználni azokat az időszakokat, amikor bizonyos funkciók fejlődése „szenzibilis fázisban” van. Az optimális fejlesztés a transzferhatás következtében az egész személyiségre hat, a gyermek pszichomotoros fejlesztését szolgálja, így nem egymástól elkülönült funkciógyakorlás, ún. funkciótréning történik, hanem egyidejűleg a komplex környezet több funkció fejlődését segíti. Ezeket csak mesterségesen, a könnyebb kezelhetőség szempontjából lehet szétválasztani. (LÁNYINÉ, 1985)

A szociális tanulás segítése közben, figyelembe vesszük a különböző funkciók egymásra épülését, hogy kellő sikerélményhez jusson a gyermek és szülő, s hogy a tanítási technikák könnyen megtaníthatók, könnyen érhetőek legyenek. Tudni kell, hogy a *legfontosabb tanulási folyamat otthon zajlik*, ezért a családi aktivitást kell előidézni.

Fel kell hívni a szülő figyelmét arra is, hogy a „tanulás” akkor hatékony, ha a gyermek napirendjébe illeszkedve zajlik, abban a napszakban, amikor a gyermek és szülő is a legaktívabb, időtartama pedig csupán 10-15 perc legyen alkalmanként. A túlzott megterhelés ugyanolyan káros, mint az elhanyagolás. Nem attól lesz jó anya, apa a szülő, hogy teljesíti a programot, hanem közösen, a gyermekét segítve kell megjárni a fejlődés útját.

A gyermek nevelése során a fejlesztő munkában és azon kívül, számtalan döntést hoz és kell, hogy hozzon a szülő önállóan, de fontos, hogy értse, ismerje gyermekét.

„Megérteni tudni másokat, megértve lenni”, ez legyen a jelszó. (BECHINCER, In: BORBÉLY, 1991)

Biztosítani kell az együttműködés során az állandó véleménycserét. Éreznie kell a szülőnek, hogy a segítő részt vesz a bajban, segítő szándékkal közeledik. A szülőknél tudatosítani kell, hogy a speciális szükségletet mutató kisgyermek nevelése folyamán is érvényesülnie kell a három alapelvnek: „Ölelj át! Tegyd le! Hagyj békén!” Ez jelenti egyrészt az életkor, illetve fejlettség szerinti önállósulási folyamatok állomásait, másrészt azt, hogy a kisgyermeknek speciális helyzetében is az anyára van nagyobb szüksége, mint a terapeuta-anyára. A feltétel nélküli, bizalomteljes szeretetre, elfogadásra, biztonságra. De a túlzott óvó-védő szeretet gátja lehet az önállósulásnak, így meg kell tanulni „letenni” a gyermeket, engedni és örülni önállósága első lépéseinek (evés, ivás, feladatvégzés terén), s ezt elő is kell segíteni, illetve szükségleteit olyan módon is figyelembe kell venni, hogy napirendjében legyenek pihenést, nyugalmat biztosító idők, fázisok, ahol és amikor azt csinál, amit akar, nem csupán alkalmazkodnia kell, hanem joga van ahhoz, hogy ne csináljon meg valamit, mert nincs kedve, vagy megunta a gyakorlást, vagy valami érdekesebb dolgot látott meg. Ő is önálló egyéniség, akinek joga van arra is, hogy önálló akarata legyen.

A fejlesztési terv átgondolásakor a pedagógus az anyával közösen, az igények és lehetőségek ismeretében, olyan programot igyekszik összeállítani, amely figyelembe veszi a gyermek kontaktuskészségét, kooperációs szintjét, vagyis, hogy milyen módon kommunikál környezetével; mozgását, önállóságát, magatartását játékszituációban, érdeklődését, figyelmét, kitartását.

Az egyénre szabott fejlesztési terv nagy vonalakban vázolja fel a tennivalókat, melyet rövid idő múlva érdemes felülvizsgálni, hisz a gyermekkel való rendszeres, tervszerű foglalkozás, a spontán érés meggyorsítja az ütemet, illetve bizonyos várt, tervezett eredmények késhetnek; nem várt körülmények (betegség, családi problémák stb.) nehezítik vagy gátolják a munkát.

Olyan program, mely előírászerűen alkalmazható lenne a hasonló kórformájú, fejlettségi szintű gyermekeknél, sajnos nincs! Minden gyermek önálló, megismételhetetlen egyedi lény! Így a pedagógus szakismerete, gyakorlata, tapasztalata, kreativitása szükséges a mindennapi munkához.

A következőkben a fejlesztés főbb területeit kívánjuk ismertetni, s a teljesség igénye nélkül ötleteket adni a fejlesztő munkához, az egyes területeken sok éve szerzett tapasztalatok alapján.

A Down-szindrómások korai fejlesztésének előzményei

A mentális rendellenességek 3-4%-át hazánkban a Down-szindróma jelenti. Ez a leggyakoribb kromoszóma-rendellenesség. Születési gyakorisága a hazai és külföldi adatok

alapján: 1-2% körüli. „Tehát kb. minden 500-1000 újszülöttben várható. Százezer lakosra számítva, az országos gyakoriságuk tizenhárom. A Down-szindróma hátterében a 21-es triszómia (95%-uknál), a transzlokációs típus esetében pedig a kromoszómatorések és a tört végek rendellenes összetapadása áll.” (PAZONYI, 1979) A Down-szindróma viszonylag könnyen diagnosztizálható (kromoszómavizsgálat), minden esetben értelmi fejlődési zavarral járó kórkép.

Miután korán felismerhető, egyértelműen, korán nyílik lehetőség a Down-szindrómásokkal való foglalkozásra. Viszonylag nagy számuk, a szülők egymással való kapcsolattartása, a Veleszületett Fejlődési Rendellenességek Országos Nyilvántartójába történő kötelező bejelentésük lehetővé tette felkutatásukat, illetve a korai segítségnyújtás felkínálását.

Magyarországon 1967-ben kezdődött meg a budapesti VI. kerületben a Down-szindrómás 0-7 éves kisgyermekkel és szüleikkel való foglalkozás, a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Pszichológiai Intézete irányításával. 1973-ban szerveződött az első *Szülők Iskolája* elnevezésű klub, HAY OTTILIA vezetésével. Kezdetben kötetlen beszélgetések, egyéni tanácsadás, előadások jelentették a programot a szülők számára, miközben gyermekeikre főiskolai hallgatók vigyáztak. Később a gyermekek egyéni fejlesztése is megindult. Ebből a formából alakult ki, 1981-től csoportos és egyéni foglalkozásokkal a 2-4 éves Down-szindrómások óvodaelőkészítő csoportja, amely ma már 8-10 hónapos kortól fogadja a gyermekeket hetente.

Az utóbbi két-három évben az ország különböző területein létesültek hasonló csoportok, illetve a Korai Fejlesztő Központ is bekapcsolódott a gyermekek ellátásába.

Down-szindrómás csecsemők és kisgyermek korai fejlesztésének feladatai

Cél: A lehető leghatékonyabb időben megkezdeni a gyermekek fejlesztését a szülők és gyermekek szükségletének maximális figyelembevételével, a szociális tanulást elősegítve. Ennek érdekében az alábbi területeket célozzuk meg:

- nagymozgások fejlesztése,
- manipuláció fejlesztése,
- a kommunikáció fejlesztése, beszédindítás,
- megismerő tevékenység fejlesztése.

Ezek az egész személyiségre irányuló tevékenységek során valósulnak meg, melyet csak a könnyebb tárgyalhatóság miatt választunk szét.

II. Nagymozgások fejlesztése

A mozgás fejlődése az érés és tanulás kölcsönhatásában megy végbe. A mozgásmin-tákból épülnek fel a motoros készségek, melyeket sok-sok ismétléssel jól gyakorolunk. Végül azok pontosak, célszerűek lesznek. (SCHMIDTKE, 1961) Motoros tanulás az ép és sérült gyermekre egyaránt jellemző. Az a folyamat, melynek során célzott mozgásfo-lyamatokat közvetítünk a gyermeknek, amelyeket különböző tevékenységeibe épít be, a mozgásos tanulás. Ehhez feltétlenül szükséges bizonyos szomatikus, illetve idegrend-szeri adottság, és intellektuális készségek, képességek. A fejlődés külső tárgyi, emberi környezete is meghatározó a fenti adottságokon túl.

A motoros fejlődés három fázisa:

„A motoros fázis: a gyermek mozgásos kontaktusba kerül a külvilággal, saját moz-gásai érdeklik, ehhez csak háttér a külvilág. Felismeri a kontaktus lehetőségét, a tárgyak eszközváltát, a kontaktusjavítás módjait.

*Motoros percepció*³ fázis: bizonyos mozgáskorrekciók és észlelési minták összekapcso-lását észleli a gyermek. Felfedezi a relatív állandóságot, ezen belül leghamarabb a moto-ros-kinesztetikust⁴, majd motoros-vizuális⁵, illetve motoros-auditív⁶ kapcsolat alakul ki.

Perceptív-motoros fázis: az elsődleges szerep a percepcióé. Ezt nem minden esetben kíséri a motoros reakció. Ennek ellenére, igaz az a tétel, hogy a perceptív és szimbolikus tanulás alapja a motoros aktivitás, az észlelés mellett, feltétlenül szükség van motoros akcióra is.” (In: HUBA, 1991)

Mint látjuk, a motoros tanulás nem csupán a nagymozgások szempontjából jelen-tős, hanem a tanulás többi területével is erős kölcsönhatásban van. Valamilyen zavaró tényező hatására, ha a fejlődés megváltozik, a szervezet valamilyen kompenzáló mecha-nizmust léptet életbe. Igyekszik a megbomlott egyensúlyt korrigálni.

A Down-szindrómás kisgyermek az alacsony pszichés aktivizációs szint miatt ne-hezebben induló, lassúbb fejlődéssel bírnak. „Kihagynak, vagy csak kevésbé gyakorolnak be mozgásfejlődési fázisokat. Gyakran motivációszegények, nem próbálkoznak szemé-lyek, tárgyak elérésével, nincs késztetésük közelítő mozgásokra, a hasra fordulás, kúszás, mászás, nyúlás, fogás késik.” (CSIKY, 1990) Ehhez hozzájárul a Down-szindrómásokra jellemző hypotónia, a laza ízületek, a csökkent izomtónus, a csigolyainstabilitás.

Mozgásuk jellegzetes. Széles alapon állnak, „mackósan” járnak. Karjuk együttmoz-gása eltér az ép gyermekétől. Mozgásuk ritmusa, összerendezettsége diszharmóniára

3 percepció: észlelés, érzékelés

4 kinesztetikus: mozgásérzés, a saját mozgás érzékelése

5 vizuális: látáshoz kapcsolódó

6 auditív: halláshoz kapcsolódó

vall. Motoros infantilizmus, ritmus, tempódinamika, statikai hibák, tartási rendellenességek jelentkezhetnek.

A gyermekek túlzott féltése gyakran önkéntelenül is gátja a mozgásfejlődésnek. A szülők féltik a megfázástól, ezért túlóltöztetik őket, ügyetlenek, bizonyos mozgások kivitelezésére még alkalmatlannak vélik, pedig a kompetenciaérzés kialakulásához sokat kell szabad mozgástérben, önállóan próbálkozniuk, kedvük szerint gurulni, kúszni, mászni, megélni saját testüket, annak lehetőségeit.

A Down-szindrómás újszülötteknek, illetve kisdedeknek lehetősége van a Szabadsághegyi Gyermekhabilitációs Osztály szervezésében működő, DR. KATONA FERENC által irányított, korai motoros tréningen részt venni, mely a neurohabilitációt szolgálja. A gyógypedagógiai segítségnyújtás és az orvos által irányított korai mozgásnevelés befejezése után, esetleg azzal párhuzamosan zajlik, így legtöbb esetben a gyermekek a járás kialakulásának időszakájában kerülnek a fejlesztő csoportba. Természetesen, ennél korábban és később is jelentkezhetnek.

A nagymozgások fejlesztésének célja

- a motoros tanulás elősegítése, támogatása
- az alapmozgások kialakítása
- tartásjavítás
- egyensúlyfejlesztés
- az izomtónus szabályozása
- testsémafejlesztés
- a térérzékelés fejlesztése
- játékos utánzó gyakorlatokkal az egész test átmozgatása
- a ritmusérzék fejlesztése
- a légzéstechnika javítása

A gyermekek mozgáskoordinációjának fejlesztése elősegíti a kognitív funkciók,⁷ figyelem, emlékezet, a beszédértés fejlődését, és játékosan hat a kitartás, az állóképesség, rugalmasság, reakcióidő javítására is.

Mivel a gyermekeink a külvilág megismerésére kevésbé törekednek, mint ép társaik, korlátozottabb a kutató, felfedező kíváncsiságuk, számukra a külvilág ingereinek felfogása és feldolgozása is korlátozott, e téren is több segítséget igényelnek. A gyakorlatok során a multiszenzoriális⁸ megközelítés vezet eredményhez. *Egyformán* kell vizuális, akusztikus, taktilis,⁹ kinesztetikus ingerek nyújtásával, több érzékszerv egyidejű be-

7 kognitív funkciók: megismerő funkciók

8 multiszenzoriális: minél több érzékszervet bevonó

9 taktilis: tapintásra vonatkozó

II.1. Korai fejlesztés (1)

vonásával elősegíteni a mozgásos tanulást. A különböző feladatok végrehajtásakor olyan mozgásmintákat kell elsajátítaniuk, melyek a mozgásos folyamatok alapkövei lesznek, ezek elősegítik a mindennapi élethez szükséges mozgások automatizálását. Ahhoz, hogy a testsémafejlődésüket elősegítsük, sokféle módon kell megtapasztalniuk saját testüket, a környezet és saját testük határait. „A testkép idegéletteni leképződésében döntőek a mozgásos tevékenységből származó szenzoros visszajelzések.” (PORKOLÁBNÉ, 1991) Így a fejtartás, a feszítés, az egyensúly érzékelése azok a kinesztetikus ingerek, melyek az izmokból, ízületekből származnak, a testtartás, testhelyzet, végtagok mozgása – hozzájárulnak a fogyatékos kisgyermek testképének kialakulásához. A testséma a vizuális testkép, a vizuális poszturális¹⁰ testmodell összegezéséként alakul ki.

Az adott mozgásminta pontos vagy sikertelen utánzása, kivitelezése elősegíti az énkép kialakulását is. A kisgyermek megtapasztalja saját sikerét, a dicséret, a szociális megerősítés erősíti önbizalmát. Ezáltal kompetenciaérzésének első csírája kezd megjelenni. A koordinált mozgás és egyensúly fenntartása attól függ, hogy mennyire kialakult a testséma. (ROSTA, 1988)

A fokozatosságot, az egymásra épülést mindig szem előtt kell tartanunk. Ha a gyermek sokszor megtapasztalja a bizonytalanságot, bátortalanul visszavonul, próbálkozásai elmaradnak. A felnőttnek kell tudnia, mi az, amiben a gyermek biztonságot érez, hol önálló, hol igényel fokozott segítséget. Olyan szociális tanulási helyzetet kell biztosítani folyamatosan, amelyben a gyermek lehetőséget kap az aktivitásra, érdeklődése szerint elsajátítani ezeket a kooperációs formákat, amely a későbbi együttműködésben biztonságot nyújt majd számára. (Hűvös, 1990) Meg kell tanítani arra a gyermeket, hogy önálló aktivitása sok-sok egymás melletti, utáni változó cselekvés, illetve helyzetek sorozatából áll.

A nagymozgások fejlesztése **részfeladatokra** osztható:

- játékos, utánzó gyakorlatok, úgynevezett mobilizáló, az egész testet átmozgató gyakorlatok,
- alapmozgások kialakítását, korrigálását, gyakorlását célzó gyakorlatok,
- mozgásos játékok.

Ezek többnyire csoportosan zajlanak, melyeket speciális oldalról kiegészítenek a gyógytornász vagy szomatopedagógus vezette, egyéni vagy csoportos célzott foglalkozások.

¹⁰ poszturális: testtartásra vonatkozó

1. Játékos utánzó gyakorlatok

Ha a gyermek egy olyan mozdulatot lát, amelyet saját motoros képességével kivitelezni tud, azt leutánozza. Mindez először csak közvetlenül egy taktilis-kinesztetikus, optikus vagy akusztikus történéés bemutatása után sikerül neki. „Az utánzás a képzet előformája” – írja BAUER, AFFOLTER és munkatársai munkájára hivatkozva. (1977)

Célunk a gyermekekben az együttes tevékenység, együttes öröm, a sikerélmény biztosítása. Hozzájárulunk a gyermekek testi-lelki harmóniája, pszichoszomatikus állapotának kialakításához. A csoportos együttlétben megtapasztalják azokat a csoportot összetartó erőket, mint egymás tiszteletben tartása, egymásra figyelés, nyugalom, biztonság, rugalmasság, közeledés és távolodás.

Már a kicsi gyermeknek is meg kell ismerkedni azokkal a fogalmakkal, melyet úgy jelölhetnénk „most csak rád figyelek”, illetve „ugyanazt megteszem másokkal is, mert ők is ugyanolyan fontosak nekem, mint te”. Elengedhetetlen, hogy kialakuljon egy megbízható személyes háló, amelyben a felnőtt a foglalkozáson biztonságot nyújt, s azt érzi a csoport is.

A játékos utánzó gyakorlatokat a nagyobb gyermekek önállóan, illetve kis segítséggel végzik, a kicsik az anyával együtt, az ő segítségével. A dalokkal, versekkel kísért, lehetőleg az egész testet bemelegítő, gimnasztikai elemeket tartalmazó gyakorlatoknál a mozdulat és a vers-ének egymást erősítik, előhívják. Itt nem a pontos végrehajtás a követelmény, hanem a figyelem felkeltése, az aktivitásra, utánzásra való készítetés, a ritmusérzék fejlesztése és a passzív beszéd, figyelem, emlékezet fejlesztése.

A versek, dalok kiválasztásánál nem érvényesül az épek pedagógiájában ismert és alkalmazott Kodály-módszer. Itt nem cél a pontos intonálás, a gyermek hangterjedelmének megfelelő dal kiválasztása. Természetesen, mi is igyekszünk az értékes, néphagyományokra támaszkodó bölcsődei-óvodai anyagból válogatni, azonban a kiválasztás szempontja a lejátszhatóság, így anyagunkban kevésbé értékes, nem mindig a magyar népzene alapuló dalok is szerepelnek.

A munkához ajánlott versek, mondókák, énekek forrása a Mellékletben található, SZABÓ BORBÁLA gyűjtésében.

2. Az alapmozgások kialakítása, gyakorlása, korrigálása

Az alapmozgások kialakítása nem feltétlenül a korai fejlesztő feladata, hisz a gyermekek jelentős része korai mozgástréningen speciális megsegítést kap a neurohabilitációs programban. Amennyiben pedig a Down-szindrómához társuló fogyatékosként mozgássérülés is járul, a somatopedagógus vagy gyógytornász, esetleg konduktor feladata

a sérülésspecifikus, célzott fejlesztés. A csoportos vagy egyéni fejlesztésnél a különböző testhelyzetekben igyekszünk az egész testet megmozgató gyakorlatokkal pontosabb, ügyesebb, összerendezettebb mozgást kialakítani, a testsémafejlesztést, az egyensúlyérzék fejlesztését szolgálni. Játékos gyakorlatokkal az utánzásra bírni a gyermekeket, ezzel a megismerő tevékenységet, az emlékezetet, figyelmet is fejleszteni, megismerkedni a különböző kéziszerekkel.

Az itt ismertetett gyakorlatoknál a szomatopedagógiából átvett felosztást használjuk, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért. (BENCZÚRNÉ, 1990)

Így beszélünk:

- támaszgyakorlatokról,
- függésekről,
- és egyes testhelyzetekben végzett gyakorlatokról.

A különböző testhelyzetek alkalmat kínálnak a gyermek térlátásának fejlődésére is. Miközben a gyermek különböző módon veszi birtokba a teret, megtanulja, hogy biztonsággal mozogjon benne. A gyakorlatok során használt eszközök segítik a gyermeket körülvevő tér jobb megismerésében. Megtapasztalja, mi van előtte, mögötte, mellette, mikor van valamiben benne stb. A gyermek aktivitására is számítunk, egyre kevesebb segítséget nyújtva a gyakorlás során, ritmikus mondókákkal, énekekkel motíválva.

2.1. Támaszok

2.1.1. Fekvő helyzetben végzett gyakorlatok

A fekvés biztonságot adó testhelyzet, ahol nagy az alátámasztási felület, a gyermekek könnyen ellazulnak, azért az e testhelyzetben végzett gyakorlatok könnyen utánozhatók.

- a gyermekek háton fekszenek, a mellettük térdelő anyák a kinyújtott végtagokat mozgatják ritmusosan, azonos oldali, majd keresztezett formában: jobb kéz, jobb láb összeérintése, visszaengedése, bal kéz bal láb, bal kéz, jobb láb jobb kéz, bal láb (Mondóka például: *Kicsi járom, kicsi ökör, most fogták be először.* Ez a gyakorlat különösen alkalmas az esetleges kóros nyaki reflexek leépítésére.)
- hason fekvésben pl. térdhajlítás, váltott karemelés
- háton, majd hason fekvő a gyermek különböző testrészeinek megérintgetése egymás után, mondókára, különös tekintettel a hasonló hangzású testrészek differenciálására,

például: nyakam-hasam, hajam-hasam, hátam-vállam, kezem-fejem stb. (Mondóka: *Orrom, orrom, kedves orrom* Ez a hajam – megérintjük –, ez a hasam)

- ugyanez a gyakorlat úgy, hogy a mondókának megfelelő testrészt a gyermek mutatassa meg
- zseblámpa fényének követése hason fekve, fejfordítással
- a már tanult, begyakorolt mondókák mutogatása, megváltozott testhelyzetben, ülés helyett fekve, pl. hason fekve, könyéken támaszkodva (*Esik az eső, kopog a jég*)
- hason, illetve háton biciklizés, lassan, gyorsan (*Lassan forog a kerék*)
- hanyatt fekve dobogás, lassan, gyorsan
- háton fekve nyújtózkodás, fej fölött, majd has fölött függő tárgy, játék után (*Ilyen nagy az óriás, nyújtózkodjál kispajtás*)
- háton fekve, kinyújtott karral labda tartása, hasra helyezése, majd visszaemelése
- hason fekve, felsőtest kiemelése, nyújtott kézben labdával vagy tornabottal, gyermek műanyag súlyzóval
- hason fekve eszköz áthelyezése egyik kézről a másikba, majd vissza
- háton fekve ugyanez
- labda nyújtott lábbal való megtartása, felemelése hason-háton
- labda kézről átadása lábbal, átvétel és visszahelyezés (*Száll a labda*)
- hanyatt fekvésből talpra tett lábbal csípő felemelése (*Sokat ettünk, nagy a pocakunk*)
- hason fekvésben fej, váll felemelése, karok oldalt (*Pillangók szállnak*)¹¹
- hason fekvésből kúszás

2.1.2. Kéz- és lábtámaszból végzett gyakorlatok

- négykézláb helyzetben hintázás
A négykézláb állásban a test négy ponton van alátámasztva, mely a mászás megtanulása szempontjából, illetve egy ponton való elmozdításkor az egyensúlyérzék fejlesztése miatt igen nagy fontosságú.
- hason fekvésből kéz- és térdtámasz (négykézláb állás: kiskutyák leszünk...)
- hason fekvésből térdelő támasz, majd egy láb felemelése (*Jár a róka lába, előre, meg hátra...*)
- térdelő támaszban az egyenes háton babalovagoltatás (*Így lovagolnak a...*)
- térdelő támaszból hasra fekvés, majd vissza, sarokülés (*Csigabiga told ki szarvadat...*)
- négykézláb helyzetből hát kiemelés (cicahát)
- térdelőtámaszból guggolás (a kutyusok békák lesznek...)
- kéz-talp támasz (mackók vagyunk...)
- Bobath-labdán hasalva, egyensúlyból kimozdítva, kézzel letámasztás

¹¹ A mondókák teljes szövege a mellékletben található.

II.1. Korai fejlesztés (1)

2.1.3. Ülésben végzett gyakorlatok

Az üléshez ép egyensúlyi reakciók kellenek, megfelelő idegrendszeri érés, jó izomtónus. Mivel a Down-gyermekek legszívesebben törökülésben ülnek, ezért ez az ülésforma a lehető legkevesebbet szerepeljen a foglalkozásokon. Helyette inkább, a talajon végzett gyakorlatoknál, a nyújtott ülés a kívánatos.

- nyújtott ülés, zárt lábfejjel, nyitás terpeszülésbe (Kinyitjuk a kiskaput, bezárjuk...)
- lábemelések nyújtott ülésben, váltott lábbal, majd páros lábbal (*Ecc-pecc, kimehetsz...*)
- ülő helyzetben a két lábfej közé helyezett kéziszerszám: labda, babzsák, bot, párna, kendő stb. felemelése, megtartása
- ülő helyzetben támaszülés, bokafogás, egyik, majd másik láb (harangozás)
- ülésből térdek felhúzása, zárt térddel alagutat csinálunk, kisautó vagy labda átgurítása a felhúzott térdek alatt
- terpeszülés, labdagurítás oda-vissza
- terpeszülés, kézfogás, húzás, tolás (páros gyakorlatok: *Húzz, húzz engemet*)

2.1.4. Állásban végzett gyakorlatok

Cél a helyes testtartás, a biztos állás, az álló helyzetben végzett különböző gyakorlatokkal a biztos egyensúlyérzék, a test feletti kontroll kialakítása, hozzájárulás a komfortérzéshez.

- alapállás – egyenesen állunk, mint a katonák
- terpeszállás – (kaput nyitunk) alapállásba visszaállás
- terpeszállásban törzsdöntés előre (kinézünk a kapun)
- lábujjhegyre állás, nyújtott karral nyújtózás (*Ilyen nagy az óriás*)
- egyensúlyozás a talp külső élén (*Hinta-palinta*)
- állás fél lábon néhány pillanatig (*Hosszú lábú golya bácsi*)
- játékos utánzó gyakorlatok: karemelések, karkörzések, karhúzások, karlengetések, törzsdöntés, hajlítás, lábemelés, nyújtózás-guggolás, lábujjhegyre állás¹²

2.2. Függések

A gyakorlatok megkezdésének feltétele, hogy a gyermek biztosan fogjon, s bizonyos izomerőt tudjon a felső végtagokkal kifejteni. Ezek a gyakorlatok fokozzák az izomerőt,

¹² Ezek a gyakorlatok a játékos utánzó mozgás résznél található meg.

erősítik a biztos fogást, a testsúlyérzékelést, a gerinc nyújtását segítik elő. Fokozzák az állóképességet, ügyességet, hozzájárulnak a mozgás biztonságához.

- nyújtózás magasra helyezett mobil tárgyakért, zenélő játékokért
- két kézzel való kapaszkodás karikába
- húzás-tolás, egyensúlyhelyzetből való kibillentés (Vedd el a karikát nyújtózkodással!)
- két kézzel való kapaszkodás nyújtón, segítséggel (a szülő ráfog a gyermek kezére), egy pillanatra a testsúly megtartása
- hintázás függő helyzetben (*Hinta-palinta*) (*Lóg a lába, lóg a*)
- lábemelés függő helyzetben

E gyakorlatok az előzőeknél is fokozottabb odafigyelést, segítséget igényelnek a gyermek képességeinek megfelelően. **Figyelem! A Down-szindrómások laza ízületei miatt csak módjával alkalmazhatóak!**

2.3. Vegyes testhelyzetek

Függő állások, illetve függő támaszok a gyermekek korai életkora, illetve fejlettségi szintje miatt még nem szerepelnek programunkban. A különböző testhelyzetekben végzett gyakorlatok nem elkülönülten szerepelnek a foglalkozásokon, hanem összetett gyakorlatok részeként, a **helyváltoztató mozgásokkal** kombinálva. Ezek a különböző gurulások, kúszások, mászások, járások, futások, ugrások, húzás-tolások. Mindezek gyakorlása játékos formában, eszközzel vagy eszköz nélkül történik.

A helyzetváltoztató mozgások mindegyike alkalmat ad az egyensúly fejlesztésére, a testsémafejlesztésre, a térbeli tájékozódás, a mozgás összerendezettségének, a mozgások időbeli és térbeli szabályozottságának (indulás-megállás, akadálykerülés), a figyelem, az emlékezet, ezzel együtt a beszédmegértés, illetve a kognitív funkciók fejlesztésére.

Gurulás

A taktilitás fejlesztésére, a kóros reflexek leépítésére, a különböző talajminőségekkel való ismerkedésre ad alkalmat a gurulás.

- rétesjáték: pokrócba becsavarással a gurulás elősegítése
- gurulás nyújtott testtel, kézben babzsákkal (*Tekeredik a kigyó*)
- gurulás lejtőn
- gurulás kézfogással (páros gyakorlat)
- gurulás Body-hengerben vagy hordóban
- gurulás mászóhengerben (többen együtt gurítjuk a hengerben lévő gyermeket)
- gurulás szőnyegen, padlón, egyenetlen talajon

Kúszás

Ha a gyermek hason fekve képes kéztámaszon, kitartóan, a kezével ügyesen manipulálni, akkor egy kedvenc játékkal csalogatva, kúszásra is képes lesz. Ezt segíthetjük a csalogatáson kívül a talpak megtámasztásával, illetve enyhe nyomásával, illetőleg a végtagok ellentétes mozgásának segítségével.

- kúszás enyhe lejtőn lefelé
- padlón
- szőnyegen
- kúszás célba
- akadály kikerülésével
- kúszás mászóalagútban
- padon
- asztal alatt

Mászás

Fontos a helyváltoztatás szempontjából az izomerő fokozása, az egyensúly, az ízületi stabilitás szempontjából. Gyakori panasz a szülőktől, hogy gyermekük kúszva közledik, de mászni nem akar. A mászást kiválthatjuk, ha segítünk a gyermeknek, hogy egyik, majd másik térdét a has alá húzza, vállnál segítjük a tenyér támasztását, medencénél a térd felhúzását, majd a hasa alá törülközőt helyezünk, mellyel megemeljük a gyermeket, és a súlyt ráengedjük a kézre és térdre. Tehetünk a has alá egy hengert, s azon hintáztathatjuk előre és hátra a könyöklő, térdelő gyermeket.

- a négykézláb helyzetből kibillentjük előre, hátra, oldalra
- játékeszközzel való csalogatással rávesszük, hogy három ponton támaszkodjon (nyúljon a játékért) egyik, majd másik kézzel
- haladásra bírjuk, egy kéz előrehelyezéssel, majd az ellentétes láb utántolásával (térd előretolás, ellentétes kéz utána)
- lejtőn mászás megkönnyíti ezt a feladatot, segíthetünk a has alá helyezett hengerrel is a haladásnál
- mászás célba, játék után
- mászás asztal alatt
- mászás kartondobozba, illetve kartondobozon át
- mászás mászóalagútban
- mászás karikán át
- mászás hordón át
- mászás Body-hengeren át, illetve rajta keresztül
- mászás különböző anyagú lábtörlőkön át

- mászás lejtőn fel
- mászás számolyon át
- mászás létrán, padon
- mászás akadály kikerülésével
- mászás akadályon át
- mászás célzott irány megadásával, pl. előrajzolt szőnyegen
- mászás körben, alakzatokban
- mászás közben babzsák egyensúlyozása a háton
- mászás közben labdagurítás
- mászás lépcsőn föl, le
- a mama felhúzott térde alatt átmászás
- a mama felhúzott térdén át az ölébe mászás

Járás

Egyensúlyt fejlesztő járás különböző anyagokon.

- járás különböző vastagságú szivacs-szőnyegen
- járás szőrmén
- járás gyékényszőnyegen
- járás műanyagpadlón
- járás fadeszkán
- járás két vonal között
- járás gerendán
- járás padon, két kötél között
- járás rugós deszkákon
- járás billenő padon (*Mérleg vagyok, billegek*)

Az egyensúlyérzék mellett a taktilis érzékelést is fejlesztik ezek a gyakorlatok.

- járás egyenetlen talajon, cipőben, cipő nélkül
- vonatozás egymás vállát fogva, kezdetben egy felnőtt szoknyáját vagy lábát fogva, egy gyermek, majd egy újabb felnőtt, majd gyermek alkotta vonatozás folyik, mondókákra (*Megy a gözös lefelé, bodor füstje fölfelé*) Ez a játék alkalmas a nevek és hozzátartozó személyek azonosítására is, mert annak kell beszállnia a vonatba, aki a nevét hallja. Vonatozás közben a járást, jelre megállást is lehet gyakorolni, illetve a gyors és lassú haladást. (*S, sz, beh, sok súly, meg se mozdul*)
- járás kézfogással, párosával, majd közben leguggolás (*Sétálunk, sétálunk vagy Dombon törik a diót*)
- járás köralakítással (*Kör, kör, ki játszik? Csak a... hiányzik! Ki játszik körben?*)
- járás hullámvonalon, csigavonalon (*Tekeredik a kígyó Kis, kis kígyó*)

II.1. Korai fejlesztés (1)

- járás akadály kikerülésével (*Vili-vári*)
- járás közben lehajlás, pl. karikák összegyűjtése, virágszedés (*Én kis kertem kertetem*)
- járás közben különböző tárgyak tolása, húzása (kezdetben könnyebb, majd nehezebb tárgyak)
- járás két kötélen között (hídon megyünk)
- járás közben fellépés számolyra, majd lelépés róla
- járás közben akadály átlépése, (földre helyezett papír, ugrókötel, lapos tárgy, alacsony játék)
- járás létrafokok között
- járás közben nagy labda gurítása
- járás bottal (fóliahenger), labda terelgetése
- járás, labdagurítás két vonal között

Futás

Az elindulás és időben lelassítás, megállás, a helyes tempó, ritmus szabályozása a cél.

- futás (*Fussunk, szaladjunk, hadd lobogjon a hajunk*)
- futás különböző minőségű talajon, cipő nélkül, cipővel
- futás, jelre megállás (csörgődob hangjára megállunk)
- futás, megállás, irányváltoztatás (Fogj meg!)
- célba futás (Ki szalad az én házamba?)
- járás-futás váltogatása (*Lassan forog a kerék*)
- futás, tárgy a kézben
- futás, akadály kikerülésével

Ugrások

A rugózás, elrugaszkodás (lendületvétel), egy, illetve két lábra érkezés érzékeltetése a feladatunk.

- rugós deszkán ugrálás, rugózás, lelépés rugós deszkáról
- leugrás kézfogással vastag szivacsról, padról, számolyról
- páros lábbal szökdelés, kézfogással (*Ugráljunk, mint a verebek*) (*Mackó, mackó*)
- kiugrás egy, majd két lábbal karikából, földre tett ugrókötelén átugrás

Húzások-tolások

A lazítás-feszítés megtanulásának előfeltétele a húzás-tolás biztonságos ismerete. Igen nagy jelentőségűek ezek a gyakorlatok a testkontroll, testsémafejlés szempontjából. Hozzájárul a feladathoz igazodó erő kifejtés érzékeléséhez is.

- madzagnál fogható húzós játékok húzása
- dömper tolása üresen, kockák szállítása
- babakocsi tolása üresen, babával

Az egyensúlyérzék fejlesztését szolgáló célzott gyakorlatok (statikus és dinamikus egyensúly)

Az egyensúlyérzék az ember egyik legfontosabb, legkorábban fejleszhető érzéke. Biztonságos mozgást biztosít a térben. SCHILDER szerint a vesztibuláris rendszer alapvető feladata a gravitációban bekövetkező változások érzékeltetése, tehát egyik fontos tájékozódási rendszerünk. A külvilágtól és a szervezetből is felvesz információkat, s ezeket integrálva, beindítja a tájékozódást.

A vesztibuláris rendszer az izomtónusra gyakorolt hatása által szerepet játszik minden percepcióban. Ezen kívül alapvető szerepe van az éntudat alapját képező testkép megélésében. (In: VARGA, KULCSÁR 1992) Nem véletlen, hogy már az újszülöttet is ringatjuk, bölcsőbe rakjuk. Tulajdonképpen ez az egyensúlyfejlesztés első formája.

Az alaptesthelyzetek biztos egyensúlyának megteremtésére törekszünk a fekvésben, térdelésben, ülésben, állásban végzett gyakorlatoknál. A stabil egyensúlyból történő kibillentéssel készítjük a gyermekeket arra, hogy egyensúlyát igyekezzenek visszanyerni. Ezeket a gyakorlatokat a **statikus** egyensúly fejlesztése érdekében végezzük.

Ilyenek a különböző tolasok-húzások vagy ülőhelyzetből a törzs kilendítése minden irányban, a fél lábon állás, leguggolás, egyensúlyozó járás stb. A fejlesztés során tudatosan ingereljük a vesztibuláris rendszert. A vesztibuláris ingerlés a legősibb neurológiai szerkezetet harmonizálja. A vesztibuláris rendszer ingerlésével javul a mozgásosság, az izomtónus mintázódása. KANTNER és munkatársai (1974) a Down-szindrómás gyermekeknél a postrotációs nistagmus normalizálódását tapasztalták a módszer hatásaként. (In: VARGA, 1992)

A statikus egyensúly fejlesztése mellett, célunk a **dinamikus** egyensúly fejlesztése is.

Forgások

- forgás a saját tengely körül (*Mackó, mackó*)
- forgás törzshajlítással, labdavezetés
- pörgetés Bobath-labdán ülve
- hálóban ülve pörgetés
- gurulás hordóban, hengerben, fent kinyújtott kézzel
- ugyanez a comb mellé szorított kézzel
- két felnőtt hintáztatja kezénél-lábánál fogva a gyermeket (*Zsipp-zsupp*)
- két felnőtt pokrócban fekvő gyermeket hintáztatja
- hintázás
- hintázás kötélhintán, félgömbben, libikókán, tányérhintán

Labdákkal végzett gyakorlatok

- a Bobath-labdákon hasaló gyermeket a lábánál fogva előre-hátra, illetve oldalirányba mozgatjuk, a gyermeknek kezével oldaltartásban kell egyensúlyoznia
- Bobath-labdán ülve egyensúlyozni
- Bobath-labdán hanyatt fekvésből felülni (combnál megtámasztva segíthetünk)
- Bobath-labdán hasalva, asztalról tárgyat levenni, asztalon autót tologatni
- Bobath-labdán hasalva két kézzel felfelé nyújtózni (a felfüggesztett játékot vagy lufit elérni)
- Bobath-labdát gurítani vagy térden állva (nem szabad eldőlni, letámasztani) vezetni

Hengeren végzett gyakorlatok

Bobath (body)-hengeren a fenti gyakorlatokat ismételni lehet.

- hosszú, a gyermek testmagasságának megfelelő hengeren egyensúlyozni, fekve, hason, háton, ülve
- a hosszú hengeren keresztben ülve, manipulálni
- a hengerben, hordóban vagy mászóhengerben gurulni, lejtőn lefelé, majd egyenes talajon

Billenő tányér, palló alkalmazása

- egyensúlyozó tányéron billegés, ülve, állva, kapaszkodva
- billenő pallón járás, segítséggel
- terápiás golyókkal játszás: a golyókban fordulás, felállás, térdelés
- járás lépőköveken, váltott lábbal, előrajzolt lábnyomokon

Gördeszkával végezhető gyakorlatok

- gördeszkán ülés, hasalás, hátrafekvés, állás, segítséggel
- a deszka tolása
- elrugaskodás fix tárgytól, gördeszkával
- gördeszkán ülve, húzás-tolás, erő kifejtés (karikát elhúzni a felnőttől)
- gördeszkán ülve, evezés WC-pumpával vagy bottal, fóliahengerrel segítve a haladást

Rugós deszka alkalmazása

- ugrálás gumimatracon, vastag szivacson
- a rugózás megtanítása
- fellépés, lelépés a rugós deszkáról
- járás több egymás mellé tett deszkán, átlépés gyakorlása, segítséggel

Ezeknél a feladatoknál az AYRES szenzomotoros terápia elemeit is alkalmazzuk, „mert a szenzomotoros tréning lehetővé teszi, hogy tudatos koncentráció nélkül haladjon a cél felé” (FLEHMING, In. HUBA, 1991) a gyermek, s ennek a korai életszakaszban nagy jelentősége van.

3. Mozgásos játékok

A játékos utánzó gyakorlatok, illetve az alapmozgások fejlesztése nem elkülönült funkciógyakorlás keretében, hanem játékosan zajlik. A vonatozás, az egyszerű körjátékok (pl. Fehér lilionszál... vagy Nem kellesz, nem kellesz... vagy Sétáljunk, sétáljunk...), labdázás stb. alkalmas az előzőekben felsorolt gyakorlatok összekapcsolására, gyakorlására.

Ezekbe a mozgásos játékokba igyekszünk mindig becsempészni egy-egy új, éppen megtanulandó elemet. Vagyis, az általunk tervezett mozgáselemhez keresünk játékot, verset, mondókát, egyszerű mesét.

Minden foglalkozáson elengedhetetlen a játékoság mellett valamilyen játékkal lezárni a nagymozgások fejlesztését. Ezek a már említett körjátékok, páros játékok. Pl. *Zsipp-zsupp*, *Hinta-palinta*, vagy földön ülve közös evezés páros húzás-tolás: *Húzz koma engemet* (fűrészelés) vagy közös labdázás, pl. labdagurítás párosan vagy körben egymásnak. A gyermeknek módja van a játékok során a saját testéről, teljesítményéről újabb információkat szerezni, pl. az ügyességéről – arról, hogy milyen biztosan, pontosan, gazdaságosan tudja kivitelezni a mozgást, a gyorsaságáról (pszichomotoros tempó), az erő adagolásáról, a felhasznált adekvát erő mennyiségéről, a ritmusról, a flexibilitásáról (mozgékonyaságáról), vagyis egyik mozgásmintáról a másikra történő váltásról, az egyensúlyi helyzetéről, a kitartásáról stb.

Fontos, hogy az erőfeszítés, koncentráció után legyen mód az ellazulásra, „leengedésre”, a nyugalmi helyzetbe való visszatérésre.

Ezek a mozgásos játékok, ha a gyermekek elfáradtak, átmehetnek spontán szabadon választott játéktevékenységbe.

Az előzőekben ajánlott gyakorlatokból a pedagógus ötletet meríthet, a saját csoportjának fejlettségi szintjét figyelembe véve, s talán inspirációt kap újabb ki-gondolására.

A nagymozgások fejlesztésénél a szívfejlődési rendellenességben szenvedő gyermekeknél a szakorvos véleményét feltétlenül kérjük ki!

A mozgásfejlesztés során használható eszközök

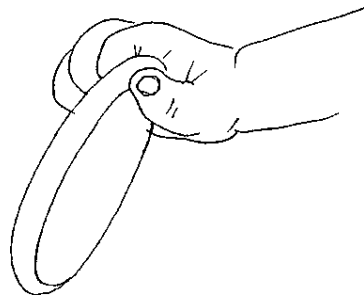
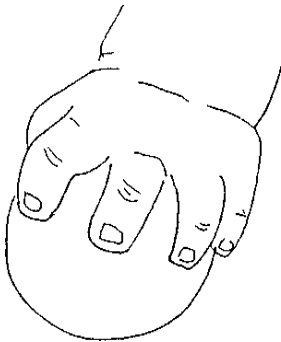
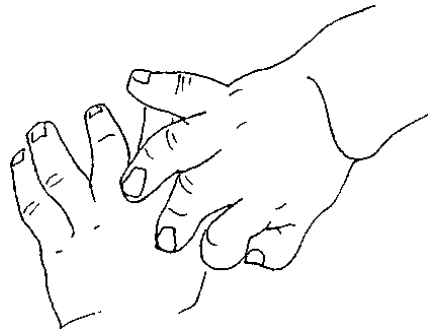
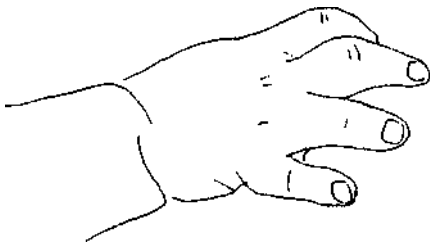
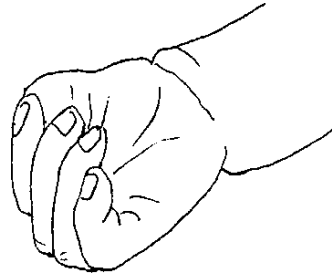
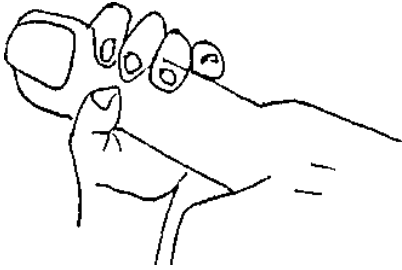
Egy-egy foglalkozáson a már tanult mozgások összetett gyakorlására is mód van. Ehhez ragyogó segítséget nyújtanak a terápiás golyókat tartalmazó medencék.

- Bobath-labdák (51, 62, 95 cm átmérőjű nagy színes műanyag labdák)
- Bobath-hengerek (bodyhenger)
- gördeszkák
- rugós deszkák
- karikák
- műanyag súlyzók
- alufóliás hengerből készült tornabotok
- babzsákok, párnák, szalagok, nehezekek, kendők
- labdák
- a padlón szigetelőszalaggal kijelölt utak
- a padlón öntapadós tapétával készített láb- és kéznyomok
- Greifswald-tornaszer vagy bölcsődés mászóka
- szobalépcső
- mókuserék lejtővel, lépcsővel kombinálva
- padok, billenő korong, mérleghinta, hálöhinta, tányérhinta
- kötélhágcsó
- csúszda
- mászóhenger (puha)
- hordó (kemény)
- WESCO-tornaszerek
- húzható, tolható játékok
- pedáló egyensúlyzók

Mindezek beszerzése sok pénzt és utánjárást igényel, de ennek hiányában is lehet eredményes fejlesztést végezni. A hengert önmagunk vagy egy szülő elkészítheti, a lejtőt pótolhatja egy vasalódeszka, a Bobath-labdát az erős strandlabda stb. A legjobban megkonstruált eszköz sem pótolja a fantáziát, a kreativitást, a hozzáértést!

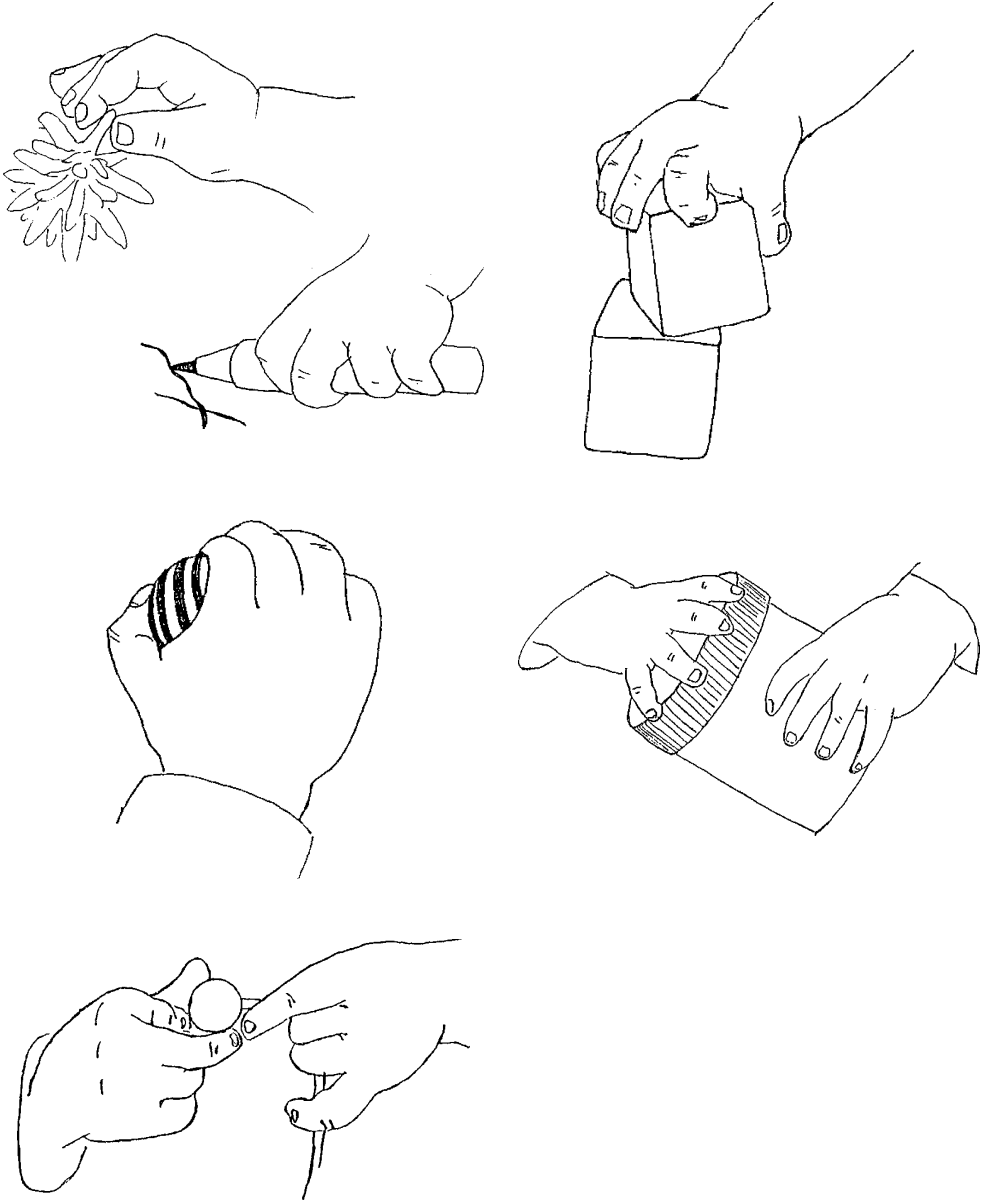
III. A manipuláció fejlesztése

A kézhasználat fejlődésének néhány állomása rajzban

II.1. Korai fejlesztés (1)

Finommotorika fejlesztése

A manipuláció fejlesztésének **célja:**

- a kéz és az ujjak ügyesítése, mozgékonyságuk fokozása,
- a kézmozgások célirányos kialakítása,
- a kéz izomerejének szabályozása,
- az ujjak tapintásérzékének fokozása,
- a csukló, az ujjak laza mozgatása,
- a hüvelyujj és többi ujj közti oppozíció kialakítása,
- a szem és kézmozgás közti koordináció kialakítása,
- a látás-tapintás-mozgásérzet együttes szabályozása,
- a dominancia kialakításának segítése,
- a figyelem, emlékezet, ügyesség fejlesztése.

Mindezek érdekében az alábbi tevékenységeket lehet végezni: fogás-elengedés tanítása, ki-be pakolás, tárgyak egymásba illesztése, a fűzés megtanulásának fokozatai, játék formatólákkal.

Fogás-elengedés tanítása

- Különböző nehézségű, minőségű anyagokat, játékokat kínálunk fel a gyermeknek, s igyekszünk rávenni arra, hogy megfogja azokat (textil, fa, műanyag, fém stb.).
- Különböző nehézségű játékokkal vesszük körül, olyan játékokat helyezünk közelebe, amelyek hangot adnak (homokkal, kavicsal, rizzsel, száraz téstával megtöltött flakonok, zsákok, vagy Kindertojás műanyag belseje). (Vigyázzunk, hogy jól záródóak, a gyermek tenyeréhez alkalmazkodó méretűek legyenek!)
- Különböző kendőket adunk a kezébe.

Beszéddel kísért, taktilis-vizuális ingerléssel igyekszünk aktivizálni a gyermeket. Készíthetünk különböző anyagokból (selyem, bársony, kötött stb.), különböző tartalommal megtöltött (pl. száraztészta, rizs, bab, borsó, homok, vatta stb.), a gyermek tenyerébe illeszkedő zsákokskákat. A tárgyak egyik kézből a másikba vehetők, elengedhetők, két kézben egyszerre tarthatók, rázogathatók.

Ki-be pakolás

Alkalmat ad a szem-kéz koordináció, a taktilis vizuális érzékelés, fogás, elengedés, a célirányos mozgáskivitelezés gyakorlására, illetve a beszédmegértés fejlődését is szolgálja. A tárgyakat kosárba vagy tálba, esetleg dobozba helyezve kínáljuk a gyermeknek. Ha színesek, a gyermek igyekszik megfogni azokat. Segíthetünk úgy, hogy „ráfogunk” a gyermek kezére, hogy egy pillanatra megtarthassa a felkínált tárgyat. A zsákokat különböző mélységű, minőségű, színű edényekbe tehetjük. Fontos, hogy egyszerű utasítással kísérjük. Pl. „Tedd bele! Bele, bele! Vedd ki!”

- A nagyobb, puhább tárgyak után nagyobb, de a gyermek számára jól megmarkolható kemény tárgyakat pakolunk ki-be.
- Ezután kisebb puha, majd kisebb kemény tárgyakkal folytatjuk a gyakorlást – használhatunk zsákot, labdát (szivacs labda, kemény, tömött, pingponglabda, csörgő) hengereket, korongot, golyót, Kindertojás műanyag részét, kis állatfigurákat stb.

A különböző alakú tárgyak a különböző fogások megtanítását segítik, mert más módon fogunk egy golyót, egy hengert, ceruzát, kulcsot, kefét stb.

Fejlesztik a beszédmegértést, pl. Add ide! felszólításra átadja a gyermek azokat. Felszólításra bepakol stb.

- A gyermek megtanulja a ki-be pakolást mindkét kezével.
- A manipuláció, a fogás, elengedés megtanítását segíti a labdagurítás, megfogás, eldobás, ledobás is.
- A háromujjas fogás kialakítását elősegíthetjük a markolás (felső tenyérfogás) gyakorlása után a henger alakú tárgyak (pl. Plusz vitaminos flakon, gyógyszeres dobozka) egyre kisebb – a behelyezendő tárgy méretéhez közelítő méretű – edénybe (pohárba, hengerbe) bepakolásával, ehhez jól használható a tojástartó, melybe a Kindertojás rakható, a lyukas formatábla, kalapácsos játék stb.
- A háromujjas fogásból jutunk el a hüvelyk- és mutatóujjas fogás oppozíciójához.
- A Montessori-torony elemeinek leszedése, felrakása fejleszti a **kétujjas fogásnak** azt a változatát, mikor a mutatóujj alul van, a hüvelyujj felül, végül megtanulja a gyermek az úgynevezett csípőfogást (mutatóujj felül).

A csípőfogás kialakítását gyakorolhatjuk különböző csipeszek leszedésével, felrakásával. Kezdetben nagy (süteményes), majd cukorkiszedő illetve ruhacsipesszel dolgozunk. Felvehetünk velük könnyebb tárgyakat. Ki-be emelhetjük vele a játékokat, előre vágott kartonnal sünit, napot, állatoknak lábat, embernek kezet-lábat csinálhatunk. A csipesz

kiválasztásánál nagyon fontos a könnyű nyithatóság! Desszertes dobozból kiszedhetünk pörgettyűt, illetve csokoládé helyére berakhatjuk azt.

- Apró, lapos tárgyak (gombok: füles, vastag, lapos, fém, műanyag, átlátszó, kicsi, nagy) összeszedésével, bepakolásával, majd meghatározott helyről (desszertes doboz műanyag betétjéből való) kiszedegetéssel gyakoroltatunk. Fontos, hogy a doboz olyan méretű legyen, amely készíti a gyermeket a kétujjas fogásra. Fokozatosan, egyre apróbb tárgyakat szedegetünk (mazsola, francia drázsé, zizi, szőlőszem stb.).
- A kétujjas fogás másik formája a hüvelyk- és középső ujjal való fogás, amely a vágás szempontjából fontos. Általában a művelet előkészítése történik a korai fejlesztésen. Terápiás olló alkalmazásával az ügyesebb, nagyobb gyermekek megtanulhatják hosszú, keskeny papírcsíkok keresztben történő vágását.

Tárgyak egymásba illesztése

- Nagyobb papírdobozba kisebbeket rakunk, együtt kiszedjük.
- Nagyobb dobozokba kisebb dobozokat helyeztetünk sorozatban.
- Különböző pohártornyok, hordótornyok, egymásba rakható kockák, orosz-baba sorozat segítségével tapasztalhatják meg a gyermekek, hogy bizonyos tárgyak egymásba illeszthetők, míg mások nem, s mindezeknél a megfelelő méret a meghatározó.

A próba-szerencse alapon szerzett tapasztalatok segítik a gyermeket abban, hogy az egyszerű összefüggést észrevegye a tárgyak nagysága között az ok és okozat közvetlen egymásutánisága alapján, ami később a kauzális összefüggések felismerését segíti. A BRIO-játékok közül jól használható az a három üres hengert tartalmazó játék, amely közül az elsőbe egy henger, a másodikba két nagyobb korong, a harmadikba négy kisebb korong illeszthető. Az egymásba helyezhető elemek alkalmasak az **építésre** is.

- a pohártorony ledöntése, majd 1-2 elem felépítése színes elemekből, szívesen végzett feladat
- a zörgő, jól kézbevehető, az elcsúszást gátló elemet tartalmazó kockák segítenek az első próbálkozásoknál
- a 2-3 elemből építhetünk kis fakockákkal
- műanyag kockákkal
- Duplo-építőelemek összeillesztésével vagy Gabi építővel is próbálkozhatnak
- rakhatunk egymásra skatulyákat, fémdobozokat (színes papírral bevont sörös dobozokat)

A fűzés megtanulásának fokozatai

A gyöngyfűzés minden egészséges kisgyermek kedvenc játéka. Ez a látszólag egyszerű játék bonyolult tanulási folyamat eredményeként jön létre. A sérült kisgyermeknél csak apró lépésekre lebontva, hosszas gyakorlás után jelentkezik eredmény.

Mikor lesz képes a gyermek erre a feladatra?

- Ha biztosan tud fogni, elengedni,
- tárgyat fixálni, mozgó tárgyat a szemével követni,
- tud egyik kezéből a másikba átvenni tárgyakat,
- szem-kéz koordinációja olyan fejlett, hogy célzott mozgást koordináltan tud végrehajtani (apró tárgyakat célzottan bedugni tud már),
- vizuális emlékezetében képes elraktározni, illetve felidézni cselekvéshez szükséges a műveletsort: kiveszem a gyöngyöt, megkeresem a lyukat, beledugva a fűzőszálat, a másik oldalon kihúdom, elengedem a gyöngyöt, vagy lehúdom a többi mellé stb.

Ahhoz, hogy megtaníthassuk a gyöngyfűzést, először apró lépésekben, elemeire bontva kell elsajátíttatni.

A fokozatok a következők lehetnek:

- szék lábáról, gyurmába illesztett alufólia tartó papírhengerről karikák leszedése, majd felfűzése;
- otthon elkészíthető változat: rögzítsük (pl. gyurmatalpba) alufólia-hengert vagy műanyag flakont, s erre fűzzünk pl. kerek sajtos dobozokat, amelynek közepére megfelelő lyukat vágunk, vagy dezodoros, hajlakkos flakonra műanyag karkötőt;
- jó játék a mama kinyújtott lábáról, karjáról leszedni/felfűzni a karikát;
- nagy méretű műanyag korongok le-fel fűzése (Montessori-torony);
- fa Montessori-torony le-fel fűzése nagyság, szín figyelembevétel nélkül;
- fagolyókból álló torony fűzése;
- függőleges fűzés, különböző alakú tárgyak rúdra fűzése, fűzés vízszintes irányban;
- seprűnyél, alufólia-henger segítségével nagy karikák le-fel fűzése vízszintesen;
- zenélő, Montessori-elven működő csörgő elemeire szedése, illetve visszaépítés;
- vízszintesen fűzhető Montessori-játékok (kutya, bárány stb.) elemeivel játék;
- a továbbítás megtanítását jól készíti elő egy egyszerű drótból, golyóból, illetve faltpból készíthető sablon;
- a pontos célzás, a pontos illesztés, a háromujjas fogás tanítását, a szem-kéz koordinációt fejleszti a lyukas tábla (különböző figurákat, rudakat, szögeket kell beleilleszteni);

- a pontos illesztést, a vízszintes fűzést egymásba illeszthető műanyag elemek (gyümölcsökből készült lánc) készítésével készíthetjük elő (a gyümölcs egyik oldalán lyuk, a másikon egy „bütyök”, illeszték van, mellyel láncra kapcsolhatók az elemek);
- az átfűzést gyakorolhatjuk olyan formatáblán (cipő, baba), melynél a gyermek két kezét a tű bedugására, illetve a másik oldalon való kihúzására használja;
- vastag műanyag csőre építőjáték elemeinek fűzése;
- a vastag, műanyaggal bevont, viszonylag merev drótra könnyen fűzhető a WC-papír gurigák, szalvétagyűrűk, korongok;
- vastag kötélre különböző alakú lyukas tárgyakat fűzünk;
- vastag fa kötőtűre, majd fém kötőtűre, hurkapálcára fűzünk vastag (0,5-1 cm átmérőjű) lyukas korongot;
- kb. 10-12 cm hosszú fa vagy műanyag kötőtűből készült tű segítségével nagylyukú gyöngy fűzése;
- fokozatosan kisebb golyók, illetve gyöngy vékonyabb fonálra fűzése;
- fából, papírból készült formák körbefűzése (fa, cipő, autó stb.);
- két kezes manipuláció: illesztés, fűzés kétlyukú vagy többlyukú játékkal.

Formatáblák

A gyermek számára az öt körülvevő világ kezdetben egy differenciálatlan káosz. A látványt, a hangokat nem tudja elkülöníteni. A globálisan, felhívó jellegű tárgyakkal (személyekkel) kapcsolatba kerülve, azokról sokoldalú tapasztalatokat szerezve, fokozatosan képes a részletekre is figyelni, az egészből egy-egy lényeges részt kiemelni. Az alak-háttér differenciáló képessége fokozatosan finomul. Ezt a képességet fejlesztik a formatáblák is, illetve a velük való tevékenység, amely persze a finommotorikát (kétujjas fogás, pontos illesztés), a szem-kéz koordinációt, a figyelmet stb. is befolyásolhatja.

Ha már pohártorony építéssel megtanulták az elemek egymásba rakását, egyszerűbb, egy-két elemet tartalmazó formatáblával taníthatjuk a pontos illesztést.

- Olyan táblát alkalmazzunk, melynek jól megfogható, a gyermek tenyerébe illeszkedő fogója van. Kezdetben kiszedjük a formát, majd együtt visszailllesztjük.
- Ha a táblán a kiemelt forma negatívját is ugyanolyan színűre festjük, a szín és forma egyaránt segít az azonosításban.

A formatáblák különbözők lehetnek:

- Műanyag játék, egy-egy kivehető formát tartalmazó elemmel, az egyes formák fogazatai révén összeépíthető. (Az összeillesztés is gyakorolható vele.)
- Olyan tábla, melyből a kivehető forma kissé kiemelkedik pl. vonat – benne különböző állatok, négyzet, háromszög, henger alakú elemek.
- BRIO-játék, ahol az egyforma méretű, különböző színű kocka közepéből kivehető a különböző színű henger, téglatest, háromszög alakú oszlop.
- A Baby ügyességi játékok műanyag elemek beillesztését tanítják: a gömböt forgatva kell az elem helyét megkeresni.
- Ennek egyszerűbb, számunkra használhatóbb változata az a doboz, melynek tetején különböző nyílások teszik lehetővé a formák azonosítását, s bedobás után, a doboz aljának elhúzásával újra hozzáférhetők az elemek.
- Ennek szellemes, tovább fejlesztett változata a cserélhető tető, amely megsokszorozza a variációs lehetőségeket. A tetők műanyag kulccsal nyithatóak, így ez a művelet is gyakorolható.
- A formatáblák közül vannak egyszerűbb, három-négy elemet tartalmazó, kis fogóval ellátott, jól megfogható, a negatívról biztosan felismerhető formatáblák. (Ravensburger-játék)
- Formatáblák készülnek bizonyos témakörök szerint, egy-egy táblán több sorban vannak pl. különböző járművek, gyümölcsök, állatok stb.
- Használjuk azokat a fatáblákat is, melyeknél nem alkalmazunk fogót, puzzle-szerűen 3-4 részre vágott figurát tartalmaznak.
- A szivacsból készült formatáblák fürdésnél is jó játékuul szolgálhatnak.

A formatáblák alkalmazásánál is érvényes, hogy először kiszedni tanítjuk meg a gyermekket, majd egy elem kiszedése utáni visszarakást. Ha a műveletet már megtanulta (az illesztést, pontos beigazítást), akkor két, illetve több elemmel kísérletezhetünk. Ha sikertelenül próbálkozik a gyermek, segíthetünk a negatív kiszínezésével, de az is lehet, hogy még nem képes a rész-egész viszony felismerésére, figyelme, alakállandóság felismerése, emlékezete stb. még fejletlen ehhez a feladathoz, bár a mozdulatokat már megtanulta kivitelezni. Nem szabad erőltetni a gyermeket, meg kell várni, amíg megéri a feladatra.

A különböző fejlesztő játékok alkalmat adnak az olyan mozdulatok elsajátítására is, mint a ki-be, le-fel kapcsolás (villanykapcsoló, játék mozgásba hozásához szükséges kapcsoló, zseblámpa stb.) a csavarás-tekerés megtanítása (különböző kupakok leszedése, visszarakása, játék felhúzása, zenélő doboz megszólaltatása stb. segítségével. Megtanulják a csengők, különböző gombok megnyomását, a dobozok, ajtók nyitását, csukását, fiók kihúzását, betolását stb., tehát azokat a mozdulatokat, melyek a mindennapi életben is szükségesek. Ezeket játszva sajátíthatják el a gyermekek.

Manipuláció és ábrázolás

A különböző fejlesztő játékokkal végzett manipuláció ügyesíti a gyermekek finommotorikáját, de igazi alkotókedvüket a festéssel, gyurmázással, nyomdázással, firválással élik ki. A közösen készített művek, az önálló alkotások, a különböző anyagokkal, eszközökkel való ismerkedés, a színek, formák tapintásos, vizuális élménnyel gazdagítják a gyermekeket. Sikerélményhez jutnak, az eredmény, a produktum a szülők számára is megőrizhető, az otthoni családtagoknak megmutatható, újra és újra előszedhető emlékek, együttes öröm hívható vele elő.

Az érzelmi oldal mellett a kéz ügyesítését, a sokoldalú tapasztalatszerzést, a szem-kéz koordináció, a testkép, testséma fejlesztését, az alak-háttér megkülönböztető képességet, a figyelmet fejlesztik. Tapasztalatot nyernek az anyagok, eszközök tulajdonságáról, a papír határáról, a különböző nyomatokról, az ábrázolás folyamatosságáról, illetve megszakíthatóságáról stb.

- A foglalkozások kezdetén ismerkedünk a vízzel, homokkal: pergetjük, vizezzük, formázzuk, ki-be öntjük;
- vizes szivaccsal nyomot hagyhatunk pl. táblán;
- nagy alakú csomagolópapírra tenyér-, majd lábnyomot készítünk (vízzel, festékekkel);
- festünk borotvahabbal tükörre: a kinyomott habot szétkenjük, a tenyérrel szétkent habra az ujjunkkal rajzolva, előtűnik a tükörből a gyermek arca;
- ismerkedünk az ujjfestékekkel;
- festünk ujjal tükörre, függőlegesen, vízszintesen, közösen, egyénileg üvegre, kartondobozra, vastag hullámpapírra, fotókartonra;
- nylon anyagra (belebújunk nagy nylon zacskóba, egymást befestjük);
- nagy papírzsákra;
- fóliára (írásvetítő fólia vagy iratborító átlátszó fólia);
- kisebb papírzacskóra (csákó készülhet belőle);
- tortapapírra;
- festünk polyfixes cipőápoló tubusba töltött festékekkel;
- céklalébe mártott szivaccsal;
- sűrű temperába mártott szivaccsal nyomdázunk;
- dugóval (parafa) nyomdázunk, pöttyözünk;
- krumplival, sárgaréppával nyomdázunk;
- szivacsot csipesszel fogva festünk;
- széles, lapos szivacsecsettel festünk;
- házi készítésű „csumi”-val: különböző vastagságú, jól markolható vagy vékonyabb farúd végére vattadarabot, majd gézdarabot kötünk, ezt mártjuk festékbe – a szo-

kásos vastag ecsetet nem tudják még kezelni a gyermekek, a túl erős nyomaték miatt nagyon gyorsan tönkremegy;

- ezeket az eszközöket különböző módon alkalmazzuk, nagy felületen, közös munkával vagy egész felület betöltését egyénileg végeztetjük, illetve előre rajzolt formákat díszíthetünk (pöttyözés, krumplinyomda);
- gyertyával előrajzolt formát átfesthetünk;
- előre rajzolhatunk, kivághatunk macifejet, babaruhát, labdát, pillangót, kutyát, hajót, autót, a gyermek kedvenc játékát, mikuláscsizmát, fenyőfát, farsangi álarcot stb., ezt festjük, díszítjük különböző technikákkal;
- készíthetünk házilag is festéket: 1 csésze szappanreszeléket $\frac{3}{4}$ csésze vízben feloldunk, s összekeverünk 1 csésze vízben oldott keményítővel, ételszínezékkel színezhajtuk – ez a szappanreszelék miatt könnyebben kijön a ruhából;
- festünk textílfestékkel különböző anyagokra;
- a festés mellett a gyurmázás, agyagozás is fontos tevékenység, a gyurkálás, az anyag puhítása, a gömbölyítés, sodrás, lapítás, különböző tárgyakkal nyomot hagyás a sokféle anyagra, újabb tapasztalatok forrása lehet.

A legtöbbet alkalmazott eszköz a liszt-só, illetve tésztagyurma, de az agyag, a plasztilin, illetve a „gyurmóka” is szerepelhet a repertoárban, illetve otthon, a sütemény egy kis darabja. Az anyag puhítása lehetővé teszi, hogy gyakoroljuk a szorítást, egyik kézről a másikba átrakást.

A lapítás a legegyszerűbb művelet, a gyermekek élvezettel csapkodják az anyagot. Itt az erősebb nyomás kifejtését érdemes megtanítani. Különböző kisebb tárgyakkal mintát nyomhatunk a „palacsintába”, botokkal, hengerekkel rajzolhatunk bele stb. A gömbölyítés a két tenyér ellentétes irányú mozgását feltételezi. Megtapasztalhatja a gyermek, hogy túl erős nyomaték hatására összelapul a produktum. A gömbölyítés előtt kemény, a gyermek tenyerébe illő kis labdával gyakorolhatjuk a műveletet. (A gömbölyítés csak segítséggel végezhető, hisz még óvodás korban is nehézséget okozhat a sérült gyermekek.)

A sodrást hengerek gurigázásával (előre-hátra) segíthetjük. Azt kell érzékeltetni, hogy a tenyérrel végezzék a sodrást, s az ujjak legyenek nyújtottak. A gyurmóka könnyen puhítható, színes, s olyan kiegészítő játékelemeket tartalmaz (szemüveg, sapka, cipő, kéz, nyakkendő), mely segítségével pillanatok alatt baba, bohóc varázsolható az ügyetlenül megsodort formából.

A háromujjas fogás kialakítása után vagy annak gyakorlásaként, ragaszthatunk pattogatott kukoricát (virág, hajó stb.), pufit, alufóliagombócot, krepp-papír galacsint, műanyag granulátumot. A ragasztáshoz csirizt vagy ragasztóstiftet érdemes használni. A ragasztóval a felnőtt keni be a felületet, amelyre ráilleszti a gyermek a kukoricát, cukrot stb.

Az itt felsorolt technikákkal, eszközökkel csak az ismerkedés a cél, az ábrázolási kedv felkeltése. Ezért fordul elő, hogy bonyolult technika – mint a gömbölyítés – is szerepel a programban. Azt szeretnénk elérni, hogy merjenek a gyermekek hozzányúlni az anyaghoz, tanulják meg, mi ehető, mi az, amivel valamit alkotni lehet, mozduljon meg a fantáziájuk.

Az ábrázoláshoz megfelelő helyet kell biztosítani, a gyermekekre pedig „festő köpenyt” kell húzni, amely készülhet a Libero pelenkás zacskóból vagy szemetes zsákból is, amelynek alján a fejnek, oldalán a két karnak lyukat vágunk. A festés, gyurmázás, ragasztás egyben jó lehetőség az önkiszolgálás gyakorlására is.

A foglalatosságot követheti a kézmosás, mely alkalmat ad a vízcsap kinyitására, szappanozásra, kézmosásra, a csap elzárásának, a törölközésnek a megtanítására, illetve gyakorlására is.

Variációk házilag elkészíthető anyagokra:

- **Ujjfesték (1)** Egy lábasban 10 dkg búzalisztet összekeverünk vízzel. Közben lassan felforraljuk. Ehhez 4 kávéskanál hideg vízzel elkevert kukoricakeményítőt adunk. A kihűlt masszát tojásfestékkel vagy ételszínező festékkel színezhethetjük.
- **Ujjfesték (2)** Egy kevés hideg vízben feloldunk 10 dkg mosáshoz használatos keményítőt. Ehhez adunk 4 pohár forró vizet, majd az egészet összeforraljuk. A tűzről levéve, belekeverünk 4 dkg szappanreszeléket, ételszínezékekkel színezhethetjük.
- **Gyurma házilag:** ½ kg lisztet ½ pohár olajjal, ½ pohár vízzel összegyúrunk. Szükség esetén vizet még adhatunk hozzá. Ha a keverék összeáll, festékkel színezhethetjük.

IV. A kommunikáció fejlesztése

*A beszéd hidat ver az én-től a te-hez és az ő-höz
(Atzesberger)*

A beszéd több tényező szoros kölcsönhatásában valósul meg. A gégében elhelyezkedő hangszalagok a levegőáram hatására rezgésbe jönnek. A hangszalagrezgések az ajakműködés, a fogak, a nyelvmozgás, a szájadmozgás, az úgynevezett beszédszervek összehangolt működése következtében hangokká, hangkapcsolatokká formálódnak.

E folyamat kialakulásában nélkülözhetetlen szerepe van a hallásnak. A fül a felfogott hangingereket idegpályákon továbbítja a központi idegrendszer felé, amely a hallott hangokat feldolgozza, tudatosítja. A hangkapcsolatok így tartalommal telítődött szavakká tudatosulnak – megérjük a beszédet.

Az idegpályák másik része a beszédszerveket és a központi idegrendszert kapcsolja össze, szabályos, jól szervezett beszédmozgások alakulnak ki, amelyeknek segítségével megformálhatjuk a hangokat, szótagokká, szavakká, később mondatokká kapcsoljuk össze – ki tudjuk fejezni magunkat, „beszélni tudunk”.

A beszéd megtanulásának van még egy nagyon fontos összetevője, amely nélkül a beszédszervek, hallás, az idegpályák, a központi idegrendszer működése nem vezet eredményre – ez a beszélő környezet szerepe. A gyermek a beszédtanulás folyamatában a környezete beszédmintáját utánozza.

A Down-gyermek beszéde

Az értelmi fejlődésükben akadályozott gyermekek szocializációját nagymértékben meghatározza verbális kommunikációjuk milyensége, az, hogy mennyire képesek gondolataikat, örömeiket, kívánságaikat beszéd útján kifejezni. Ez viszonylag érthető, nyelvtanilag kevésbé hibás beszédet jelent, amely lehetővé teszi beilleszkedésüket. A Down-gyermekek beszéde és beszédfejlődése egyaránt tipikus. Beszédük mennyiségileg és minőségileg és is eltér ép társaikétól. Később indul, lassúbb ütemben fejlődik, s a szókincs, a mondatalkotás, illetve az artikuláció területén sajátosság jellemzi az ép hallással és viszonylag ép beszédszervekkel rendelkező fogyatékos gyermeknél is. A megkésett mozgásfejlődés szintén hátráltatja a beszédfejlődést. Ez a tény megzavarja azt a folyamatot, amelyben a gyermek közvetlen közlelről ismerkedik meg a környezettel, gátolja a képzetek kialakulását, és érezteti a hatását az artikulációban, elsősorban azoknak a szavaknak a kiejtésében is, amelyek a beszédszervi mozgások magasabb fokú koordináltságát igénylik. Minél korábban és minél koordináltabban mozog a Down-kisgyermek, annál előbb és könnyebben kommunikál, mond szavakat. Ezért is fontos,

hogy kétéves kor előtt tanuljon meg ülni-állni-járni. Ha ez nem történik meg erre az időre, a gestusok, primitív hangmegnyilvánulások rögzülnek.

A Down-gyermekkel való foglalkozás célja:

- a beszédkedv felkeltése, hallási figyelem fejlesztése,
- a beszédszervek ügyesítése,
- a beszédszervek passzív tornája,
- ajakgyakorlatok,
- nyelvgyakorlatok,
- légzőgyakorlatok,
- a beszéd beindítása, a passzív szókincs bővítése,
- a beszéd és mozgás összekapcsolása: mondókával végzett mozgásos gyakorlatok.

Minél jobban kifejezik magukat, annál jobb lesz a magatartásuk, beilleszkedésük a családba és a közösségbe, annál könnyebb lesz az életük. Ezért a hangok kialakításához elsősorban fontos a korai célzott segítség.

Ennek a korai fejlesztésnek két alapvető formája különíthető el:

- a fejlődést kísérő segítség, amely mindjárt a születés után veszi kezdetét és túlnyomóan támogató, preventív jellegű;
- a fejlődésre irányuló segítség, amely túlnyomóan korrigáló, pótló, kiegyenlítő jellegű.

A beszédfejlődés rövid áttekintése

A megszületett egészséges csecsemő első hangmegnyilvánulása a sírás, amelyben általános állapota fejeződik ki. Az 1-2. hónapban megváltozik, differenciálódik a sírás jellege. A baba környezete is felismeri, másképp sír, ha éhes, fáj valamije, abbamaradt a játék, visszatették a kiságyba.

- A csecsemő első hangjai általában az ajaknál és a nyelvhegynél képződnek, vagyis ott, ahol a szopás révén a beszédszervek fejlettebbek, begyakoroltabbak.
- A 3-4-5. hónapban megjelenik az igazi hangadás, a gagyogás. Ez képezi majd alapját a tanult beszédnek.
- Az 5-6. hónapban egyre gyakrabban rájön arra, hogy szándékosan is létre tudja hozni ezeket a hangokat, gyakrabban játszik beszédet.
- A 6-7. hónapban változatosabb magán- és mássalhangzókat hallat, melyeket mind nagyobb élvezettel mondogat, hangképzési előgyakorlatokat végez (b-b-b-b, te-

té, ga-ga-ga stb.) cuppog, két ajkát berregteti, kiabál. Szívesen játszik olyan játékokkal, amelyeket zörgetni-csörgetni lehet, élvezi a zenét, a dúdolást.

- A 7-8. hónaptól fogékonyabb a hangok utánzására, összekapcsolására, hangja differenciálódik, hallani, amint újabb és újabb hangadásra ösztönzi, hol magasabb (sivító), hol mélyebb hangokat hallat.
- A 8-9. hónapban elkezdi ciklizálni, ki tud ejteni egyes hangkapcsolatokat: pá-pá, ta-ta. Felfigyel az ismerős, gyakran hallott szavakra (játékok neve, saját neve).
- Az első év vége felé kiejtett hangkapcsolatokat a gyermek egyre többször utánozza, majd összekapcsolja a látott, megtapintott tárgyakkal, a megjelenő személyekkel, s így kb. egyéves kor körül megjelennek az első szavak és szóértékű mondatok („gyere”, „add ide”). A beszédmegértés mellett létrejön a kifejezés.
- Kétéves korában beszédében a közlés mellett a kérdezés is megjelenik, főleg a „Mi ez?” „Ki?” formában. Cselekedeteit szóval is jelöli. („Panka áll.”) Képesse válik analógiák megfogalmazására, képről tárgyat megnevez.
- A hároméves kisgyermek többszavas, egyszerű bővített mondatokban beszél, egyszerű grammatikai formákat használ. Ettől az időszaktól a beszéd fejlettségi szintje a gyermek megismerő tevékenységére, cselekvésére visszahat és befolyásolja az egész személyiség fejlődési ütemét.

Az előbbieken ismertetett beszédfejlődési folyamat eredményeként átlagos, egészséges fejlődés esetén, hároméves korig minden gyermeknek meg kell tanulnia beszélni, a beszéddel egyszerű módon gondolatait kifejezni. Természetesen a beszédfejlődés folyamata ebben az életkorban nem zárul le, hiszen a szókincs (aktív és passzív) dinamikusan csak ezután kezd igazán fejlődni és a grammatikai rendszer fejlődése, a mondatalkotási készség alakulása is állandóan fejlődik a további évek során.

Tanácsok a csecsemőkori hallási figyelem fejlesztéshez, mellyel a Down-csecsemők szülei, gondozói hatékonyan segíthetik a kisgyermek fejlődését

Csecsemőknél a figyelmet felhívjuk arra, hogy

- vegyék karjukra, dédelgessék, ringassák, közben dúdoljanak, énekeljenek neki. Beszéljenek hozzá a gondozási műveletek etetés, fürdetés, tisztába tevés közben.
- Kapcsolják be neki a rádiót, lemezjátszót, magnót, hallgasson zenét, rövid ideig. (Az állandóan hallott hangok elvesztik felhívó erejüket.)
- Hajoljanak fölé, várják meg, amíg a gyermek visszanez (tekintetkontaktus kialakítása), mozgassanak élénk színű tárgyakat (csörgő, kendő, műanyagállat) a szeme előtt. Figyeljék meg, követi-e tekintetével a felkínált tárgyat.
- Később a látóterébe helyezett, hangot adó tárgyat szólaltassák meg: csörgőt, zörgőkockát, sípot, csengőt, sípoló játékot.

- Rázzák meg a csörgőt a szeme láttára, majd lassan vigyék a gyermek háta mögé, úgy, hogy mozgásával követni tudja a hangot adó tárgyat.
- Nyomják meg a sípoló babát a gyermek előtt, majd takarják le egy kendővel, tanítsák meg arra, hogy keresse a játékot! Közben beszéljenek hozzá: „Hol a baba? – kendő felhúzás – Itt a baba!”
- Különböző testhelyzetekben, háton fekvő, hason fekvő, esetleg ülő helyzetben lévő csecsemő környezetében keltsünk zajt távolabb tőle, hogy ne lássa: tapsoljunk, csengessünk, szólaltassuk meg a harangot, gongot, sípoljunk, nyomjuk meg a sípoló babát. Amennyiben nem fordul a hangforrás felé, fordítsuk oda, mutassuk meg neki, mit csináltunk. Próbáljunk ismét zajt kelteni mögötte, és figyeljük meg a gyermek reakcióját.
- Figyeljük meg, felfigyel-e a hangra, megrebben-e a tekintete, ránéz-e, követi-e, nyúl-e utána?

1. A beszédkedv felkeltése, hallási figyelem fejlesztése

A hallási figyelem kialakításának lényege az, hogy minden tevékenység kezdetét megelőzi vagy a kezdéssel egybeesik egy hanginger. Ez a gyermek számára feltételes reflexként jelzi a gyakori, ismétlődő, azonos helyzetekhez kapcsolódó eseményt. A hang (az édesanya hangja, lépések, ajtócsukódás, edényzörgés stb.) a gyermek számára jelent valamit, társul egy cselekvéshez. Létrejön az inger-válasz jellegű reakció, amelynek ingere mindig a hang, főként a gyermek életkori szükségleteihez kapcsolódik (etetés, gondozás, anya-gyermek érzelmi kapcsolata). Később már bővül a hang, a beszéd jelentősége, és az anya-gyermek együttcselekvésének elválaszthatatlan elemévé válik, öltöztetéskor, anya megjelenésekor, utasítás, kérés esetén, a gyermek nevének kimondásakor, a gyermek hívásánál, tárgyak, eszközök, cselekvések megnevezésénél.

Ebből az alapgondolatból és tapasztalatainkból kiindulva, a Down-gyermek sajátosságait figyelembe véve végezzük fejlesztő tevékenységünket. Sok, Down-gyermekekkel foglalkozó szerző említi, hogy a Down-gyermekeknél a fülkagyló rendellenes fejlődése, valamint a megnagyobbodott garatmandula miatt vezetési nagyothallás fordulhat elő, ami praktikusán nem mindig észlelhető. Ezért fontos, hogy a gyermeknél minél korábban hallásvizsgálatot végezzenek. Tapasztalataink szerint, a Down-kisgyermek ritmusérzéke jó.

A korai hallásfejlesztésnél fontos szerepet játszik a hallási figyelem felkeltése, ami szorosan összekapcsolódik a látás- és mozgásérzékelés fejlesztésével. Ha meg akarjuk tanítani a gyermeket arra, hogy a hangokra figyeljen, reagáljon, különösen kezdetben a mozgás, a látás útján tapasztalható dolgokat kell segítséggül hívunk.

II.1. Korai fejlesztés (1)

- Ha már fogni tud, adjunk könnyű csörgőt a kezébe, amivel, ha a kezét mozdítja – eleinte önkéntelenül, később szándékosan –, hangot ad.
- Játsszunk olyan játékokat is, ahol a füléhez (először az egyik, majd a másik füléhez) tartunk ketyegő órát, zenélő babát. Figyeljük meg a gyermek reakcióját. (Óvakodjunk az erős hangkeltéstől!)
- Készítsük, hogy egyedül keltsen zajt. Örüljünk együtt az eredménynek.

Személyek hangjának, zörejeknek a differenciálása

- Kisgyermekkel kezdetben olyan játékokat játszunk, ahol föl kell ismernie saját hangját, esetleg testvére, szülője hangját. Később megtanítjuk felismerni a szűkebb és tágabb környezetének hangjait. (Konyhai zajok, ajtó, lábtörítés, csengetés, telefoncsengés, papírcsörgés, madárcsicsergés, villamos, autó hangja stb.)
- Kezdetben a hangforrás és a hangkeltő tárgy együtt legyen (ollócsattogás hangja, ajtónyitás, papírtépés), majd fokozatosan kapcsoljuk be tágabb környezetünk hangjait (mentő, riasztó stb.).
- Az akusztikus figyelem fejlesztését a későbbiekben hangszerekkel végezzük.
 - Megnevezzük és megmutatjuk a hangszereket: dob, furulya, cintányér, „Nézd, dob!”
 - Megszólaltatjuk a hangját: „Ez a dob. Ez a hangja (bemutatás). Doboljunk!”
 - Ezek után a gyermekekkel is megszólaltatjuk a hangszert, annak megnevezését megismételjük. „Ez a dob, üss rá!” így alakul ki a hangszer és annak hangja közötti azonosság.
 - A látott tárgy és hangjának azonosítása (dob – dob hangja; cintányér – cintányér hangja),
 - majd két különböző hangszer hangjának a megkülönböztetése. A hangokat (dob, furulya) egyenként megszólaltatjuk, majd a gyermek eltakart arca előtt tesszük ugyanezt, a gyermeknek ki kell találnia, megmutatni, melyik hangszer adta a hangot.
 - Fejlettebb fokon a hangszert a hangszer képével egyeztetni.
 - A hangforrás irányának megkeresése (csengő hangja alapján tájékozódás a teremben: „Hol szól a csengő? Keresd meg!”)
 - Ha az ilyen típusú feladatok jól mennek, akkor megtanítjuk hosszan, röviden hangzó hangok (pl. furulya hangja) különbségének felismerésére.
 - a) Ha hosszan szól a furulya hangja, a hosszú kígyót emelje fel a gyermek.
 - b) Ha röviden szól a furulya hangja, a rövid kígyót emelje fel a gyermek.
 - Következő lépésként tanítsuk meg a gyors-lassú hangzás megkülönböztetését.
 - a) Gyors hangzásnál gyorsan ütögetjük az ölünkben lévő párnát (dobot) vagy gyorsan lépegetünk.

- b) Lassú hangzásnál lassan ütögetjük az ölünkben lévő párnát (dobot) vagy lassan lépegetünk.
- Végül pedig próbálkozhatunk a magas-mély hangok megkülönböztetésével – dörmögő nagyapó mélyen szóló hangja és a kisgyermek magasán szóló, csengő hangja különbségével.

2. A beszédszervek ügyesítése

A beszédszervek korai tornáztatása a hangképzés előmozdítása mellett – éppen a Down-kisgyermekéknél – a prevenciót szolgálja. Születéskor az ajkakon nincs lényeges elváltozás, azonban a nyelv sokszor hypotóniás, kilóg a szájból. A típusos eltérések csak később jelentkeznek, így pl. az érdes, repedt ajkak az állandó nyáladzásra vezethetők vissza. A nyelv elváltozásai – legalábbis részben – csak másodlagosak. A száj állandó nyitva tartása és a nyelv gyakori előretolása annak a hypotóniája és csökkent mozgékonyasága folytán is ebben az irányban hathat. Az is feltételezhető, hogy a nyelv állandó nyomást gyakorol az alsó állkapocsra, amely az oly gyakori prognathia (előreugró állkapocs) kialakulását segíti elő. A „nagy nyelv” a szájter szűk volta miatt tűnik annak. Többnyire a szájjad magas, az áll keskeny és fejletlen.

Itt említjük meg, hogy a felső fogak később jelennek meg, a maradandóak hiányosak, kisebbek. A rendellenes harapás az izmok helytelen fejlődését vonja maga után. A nyelv- és szájizmok korai erősítésével a száj csukva tartása és a nyelv fokozottabb mozgékonyasága érhető el. A torok- és garatmandula sokszor indokolt eltávolítása korai műtét esetén pozitív hatásúnak mutatkozik, különben az orrlégzés erősen akadályozott, s így közvetlenül a szájlégzés alakul ki. Ezért a Down-szindrómás gyermekeknél fontos feladatunk a korai fejlesztésben, hogy elkerüljük a másodlagos beszédszervi elváltozásokat, így a beszédszervek típusos elváltozásait csökkentjük (pl. a nyelv- és szájizmok korai erősítésével a száj csukva tartása érhető el).

Már a feltételezettnél sokkal korábban is lehetséges a hangok képzéséhez megfelelő célzott segítséget nyújtani. A Down-szindróma sajátosságait figyelembe véve, a masszázs látszik a legmegfelelőbb módszernek. Ezeket a „passzív” gyakorlatokat azonnal el kell kezdeni, amint az anya hazaviszi gyermekét a kórházból. Különösen hatásosak ezek a masszázsok szoptatáskor. A Down-gyermekek gyakori szopási nehézségei sokszor azon alapulnak, hogy a nyelvüket nem tudják közben kellően használni, és az ajkukat sem képesek jól zárni. A néhány hetes gyermekeknél az ajkzárást segítve és az áll alatti ritmikus nyomással a nyelvet támogatva, lehetséges a normális szopás kialakítása.

2.1. A beszédszervek passzív tornáztatása

- Masszírozzuk meg többször egymás után a gyermek összezárt ajkait, az áll feletti részt felfelé, a felső ajkat lefelé irányítva.
- Masszírozzuk a szájzugok környékét – a szopási reflex erősítése céljából.
- Ujjunkkal, majd a gyermek ujját megfogva, többször egymás után billegtessük meg az alsó ajkat.
- Ujjunkkal vagy egy kis kendő sarkával csiklandozzuk meg a szájzugokat.

2.2. Szájpadtorna

- Tanítsuk meg a szülőt arra, hogy tiszta hüvelykujjai a szájpadlás hátsó felét (a lágyszájpadot) előre-hátra-körbe masszírozza naponta, valamint masszírozza az arcon a rágóizmok környékét.
- Hívjuk fel a szülők figyelmét, hogy a cumisüvegből való táplálásnál ne vágjon túl nagy lyukat a cumira, mert csak így fog megtanulni gyermekük szívni-nyelni; napközben többször cumizzon. A cumi formájára különös gonddal ügyeljünk: ne legyen hosszú, lapos, hanem kiboltosodó cumit adjunk a gyermek szájába (a boltokban anatómiai cumi néven kapható).
- Tanácsoljuk, hogy kapjon banánt vagy hasonló puha, de darabos ételt, kapjon kenyérhéjat, kiflit, a gyermeket szoktassuk hozzá a darabos étel elfogadásához (óvatosan).
- Annak érdekében, hogy a nyelv az ételt forgatva, ne csak egyszerű előre-hátra mozgásokkal nyomja azt szét a szájpadon, adjunk kis darabka kekszket, almát vagy egyebet oldalra, a fogak, illetve a fog és az orcák közé tolva. Ily módon a gyermek arra kényszerül, hogy nyelvével megpróbálja ezeket a darabokat a fogai közé tolni.
- Adjunk kezébe olyan tárgyat, játékot, amely kifejezetten a rágóizmok fejlesztését szolgálja. Pl. Chicco rágókát. Ajánljuk az érdes felületű rágókákat. Ha a gyermek már figyel ránk, ültessük magunkkal szembe – később tükör előtt – és készítsük utánzásra.
- Végezzünk jól látható rágómozgásokat a gyermek előtt, biztassuk ennek utánzására. Helyezzük kezét az arcunkra, hogy érezze az állkapocs mozgását, próbáljuk ugyanezt éreztetni saját magán is.
- Tanítsuk meg ásítani és ásítás után a száját becsukni.
- Hangoztassuk a gyermekkel együtt folyamatosan: u-u (ha nem tudja a száját összehúzni, a szájzugok összehúzását két ujjal segítjük).
- Tenyerével lazán ütögessük meg ajkait, „indiánosdi”. Az így visszatartott levegő feszíti a lágyszájpadot.

- A kisgyermekkel mondogassuk együtt játékosan:
ká-ká-ká - gá-gá-gá
ka-ka-ka - ga-ga-ga
A ká-ká mondogatásánál a kakasbábot húzzuk ujjunkra, a gá-gá mondogatásánál a libabábot. Ezeket a hangokat csak a szájpad mozgatásával lehet kiejteni.
- Tanítsuk meg arra, hogy rágás, nyelés közben a szája zárva legyen:
 - a) megtanítjuk a rágás utánzására,
 - b) eljátsszuk pl. A róka bekapja a sajtot c. játékot (kinyitja a száját, bekapja a sajtot: „hamm”, bezárja a száját).

A hangképzést segítő eljárások idejében való megkezdésének a preventív értékét kiemelve, még egyszer hangsúlyozzuk, hogy az adott fogyatékoság esetén a korai kezdés célzott eljárásnak tekintendő.

Az életkor növekedésével egyre több olyan gyakorlatot alkalmazhatunk, amelyek a gyermek aktív részvételére nyújtanak lehetőséget. Így pl. a gyermekek – a számukra kellemes masszázsközben – gyakran hallatnak hosszabb-rövidebb ideig tartó, különbözőképpen differenciált gagyogási hangokat. Visszhangszerű utánzással ezek felerősíthetőek és újból kiválthatók. Nyilvánvaló, hogy mindemellett a légzés és a hangadás javításához közvetlen logopédiai gyakorlatokra és játékokra is szükség van.

2.3. Ajakgyakorlatok, nyelvgyakorlatok, légzőgyakorlatok

Ezek a gyakorlatok a terápiában hosszú időn keresztül kiemelkedő helyet foglalnak el, hiszen az ajkak és a nyelv izmainak renyhessége, erőtlensége oki tényező. A fejlesztő hangok előkészítéséhez szükséges a beszédszervek mozgásosságának fejlesztése.

a) Ajakgyakorlatok – játékos utánzással

- puszidobás utánzása kézzel, tükörre
- cuppogás
- tátogás (halacska utánzása)
- felfújt arc kipukkasztása
- mézzel bekent felső- és alsó ajak beharapása
- összezárt fogsor megmutatása, az ajkak széthúzásával, „Szorítsd össze a fogad, mutasd meg!”
- ajakpergetés („Berregjünk!”)

Játékos hangutánzó gyakorlatok (bábokkal)

- Kisbaba sír: o-á...
- Malac mondja: u-í...
- Farkas mondja: a-u...
- Szamár mondja: i-á...
- Mentő mondja: é-ó...
- Ajak széthúzása, csücsörítése:
 - mosolyogjunk,
 - legyünk mérgesek.

Játékos, mozgással összeköthető, utánmondással végezhető szógyakorlatok: hipp-hopp, kipp-kopp, tipp-topp, tik-tak, így-úgy, négy-öt

b) Nyelvgyakorlatok

- Ha kidugja nyelvét a szájából, ujjunkkal gyengéden toljuk vissza. Tiszta kézzel, pelenka (zsebkendő) sarkával csiklandozzuk meg gyengén a nyelvet, hogy mozgásra készteszük.
- Kanálról mézet, krémet, joghurtot, lekvárt próbáljon lenyalni, később ugyanezt tányérból.
- Egy csepp mézet (lekvárt) cseppentsünk az ajkára, nyelve hegyével nyalja le.
- Megtanítjuk nyelvét egyenesen előre kidugni, visszahúzni, majd száját bezárni. Kidugott nyelvére zizit tehetünk. A nyelvvel különböző könnyebb tárgyakat megtartatunk pl. szalmaszálát, csokidarabot stb.

A nyelvmozgások játékos utánzása

- vízszintes irányú nyelvmozgás tanítása indirekt módszerrel (tik-tak)
- lefelé irányuló nyelvmozgás (harangoznak bim-bam)
- felfelé irányuló nyelvmozgás (fagylalt nyalása)
- szájzug érintése ujjal, majd nyelvvel
- az ügyesebb gyermekeknél fokozatosan nehezítjük a játékos gyakorlatokat:
 - a nyelv mozgatása a szájterén kívül, lassan, gyorsan,
 - nyelvmozgások a szájterén belül, pl. csettintés (a csettintő hangokat az áll alatti nyomással is ki lehet alakítani)
 - nyelvhinta,
 - „fogmosás” – nyelvvel a fogak körbenyalása,
 - a szájpadlás megcsiklandozása nyelvheggyel

c) Légzőgyakorlatok

A légzőgyakorlatokat végezhetjük játékos formában, ami közelebb áll a kisebb gyermekek élettani sajátosságaihoz, ugyanakkor jól fejleszti a légzéstechnikát, s kapcsolódik a hangszalag-, légyszájpad-, ajak- és nyelvgyakorlatokhoz. A légző-fúvó gyakorlatok egyrészt erősítik a beszédszerveket, másrészt ráéreztetnek a kilégzés élményére, annak módjára (irányára, erejére, időtartamára).

- Fújjunk gyengén a gyermek homlokára, kezére, hogy érezze a kiáramló levegőt, leheljünk a tenyerébe, ezt próbálgassa ő is.
- Tanítsuk meg fújni: papírforgót, papírzászlót, légpipát, ördögkerekét, felfújható gumiaállat figurákat, léggömböt, elfújni az asztalról vattát, tollpíhét, papírszeletet, pingponglabdát stb.
- Tanítsuk meg az orrát kifújni, ilyenkor a szájnak mindig csukva kell lenni. Az egyik nyílás befogásával gyakorolható könnyű tárgyak fúvása a másik orrnyílással. Az orrlyuk elzárása zsebkendővel történik. Ezt a műveletet követi a valódi orrfúvás.
- Fújjon szívószálon keresztül levegőt, vizet (bugyborékoltsason), kisebb-nagyobb papírszeletet, vattagombócot (fújjon el apró tárgyakat).
- Tanítsuk meg szívni is, szörpöt vagy sűrűbb joghurtot.
- Tanítsuk meg a száját tágra nyitni, a levegőt beszívni és kisóhajtani: há-há-há (tükörre).
- Fújja el a gyertya lángját, jó sok levegővel, majd fújja el a gyertya lángját sok kis levegővel: p-p-p.
- Fújjon szappanbuborékot.
- Szóltasson meg játékhangszereket: trombitát, sípot, szájharmonikát, furulyát.
- A fúvógyakorlatok során megpróbálhatjuk a fúvás erősségét, időtartamát is változtatni.
- A játékos légzőgyakorlatok közül gyakoroljuk:
 - a szájon át be- és kilégzést,
 - az orron át be- és kilégzést,
 - illetve az orron át be-, szájon át kilégzést.

A gyakorlatokat végezhetjük különböző testhelyzetekben (állva, ülve, fekvé – hasra tett kézzel – így érzékelhetjük a be- és kilégzés során a változást.

3. A beszéd beindítása, a passzív szókincs bővítése

A Down-gyermekek viszonylag későn kezdenek el beszélni. A beszédmegértés és a beszédképesség közötti jelentős különbség minden esetben fennáll. Ennek oka többek

között az egyes szervek és a beszédmozgások sokrétű zavara. Amikor már a beszéd-elsajátítás előfeltételei adottak, következik a beszédmegértés, a passzív-aktív szókincs állandó bővítése játékos módon. A terápia alapozó szakaszában célunk a beszéd indítása, az ehhez szükséges alapkészségek kialakítása a gyermek környezetének – szülők, a család, bölcsődei közösség – befolyásolása.

3.1. Késztetés a beszéd utánzására

A beszédindításhoz szükség van arra, hogy a gyermek szívesen adjon hangot, szívesen utánozzon hangokat, hangkapcsolatokat. Ha gyermek nem ad még hangot, készítsük erre! Hajoljunk fölé, ha fekszik, vagy ültessük szembe magunkkal, hogy jól lássuk. Ejt-sünk ki előtte többször egymás után egyszerű, jól látható-hallható hangokat, hangkapcsolatokat:

á-á-á, ó-ó-ó, br-br-br, m-m-m, p-p-p, há-há-há

Mivel a legtöbb gyermek kedveli az énekszót, énekelgetve is mondhatjuk ezeket:

ma-ma, mamama; te-te, tetete; lá-lá, lálálá; la-la, lalala; pi-pi, pipipi

A hangutánzást kisgyermeknél állatbábokkal, műanyag állatfigurákkal tehetjük változatosabbá. Kezdetben néhány egészen könnyen utánoszható állathangot tanítsunk a gyermeknek. Tegyük ki a tárgyakat és ehhez kapcsoljuk az egyes állathangokat, így seghetjük elő az optikus és akusztikus ingerek összekapcsolódását:

Ez a tehén, tehén azt mondja: mú. Ez a bárány. A bárány azt mondja: beee (malac: ui, kutya: vau, cica: miau, liba: gá, szamár: iá, kakas: kú). Az oroszlán így ordít, nagyra nyitja a száját: á-á-á. A kígyó így sziszeg: sssz. A bagoly így huhog: hu (uhu).

- Később a bábok helyett hívóképeket használhatunk. A gyermek által utánzott hangokból, hangkapcsolatokból ciklikus sorokat is alkotunk és gagyogási gyakorlatokat végzünk.
- Figyeljünk rá napközben! Ha önmagától ismételné valamelyiket, kapcsolódjunk be, ismételjük mi is, erősítsük meg.
- A gyakorlatokat változtathatjuk úgy is, hogy ő mutassa meg azt az állatot, amelynek a hangját hallotta. Figyeljük meg a gyermek gagyogását, a kiejtett hangokat. Utánozzuk, válaszoljunk neki ezekkel a hangokkal. Arckifejezésünk mindig tükrözze az örömet, hogy a gyermeket „beszélni” halljuk.
- Tanítsuk meg arra, hogyha mi befejeztük a „mondogatást”, most rajta a sor, neki kell folytatnia. Mutassunk magunkra, majd a gyermekre: mondja: ma-ma-ma, Panka mondja: ma-ma-ma. Próbálgassuk többször!

4. Beszédmegértés

- Ringassuk karunkban/ölünkben ritmikusan, miközben énekelgetünk hozzá. (*Zsipp-zsupp kenderzsupp*)
- Kezdetben ügyeljünk arra, hogy a szituációhoz mindig ugyanaz a dal kötődjön, így alakíthatjuk ki a szituációhoz kapcsolt beszédmegértés csiráit.
- A későbbiekben a tárgyak, cselekvések tanításánál is fontos, hogy állandó tárgy- szó- vagy szituációs szó-kapcsolatokban jöjjön létre a beszédértés, majd a későbbiekben a reprodukálás.
- Kapcsoljuk össze a szavakat mozdulatokkal (pá-pá-pá, tapsi-tapsi-tapsi, bim-bam, tik-tak, tik-tak, bum-bum-bum, hoppá-hoppá). Ha van rá lehetőség, végezzük a mozgásokat a gyermekkel együtt. Fogjuk meg a kezét, irányítsuk mozdulatait. Bizonyára először a mozgásokat fogja megtanulni, de így tanulja meg hozzákapcsolni a szavakat is.
- Nevezzük el a gyermek spontán tevékenységét (bólint = igen, kéz-karnyújtás = add ide vagy kérem!). Mi magunk is használjuk ezt hasonló helyzetben.
- Nevezzük el azokat a tevékenységeket, amelyeket a gyermek magától többször ismétél: ide-oda, fel-le, ki-be.
- Kérésünket, felszólításunkat mozdulatokkal kísérvük, tiltási szándékunkat is erősítsük meg kézmozdulattal vagy fejcsóválással: „Nem jó!”, „Nem szabad!”

4.1. A passzív szókinccs fejlesztése

A passzív szókinccs fejlesztése a főnevekkel kezdődik. A terápia ütemét a gyermek egyéni tempója határozza meg. A passzív szókinccs fejlesztésének gyakorlatait a terápia legelején már a hangutánzással párhuzamosan elindítjuk. Ha a szókinccs nem, vagy nehezen aktivizálható, akkor is folyamatosan haladunk.

- Ügyeljünk rá, hogy kedvenc tárgyait gyakran, és mindig ugyanazzal a szóval nevezzük meg, a képeskönyvek ábráit ugyanazzal a szóval meséljük el.
- Két-három már jól ismert tárgyat tegyünk a gyermek elé, sorban, nevezzük meg a tárgyakat, majd kérjük vissza a gyermektől. (maci - Kérem a macit! labda - Kérem a labdát! autó - Kérem az autót! Később: Add ide a... Hol van a... formában, mondatokban közölve kérésünket.)
- Megpróbáljuk a tárgy képpel való egyeztetését. („Ez a baba. Keresd meg a baba képét!”)
- Két-két ugyanolyan tárgyat, majd képet teszünk a gyermek elé, az egyik sor egyik tárgyát (képét) eltakarjuk, a másik sorozat segít a hiány felismerésében.

II.1. Korai fejlesztés (1)

- Majd két tárgyat vagy képet rakunk a gyermek elé egymás mellé, megnevezzük és megnevezetjük. Az egyiket eltakarjuk, és ki kell találni, meg kell nevezni, melyik volt az.
- Gyűjtünk össze egy dobozban ugyanabból a játékból-tárgyból legalább két-három darabot. Emeljük fel egyet, nevezzük meg, majd sorban a többit is: „Pohár. Ez is pohár.” Majd kérjük vissza: „Add ide a poharat! Add ide a másik poharat is!”

A beszédmegértés mellett azonosításra is megtanítjuk így a gyermeket. Fontos, hogy viszonylag állandó tárgyakon gyakoroljunk; ez a gondolkodás rugalmatlansága miatt szükséges.

A tárgyakkal történő gyakorlás után a képekkel ismerkedünk. Elsősorban a környezet tárgyait ábrázoló képeket használjuk. (Az ilyen típusú feladatoknál BITTERA TIBORNÉ-DR. JUHÁSZ ÁGNES: *Én is tudok beszélni 1.* című könyvét használjuk.)

- A képeket sorban kirakjuk, majd megnevezzük és kérdezzük vagy felszólítjuk a gyermeket:
Hol a..., add ide a..., keresd meg a... A képanyag (képcsomag) 20-25 képből is állhat. Nézegetjük a gyermekkel együtt a képeskönyvet, vezessük a gyermek ujját, miközben elmeséljük, megnevezzük az ábrákat. Kérjük, mutassa meg, hol a...?
- Ha nagyobb a gyermek, és már figyel a beszédre, egyszerűbb formában próbálgatja azt utánozni, játsszunk beszédet. Gyűjtünk össze egy tárgydobozt, amelyben a leggyakrabban előforduló tárgyak, játékok kapnak helyet. Emeljük fel a tárgyat, nevezzük meg. Tegyük bele a gurítható autóba. Toljuk a gyermek elé. Szólítsuk fel: Vedd ki a lapátot! Mi ez? Lapát! Ha már több (5-6 tárgy) összegyűlt, kérjük vissza.
- A tárgyak után játszhatunk képekkel is, hasonló formában. Nagyobb, fejlettebb gyermeknél fokozatosan kialakulnak a szómondatok, főnévi, majd igei szinten.
- Ha gyermeknek több szava van, próbáljuk meg összekapcsolni azokat (ez virág, kérek vizet, ott a baba, elment a néni, sír a baba stb.). Ezzel elősegíthetjük a mondatokban való beszéd fejlesztését.
- Későbbiekben tanítsuk meg kérdésre válaszolni. Eleinte fogalmazzuk meg helyette a választ is. Mit csinál Tomi? Tomi épít.
- Figyeljük meg, hogy a gyermek a helyzetnek megfelelően használja-e az egyes szavakat. Ha nem így van, újra kell gyakorolni, a már ismertetett módon. Mindig próbáljuk megérteni a gyermek közléseit. Ha ő csak egy-egy hanggal közöl, kér valamit, mi mindig az egész mondatot ismétljük el neki. Nem baj, ha a gyermek beszédét csak a szülők, a testvérek, a környezete érti meg. Az a fontos, hogy a maga módján megtanulja kifejezni magát.

Célszerű az ismert képeket egy füzetbe ragasztani. Ezek között nincs logikai összefüggés. Ezek többször átlapozhatóak, nézegethetőek, sok gyakorlásra, ismétlésre nyújtanak le-

hetőséget. A szociabilitás szempontjából fontos, hogy megtanuljon a gyermek köszönni, kérni, elbúcsúzni. Kezdetben nonverbális szinten (pá-pá, integetés, puszidobás, gesztussal kérés), később verbálisan ugyanezt.

4.2. A beszéd és a mozgás összekapcsolása

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a hangképzés és a beszéd olyan tevékenységek, amelyek a legközvetlenebb kapcsolatban állnak a test általános állapotával. Ajánlatos a beszédfunkciók kialakítása során is testgyakorlatokat végezni, hogy az izomzatot ellátsuk, a hangadással összefüggő mozgásfunkciót segítsük. A gesztus a kommunikációnak a hangadással egyenrangú eszköze. Az egyszerű mozgások és elemi hangok összekapcsolása (őshangok, kiáltások), pl. állathangok utánzása, füttyülés, csettintés, vokális és konzonáns hangsorok utánzó, kifejező mozgások kíséretében.

A gyakorlatokat nagy lendületű, kevés elemből álló mozgások utánzásával kezdjük, majd fokozatosan haladunk a kisebb lendületű, finomabb, több elemből álló mozgások utánzása felé.

Összefoglalva

A Down-szindrómával született kisgyermek sajátos élethelyzete, fejlődésmenete egyaránt nehezítheti a beszédszervek szükséges funkcióinak gyakorlását, valamint a koordinált mozgások idejekorán és folyamatosan végzett gyakorlását. Ehhez járul még az is, hogy különösen fiatal korban kevésbé fogékonyak az egyes ingerek iránt, ezért fontos számos inger közül a fejlődés számára legfontosabbakat kiválasztani, és azt a keveset felerősítve, gyakori ismétléssel, azonos formában és intenzitásban nyújtani a gyermeknek.

A kezdetben még passzív gyermek számára az aktív segítség közvetíti az első szenzoros és motoros érzéketeket. A szándékolt iránynak megfelelő, pozitív kezdeményezéseket pedig direkt támogatással, azonnal meg kell erősíteni. A nagy mozgásigényre, a tevékenység érzelmvezéreltségére, a felnőttközponúságra támaszkodva lehet és kell a beszélőkedvet kialakítani. A gyermeki személyiség fejlődése szempontjából a legfontosabb tevékenységformára, a játékra épülhet a nyelvi-kommunikációs készséget fejlesztő, pedagógiai munka.

„... Csak a játék nincs ellentétben a tanulással, játék közben a gyermek tanul, tanul szociális szerepet, tanul érzelmeket, motívumokat, beállítódást, tanulja a környezet személyi és tárgyi világának elsajátítását.” (BAKONYINÉ VINCZE ÁGNES, 1983)

V. A megismerő tevékenység fejlesztése

A kommunikáció, a nagy- és finommotorika fejlesztése, a kisgyermek játéka hozzájárul a kognitív funkciók fejlődéséhez is. Mint már szó volt róla, csak didaktikai szempontból választjuk szét a fejlesztendő területeket, s ezeket nem elkülönítve „trenírozzuk”, hanem komplex helyzetek létrehozásával igyekszünk az egész habitust befolyásolni. Ismert tény, hogy érvényesül a fejlődés során a transzferhatás, melynek következtében kölcsönösen hatnak egymásra a különböző funkciók, egymást megerősítve.

A kognitív funkciók fejlesztéséről mégis kiemelten szólva, az előző feladatok adta lehetőségen túl, szeretnénk néhány ötletet adni ahhoz, hogy főleg individuális foglalkozás keretében, hogyan fejlesszük a gyermek taktilis, auditív, kineztiás vizuális ingerlésével, a játékok, eszközök felhívó jellegét kihasználva, a figyelmüket, emlékezetüket, kitartásukat, képzeletüket.

Igyekszünk megtanítani őket megfigyelni valamit, csoportosítani, válogatni a tárgyakat, tulajdonságaikat (szín, forma, nagyság) megtapasztalni. Érzékeltetni szeretnénk az egymásutániságot, felismertetni a változást, a hiányt stb. Természetesen mindezt a gyermek fejlettségi szintjéhez, aktuális állapotához igazítva. Vicoszkijjal valljuk mi is, hogy „... ahhoz a szinthez kapcsolódva kell a fejlesztést elkezdni, illetve ott kell folytatni, ahol a gyermek még biztonságosan mozog, s a tudás már készségi szintű, mert csak így válik lehetséggé számára az eredményes feladatvégzés.” (1987)

Az alacsonyabb szint erősítésével pozitívan befolyásoljuk a magasabb rendű, bonyolultabb funkciókat. Minden képesség, amit a gyermek megtanul, újabb képesség elsajátítására teszi alkalmassá őt.

Az eredményes tanuláshoz nélkülözhetetlen a szándékos figyelem. A feladatra figyelem olyan szenzoros organizációt kíván, amely megkülönbözteti minden cselekvésben a lényeges érzékletet a lényegtelenről. Vizuális figyelem kell a szem-kéz koordinációhoz, a fül-szem kombinált jelzésének feldolgozásához. A vizuális figyelmet a kívánt tárgyra kell irányítani. A gyermek egész testét fizikailag a feladat felé kell orientálni ahhoz, hogy egy tanulási helyzetben figyelmét összpontosítani tudja.

Mindezek eléréséhez olyan játéksituációkat kell teremtenünk, amelyben a gyermek velünk szembeni interakciója számára élvezetes lesz. Meg kell tanítani reagálni a felnőtt szociális üzenetére, a verbális és nonverbális kommunikációs jelek értelmezésére.

A figyelem felkeltése, a szándékos figyelem megteremtéséhez elengedhetetlen, hogy a gyermek jól tudjon tárgyat fixálni, a szemével tárgyat követni.

- Játékos fixációs gyakorlataink során használhatunk erős fényű, egy pontra irányítható fókuszú zseblámpát. Ennek fényét követi a gyermek a szemével egyenes irányban, fel-le, vízszintesen, különböző alakzatokban (falra, asztalra, különböző testrészeire irányítva).

- Az asztalra vagy földre irányított fényt „meg is foghatja”.
- Árnijátékot játszva, a mozgó alakot is figyelheti, próbálhatja megfogni. Eközben észrevétlenül kénytelen lesz átlépni a test középvonalát, s a fixációs gyakorlattal a manipuláció, a vizuális figyelem, a testséma is fejlődik.
- Jó ezeket a gyakorlatokat különböző testhelyzetekben (ülve, állva, fekve) végezni.
- A zseblámpa fényén túl, különböző tárgyakat mozgathatunk a gyermek látószögében, melynek mozgását szemével, illetve kezével is követheti.
- A „kukucs”-játék az eltűnés, majd megjelenés szintén előhívja a vizuális figyelmet.

A kapcsolatteremtést, a személyre figyelmet segíthetik az egyszerű, különböző mozdulatokkal kísért mondókák, dalok, versek. Kezdetben a ringató, babusgató, altató vagy megnyugtató, vagy az úgynevezett „höcölő”, lovagoltató versek, mondókák ajánlottak. Nagy szerepe van a testi kapcsolaton túl a mondókáknál alkalmazott hangsúllynak, lüktetésnek, ritmusnak, a hanglejtésnek, a játékos mozdulatoknak, illetve a szövegnek egyaránt.

Ciróka, maróka, Aludj baba, aludjál, Tente, baba, tente, Hinta-palinta, Csett, Pápára, Höc, höc, katona, Így lovagolnak a...

A gyermek kezével való játék a kapcsolatteremtésen túl a tenyér, az ujjak fogó, tapintó érzékelését is elősegíti. (Tenyeres játékok)

Kerekecske, gombocska, Bezere, bezere, Borsót főztem, Csiga-biga, gyere ki, Csip-csip, csóka, Szita, szita, sűrű szita, Töröm, töröm a mákot, Áspis, kerekes, Süti-süti pogácsát, Cicuska macuska

Különösen kedveltek azok a mondókák, énekek, amelyek szövegébe behelyettesíthető az adott gyermek neve. Ezeket a csoportos foglalkozáson egymás nevének megtanulására is használhatjuk.

Kicsi fazék, kicsi tál, kicsi [név] mit csinál?, Ez a cica fekete, Áll a baba, áll, mint a gyertyaszál, Tikk-takk, tikk-takk az óra, Erre, [név], nem arra, erre terem az alma, Egy, kettő, három, négy, te kis [név] hová mégy? Ég a gyertya, ég

Érzékszervi mozgásos játékok segíthetik a testrészek megismerését.

Itt a szemem, itt a szám, Orrom, orrom, kedves orrom, Sűrű erdő, kopasz mező, pillogó, szuszogó, Kicsi orr, kicsi száj, keretezi kerek áll, Egyszer volt egy kis törpe, Ez a cica fekete, csak a szeme barna

II.1. Korai fejlesztés (1)

A mondókák és hozzá tartozó mozdulatok segíthetik az állatok megismerését, jellemző tulajdonságuk megtapasztalását.

Cirmos cica, haj, Gyí, paci, paripa, Hívjad a, hívjad a falovacskát, Megyen a medve, morog a mája, Mackó, mackó, ugorjál, Dirmeg-dörmög a mord medve, Csiga-biga, gyere ki, Csiga-biga, told ki szarvadat, Nyuszi fülét hegyezi, Mulatnak a bogarak, Hosszú lábú gólya bácsi, Repülnek a madarak, Katalinka, szállj el, Csip-csip, csóka, Cini-cini kiséger, Tekeredik a kígyó, Erre, kakas

Szolgálhatják az ujjak ügyesítését, nyitását, zárását, mozgatását.

Ez elment vadászni, Kicsi kövér hüvelyk apó, Hüvelykujjam almafa, Kását főz a kiséger, Ez a malac piacra ment, Hüvelykujjam korán kelt, Esik az eső, kopog a jég, Esik az eső, hajlik a vessző, Ujjaimat mozgatgatom, Kipp-kopp, kalapács, Gomba, gomba, gomba, Megy a hajó a Dunán, Így forog a busz kereke

Használhatjuk munkánk során a mondókákat, énekeket tematikusan is. (Sodrás: *Süssünk, süssünk valamit*. Dugózásnál: *Esik az eső* – a dal ritmusával diktálja a tempót, segíti a mozdulatot. Játék közben főzés: *Borsót főztem* vagy *Töröm, töröm a mákot* Ha az almával ismerkedünk: *Almát árul Kati néni* vagy *Alma, alma, piros alma* kezdetű versikéket mondhatjuk el.)

A mondókák, énekek ritmusukkal, a hozzá kapcsolható utánzó mozgással szinte minden gyermek számára élményt jelentenek, s a közös tevékenység kiindulópontja lehet a foglalkozásokon.

A szándékos figyelemnél erősíthetjük annak tartósságát késleltetett játékkal. Megtanulja a gyermek, hogy érdemes várni, mert számára kedves, érdekes dolog következik be, ha figyel, pl. olyan kutyával játszunk, melynek füle lecsukódik, bizonyos idő után szemét nyitja, nyelvét kidugja, majd elindul. Ez a játék arra is alkalmas, hogy az egymásutániséget, a sorrendiséget is érzékeltessük. A gyermek előre mutathatja (mondja), melyik testrésszel történik valami, illetve hívhatja a kutyát. Az egyes mozdulatok néhány pillanatnyi várakozás után következnek be. Természetesen, a gyermek emlékezete, gondolkodása is fejlődik, illetve segíti a testrészek megismerését is.

A gyermek közvetlen környezetében lévő tárgyak megismerése, sok hasonló, de valamilyen tulajdonságban mégis eltérő tárgy megfigyelésében szerzett tapasztalat segít abban, hogy a hasonló, lényegi jegyek alapján a tárgyakról kialakuljon benne egy képzet, amely majd később lehetővé teszi a fogalomalkotást. Megtapasztalja, hogy az otthoni kerek, guruló valami a labda, majd a foglalkozáson egy nagyobb vagy kisebb, más színű,

más keménységű tárgyról is azt az információt kapja, hogy labda, s a sok hasonló tapasztalat, a tapintásos, mozgásos élmény, illetve a hozzákapcsolódó verbális információ birtokában ki tudja választani két-három más tárgy közül a labdát. Fontos, hogy azok a tárgyak szerepeljenek a foglalkozásokon, melyek a gyermek közvetlen közelében, a valóságban is fellelhetőek, a bemutatás során pedig több példányban, több változatban is jelen vannak (állatok, játékok, edények, ruhadarabok, bútorok, ennivalók szerepeljenek elsősorban).

Megtanulja csoportosítani a hasonló tárgyakat (labdák-autók, babák-kutyák stb.). A tárgyállandóság kialakítását segíthetjük az olyan játékokkal, amikor egy, már ismert tárgyat kendővel letakarunk, majd ismét láthatóvá tesszük. Megtanulja a gyermek, hogy a láthatatlanná vált játék eltűnése nem végleges, újra előhívható a kendő elvételével.

Passzív beszéde fejlődésével párhuzamosan képes lesz kérésre megmutatni, odaadni a tárgyakat, amelyeket kiválasztott több, ismert tárgy közül. Ez feltételezi alak-háttér felismerőképességének, alakkonstanciájának fejlődését is, illetve hogy szem-kéz koordinációja lehetővé tette a mozgás kivitelezését, s beszédmegértésének adott szintjén szituációba ágyazottan megértette az instrukciót. (Add ide!, vagy Kérem!, vagy Mutasd meg!) Ehhez vizuális, akusztikus figyelmének megfelelő szintjére kell jutnia.

Nagyobb, jobban fejlődő gyermekeknél a tárgyakkal való ismerkedést összekapcsolhatjuk a képekkel való ismerkedéssel. A tárgyakat képekkel egyeztetjük, egymáshoz rendeljük azokat. A nagyobb méretű, nylonnal bevont, kartonszerű, jó kontúrú színes képek egyeztetése sem szokott problémát jelenteni a gyermekeknél. Játshatunk a képekkel is Add ide...-játékot, ahol a felismert képet kell a felnőtt kezébe adni. Itt a kép felismerésén túl annak megfogása, asztalról való felvétele, átadása is nehezíti a feladatot. A játék során a képek sorrendjét változtatjuk, így meggyőződhetünk, biztosan felismeri-e a képet, vagy az irányt jegyezte meg (merre kell nyúlni a képért). A tárgyak elvétele után, a képekről is felismerik az ismert tárgyakat. Végül a képeket képekkel is egyeztethetjük, képes lottó formájában. Természetesen először egy képpel, majd kettővel dolgozunk, fokozatosan emelve a képek számát.

A képeket képeskönyvben is nézegetik a gyermekek, megtanulnak lapozni, a figurákat felismerni. A képek segítségével rövid képtörténetekkel is próbálkozhatunk. (A maci fürdik, a maci fogat mos, a maci alszik.) Bemutatás után először kiválasztatjuk az analóg mondatok alapján a mondatokhoz tartozó képet. Pl. Kérem! A maci fürdik. Együtt rakjuk ki a megfelelő sorrendben a képeket. Elmondjuk a három mondatot. Mindig van olyan gyermek, aki képes egyedül is megfelelő sorrendbe rakni a képeket, gyakorlás után. A beszédmegértés, a sorrendiség, a figyelem, az emlékezet fejlesztését szolgálja ez a játék.

A képeskönyv lapozása alkalmas ad elsősorban az alakkonstancia, illetve emlékezetfejlesztést szolgáló játékokra is. Olyan egyszerű meséskönyvben, amelyben egy-egy kép

van egy-egy oldalon, megkeressük a tárgyakat (két-három darabot). Majd kérjük, hogy keresse meg a babát. („Van baba a könyvben? Keresd meg!”)

A *finommotorika fejlesztése* c. résznél részletesen tárgyalt gyakorlatok lehetővé teszik a különböző fejlesztő játékokkal való manipuláláshoz szükséges műveletsorozat elvégzését. (Meg kell nyomni, el kell csavarni, le kell billenteni valamit, hogy bekövetkezzék a kívánt élmény, pl. előugorjon az állatfigura, megszólaljon az ébresztő óra vagy hangszer.) Ehhez meg kellett tanulni a mozdulatot, a játék vizuális képe elő kell, hogy hívja a hozzá kapcsolódó mozdulatot. Ezt el kell végezni, s várni kell az eredményt.

A már ismert tárgyakkal újabb feladatokat oldhatunk meg. Kezdetben formájuk alapján csoportosítjuk, majd színük szerint. A tiszta alapszínek szerepelnek munkánk során, piros, sárga, kék és zöld. Gyakorlati tapasztalatunk, hogy a piros szín a legkönnyebb, legfelhívóbb jellegű a gyermekek számára, majd a sárga színt tanulják meg, s utána a kék, zöldet, melyet még sokáig kevernek.

A színek tanításánál kezdetben olyan egyforma nagyságú, formájú, csak színeiben különböző játékokat válogatunk, amelyeknél egyértelmű, hogy csak színében van különbség köztük. (Piros-sárga halak, autók, repülők, vonatok, korongok stb.) Ezeket válogathatjuk ugyanolyan színű műanyag csészékbe, tálakba, megfelelő színű tapétával bevont fémdobozokba, poharakba. Az instrukció legyen egyértelmű, rövid, érthető. („Pirosat a pirosba!”)

Itt is érvényes a fokozatosság elve. A nagyobb edénytől a kisebb felé, a nagyobb tárgytól a kisebb felé haladunk. Ha már egyértelműen tud a gyermek szín szerint válogatni, akkor két különböző színű kosárba, tányérra is válogathatunk, így az edény színe már nem nyújt támpontot.

Nehezíthetjük a feladatot azzal, hogy ugyanolyan színű, de különböző formájú, anyagú tárgyakat válogatunk. Sokszínű tárgyat tartalmazó edényből a meghatározott színűt választjuk ki. A szobában lévő tárgyak közül összegyűjtjük pl. a pirosakat.

Válogatáshoz magunk is készíthetünk segédeszközt, például a hatdarabos tojástartót érdemes befesteni pirosra, sárgára, kékre, zöldre, abba lehet a Montessori-torony elemeit, golyót, Kindertojás belsejét, ehető zsírkrétafigurákat stb. válogatni. Nagyobb gyermekeknél egy tojástartót többszínűre is lehet festeni, s így ritmikus sort rakni egymás melletti mélyedések más színre festésével. Itt még nem a szabályszerűség, ritmus felismerése a cél, csupán az egyeztetés (a két szín egyeztetése).

A szín szerint szétválogatott eszközökkel tovább játszhatunk (vásárolunk vagy babának főzünk – ezek a szerepjáték elemei).

A fejlettebb, két és fél-hároméves gyermekek már képesek arra, hogy észrevegyék a változást, valaminek a hiányát. Velük érdemes megpróbálni azokat a játékokat, amelyben eldugunk valamit, amit meg kell keresni. Kezdetben természetesen úgy dugjuk el a já-

téket, hogy lássa a gyermek, s együtt találjuk meg. Kedvenc nagyobb játékával kezdjük, jól látható helyre dugva, majd úgy, hogy egy kis része kilátszódjék.

Ha kis állatfigurát leborítunk műanyag bögrével, a bögrét fülénél fogva felemelve, előtűnik a játék. Ha a gyermek megértette a feladatot, játszhatunk két különböző színű bögrével. Ezeket egyszerre borítjuk az asztalra, de csak az egyik alatt van játék. Meg kell figyelnie a játék helyét, s azt, hogy melyik csészével tüntettük el. Változtatni lehet a tárgy helyét az asztalon, annak a bögrének a színét, amellyel eltüntettük a tárgyat. Eldughatunk mindkettő alá játékot, váltogathatjuk a letakaró bögre színét stb. Apróbb dolgokat eldughatunk tenyerünkben, markunkban is, a gyermeknek ki kell találnia, melyik kezünkben van.

Egyforma, jól zárható edényben, pl. pohártorony eleme, Kindertojás, eldughatunk kicsi játékot. A gyermek az edény súlya, zörgése alapján képes lesz megtanulni, melyik edényt érdemes kinyitni, melyikben van valami. A megtalált edényt kinyithatja (csavarás, húzás, billentés, szem-kéz koordináció, hallásfigyelem, illetve hallási differenciáló képesség, memória stb. fejlődik).

Hiányt felismerő játékot „kukucs” játékkal érdemes kezdeni, elbújunk vagy elbújik a mama. Ha a gyermek hajlandó a keresésre, akkor kedvenc játékát dugjuk el jól látható helyre, s közöljük, hogy nincs!

Ha a gyermek megértette a feladatot, egyforma tárgyakból párt készítünk, pl. baba-labda két-két darab. Az egyik sor a minta, a másodikból eldugunk valamit. Próbáljuk rávezetni, hogy az első sor segítségével megtalálja a hiányzó elemet, s azt mutassa meg. Ha nem sikerül, újra bemutatjuk. Ha már biztosak vagyunk abban, hogy érti elvárásunkat, eltakarhatjuk szemét egy pillanatra, amíg a tárgy eltűnik.

Segíthetünk a megértésben, ha olyan játékkal kezdjük, amelyik hangot is ad, s ezt a hangot is támpontként biztosítjuk (csengő vagy csörgő labda). Lényeges, hogy formában, hangban, színben nagy differencia legyen a választott két tárgy között.

Megpróbálkozhatunk a nagyság szerinti csoportosítással is, ha egyértelműen érzékeltetni tudjuk a nagyságot, olyan játékok segítségével, amelyek csupán méretükben különböznek. Tehát azonos színű, azonos formájú, különböző nagyságú tárgyakat csoportosíthatunk.

Bemutatjuk a rendezőelvet, s megnevezzük a két halmazt: nagy-kicsi. A nagyságot mozdulattal, gesztussal is megerősíthetjük. Összehasonlítunk két tárgyat, s a nagyot az egyik, a kicsit a másik edénybe tesszük (a nagyot a nagy vödörbe, kicsit a kicsibe). (Instrukció lehet: „Nagyot a nagyba! Kicsit a kicsibe! Tedd bele!”) Először együtt válogatunk, majd próbálkozhat a gyermek egyedül. Ha sikerült, az „eredménnyel” csinálunk valamit (a nagy állatokat belerakjuk a vízbe fürödni, a kicsiket megetetjük stb). Fontos, hogy ne öncélú legyen a gyakorlás.

A rész-egész viszony érzékeltetését segíthetjük az összerakható játékokkal. Összerakható műanyagjátékok, babák segítségével, kezdetben egy-egy hiányzó elem visszaállításával próbálkozunk, majd több elemmel. Gyakorolhatjuk ezt síkban is, szétvágott képek összeillesztésével. Kezdetben egyenes vonal mellett kettévágott, kartonra ragasztott képpel próbálkozunk (alma, labda stb.). A képet függőleges, majd vízszintes vonal mentén nyírhatjuk szét. Nagyobb gyermekeknél négy részre vágott, illetve ferde vonal mentén szétvágott képpel is megkísérelhetjük az összeillesztést.

A sikeres produkciókat, bármilyen kicsik is azok, mindig meg kell jutalmazni. Ez a jutalom pozitív megerősítés. Lehet egy simogatás, mosoly, szóbeli dicséret („Ügyes vagy!” „Jól van!” „Hurrá!” stb.) vagy kézfogás, vagy a produkció megtapsolása. Az értékelésnek is a gyermekhez kell igazodnia. Minden gyermek esetében más elismerés hatásos. Van, aki a pusztigényli, van, akit meg kell tapsolni. A sikertelenséget azonban nem szabad büntetni. El kell gondolkodni azon, hogy a segítő instrukciója, bemutatása, esetleg a feladat kiválasztása nem volt-e túl nehéz, kevésbé érdekes, pontos. Esetleg a gyermek fáradt, beteg, figyelmetlen? Ajánlatos a sikertelen próbálkozásnál a helyes megoldást megmutatni, egy egyszerűbb feladatra visszatérni, vagy váltani egy más típusú feladatra, illetve abbahagyni a foglalkozást.

Az inadekvát viselkedésmódot tudni kell leállítani. Attól a gyermektől, aki már túljutott a mindent ledobálás, leseprés fázisán, elvárható, hogy rövid ideig együttműködően manipuláljon az eszközökkel. A szándékos ledobálást, összegyűrést nem szabad engedni. Szigorú arccal, „Nem szabad!” vagy „Na-na!” „Te-te!”, „Ejnye-ejnye” szavak kíséretében kell érzékeltetni nemtetszésünket. A gyermek a metakommunikációs jeleinkből érti meg, hogy baj van, valami tilos dolgot művelt. Ha ennek ellenére is dobál, akkor el kell venni, el kell tenni az eszközt, nagy szomorúságot kifejező arckifejezéssel, gesztussal. A tiltást is meg kell tanítani.

A jutalmazás, büntetés fontos a szociabilitás szempontjából. A gyermek kezdetben még csupán a már ismert magatartásformákat utánozza, a késleltetett utánpótlás jóval később alakul ki. Kezdetben a szülőt utánozza akkor is, amikor nincs jelen, később azért utánoz, mert az a személy, akit utánoz, a cselekedetért jutalmat kapott. Átéli azt a pozitív élményt, amit a megjutalmazott személy, s maga is úgy kezd viselkedni, hogy megjutalmazza (érzelmi azonosulás). Minél jobban szereti a felnőttet, annál szívesebben utánozza; a felnőtt, mint szociális hatalom, modell lesz számára.

A pozitív modell, illetve a gyermek pozitív viselkedésének megjutalmazásán, a negatív viselkedés büntetésén át alakul a szociális tanulás, fejlődik a gyermek önértékelése, kompetenciaérzése. Ez a folyamat a speciális nevelési szükségletű gyermekeknél lassúbb, de következetes nevelés mellett nem marad el az eredmény.

Testsémafejlesztés

A testsémafejlesztés szorosan összefügg a nagymozgások, a finommotorika, a beszéd, a kognitív funkciók fejlődésével. A személyiség fejlődésében betöltött meghatározó szerepe miatt mégis szükségesnek látjuk kiemelten is szólni róla.

A korai életszakaszban a téri tájékozódás kiindulási, viszonyítási pontja a testi aktivitás. „A helyzeti és tartási tapasztalatok, a bőrfelszín szenzibilitása és az optikai benyomások alakítják ki a gyermekben saját teste optikai modelljét és egységes karakterét.” (SORASCHKY, 1987, In: HUBA)

A taktilis érzékelés információt ad a tárgyak és személyek formájáról, minőségéről. A gyermek a felnőtt mozgulataiból kompetenciájának visszaigazolását kapja, illetve pozitív megerősítést, elismerést. A későbbiekben a szem és kéz koordinációjának fejlődésével már nem az egész test, hanem csak a különböző érzékszervek vesznek részt az ingerek felvételében.

A saját test megismerése, a saját testkép kialakításának elősegítése a korai fejlesztőmunka egyik feladata.

A saját test megélését, a testrészek megismerését kezdetben stimulálással kezdjük a Fröhlich-féle bazális stimuláció¹³ alapján. Jó, ha a bemutatott gyakorlatokat a szülők ugyanolyan módon, ugyanolyan sorrendben végzik a gyermekükkel otthon is. Így pl. mindig ugyanolyan sorrendben:

- kézi zuhannyal végigmossuk a gyermek testét;
- ugyanolyan sorrendben törölgetjük durvább, majd finomabb törölközővel a testrészeket;
- langyos hajszárítóval végigfújjuk a testét;
- ugyanolyan sorrendben bekrémezzük a testét;
- különböző felületű tárgyakkal ismerkedünk, pl. a testet meghatározott sorrendben ledörzsöljük különböző minőségű anyagokkal (durvább törölköző, puha selyem, bársony, kötött anyag);
- finoman megdörzsöljük puha és durvább kefével;
- megérintgetjük különböző hőmérsékletű (hideg-meleg) és minőségű (fa, üveg, fém, textil, műanyag) anyagokkal, miközben a megérintett testrészt mindig megnevezzük;
- tükör segítségével ismerkedünk a testrészekkel, megmutatjuk, megnevezzük azokat;
- a szülő testrészeit megmutatjuk, megnevezzük;

13 Valamennyi rendelkezésre álló receptor ingerlése: tapintásos-taktilis stimuláció, akusztikus- vibratorikus ingerlés, vestibuláris ingerlés (ölelés, ringatás), vizuális stimuláció, szag- és íz-stimuláció

II.1. Korai fejlesztés (1)

- mondókákkal gyakoroljuk a testrészeket (*Orrom, orrom, Itt a szemem, Sűrű erdő*);
- baba testrészeinek megmutatását gyakoroljuk;
- a testrészeket megmutatjuk különböző testhelyzetben is (ülve, fekve, állva);
- képeskönyv ábráin a testrészeket megmutatjuk;
- gyakoroljuk a közelítés-távolodást, a környezet különböző távolságainak felmérését (futás, akadály előtti megállás);
- a tükör alkalmas arra, hogy grimaszokat vágjunk, különböző arckifejezéseket mutassunk.

A gyakorlatokkal lassan megtapasztalják saját testüket, benyomást szereznek önmagukról, megtapasztalják saját testük határait, megértik a testrészek nevét. Lenyomatot készítünk kezükről, lábukról, a földre fektetett gyermeket körberajzolhatjuk, a lenyomatot kifesthetjük, nylon tasakba öltözött társunkat befesthetjük, fényképeken azonosítjuk önmagunkat, észlelhetjük a változást.

A testérzetet taktilis ingerléssel is felerősítjük (pokrócban gurítjuk a gyermekeket, majd kitekerjük őket, mászóalagútban, hordóban gurítjuk őket). Természetesen, a testrészeket mindig megnevezzük. Ez előkészíti a testfogalom kialakulását, s a testkép, testfogalom pedig a testséma fejlődését szolgálja.

A nagymozgásoknál bemutatott egyensúlygyakorlatok, illetve a szem-kéz-láb koordináció fejlesztése teszi teljessé a kört: a taktilis, vizuális, hallási differenciálást; a fixációs gyakorlatok, hasonlóság, különbségek észrevétele erősíti a megfigyelőképességet, emlékezetet; a válogatás, osztályozás pedig az alakkonstancia, illetve térbeli viszonyok felismerését készítik elő.

Természetesen, a gyermekek a feladatokat csak a saját lehetőségeikhez igazítva, egyénre szabottan végzik.

Az egyéni foglalkozások lehetőséget biztosítanak arra, hogy a foglalkozás, az adott részfeladat célját megbeszéljük a szülővel. Felhívjuk a figyelmét arra, hogyan és mikor érdemes segíteni, miként vonulhat vissza lassan, mindig nagyobb önállóságot biztosítva a gyermeknek a szülő (együtt manipulálnak, a gyermek csuklójánál fogva irányítja a mozgulatot, a gyermek könyökénél segít, esetleg csak mutatja az ujjával a mozgulat irányát).

Ilyenkor van lehetőség megbeszélni azt is, hogy nem feltétlenül kell maximális módon teljesítenie a gyermeknek, s elsősre megoldani a feladatot. Gyakran hajlamosak a szülők olyan áron is segíteni, hogy az ölben ülő gyermek karját saját testükkel terelik a megfelelő irány felé, ezzel olykor jobb képet imitálva a környezetnek, passzivitásra kényszerítik a gyermeket. Pedig a „Gyermek nem azt kívánja, hogy helyette cselekedjünk, hanem azt, hogy engedjük őt cselekedni és magát a maga módján kifejezni.” (MONTESSORI) A cél, amit szintén MONTESSORI fogalmaz meg: „Segítek, hogy magad csinálhasd.”

Ha a szülő ismeri gyermekét, elfogadja, segíteni akarja, akkor szívesen veszi az apró trükköket, s ő is beszámol saját tapasztalataról, eredményeiről, kudarcáról. Együtt kereshetik a megoldást a továbblépésre.

A gyermekekkel való foglalkozás során egy-egy új eszköz, játék bemutatásakor kelő időt kell biztosítani a tárgyvaló ismerkedésre. Megfigyelhetjük, felkelti-e az érdeklődését, önmaga próbál-e valamit kezdeni vele. Ha nem sikerül, vagy nem adekvát a viselkedés, akkor mutassuk be a helyes használatot, s biztosítsunk időt az érzékszervi-mozgásos értelem szintjének megfelelő gyakorló játékokra, a funkció gyakorlására. Számtalan gyakorlás után a szenzoros folyamat előhívja a megfelelő viselkedést, a motoros folyamatot. A készségek megtanulásával egy szenzomotoros koordinációs rendszer alakul ki. (KARDOS LAJOS)

A foglalkozásokat kiegészíti az ötletadás az otthoni gyakorláshoz, illetve a játékok, eszközök kölcsönzése. A drága, jó minőségű, fejlesztő játékok mindegyikét a szülők nem képesek megvenni, s erre nincs is szükség. Két-háromhetes, szükség szerint meghosszabbítható időtartamra kikölcsönzött játékok viszont megkönnyítik az otthoni foglalkozást.

Végezetül, egy-egy csoportos, illetve egyéni foglalkozás leírását közöljük.

Egy csoportos foglalkozás leírása

Időtartam összesen 45-60 perc

A résztvevők 14-16 hónapos Down-szindrómás gyermekek és szüleik

Gyülekezés

Közvetett irányítású spontán játék. A szőnyegre, polcokra olyan, a gyermekek fejlettségi szintjének megfelelő játékokat helyezünk, amelyekből szabadon választhatnak (húzó játékok, tolható játékok, babakocsi, kockás kocsi, építőkockák, macik, babák, babaedények).

Közös rendrakás

Teremrendezés, a játékok elrakása után ülőpárnák elhelyezése körben, a szőnyegen.

Mondókázás

Egymás köszöntése. A foglalkozásokat célszerű mindig ugyanazzal a mondókéval kezdeni, ezzel jelezve, hogy elkezdődött a közös munka. A gyermekek a földön ülnek körben, szüleik a hátuk mögött terpeszülésben, készen a segítségre. (*Esik az eső, kopog a jég, Jöjj ki, napocska, Gomba, gomba, Megy a hajó a Dunán, Ciróka, maróka, Ki lakik a dióhéjban?*)

Névsorolvasás (*Kicsi fazék, kicsi tál*). Elmondjuk a gyermekek vagy a szülők által kért kedvenc mondókákat is.

Közös teremrendezés

„Add ide a párnát!” – felszólításra a gyermekek a gyűjtődobozba hozzák a párnájukat. Az önállóan nem járó gyermeknek a szülő segít.

2. Nagymozgások fejlesztése

Játékos utánozó gyakorlatok

Körben állunk, a szülők a gyermekkel szemben helyezkednek el. Ha nem utánozzák önállóan a gyakorlatokat előmutató felnőttet, segítenek.

A segítség módjai:

- a mama fogja a gyermek kezét (lábát), s ő emeli, hajlítja stb.,
- a gyermek könyökét vagy vállát egy pillanatra megfogva, irányítja,
- a gyermek önállóan utánoz.

Gyakorlatok

Ilyen nagy az óriás, Kicsi vagyok én, Egyszer volt egy kis törpe, Kaszálj Pista, Fújja a szél a fákat, Szól a harang, Hosszú lábú gólya bácsi, Itt a szemem, itt a szám, Mackó, mackó, ugorjál, Ugráljunk, mint a verebek

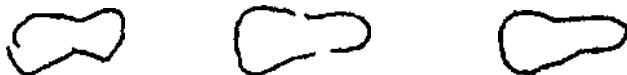
Alapmozgások fejlesztése, gyakorlása

Egyensúlyfejlesztés

- egyensúlyozó járás gyakorlása egyenes talajon, ferde talajon, lefelé
- egyensúlyozó járás a földre tett lábnyomokon
- egyensúlyozó járás a földre ragasztott szigetelőszalag-csík között
- egyensúlyozó járás földre tett deszkán
- egyensúlyozó járás a földről kb. 10 cm-re helyezett egyensúlyozó-deszkán (Ayres-terápiás eszköz)
- egyensúlyozó járás ferdére állított deszkán lefelé
(Felfelé nem szabad gyakorolni a Down-szindrómás gyermekek laza bokaízületei miatt!)

A gyakorlatokat mindig bemutatjuk, figyelemfelhívóként egy játékkal (pl. nyuszi) és végigcsináljuk. A gyermekeknek a gyakorlatok során biztonságot nyújtó segítséget adunk, de csak olyan mértékig, amennyire szükséges. Így, van, akinek mindkét kezét fogva, szemből szinte vezetjük, vagy egy kézzel vezetjük, vagy egy ujjal fogjuk, ha igényli, illetve mellette haladunk, s csak akkor segítünk, ha kéri.

A lábnyomok segítik a járás ritmizálását.

Azok a gyermekek, akik megunták a gyakorlást, rugós deszkán járhatnak, body-labdákon egyensúlyozhatnak.

Miután ezek az eszközök és használatuk ismert a szülők számára, illetve egyedül „játszhatnak” gyermekükkel, míg a korai fejlesztő a még nem járó gyermekekkel foglalkozik.

A még nem járó gyermekek a négykézláb mászást gyakorolják:

- lejtőn (Creifswald-tornaszer lejtője) mászás, sima különböző minőségű talajon (deszkán, PVC-padlón, szőnyegen) mászás
- mászás adott cél felé
- mászás akadályon (kötélen) át
- földön, egy húzós játék megszerzése érdekében mászunk (segítés a has kiemelése, a váltott kar-láb mozgás segítése)

3. Manipulációfejlesztés

Teremrendezés, elhelyezkedés asztaloknál

A szülők a gyermekek mögé ülnek.

Ujjtorna

Ujjaimat mozgatgatom

Hüvelykujjam korán kelt

Pipi-pipi-pipi-pi, így csipeget a pipi

Ujjfestés, farsangra készülődés

Cél: testsémafejlesztés, szem-kéz koordináció fejlesztése, egy új helyzetben – nem sima felület festése, közösen. Egy felnőtt nylon molyzsákba bújik s őt festjük ki, majd egy-egy gyermek bújik be a zsákba, s az ő „ruháját” festjük ki közösen.

Közös kézmosás

Feladat a kinyitott csapnál kezet összedörzsölni. Nagyobbaknál csapot kinyitni. A törölközéshez segítséget kapnak.

Az egyéni foglalkozásra várva, mód van a tornaeszközök használatára, illetve spon-tán játéokra.

Minta az egyéni foglalkozásra

Tizenhat hónapos Down-gyermek. A foglalkozás időtartama 10-15 perc, a gyermek aktuális állapotához mérten. A szülő beszámol az újabb eredményekről, esetleg probléméről.

Beszédelőkészítés

Fúvógyakorlatok

- gyertyafújás
- papírtrombita fújás
- műanyag granulátum fújása az asztalon, vastag szívószállal

- műanyag duda megfújása
- „pipa” fújása

Ajakgyakorlatok

- nyelv kinyújtása, behúzása
- felső ajak, alsó ajak megnyalása
- jobbra-balra mozgatás (segítségként lekvár lenyalása)

Passzív szókincs bővítése

Terítés témakör, cél: a kanál, tányér, pohár szavak megértése. Manipulálás a fenti tárgyakkal (séma segítségével a terítés gyakorlása). Tányér, pohár, kanál felismerése.

A három tárgyat rámutatva megnevezzük. „Hol a pohár? Kérem!” „Hol a tányér? Kérem!” „Szalvéta? Hol van?” „Add ide a tányért!”

„A baba éhes!” Teríteni fogunk a babának. Az alátét bemutatása. A terítési művelet bemutatása. A tányér elhelyezése, a pohár elhelyezése együtt. Próbálkozás egyedül.

Hallási differenciálás fejlesztése

Két-két ugyanolyan hangszerrel dob, csengő, facsattogató hangjának bemutatása, a hangszer megnevezése. A gyermek megfogja, megtapogatja, megszólaltatja a hangszert. Előző alkalommal a hangszereket alakjuk alapján és hangjuk segítségével differenciáltuk, most a feladat csak a hang alapján felismerni a hangszert. Egy-egy hangszert kendő alá rejtünk, a párja az asztalon marad.

Megszólaltatjuk a dobot a kendő alatt, majd megmutatjuk az asztalon a dobot. Egyeztetjük a hangjuk alapján. „Eldugtam a dobot. Hallod? Melyiket hallottad? Mutasd meg!” Kezdetben két hangszer: dob-csengő, dob-csattogató differenciálása történik, majd három hangszer hangját kell differenciálni. Ha nem érti a feladatot a gyermek, akkor kendő nélkül gyakoroljuk, visszatérve az előző lépéshez.

Kétujjas csípőfogás gyakorlása

Gombok, pufi (puffasztott rizs) kiszedegetése desszertes doboz műanyag belsejéből. A gombok között van műanyag, cérna, fém, lapos, domború, nagyobb, kisebb, érdes felületű, sima. Ezeket egy fémdobozba gyűjtjük, majd becsukjuk a dobozt. Ugyanezt puficukorral. A puffasztott rizst meg is eheti a gyermek. Hasonló játékokra felhívjuk a szülő figyelmét. Mazsolával, franciadrazséval, kukoricával is gyakorolhatnak. A szülővel megbeszéljük, hogy az otthoni terítésnél Panka vigye a poharat, tányért, kanalat, tegye a helyére. Csoportosítsák azokat, megnevezésre adja a mamának.

VI. Összefoglalás

A korai fejlesztés során a gyermek jelzéseinek megértésére törekszik a szakember, erre alapozza tudatos nevelését. Amikor a felnőtt közölni akar valamit, nemcsak az a célja, hogy információt adjon, hanem hogy azok el is jussanak a másik félhez, a gyermekhez. Az információközlés során, a kommunikációs folyamatban figyelünk arra, hogy a másik fél – a gyermek – felfogja közlésünket. Bár kevésbé differenciáltan, mint az átlagos fejlődési menetet mutató, de jelzi viselkedésével, figyelmével, reakciójával, hogy fogadja-e, érti-e, amit hall.

A korai fejlesztés egy olyan tanulás-tanítási folyamat, amely az emberi együttműködés lehetőségeit, korlátait, örömeit, értékeit, kudarcait egyaránt reprezentálja. Olyan gyermekekkel foglalkozunk, akiknél a játéknak alapvető tevékenységnek kellene lenni, de ez a tevékenység gyakran gátolt, egyrészt a motoros kivitelezés, másrészt a fantázia, vagy mindkettő területén. Ezért olyan tevékenységre tanítjuk meg őt, mely játékosan segíti a szociabilitás fejlődését.

A fogyatékos kisgyermek a családi környezetben már számos szociális rítussal találkozik. Ezekből néhányat megtapasztal többször is, s lassan megtanulja azokat. Ha első pillanattól kezdve sokat – s számára érthetően rövid, jól artikulált módon, gesztussal kísérvé beszélünk hozzá, érzi, hogy szeretjük, ez minta lesz számára az első kapcsolat-teremtésre. Ha gyakran megszólítjuk, gesztusaira, hangadásaira reagálunk, bőr- és szemkontaktust alakítunk ki vele, megtanul különbséget tenni a barátságos és az elutasító, haragos viselkedés között. A sok-sok ismétlés után megérti a dicséretet, tiltást. Fokozatosan kezdi utánozni a felnőtt – a terapeuta vagy szülő – viselkedését.

Az együttes munka során ki kell elégíteni a gyermek szükségleteit, sok szeretettel, odafigyeléssel kell éreztetni a biztonságot, a következetességet, a nyitottságot. Mindig értékelni kell erőfeszítését. A gyermek fejlettségi szintjéhez, aktuális teljesítőképességéhez mért, játékos feladatok, a kis lépésekkel végzett számtalan gyakorlás lehetővé teszi, hogy lehetőségeihez, adottságaihoz mértén boldog, kiegyensúlyozott, a világot megismereni vágyó gyermek legyen.

II.1. Melléklet

Mozgással kísérhető vers-, dal- és mondókagyűjtemény

Melléklet

Mozgással kísérhető versek, mondókák, énekek

(SZABÓ BORBÁLA gyűjteményének felhasználásával)

ének	Ilyen nagy az óriás, Nyújtózkodjunk, kispajtás! Ilyen kicsi a törpe, Guggoljunk le a földre!	<ul style="list-style-type: none">• lábujjhegyre állva nyújtózkodunk, karok magas tartásban• törzshajlítás előre, majd leguggolunk
ének	Kicsi vagyok én, Majd megnövök én, Mint a tündő a fazékból, Kidagadok én.	<ul style="list-style-type: none">• guggolás, felállás és lassú karkörzés a test előtt
mondóka	Fújja a szél a fákat, Letöri az ágot, Reccs!	<ul style="list-style-type: none">• terpeszállás törzshajlítás nyújtott karral• reccsnél guggolás
mondóka	Kaszálj Pista, kalapálj, Holnap délig meg se állj!	<ul style="list-style-type: none">• törzsfordítással karlengetés jobbra és balra
ének	Esik az eső, Hajlik a vessző, Haragszik a katona, Mert megázik a lova. Ne haragudj, katona, Majd kisüt a napocska, Majd játszhatunk alatta, Megszárad a lovacska.	<ul style="list-style-type: none">• az ujjak mozgatása• hajladozás jobbra és balra• dobogás, lovaglás utánzása• karkörzés
ének	Süss fel nap, Fényes nap, Kertek alatt a ludaim Megfagynak.	<ul style="list-style-type: none">• karkörzés• karlengetés• karok keresztvezése vállfogással a törzs előtt

ének	Egyszer volt egy kis törpe, Belesett a gödörbe, Belesett a gödörbe, Görbe orrát betörte, Szegény-szegény kis törpe. Mérges lett a kis törpe, Forogni kezdett körbe, Belesett a gödörbe, Görbe orrát betörte. Szegény-szegény kis törpe.	<ul style="list-style-type: none">• csípőn a kéz, törzshajlítás előre, guggolás• az orr mutatása• az arc megfogása, fejfördítés• felállás, dobbantás• körbefordulás• leguggolás• orr megmutatása, arc megfogása
mondóka	Repülnek a madarak, Csattog a szárnyuk.	<ul style="list-style-type: none">• terpeszállás, kar oldaltartásban• karlengetés, taps a fej fölött
mondóka	Szól a harang, bimm-bamm, bimm-bamm. Szól a harang, bimm-bamm, bimm-bamm.	<ul style="list-style-type: none">• kezek összekulcsolva, hajlás előre-hátra
mondóka	Mérleg vagyok, billegek, Kezeimben súlyt viszek.	<ul style="list-style-type: none">• karok oldalsó középtartásban nyújtva, billegtetve
mondóka	Ugráljunk, mint a verebek, Rajta gyerekek!	<ul style="list-style-type: none">• csípőre tett kézzel, páros lábbal szökdelés
mondóka	Levendula ágastul, Levendula ágastul, Ugorj egyet párostul. Azért adtam egyszer meggyet, Hogy velem is ugorj egyet!	<ul style="list-style-type: none">• páros lábbal szökdelés• taps ritmusra
mondóka	Nyuszi fülét hegyezi, Nagy bajuszát pödöri, Répát eszik, ropp, ropp, ropp, Nagyot ugrik, hopp, hopp, hopp.	<ul style="list-style-type: none">• nyuszifül megmutatás• bajuszpödörös• két ököl a száj előtt• páros lábon szökdelés

ének	<p>Mackó-mackó, ugorjál, Mackó, mackó, forogjál, Tapsolj egyet, ugorj ki!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ugrás, páros lábbal • forgás • taps • ugrás előre
ének	<p>Fehér liliomszál, Ugorj a Dunába, Támaszd meg oldalad Két aranypálcával. Meg is mosakodjál, Meg is fésülködjél, Valakinek kötényébe meg is törölközzél.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ugrás • törzshajlítás • mosakodás utánzása • fésülködés utánzása • törzshajlítás, arctörlés utánzása
mondóka	<p>Cini, cini muzsika, Táncol a kis Zsuzsika, Jobbra dül és balra dül, Tücsök koma hegedül.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • hegedülés imitálása • csípőre tett kézzel törzsfordítás, • térdhajlítással törzsdöntés jobbra, balra • hegedülés
ének	<p>Lóg a lába, lóga, Nincsen semmi dolga, Mert ha dolga volna, A lába nem lógna.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • padon ülve a láb ritmikus lóbálása
mondóka	<p>Jár a róka lába, Előre meg hátra, Tipeg-topog a talpa, Libeg-lobog a farka.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • láblengetés • dobogás • láblengetés
mondóka	<p>Tehénmama mondja: bú, Hol jártál, te kis borjú? Itt legelek a pusztán, Egymagamban bús árván. Mú-mú-mú, Ezért vagyok szomorú.</p>	

mondóka	Hosszú lábú gólya bácsi Mit akar kend vacsorázni? Béka húst, brekeke, Ugye bizony jó lenne, Tessék hát belőle! Mind elugrott előle!	<ul style="list-style-type: none">• magas térdemelés, csípőre tett kézzel, váltott lábbal• két kéz a törzs előtt nyújtva, kínáló mozdulat• páros lábbal szökdelés
mondóka	Hajlik az ág, hajlik az ág, Fúj a szél, Nyírfa lombja összeér. Újra vissza, újra szét. Rajta, rajta, most elég!	<ul style="list-style-type: none">• törzsgyakorlatok, kargyakorlatok
mondóka	Napsugaras nyárban Nyújtózik a nyárfa, Peti, Kati, Böske, Guggoljatok, csüccs le! Kezet, fejet földre, Átfordulás körbe, Hipp-hopp, ennyi az egész, Bukfencezni nem nehéz.	<ul style="list-style-type: none">• hegedülés imitálása• két kéz a törzs előtt, karok széttárása• ismét a két kéz összeütése ritmusra• járás ritmusra
mondóka	Mulatnak a bogarak, Jaj, de víg majális, Kettőt-hármat ugrik ám A szarvasbogár is. Tarka szárnyú pillangó Körbe karikázik, Nagy bajuszú cincér úr Ugyancsak bokázik. Sej-haj, dínomdánom, Húzzad, muzsikásom!	<ul style="list-style-type: none">• csípőre tett kézzel törzsfordítás• szökdelés, páros lábbal• a bogár csápjának mutatása• karok oldalsó középtartásban, forgás• bajusz mutatása• páros lábbal szökdelés, tapssal kísérve a mondókát
kiolvasó	Kipp-kopp kalapács, Mit kalapál a kovács? Kalapálja a vasat, Fölszítja a parazsat.	<ul style="list-style-type: none">• kiszámoló

mondóka	<p>Mi muzsikál? A kalapács, Ha az üllőt csapja, Muzsikál a kiscica, Ha szorul a farka.</p>	
ének	<p>Volt egyszer egy kemence, Belebújt a kis Bence, Kormos volt a kemence, Fekete lett kis Bence.</p> <p>Ránézett a mamája, Nem ismert a fiára, Becsukta a kemencét, Jól elverte kis Bencét.</p>	
mondóka	<p>Csiga-biga, told ki szarvadat, Ha nem tolod, összetöröm házadat.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • négykézláb állásból kézzel előre haladás, hasra fekvésig és vissza
ének	<p>Csiga-biga gyere ki, Ég a házad ideki, Ha nem hiszed, tekints ki, Majd meglátod ideki.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • csigaszarv mutató • nyújtott kar összeérintése a fej fölött • jobb kéz a szem előtt
mondóka	<p>Fát vágunk, fát vágunk Fúrjuk, véssük, fűrészeljük Összegyűjtjük, elégetjük.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • törzshajlítás jobbra-balra • jobb, majd bal bokafogás • fűrészelés utánzása • karlengetés magas tartásban • törzshajlítás
mondóka	<p>Pici bogár, pillangó Repked ágról-ágra, Bodzabokor, kis pitypang Vár a beporzásra.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • leguggolás • felállás, karok oldalt • forgás

labdajáték Száll a labda, röpp, röpp,
Száll rajta a pötty, pötty,
Kislány dobja, fiú kapja,
Itt a labda, ott a labda.

Dobd a labdát, fel, le,
S kapd el a kezekkel,
Itt a labda, hol a labda?
Fiú dobja, kislány kapja.

Száll a labda, röpp, röpp,
Száll rajta a pötty, pötty,
Jobbra-balra és forgatva,
Sose essen le a porba!

ének Katalinka, szállj el,
Jönnek a törökök,
Sós kútba tesznek,
Onnan is kiveszlek,
Kerék alá tesznek,
Onnan is kiveszlek.
Imhol jönnek a törökök,
Mindjárt agyonvernek.

- karok oldalsó középtartásban
- törzshajlítás, karemelés, karkörzés, kihúzás utánzása
- taps

mondóka Szarka, szarka,
Merre jártál?
Erre, arra!
Nagy tüzet raktam,
Kását kavartam,
Ajtóba kiálltam,
Vendégeket vártam,
Szálltak, gyűltek,
Tornácomra ültek.

- karok oldalsó középtartásban
- karok széttárása, kar emelése
- karkörzés
- karok széttárása
- leguggolás

mondóka	<p>Sorba feladjuk, kis ovisok, Lökni előre a két karotok, Fel a magasba, aztán le, Csípőre téve végezve. Fejjel előre, meg hátra, Állj egyenesen, mint a pálca, Karforgatással együtt jár, Tapsoljunk egyet, kispajtás.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • a mondókában szereplő mozdulatok utánzása
mondóka	<p>Jár a baba, jár, Járni tanul már, Tipeg-topog bocskorában, Pici baba szép korában, Járni tanul már.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ritmikus járás mondókára
ének	<p>Sétálunk, sétálunk, Egy kis dombra lecsücsülünk, Csüccs!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • séta párosával
mondóka	<p>Sétálunk, sétálunk, Erdőt-mezőt bejárunk, Dimbet-dombot megmászunk, Mikor aztán elfáradunk, Egy kis dombra lecsücsülünk, Csüccs!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • séta párosával
ének	<p>Tekeredik a kígyó, Rétes akar lenni, Tekeredik a rétes, Kígyó akar lenni.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • járás hullámvonalon
mondóka	<p>Tom, Dani, Tivadar Didereg a tónál, Tél van és zivatar, Dér és hideg betakar.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • járás ritmusra • leguggolás

mondóka	Dombon törik a diót hegyormon a mogyorót, Zajuk ide csattog, Völgyben meg a makkot. Három diót feltörtem, Négy mogyorót megettem, Letettem egy zsák makkot, Ebből ti is kaptok.	
menetelő	Így mennek a huszárok, huszárok, huszárok, Így mennek a tüzérek, tüzérek, tüzérek, Így mennek a betyárok, betyárok, betyárok.	<ul style="list-style-type: none">• járás lassú majd gyorsuló tempóban
mondóka	Jegenyefa, suhogó, galagonya, susogó, gyere ide, sose oda, se amoda, te Janó.	<ul style="list-style-type: none">• járás, futás célba
mondóka	Egyedem-begyedem, vaskampó, Volt egyszer egy kis Jankó, Egyet gondolt magába, Elszaladt a világba.	<ul style="list-style-type: none">• meghatározott célba futás (saját jel megkeresése)
mondóka	Megyek, megyek, mendegélek, Kerek erdőn keresgélek, Vackort, vadrózsát, Virágszagú szamócát, Nagykalapos gombát, De nem a bolondját.	<ul style="list-style-type: none">• járás ritmusra
mondóka	Egy, kettő, három, négy, Te kis cipő, hová mégy? Kipp-kopp, kopogok, Óvodába indulok.	<ul style="list-style-type: none">• helyben járás, menetelés

mondóka	Tikk-takk, tikk-takk az óra, Mindig, mindig azt mondja, Siess, siess, el ne késs, Korán indulj, jókor érj.	<ul style="list-style-type: none"> • óramutató utánzása két ujjal
mondóka	Jár a baba, jár, Mint egy kis király, Emelgeti a lábát, Koptatja a bocskorát.	<ul style="list-style-type: none"> • ujjak emelgetése az asztalon • két ujjal kopogás • karok emelése vállra
mondóka	Gomba, gomba, gomba, Nincsen semmi dolga, Ha az eső esik rája, Nagyra nő a karimája. Az esőt csak neveti, Van kalapja, teheti.	<ul style="list-style-type: none"> • jobb kézzel körzés a fej fölött • tenyér ki-be forgatása • ujjak mozgatása • kalap mutatása • kalapemelés
mondóka	Kipp, kopp, kalapács, Kicsi kovács, mit csinálsz? Sárga lovat patkolok, Aranyszeggel szegelek, Uccu, pajtás, kapj fel rája, Úgyis te vagy a gazdája!	<ul style="list-style-type: none"> • lovagoltató vagy tapssal kísérhető lassan-gyorsan
mondóka	Megy a vonat, zakatol, zakatol, Várnak reád valahol, valahol. Dübörög, dübörög, Lesz még mára örömed, örömed. Futó felhő elmarad, elmarad. Elhagytuk a madarat, madarat. Meg sem állunk hazáig, hazáig, Kicsi falunk tornyáig, tornyáig.	<ul style="list-style-type: none"> • vonatozás
ének	Megy a gőzös, megy a gőzös Kanizsára, Kanizsai, kanizsai állomásra, Elöl ül a masiniszta, Ki a gőzöst, ki a gőzöst igazítja.	<ul style="list-style-type: none"> • vonatozás

mondóka	Megy a Zsuzsi-vonat, Kattognak a kerekek, Vígan integetnek Az óvodás gyerekek. Lalalala, lalalala, lalalala, Hu.	• vonatozás
mondóka	Megy a gőzös lefelé, Bodor füstje felfelé, Vizet iszik, meg is áll, Míg a [név] fel nem száll.	• vonatozás, nevek, jelek gyakorlása
mondóka	Megy a vonat kereke, Felfele meg lefele, Nyikorog és nyekereg, Örülnek a gyerekek.	• járás, vonatozás
mondóka	Hipp-hopp, haja-hopp, Erre van a haja-hopp, Erre ki, erre be, Erre kanyarodjunk be.	• vonatozás gyorsan, irányváltoztatással
ének	Jön a kocsi, fut a kocsi: patkó-dobogás. Jön a vonat, fut a vonat: Zúgó robogás. Vajon hova fut a kocsi Három falun át? Vajon hova fut a vonat Völgyön-hegyen át? Zim, zim, megy a gép, megy a gép, fut a sínen a kerék, forog a kerék. Zum, zum, nagy az út, nagy az út, fekete az alagút, a masina fut.	• vonatozás

- mondóka Sárgarépa, ez a busz,
Csont a vezetője,
Petrezselyem kalauz,
Kiabál belőle!
Karfiol Karcsi,
Karalábé Klári!
Leves-város,
Végállomás,
Tessék már kiszállni!
- mondóka Kicsi járom, kis ökör,
Most fogták be először,
Most fogták be először,
Még ma mindent összetör.
- ének Aki nem lép egyszerre,
Nem kap rétest estére.
Pedig a rétes nagyon jó,
[név]nek az való.
- mondóka S-sz-beh!
Sok súly,
Meg se mozdul,
Friss szemet, ha bekapok,
Messze-messze szaladok,
szaladok.
- ének Tekeredik a kígyó
Rétes akar lenni,
Tekeredik a rétes,
Kígyó akar lenni.
- mondóka Csacsi híz
Kicsi kocsit,
Kicsi kocsi,
Nyekereg.
Hej, te gazda,
Lusta gazda,
Zsírozd meg a
Kereket!
- vonatozás
 - járás, vonatozás
 - járás, vonatozás
 - járás, vonatozás lassan, gyorsan
 - S-alakban járás
 - vonatozás

mondóka	Zireg-zörög Nyikorog, Országúton Mi forog? Kicsi kocsi Megy a kútra, Csak egy kicsi Csacsi húzza.	<ul style="list-style-type: none">• vonatozás
hintázó dal	Hinta-palinta, Szépen szól a pacsirta, Lököd meg pajtás a hintát, Érje el a pacsirtát.	<ul style="list-style-type: none">• hintázás egyensúlyozó deszkán, korongon
ének	Hinta-palinta, Régi Duna, kiskatona, Ugorj a Dunába, Zsupsz!	<ul style="list-style-type: none">• baba ringatása, párosával
ének	Kör, kör, ki játszik? Csak a [név] hiányzik!	<ul style="list-style-type: none">• hívogató köralakításhoz
ének	Ki játszik a körben? Táncol az Örzse, Piros köpönyegben.	<ul style="list-style-type: none">• hívogató köralakításhoz
mondóka	Höc, höc, katona, Ketten ülünk egy lóra, Hárman meg a csikóra, Höc, höc, katona, Ketten ülünk egy lóra, Csikó viszi Gyulára, A gyulai vásárra.	<ul style="list-style-type: none">• a felnőtt a térdén lovagoltatja a gyermekeket
mondóka	Almát árul Kati néni, Mindenkinek bőven méri, Kínálgatja, tessék venni, Egészséges valamennyi.	

mondóka	Ez a garas bujdosik, Kézzől-kézre utazik, Jaj de jól, jaj de szépen, Áll a leső a középén!	<ul style="list-style-type: none"> • labda és babzsák adogatása (páros gyakorlat)
mondóka	Húzz, koma, engemet, Én is húzlak tégedet, Amelyikünk elesik, Az lesz a legkisebbik.	<ul style="list-style-type: none"> • földön ülve, kézfogással játsszuk (páros gyakorlat)
mondóka	Én vagyok a fűrész, Addig vágok, nyiszitelek, Míg egyből lesz két rész. Én vagyok a fejsze, Amire csak rásuhintok, Ketté is van szelve.	<ul style="list-style-type: none"> • utánzó gyakorlatok, földön ülve, kézfogással húzás-tolás lassan, gyorsan (páros gyakorlat)
mondóka	Gólya viszi a fiát, Hol felveszi, hol leteszi, Viszi, viszi, itt leteszi, hopp.	<ul style="list-style-type: none"> • ketten hintáztatják a babát (páros gyakorlat)
mondóka	Fűrész foga fába harap, Fel-le, fel-le, fel-le fut. Vásik, noha nem fáj foga, Fullad, csak szuszogni tud. Kireszelik, újra éles, Egészséges a foga, Hasad a fa, fut a fűrész, Ide, oda, amoda.	<ul style="list-style-type: none"> • kézfogással ellentétes húzás, tolás (páros gyakorlat)
ének	Zsipp-zsupp, Kenderzsupp, Ha megázik, kidobjuk, Zsuppsz!	<ul style="list-style-type: none"> • baba ringatása (páros gyakorlat) • végül leguggolás
mondóka	Húzzad, húzzad magadat, Én is húzom magamat, Szél fújja szoknyámat, Lobogtatja ruhámat, hopp!	<ul style="list-style-type: none"> • Földön ülve, terpeszülésben kézfogás, húzás, tolás (páros gyakorlat)

ének	Nem kellesz, nem kellesz, Nem kellesz, nem, Te kellesz, te kellesz, Te kellesz te! Jobb kezedet, bal kezedet, Azután forduljunk egyet, Jobb kezedet, bal kezedet Azután forduljunk egyet!	<ul style="list-style-type: none">• kézfogás (páros gyakorlat)• kezek elengedése• másik gyermek mutatása• a választott párral körben forgás kézen fogva
ének	Süssünk, süssünk valamit, Azt is megmondom, hogy mit. Lisztből legyen kerek, Tölteléke jó édes, Sodorva, tekerve, Túróval bélelve, Csiga-biga rétes, Kerek és édes.	<ul style="list-style-type: none">• kézfogás jobb, majd balkézrel• sodrás utánzása két kézzel• jobb kéz mutatójával mutató• karkörzés• sodrás• a tenyérben mutatójával körrajzolás
mondóka	Töröm, töröm a mákot, Sütök vele kalácsot, Mecukrozom, megvajazom, Tessék, neked odaadom.	<ul style="list-style-type: none">• a két ököl egymáson• sodrás• egyik tenyér simogatása a másikkal• kínáló mozgások
mondóka	Kis gazdasszony vagyok én, Sütni-főzni tudok én, A húst felvágom, A kávé megdarálom, Ha piszkos a kis ruhám, Ki is mosom szaporán, Kiöblítem, csavarom, A kötélre akasztom. Ha megszáradt, leveszem, Ki is vasalom szépen, Összehajtom rendesen, A szekrénybe úgy teszem, Csik-csuk.	<ul style="list-style-type: none">• utánzó mozgások

mondóka	Kicsi fazék, kicsi tál, Kicsi [név] mit csinál? Húslevest főz ebédre, Mama lesz a vendége.	<ul style="list-style-type: none">• az egyik tenyérben a másik kéz mutatóujjával körrajzolás• tenyerek szétnyitása• a mama megmutatása
ének	Ég a gyertya, ég, El ne aludjék, Aki lángot látni akar, Mind leguggoljék. Ég a gyertya ég, El ne aludjék, Szülinapja van [név]nak, Éljen soká még!	<ul style="list-style-type: none">• két kéz mutatóujj, gyertya mutatása• leguggolás• a gyertya elfújása
ének	Én kis kertem kerteltem, Bazsarózsát ültettem, Szél, szél fújdogálja, Eső, eső veregeti, Huss!	<ul style="list-style-type: none">• kert körbekerítésének utánzása• törzshajlítás• összezárt ököllel jobbra-balra karlengetés• kinyújtott ujjakkal a kar lassú leengedése• leguggolás
ének	Így ketyeg az óra, Tikk-takk, jár, Benne egy manócska Kalapál. De ha áll az óra, És nem jár, Alszik a manócska, És nem kalapál.	<ul style="list-style-type: none">• két mutatóujj mozgatása• két kéz ökölben egymáson• két mutatóujj mutatása• alvás imitálása

ének	<p>Ki lakik a dióhéjban? Ki lakik a dióhéjban? Nem lakik ott bárki, Csak dióbélbácsi. Ha rácsapsz a dióhéjra, Kinyílik a csontkapuja, És cammogva előmászik Vén dióbélbácsi, Csak a szádat tátsd ki! Hamm!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • karok széttárása • két tenyérből dió formálása • kézrázás • bajuszmutatás • egyik tenyérre a másik kéz öklével ráütés • két ököl lassú kinyitása • mutató és hüvelykujj sétáltatása a másik tenyéren • bajuszmutatás • száj nagyra nyitása, hamm mondása
ének	<p>Hívjad a, hívjad a falovacskát, Add neki, add neki a zabocskát, Jóllakik attól, hízik a zabtól falovacskád.</p> <p>Hívjad a, hívjad a kicsi kecskét, Add neki, add neki a tejecskét, Jóllakik attól, hízik a tejtől Kicsi kecskéd.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • hívó mozdulat • kínálás • pocak simogatás • lovagló mozdulat • szarvmutatás • kínáló mozdulat • pocaksimogatás • karkörzés
ének	<p>Cirmos cica, haj, Hová lett a vaj? Ott látom a bajuszodon, Most lesz neked jaj!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • bajuszmutatás • csodálkozó mozdulat • fenyegetés mozdulata (feltartott mutatóujjal)
mondóka	<p>Ketten ülünk egy lóra, Hárman meg a csikóra, Akkor is a fakóra, Azzal megyünk Makóra.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • lovagoltatás
mondóka	<p>Gyí, te paci, gyí, te ló, Gyí, te Ráró, hóha, hó!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • lovagoltatás
mondóka	<p>Így lovagolnak a papok, Így a gavallérok, Így vágatnak a huszárok, Hop, hop, hop!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • lassúbb, majd gyorsabb lovagoltatás

mondóka	<p>Megyen a medve, Morog a mája, Tányér a talpa, Kurta a farka, Csík, csík, csík!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • lovagoltató vagy lassú, gyors járás
ének	<p>Ez a cica fekete, Csak a szeme barna, Juj, de szép kis cica lenne, Hogyha nem karmolna.</p> <p>Sicc, te rossz cica, Kergesd, Katica, Megkarmolta orrocskáját A cica!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • szem megmutatása • két arcfél megsimítása • karmolás utánzása • taps • orr megmutatása
mondóka	<p>Süssél, süssél rétest, Tégy rá cukrot, édest, Aki eszi, az a lány Sohase lesz halavány.</p> <p>Ha kisül a tepsi, Gyere gyorsan, vedd ki, Ha nem mozogsz szaporán, Odaég a vacsorám.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sodró mozdulat • szórás • simogatás • húzó mozdulat
mondóka	<p>Szita, szita, sűrű szita, Ma szitalok, holnap sütök, Neked egy kis cipót sütök, Megzsírozom, Mégvajazom, Végén mégis neked adom.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • taps • szitaló mozdulat • a gyermekre mutató • kenő mozdulat • kínálás
ének	<p>Bumm, bumm, bumm, bumm, Bumm, bumm, bumm, Ki zörög a nagy kapun? Jajaj, jaj a Mikulás, Bújjunk el, pajtás!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • asztalon dobolás • öklökkel a levegőben zörgetés utánzása • elbújás (leguggolás, arc eltakarása)

ének	Itt kopog, ott kopog Megérkezett Télapóka, hopp!	<ul style="list-style-type: none">• két arcfél megfogása• fej ingatása• arc eltakarása két kézzel
mondóka	Hej, Gyula, Gyula, Gyula, Szól a duda, duda, duda, Pest Buda, Buda, Buda, Pattogatott kukorica.	<ul style="list-style-type: none">• térdek ütögetése• pocak ütögetése• váll ütögetése• fej ütögetése
mondóka	Erre kakas, erre tyúk, Erre van a gyalogút, Taréja, karéja, Ugorj a fazékba, Zsupsz!	<ul style="list-style-type: none">• jobbra, balra, majd középre mutató
mondóka	Ecc-pecc, kimehetsz, Holnapután bejöhetsz, Cérnára, cinegére, Ugorj cica az egérre, zsupsz!	<ul style="list-style-type: none">• kiszámoló
mondóka	Ciróka, maróka, Mit főztél? Kását. Hová tetted? Pad alá, Megették a kiscicák.	<ul style="list-style-type: none">• simogatás• kavaró mozdulat• asztal alá dugni a kezét• cica bajsztát mutatni
mondóka	Esik az eső, Kopog a jég, Dörög az ég, Villámlik, lecsap, Kisütött a nap.	<ul style="list-style-type: none">• asztalnál tíz ujjal zongorázás• ujjakkal kopogás• ökölrel asztal ütögetése• kéz fölemelése• lecsapás• kar széttárása

mondóka	<p>Varrogat a Feri, Bözsi, Jár a tű, a fonál, Kicsi Laci nézegeti, Ide áll, oda áll.</p> <p>Főzőget a Teri, Bözsi, Van ebéd, tele tál. Kicsi Laci beleszagol, Ideáll, odaáll.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • varrás utánzása • nézegetés • lépés jobbra, balra • kavarás • karkörzés • szaglás utánzása • lépés jobbra, balra
ének	<p>Csip-csip, csóka, Vak varjúcska, Jó volt-e a kisfiúcska? Ha jó volt a kisfiúcska? Ne csípd meg őt, Vak varjúcska!</p> <p>Csip-csip, csóka, Vak varjúcska, Komámasszony kéreti a szekerét Nem adhatom oda, Tyúkok ülnek rajta, Hess le, tyúkok, Hess, hess, hess!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kézfej megcsípése és ritmikus mozgatás fel-le
mondóka	<p>Itt a szemem, itt a szám, Ez meg itt az orrocskám, Jobbra-balra két karom, Forgatom, ha akarom. Két lábamon megállok, Ha akarok, ugrálok!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • szem megmutatása • orr megmutatása • karok felemelése • karkörzés • két láb megmutatása • két lábon szökdelés
mondóka	<p>Kicsi orr, kicsi száj, Keretezi kicsi áll, Kupolája homlok. Piros arc, piros nyár, Áfonyakék szembogár, A pillái lombok.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • orr, száj megmutatása • áll megmutatása • homlok megsimítása • arc megsimítás • szem megmutatás • pislogás

mondóka	Kis kanál, nagy kanál, Minden gyermek így csinál.	<ul style="list-style-type: none">• előre mutatott mozdulat utánzása
mondóka	Sűrű erdő, Kopasz mező, Pillógó, szuszogó, Tátogó, Itt bemegy, itt megáll, Itt a kulacs, most igyál!	<ul style="list-style-type: none">• haj• homlok• szem, orr• száj• szájra mutató• ivó mozdulat
mondóka	Simogatom a hajam, Hogy ne álljon kócosan. Orrom, orrom, kedves orrom, Ez a fülem, ez a szám, Orrom, orrom, kedves orrom, ez a [testrészt megnevezése], ez a [testrészt megnevezése].	<ul style="list-style-type: none">• előre mutatott testrészek megmutatása a saját testen
mondóka	Egy, kettő, három, négy, Körbe járni nem nehéz, Egy, kettő, három, négy, Körbe járni nem nehéz, Zárd a sarkad, most elég. Egy, kettő, három, négy, Helyben járni nem nehéz, Rakd a sarkad, most elég.	<ul style="list-style-type: none">• járás körben• helyben járás• megállás
mondóka	Az én apám vízimolnár, Mit öröl a vízimalmán? Ő-ről búzát, Ő-ről árpát, Ő-ről rozsot is, Kukoricát, kukoricát...	<ul style="list-style-type: none">• a kézzel gombolyító mozdulatok lassan, gyorsan
ének	Borsót főztem, Jól megsóztam, Meg is paprikáztam, Á-bele, bá-bele, Huss!	<ul style="list-style-type: none">• utánzó mozgások

mondóka	<p>Így forog a busz kereke, Körbe, körbe, Körbe, körbe, Így forog a busz kereke, Mindig körbe, körbe, körbe.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • karkörzés a test előtt, lassan, utánzó mozgások • gyorsan
mondóka	<p>Jaj, de nagy az elefánt! Hát még az ormánya! Meg az óriás nagy füle, Csak a szeme picike.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nyújtózás • ormány mutatása • karkörzés a fej mellett • leguggolás • szem mutatása
mondóka	<p>Lassan jár a csiga-biga, Táskájában eleség, Várja őt a lánya-fia, Csigabiga-feleség.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • négykézláb mászás ritmusra
mondóka	<p>Ez elment vadászni, Ez meglőtte, Ez hazavitte, Ez megsütötte Ez az ici-pici mind megette.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ujjnyitogató: verssoronként nyitjuk ki bezárt ökölből a gyermek kezének ujjait
mondóka	<p>Kerekecske, gombocska, Merre szalad a Nyulacska? Itt bebújik, Itt megáll, Itt meg kerülőt csinál Ide bújik, ide [név] ölibe!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • körözés a gyermek tenyerében • karok széttárása • mutatóujjal sétálás a gyermek karján • nyakának megsimogatása
mondóka	<p>Ez a malac piacra megy, Ez itthon marad, Ez kap finom pecsenyét, Ez semmit se kap. S ez a kicsi visít nagyot, Uí-uí, éhes vagyok!</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ujjnyitogató

mondóka	Hüvelykujjam korán kel, Az ablakon bekopog, A négy testvér kiugrott, Köszöntötték, jó napot!	<ul style="list-style-type: none">• kéz ökölben, hüvelykujj mozgatása• a négy ujj előugrik• integetés
mondóka	A kisegér hegyre mászik, Most egy kicsit lecsücsült, Aztán lépeget tovább, Kip-kopot vagy csöngettyűt?	<ul style="list-style-type: none">• karon lépegetés ujjal A gyermek kívánságának megfelelően: kipp-kopp = arcon kopogás csöngettyű = fülsimogatás
mondóka	Hüvelykujjam almafa, Mutatóujjam megrázta, Középső ujjam felszedte, Gyűrűsujjam hazavitte, A kisujjam mind megette, Megfájdult a hasa tőle.	<ul style="list-style-type: none">• ujjnyitogató
mondóka	Kicsi kövér hüvelykapó, Mellette van a mutató, Langaléta hosszú bátyja, Meg a gyenge fiacskája. Pöttöm Jancsi itt a végén, A [név] kezecskéjén.	<ul style="list-style-type: none">• ujjnyitogató
mondóka	Kását főz a kisegér, Minden tálat telemér, Ennek ad egy kicsi tállal, Annnak ad egy nagy kanállal, Emennek egy tányérkával, Amannak egy csuprocskával. Csak a kicsinek nem adott, A kismalac haragudott, Röf, röf, röf!	<ul style="list-style-type: none">• ujjnyitogató
mondóka	Ez a vízbe esett, Ez kihúzta, nagy eset, Ez hazavitte neked, Ez főzött, kész a leveske, Ez a kicsi kópé Az egészet megette.	<ul style="list-style-type: none">• ujjnyitogató

mondóka	Ujjaimat nyitogatom, Közben vígan mondogatom: Kifordítom, Befordítom, Felfordítom, Lefordítom, Zongorázok, Furulyázok, Erősebb lett a kezem, A tornát befejezem.	<ul style="list-style-type: none"> • ökölbe szorított kéz ujjainak ki-be nyitása-zárása • tenyerek kifordítása • befordítása • felfordítás • lefordítás • zongorázás utánzása • furulyázás utánzása • ökölbe szorítás, ki-be nyitogatás
ének	Jöjj ki, napocska, Itt apád, itt anyád, Sót törünk, borsot törünk, Tökkel harangozunk.	<ul style="list-style-type: none"> • hívó mozdulat • ujjal mutató • törő mozdulat • összekulcsolt, felemelt kézzel törzs-döntés előre-hátra (harangozás)
mondóka	Megy a hajó a Dunán, Lemaradt a kapitány, Kiabál, trombitál, De a hajó meg nem áll.	<ul style="list-style-type: none"> • két tenyér egymás fölött, hüvelykujj mozog • kar széttárása • két kéz a nyitott száj előtt, furulyázás utánzása
mondóka	Lassan forog a kerék, Mert a vize nem elég, Gyorsan forog a kerék, Mert a vize már elég.	<ul style="list-style-type: none"> • karkörzés lassan, gyorsan a test előtt vagy a test mellett

Az Egyenlő Esélyt Alapítvány könyvsorozatának kötetei

- Alkonyi Mária–Kissné Haffner Éva: Ők és Mi
A Down-szindrómás csecsemők és kisgyermek korai fejlesztése
- Kocsis Lászlóné–Rosta Katalin: Ez volnék én?
Testséma-fejlesztő feladatlap-gyűjtemény
- Németh Erzsébet–S. Pintye Mária: Mozdul a szó...
Súlyos, akadályozott beszédfejlődésű gyermekek korai integratív fejlesztése
- Alkonyi Mária–Rosta Katalin: Számlálni kezdek
Számolásfejlesztő feladatlap-gyűjtemény
- Rosta Katalin–Rudas Zsuzsanna: Hüvelykujjam almafa
Finommotorikát fejlesztő vers- és játékgyűjtemény

A kiadványok beszerezhetők:

KRASZNÁR és FIAI TANKÖNYVBOLT

1061 Budapest, Székely Mihály u. 8. Telefon: 1228-288

Jegyzet:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

II.2. Korai fejlesztés (2)

**Heinz Bach: Értelmi fogyatékos
és fejlődésében visszamaradt csecsemő
és kisgyermek korai fejlesztése
Gyakorlatok szülők számára**

Korai fejlesztés
HEINZ BACH
Barbara Franke, Hannelore Sachers és Brigitte Schoppmann
Früherziegungsprogramme für geistigbehinderte
und entwicklungsverzögerte Säuglinge und Kleinkinder

Értelmi fogyatékos és fejlődésében visszamaradt csecsemő és kisgyermek korai fejlesztése
Program szülők számára

Fordította
Mérei Vera
Kalmár Terézia
Az előszót írta és a kiadványt szerkesztette
Dr. Gruiz Katalin

Carl Marhold Verlagsbuchhandlung
Berlin-Charlottenburg, 1974 alapján
kiadja a Down Alapítvány
Felelős kiadó dr. Gruiz Katalin
1998

Tartalom

A szerkesztő előszava	136
A korai fejlesztés alapszabályai (Heiz Bach)	137
Technikai útmutatások.....	138
Az érzékelés területére vonatkozó fejlesztés (Hannelore Sacher).....	139
Érzés és tapintás	139
Látás.....	140
Hallás	142
Korai fejlesztés a motorika területén (Hannelore Sacher)	144
Rugdalózás	144
A fej fordítása és emelése	145
A test fordítása és forgatása	146
Kúszás és mászás	146
Ösztönzés a felemelkedésre, ültetés, felhúzódzkodás, állás és járás (4-5. hónaptól)	147
Fogás és kéztevékenység.....	148
Helyzet- és mozgásérzet (kinesztétika), a térbeli képzetalkotás képessége	150
Javaslatok a korai beszédfejlesztésre (Barbara Franke)	151
Általános útmutatások a mindennapi gyakorlatokhoz	151
Beszédfunkciók	151
Légzésfejlesztés	151
Az állkapocs mozgékonyasága.....	151
A nyelv mozgékonyasága.....	152
Az ajkak mozgékonyasága.....	152
Hallásfunkciók	153
Beszéértés	153
Segítségadás a beszéd megindulásához.....	154
Ösztönzések a korai neveléshez a szociális és érzékelési területeken (Brigitte Schoppmann).....	155
Bőrkontaktus	155
Tekintet-kapcsolat.....	155
Hallási kapcsolat	156
Ujj-játékok	157
Figyelem.....	158

A szerkesztő előszava

Kedves Szülők és Fejlesztő Szakemberek!

Olyan segédanyagot tartanak a kezükben, amelyet mi szülők, akiknek módjukban volt birtokolni és használni Heinz Bach könyvét, nagyon szerettünk.

Nagyon szerettünk, mert nemcsak ötleteket kaptunk gyermekünk fejlesztésére alkalmas élvezetes és vidám kis gyakorlatokra, de könnyen jutottunk sikerélményhez is, hiszen a gyakorlatok kezdetben igen egyszerűek, majd a gyermek korával és a fejlesztés előrehaladtával nehezedtek ugyan, de előbb-utóbb megtanulhatóak, elvégezhetőek, tehát sikeresek lettek.

Sokat tanulunk ezekből a gyakorlatokból, hiszen apró részletekre volt bontva egy-egy fejlődési lépés, észre sem vettük, és egy távolabbi cél, egy nagyobb lélegzetű új képesség részleteit gyakorolhattuk, hogy aztán a látványos lépés szinte már magától is megtörténjék.

A teljesítményorientáltabb szülők arra is használhatták a gyakorlatsorozatot, hogy mérjék vele gyermekük fejlődését, hogy büszkén kipipálhassák a már túlhaladott lépcsőfokokat.

Szerettük azért is, mert ezek a gyakorlatok nem könyvszagúak, nem a gyakorlattól elszakadt emberek izzadták ki, hanem hozzánk hasonló szülők találták ki gyermekük tanítása során szerzett kreativitással.

És főleg azért szerettük, mert hasonló, de gyermekünkre szabott gyakorlatok kitalálására inspirált bennünket. Így megvolt az a jó érzésünk, hogy magunk is hozzátettünk valamit.

Ezért ajánljuk minden olyan szülőnek, aki szívesen fejleszti otthon gyermekét, és minden olyan szakembernek, aki a saját eszköztára mellé még nagyobb választékot szeretne kapni fejlesztő gyakorlatokból.

Dr. Gruiz Katalin, kiadó és szerkesztő

A korai fejlesztés alapszabályai

Szabályok

1. Nevelési munka megkezdése előtt orvosi vizsgálatra van szükség ahhoz, hogy tisztázzuk a nevelés fizikai feltételeit.
2. Valamennyi, az észlelés és mozgás fejlesztését és javítását célzó eljárást úgy kell végrehajtani, hogy azok egyúttal a gyermek érzelmi és társas fejlődését szolgálják.
3. A színes környezet és a barátságos légkör a fejlődés fontos előfeltételei. Az anya szeretetteljes odafordulása gyermekéhez társas magatartását is fejleszti, és hatással van az egész korai fejlesztésre.
4. Egy eljárást sem szabad mechanikusan, kötelességszerűen végrehajtani. Az anya beszéljen gyermekéhez, mosolyogjon rá és énekeljen neki.
5. A gyermekkel való minden foglalkozáskor az anya lélekben is legyen jelen. Például amikor a gyermeket a lakásban körülhordozza, ne nézze közben a televíziót, ne nézzen ki az ablakon, ne beszélgessen másokkal vagy ne merüljön el a gondolataiban, koncentráljon teljes figyelmével a gyermekére.
6. Kezdetben több napon át csak egy gyakorlatot végezzen az anya a gyermekkel.
7. Minden fejlesztési eljárás feleljen meg a gyermek fejlettségi szintjének, el kell kerülni a túlzott követeléseket, semmit sem szabad kényszeríteni.
8. Az egyes kiválasztott gyakorlatok alkalmanként csak néhány percig tartsanak, de azokat több héten át, naponta többször kell végezni.
9. A gyakorlatok alkalmazkodjanak időben a gyermek napirendjéhez, és végezzük azokat rendszeresen. Előnyös a gyakorlatok elvégzéséhez az alvás utáni idő, sok gyakorlat végezhető pelenkázáskor, öltöztetéskor és a mindennapos fürdés közben.
10. Gyakorlás közben lehetőleg kerüljünk minden olyan dolgot, ingert, ami a gyermekből ijedtséget, félelmet, kedvtelenséget vagy ellenállást vált ki.
11. Minden inger, amelyet a gyermeknek nyújtunk, legyen kellemes (kerüljük a hangos, rikoltozó zenét, vakító fényt stb.).
12. Az ingernyújtás ne váljék ingerelárasztássá (ne alkalmazzunk hosszú ideig tartó gépi zenét, televíziót).
13. Gyakorlás közben a gyakorlattól független külvilági ingereket (külső zajok, zavaró hatások) a lehetőséghez képest csökkenteni kell, vagy teljesen ki kell zárni a figyelemelterelés megelőzésére.
14. A mozgásos gyakorlatok ösztönzésére lehetőleg olyan tárgyakat használjunk, amelyeket a gyermek szeret, ami után vágyik.
15. Kezdetben rendszerint mindig csak egy tárggyal végezzük a gyakorlatokat, de több napon át.
16. Minden játékszert és gyakorlási eszközt gondosan ki kell választani szín, nagyság, forma és biztonság (tartósság, tisztaság, sérülési és lenyelési veszély!) szempontjából.

17. Abban az esetben, ha a gyermek tartós kedvetlenséget mutat, váltsunk gyakorlatot.
18. Az anya akkor se csüggedjen, ha kezdetben nincsenek reakciók, és még száz próbálkozás után sincs látható siker. Továbbra is nyugodtan és állandóan kell ismételni a gyakorlatokat.
19. Kezdetben sok olyan gyakorlat van, amelyet az anya aktívan, a gyermek pedig passzívan végez (kézvezetés, karok és lábak passzív mozgatása). Csak fokozatosan szabad a segítségnyújtást és a támogatást leépíteni.
20. A legkisebb eredményre is reagálni kell, a gyermeket a (kívánt) tevékenységben jutalmazással meg kell erősíteni (öleléssel, simogatással, dicsérettel, sikerélmény megteremtésével, öröm kifejezésével).
21. A már megtanultakat állandóan ismételni kell.
22. A gyakorlatokat egy bizonyos idő után variálni és nehézségüket fokozni kell.
23. Óvakodjunk a sietségtől és türelmetlenségtől.
24. A gyakorlást kezdetben lehetőleg csak egy meghatározott személy (anya) végezze a gyermekkel. Az első életév felében (vagy az ennek megfelelő fejlettségi szinten) meg lehet próbálni, hogy a közreműködésbe egy másik személyt is bevonjunk.
25. A gyermek számára minden esetben biztosítani kell elegendő időt az egyedüllétre és önmaga elfoglalására.

Technikai útmutatások

A következő javaslatokat olyan funkciók szerint tagoljuk, amelyeket fejleszteni kívánunk – mivel azok gyakran nem csak egy funkcióra vonatkoznak (pl. tapintás, hallás), és az egyes gyakorlatjavaslatok azonos vagy némileg változó formában több területen is szerepelnek.

Az egyes gyakorlatok a szabályos kora gyermekkori fejlődésnek megfelelően vannak felépítve. Ezek azzal az ingerkínálattal kezdődnek, amelyekre az egészséges csecsemő egy meghatározott funkció területén először reagál. A végére azok a javaslatok kerültek, amelyek olyan magatartásmódokat váltanak ki, amelyeket a gyermekek rendes körülmények között egyéves korukban mutatnak.

A gyakorlatok javaslatait rendszerint a mindenkori adottságoknak megfelelően kell variálnunk és kiegészítenünk. Az anyának, illetve annak a referenciaszemélynek, aki a gyermekkel gyakorol, bizonyára még eszébe jut olyan megfelelő gyakorlat, amely az adottak közé jól beiktatható.

Amit a gyermek már tud és szívesen, gyakran csinál, azt természetesen többé nem kell gyakorolni. Így lehet, hogy egyes gyakorlatok már magától értetődően régen a gyermek napirendjének jól begyakorolt részei, és azokat az öltözéskor, vetkőzéskor, fürdés-kor vagy etetéskor elvégzik.

Az érzékelés területére vonatkozó fejlesztés

Érzés és tapintás

1. A gyermeket simogassuk meg, szorítsuk magunkhoz.
2. Pólyázáskor hasat, vállakat, lábakat simogassuk, masszírozzuk.
3. A testet, illetve egyes testrészeket frottírozzuk, dörzsöljük.
4. A testet (testrészeket) gyömöszöljük, csipkedjük meg játékosan.
5. Tegyük a gyermek mellé az ágyba puha szövetből készült állatokat, hogy a kezével végigsimíthassa.
6. Amíg a gyermek még nem tud ülni, akasszunk különböző tárgyakat az ágy fölé úgy, hogy azokat ujjaival véletlenül megérintse (csörgő, szövetlabda).
7. Erősítsünk keresztbe a babakocsi fölé zsinórra felfűzött fa-, vagy műanyag golyókat.
8. A testrészeket, illetve az egész testet simítsuk végig különböző anyagokkal (puha selyem, bársony, gyapjú, toll, kefe stb.).
9. Tegyük az arcára rövid időre selyemkendőcskét.
10. Termikus szenzibilizálás (hőérzékelés) fejlesztésére meleg mosdókesztyűt vagy hőpalackot helyezünk a testre, különböző testrészekre – illetve tegyük meg ugyanezt rövid ideig hideg mosdókesztyűvel, jégtömlővel.
11. Amikor a gyermekkel a lakásban sétálgatunk, orrát, száját, fejét, lábait vagy kezeit (alkalmanként egy-egy testrésze koncentrálni) érintsük, esetleg dörögöljük hozzá minél több dologhoz: függöny, fal, hideg üveg, párna, langyos kályha stb.
12. Hagyjuk, hogy a kezeivel korláton, falon végigsimítson.
13. Akasszunk az ágy fölé karikára vagy pálcára kötve különböző anyagú csíkokat (selyem, bársony, gyapjú, ripsz, kordbársony, frottír).
14. Adjunk a kezébe nagy plasztikkarikát vagy sima fakarikát.
15. Adjunk neki puha, kis plasztik-, frottír-, plüsslabdát.
16. Adjunk a kezébe puha pelenkát, hogy mozgathassa, összegyűrhesse. (Vigyázzunk a fulladásveszély elkerülésére!)
17. Tegyük mellé az ágyba macit, hogy orrát, fülét, végtagjait letapogathassa.
18. Érintsen meg, simítson végig különböző anyagból készült tárgyakat: sima plasztiktárgyak, durva törölköző, toll, vizes és száraz szivacs, ragasztószalag, viaszosvászon, dörzspapír, pamut stb.
19. Hagyjuk, hogy fürdéskor kezekkel, lábakkal meleg vízben lubickoljon egy kicsit.
20. Öntsük le vízzel a testét (egy-egy testrészeit).
21. Zuhanyozzuk le a testét (egy-egy testrészeit).
22. Fújjunk (esetleg hajszárítóval) a kezére, tenyerére és más testrészekre.

23. Csiklandozzuk meg a gyermek különböző testrészeit.
24. Tartsuk hideg, meleg folyóvíz alá a kezeit, lábait.
25. Szappanozzuk be, mossuk meg a végtagokat.
26. Kezeket (lábakat) vízben gyengéden masszírozzuk kefével.
27. Anya (apa) arcát érzékeltessük a szájával is.
28. Anya (apa) arcát érzékeltessük a kezével.
29. Anya (apa) arcát érzékeltessük a lábával.
30. Adjunk a kezébe rövid időre kis üveget.
31. Később szabadban hagyjuk, hogy homokot, kavicsot, fűvet, száraz falevelet, kerítés-eket megfogjon.
32. Pergessünk homokot a kezeire, lábaira, combjaira stb.
33. Temessük be a gyermek lábát homokkal.
34. Ha a gyermek mászni tud, különböző padlózatot (fa, linóleum, szőnyeg, csempe, fű) másszon.
35. Üres dobozokat (szappanos doboz, papírdoboz, fémdoboz stb.), selyempapírt, celofánt, alufóliát, bőrdarabot megvizsgálásra, tapintásra adjunk oda a gyermeknek.
36. Tapogasson meg, forgasson a kezében magokkal megtöltött szövetállatokat (rizs, bab, lencse, kukorica, zab stb.).
37. Hagyjuk konyhai eszközökkel (edény, fedő, szita stb.) foglalatoskodni.
38. Játékosan, óvatosan spricceljük le vízzel.
39. Tapogassa meg anyát, apát majd azok tükörképét is.
40. Tapintsa meg saját magát, majd a tükörképét.
41. Adjunk a kezébe puha, színes (mérgező anyagoktól mentes) gyurmát, gyakoroljuk vele gyúrását.

Látás

1. A gyermek bölcsőjét vagy rácsos ágyát úgy helyezzük el, hogy a fény (nem túl éles) lehetőleg mindkét szemét érje.
2. Erősítsünk az ágy oldalára, az arc felé különböző világos tárgyakat (felváltva, több napon át mindig csak egy tárgyat) kb. 30 cm távolságra (színes szövet, színes karton háromszög- vagy körformával díszítve, léggömb stb.).
3. Hozzunk a gyermek látóterébe enyhén elsötétített helyiségben világító zseblámpát, esetleg piros selyempapírral bevonva 1 m, majd fél méter távolságról.
4. Akasszunk az ágy fölé színes papírcsíkokat, amelyeket a levegő mozgathat.
5. Néhányszor kapcsoljuk le-fel a villanyt a szobában.
6. Fektessük a gyermeket mintás lepedőre, mintás ágyneműre.
7. Fektessük a gyermeket többször hasra, szabad látóteret biztosítva a számára – erre a legalkalmasabb az ablakos gyerekkocsi.

II.2. Korai fejlesztés (2)

8. Mozgassunk a gyermek szeme előtt egy köteg piros vagy narancsszínű gyapjúfonalat lassan, körülbelül 30 cm távolságban (így mindig a látótérben marad).
9. Lóbáljunk a gyermek előtt lassan ide-oda világító zseblámpát 180 fokos szögben, 30-90 cm-es távolságban.
10. Tüntessük el a gyermek látótéréből, majd varázsoljuk elő a játékot.
11. Mozgassunk feltűnő tárgyat hátrafelé úgy, hogy a gyermek kénytelen legyen a fejét hátra fordítani, hogy a szemével követhesse a tárgyat.
12. Távolítsuk el a tárgyat 2 m távolságra, hogy a gyermek a szemével követhesse.
13. Később családi étkezéseknél a gyermek kocsiját vagy székét állítsuk az asztal közepébe.
14. A gyermeket fektessük rövid időre járókába vagy takarón a földre.
15. Hordozzuk a gyermeket minél többször körben a szobába, hogy körülnézhessen.
16. Mutassuk meg a gyermeknek a kezeit, végezzünk vele mozgásokat (össze-szét).
17. Adjunk a gyermekre tarka kabátkát.
18. Sétáljunk vele a szabadban fák között a babakocsival.
19. Sétáink alkalmával hason fekvésben is minél többször nézzen ki a babakocsiból (lásd: 7. pont).
20. Kössük a gyermek csuklójára léggömböt, hogy megfigyelhesse.
21. Adjunk a kezébe csörgő, hangot adó tárgyakat, hogy azokat mozgathassa, nézegethesse.
22. Akasszunk az ágya fölé elérhető távolságban játékokat.
23. Néhány hónapos kortól kezdve rövid időre többször támasszuk fel félig ülő helyzetbe, hogy más látóteret nyerjen.
24. Mikor a gyermek arra néz, tegyünk a kezéhez közel kis műanyag játékot, csörgőt.
25. Akasszunk az ágy fölé, elérhető szalaggal kis harangot vagy csörgőt, hogy ha eléri megszólaltathassa.
26. Mikor a gyermek hason fekszik, mozgassunk a szeme előtt ide-oda csörgőt, lassan felfelé és távolodva – ez a fej és a vállak emelését is ösztönzi.
27. Háton fekvésben emeljük fel kissé a lábait, hogy a gyermek azokat is láthassa és meg is foghassa.
28. Tegyünk elé nagy keljfeljancsi babát, hogy a dülöngélését, hangját figyelhesse.
29. Pörgessünk előtte bűgőcsigát.
30. Lóbáljunk előtte hosszabb zsinóron feltűnő tárgyat.
31. A földön ülve gurítsunk ide-oda egy nagyobb labdát.
32. Tegyünk a gyermek elé az asztallapra csillogó vagy színes, világító gombokat, és mozgassuk előtte.
33. Játsszunk kisebb golyókkal, kisautókkal golyópályán, mutassuk meg a gyermeknek, ahogy a játékok legurulnak cikkcakkban a négy ferde síkon.
34. Ugráltassunk az asztallapon előtte pingponglabdát.

35. Végezzünk a gyermekkel egyszemes gyakorlatokat (felváltva hol az egyik, hol a másik szemét kössük be): ide-oda és le-fel mozgassunk a szeme előtt színes tárgyat, a mozgást kísérvük énekkel.
36. Etetéskor, pelenkázáskor és a vele való bármilyen foglalataskodáskor beszéljünk minél többet a gyermekhez.
37. Keltsünk zajt a gyermek figyelmének felkeltésére kereplővel, csörgővel.
38. Szóaltassunk meg egyszerű dallamot, például egy zenélő órát.
39. Rövidebb időre szóaltassunk meg lemezjátszót, rádiót.
40. Ismertessük meg a gyermekkel a csengettyű és a kis harang hangját.
41. Kössünk a gyermek két bokájára két kis harangot, és figyeljük meg, ahogy a mozgás keltette hangok felkeltik az érdeklődését.
42. Adjunk a gyermek kezébe körben mozgó tárgyat, hogy kövesse a mozgást a tekintetével.
43. Biztosítsuk a gyermek számára, hogy a család mindennapi életében részt vegyen.
44. Hagyjuk, hogy a konyhában, a szobában szabadon szemlélődjön.
45. Kapcsoltassunk be és ki lelógó zsinórral működtethető kis falilámpát, s miközben a kezét vezetjük, szavakkal is fejezzük ki a tapasztalatunkat: a lámpa ég, a lámpa nem ég.
46. Mutassuk meg a gyermeknek a saját tükörképét.
47. Közelítsük a gyermek arcát lassan a tükörhöz, érintse meg orrával, homlokával, majd távolodjon el tőle.
48. Mutassuk meg a gyermeknek a tükörben saját szemét, orrát, száját, haját stb.
49. Hívjuk fel a figyelmét az anya (apa) tükörképére, érzékeltsük vele a valóságban meglévő és a tükörben látható dolgot felváltva.
50. Mutassunk a gyermeknek ismert tárgyakról, személyekről fényképeket, és mutassuk meg a fényképen látható tárgyat, személyt élőben is neki.
51. Ablakból, erkélyről figyeltsük meg a kertben, utcán zajló életet, sürgés-forgást, járműveket, embereket, állatokat stb.

Hallás

1. Fektessünk a gyermek mellé könnyű, finom hangú csörgőt a kiságyba.
2. Hallgattassuk vele rövid ideig az óra ketyegését.
3. Füttyörésszünk vagy furulyázzunk a gyermeknek.
4. Szóaltassunk meg a gyermek számára láthatatlanul kis harangokat a szoba különböző sarkaiban.
5. Jelezzünk a gyermeknek minden alkalommal hangosan is, ha közeledünk hozzá vagy távolodunk tőle.
6. Gyűrjük össze a gyermek közelében papírt.

II.2. Korai fejlesztés (2)

7. Helyezzünk el az ágy közelében kis forgót.
8. Erősítsünk az ágyára elérhető távolságban kis harangot vagy csengettyűt.
9. Rázzuk a csörgőt a gyermek előtt, mögött, illetve két oldalán, ezzel is érzékeltetve a testéhez képest a különböző irányokat.
10. Lépkedjünk a gyermekkel a karunkon föl-le, a lépések ritmusában énekelve vagy mondókázva.
11. Adjunk a gyermek kezébe csörgőt, és biztassuk, hogy csalogasson elő belőle hangot: ha megfogta, mozgassuk a kezét, hogy rájöjjön, ezzel a mozgással keletkezik a csörgő hangja.
12. Zörgessen a gyermek selyempapírt, alufóliát, adjuk a kezébe, és nyomjuk össze, hogy lássa, hogyan keletkezik a hang.
13. Adjunk a gyermek kezébe sípoló gumiállatot, mutassuk meg, hogyan ad ki hangot ez a játék, nyomjuk meg az oldalát. Kérdezzük meg a gyermektől: Hallod? Utánozzuk a sípolást szájjal is.
14. Adjunk a gyermek kezébe egy pálcára erősített csengettyűt, harangocskát, hagyjuk, hogy játsszon, ismerkedjen ezekkel a tárgyakkal.
15. Adjunk neki zsinórra felfűzött csengettyűket.
16. Játsszunk a csengettyűkkel úgy, hogy a gyermek háta mögött jobbról majd balról felváltva szólaltatjuk meg. Csingi-lingi-ling, hol a csengő?
17. Pörgessünk és bűgassunk a gyermek előtt bűgőcsigát. Hagyjuk, hogy kézbe vegye, és megtapasztalja, ha felveszi, vége a játéknak. Később buzdítsuk, hogy várja meg, amíg a játék magától megáll, hogy újraindulhasson.
18. Mutassunk a gyermeknek különböző hangokat, zörejeket úgy, hogy ne lássa, de hívjuk fel rá a figyelmét: vízfolyás, csengetés ajtón, kanállal hangkeltés pohár oldalán stb.
19. Asztalon vagy kemény padlón pattogtassunk a gyermeknek pingponglabdát.
20. Felfújható műanyag labdába helyezzünk csengettyűt, és így gurigázzunk a gyermekkel.
21. Adjunk a gyermek kezébe tamburint vagy dobot.
22. Adjunk neki egy lapos bádogdobozt, hogy azzal keltsen hangokat.
23. Helyezzük a gyermek egyik ujját az ajtócsengőre, hogy ő nyomja meg a csengőgombot.
24. Mutassuk meg a gyermeknek, hogyan kell felhúzni egy játékorát, és mi történik ekkor – az óra tik-takol, illetve csörög, ha a csörgőt is felhúzzuk. Kezdetben vezessük a kezét.
25. Minél többször hívjuk fel a figyelmét a külső zajokra: madáracsicsérgés, bogárzüm-mögés, szél hangja, járművek hangja stb.

Korai fejlesztés a motorika területén

A következőkben javasolt gyakorlatok túlnyomórészt olyan ingereket váltanak ki, amelyek alkalmasak az értelmi fogyatékos gyermekeknél meghatározott mozgás- és magatartásformák stimulálására és motiválására. Csatlakoznak ezekhez az általános csecsemőtorna területéről az izomzat erősítése szempontjából fontos gyakorlatok, valamint néhány olyan támogató fogás és segítő helyzet leírása, amelyek a motorosan retardált gyermek meghatározott mozgásait és mozgásmintáit hivatottak előkészíteni. Mozgássérültség esetén ezek a gyakorlatok semmiképpen sem helyettesíthetik a gyógytornát. Amennyiben az újszülöttnél egyes reflexek hiányoznak vagy a szokásosnál tovább fennállnak, és ha túlfokozott vagy csökkent izomtonus alapján spasztikus vagy petyhüdt cerebral-paralízisre lehet következtetni, úgy amilyen korán csak lehet, gyógytornásznak kell az orvos által előírt kezelést megkezdenie.

A pontos diagnózis az első életév betöltése előtt gyakran nem lehetséges. A későbbi spasztikusok, életük első hónapjaiban „általában csak a mozgás általános elmaradását mutatják, és csak ritkán számottevő mértékű spaszticitást a 6. hónap vége előtt.” (K. BOBATH, 1963) Ezért a csecsemő „viselkedésének és tartásának minden aszimmetriája” (BOBATH) már gyanús, és utalhat centrális eredetű mozgászavarra. Időben elkezdett gyógytornával azonban még lehetséges a kóros mozgások és tartások, valamint az azokkal összefüggő deformációk és kontaktúrák kialakulásának és rögzítésének megelőzése. Ezen gyermekek számára a gimnasztikai és torna jellegű gyakorlatok nem érvényesek.

A Down-szindrómában szenvedő gyermekeket is a lehető legkorábban, nagyjából a harmadik hónaptól fizioterápiás kezelésbe kell venni. Így a „tipikusnak” tűnő, későbbi sajátosságok (petyhüdt izomzat, darabos járás, a karok és vállak lelógása) kialakulása messzemenően megelőzhető.

Rugdalózás

Előzetes megjegyzések: mivel a mozgásszegény csecsemő az első hetekben egyáltalán nem vagy csak keveset rugdalózik, viszont ezek a mozgások az izomzat erősítéséhez, valamint az aktivitás általános fejlődéséhez is fontosak lennének, meg kell kísérlni ennek a tevékenységnek a mesterséges létrehozását (gimnasztika, bőringerek), valamint a csecsemőt ezekre a mozgásokra motiválni (felkötött csengettyúk). El kell érni, hogy a gyermek fokozatosan örömet lelje a mozgásban, és hogy végül a rugdalózás is az öröm és a jó közérzet kifejezőjévé váljon.

1. Csiklandozzuk gyengéden a gyermek sarkait.
2. Simítsuk végig a sarkakat, lábat vattapálcikával vagy tollakkal.
3. Húzzuk végig finoman a körmünket a sarkakon.

II.2. Korai fejlesztés (2)

4. Simítsuk végig a sarkakat gyengéden kefével.
5. Simítsuk végig a gyermek lábait tollal vagy kefével.
6. Gyakoroljunk gyenge nyomást (tenyérrel) a sarkakra, amire mozgásválasz várható.
7. A lábakat combnál megfogva, nyújtsuk-hajlítsuk.
8. Tegyük ugyanezt mindkét lábbal egyszerre.
9. Tegyük ugyanezt felváltva mindkét lábbal.
10. Mozgassuk, kezdetben a gyermek passzív részvételével a lábakat, egy-egy csengettyűt kötve a bokákra.
11. Kössünk egy-egy csengettyűt a gyermek mindkét cipőcskéjére.
12. A fürdőkádban is tornázhatunk: a lábakat emeljük fel, tegyük vissza, illetve hajlítsuk-nyújtsuk.

A fej fordítása, emelése

A következőkben javasolt gyakorlatok egyúttal a látási és hallási észlelésekre vonatkozó ingerajánlatok is.

1. Mozgassunk a háton fekvő gyermek előtt 45° -os szögben egymás után mindkét oldalon fényforrást.
2. Mozgassunk a háton fekvő gyermek látóterében 45° -os szögig lassan egy fénylő pontot vagy színesen (piros, illetve narancs) világító tárgyat.
3. Fektessek a gyermeket többször hasra úgy, hogy karjai behajlítva szorosan a test mellett legyenek. Megszólítással és világító, figyelemfelkeltő tárggyal próbáljuk a figyelmét felkelteni, hogy a fejét felemelve tartsa.
4. Mozgassunk a háton fekvő gyermek látóterében lassan fényforrást (zseblámpa) vagy játékot, mindkét oldalon, 90° -ig.
5. A háton fekvő gyermek látóteréből hátrafelé, a feje felett mozgassunk lassan fényforrást vagy játékot.
6. A háton fekvő gyermeket húzzuk fel mindkét karjánál fogva lassan, majd fektessük vissza. Azt kell elérnünk, hogy a fejét is emelje és tartsa önállóan.
7. A háton fekvő gyermeket mindkét karjánál fogva lassan húzzuk fel, majd fektessük vissza (lásd: 6. pont).
8. A háton fekvő gyermek előtt egy feltűnő tárgyat 180° -ban, egy-egy oldalra 90° -ban lassan mozgassunk.
9. Szólaltassunk meg a gyermek mögött jobbról és balról csengettyűt.
10. Csúsztassuk be a háton fekvő gyermek háta alá a kezünket többször, hogy elérjük a fej és a vállak aktív emelését.
11. Távolítsunk lassan a háton fekvő gyermektől csengettyűt vagy feltűnő színű tárgyat úgy, hogy a gyermek az utánanézéskor emelje a fejét és a vállait.

12. Mozgassunk lassan, hátrafelé körözve a széken ülő gyermek előtt feltűnő vagy kedvelt tárgyat.

A test fordítása és forgatása

1. Fordítsuk többször hasról hátra és hátról hasra a csecsemőt.
2. Később húzzuk a gyermeket, miközben az fogja az ujjunkat, oldalfekvésbe, majd engedjük visszagurulni.
3. Rázzunk csörgőt, csengessünk a háton fekvő gyermek oldalánál, majd helyezzük a tárgyat elérhető távolságra a gyermek mellé, így motiváljuk az oldalra fordulásra.
4. Mutassunk a háton fekvő gyermeknek játékot, majd azt tegyük az elérhetőnél kissé messzebbre (hátról oldalra, hasra gurulás).
5. Tartsunk oldalról hason fekvésben, a gyermek látószögében kedvelt játékot, majd lassan a gyermek felett felemelve, vigyük át a másik oldalra. Így a gyermek a játék követése közben a hátára, majd a másik oldalára fordul.
6. Biztosan ülő gyermekkel játszhatjuk azt, hogy egy kívánt vagy feltűnő tárgyat lassan körbeviszünk körülötte.

Kúszás és mászás

1. Már a kis csecsemővel gyakoroljuk a „vajdöngölés” mozdulatait, hogy a karokat és a vállakat erősítsük: a karokat felváltva nyújtjuk-hajlítjuk (jobb-bal), emelésnél nyújtjuk, leengedésnél hajlítjuk.
2. Fektessük a gyermeket hasra a szőnyegen.
3. Tegyük a hason fekvő gyermek elé kedvelt játékát, elérhető távolságon kívül, de nem túl messze. A következő segítségeket adjuk:
4. Mászáskor támasszuk meg a felkart, majd a könyökben meghajlított karokat toljuk előre és nyomjuk utána a popsit.
5. Támasszuk meg a lábakat a felső combnál, a térdeket felváltva toljuk meg oldalirányból és a popsit nyomjuk utána.
6. Támasszuk meg a lábakat a sarkaknál, hogy az ellökéshez tartást adjunk.
7. Tegyük a hason fekvő gyermek elé kedvelt játékát, majd azt zsinóron, közvetlenül az elérhető távolságon kívül, húzzuk el a kúszó (mászó) gyermek elől, de figyeljünk arra, hogy azért mielőbb sikerélményt, nyújtsunk neki.
8. A kúszás beállítása (kétszemélyes gyakorlat):
 - A gyermeket a kezére és a térdére állítjuk.
 - Húzzunk át a gyermek hasa alatt egy keskenyre hajtogatott törülközőt, és fogjuk össze fölül, hogy a gyermeket jól meg tudjuk tartani.

II.2. Korai fejlesztés (2)

- Hátulról a térdeket – úgy, hogy az alsó combot fogjuk meg – felváltva egy-egy darabkányit előretoljuk (ezáltal a karokat arra kényszerítettük, hogy előremozdulva megtámaszkodjanak. Ennél a gyakorlatnál is ösztönözzük a gyermeket egy a számára kedves tárggyal, amit nem túl nagy távolságban teszünk elé (labda, járó állat, autó, kedvenc játék zsinórra kötve).
9. Ezután a szőnyeg helyett sima padlón másszon kedves tárgya felé.
 10. Ismételjük meg a gyakorlatot ferde felületen (enyhén lejtőre beállított széles deszkán vagy enyhe kerti lejtőn).
 11. Majd végezzük el egyenetlen talajon a szabadban, fűvön is.
 12. Másszon át akadályokon (párna, tekercs, feltekert szőnyeg, a szőnyeg alá rejtett megfelelő tárgyak, matracdarabok alkalmasak erre).
 13. Lassan tüntessük el valamely kedvelt tárgyat egy ernyő vagy más mögött – a gyermek pedig másszon utána és keresse.

Ösztönzés a felemelkedésre, ültetés, felhúzódzkodás, állás és járás (4-5. hónaptól)

1. A rácsos ágy vagy a járóka fölött – keresztben – lógassunk olyasmit, amibe belekapaszkodva a gyermek fel tudja húzni magát. Ez lehet például egy fogantyúkkal ellátott rúd is.
2. A háton fekvő gyermeket gyengéden húzzuk fel ülésbe, ügyelve arra, hogy a gyermek egyszersmind emelje a vállai közé húzott fejét is.
3. Mindkét mutatóujjunkat nyújtsuk a gyermeknek, hogy erősen megfoghassa, így felhúzzuk ülésbe.
4. Előgyakorlatként a későbbi felálláshoz, hagyjuk a gyermeket lágyan szökdecselni úgy, hogy közben a hóna alatt fogjuk (érezzen a talpa alatt ellenállást, és feszítse neki a lábait).
5. A felemelkedés hason fekvésből gyakorlatnál a gyermek szeme előtt lassan magasra emelünk egy játékot, a gyermek emelje fel a vállait és a fejét, támaszkodjon a tenyerén, amikor megfogja a tárgyat, akkor csak az egyikén.
6. Oldalt, a kiságy rácsára felül akasszuk vagy kössük fel a gyermek valamely kedvelt játékát, ezzel arra készítjük, hogy oldalt feltámaszkodva, a másik kezével a rácsba kapaszkodva, ülésbe húzza fel magát.
7. Az ülésben egyensúlyozás gyakorlása: a gyermek elé és mellé tegyünk egy-egy játékot úgy, hogy előre kelljen hajolnia és közben megtámaszkodnia ahhoz, hogy a tárgyat el tudja érni, illetve oldalvást kelljen megtámaszkodnia az oldalra helyezett tárgy megszerzéséért.
8. Sarokülésből térden állásba húzás: az anya a földön ül a gyermekkel szemben, aki az anya kinyújtott lábai között a sarkán ülve, megkapaszkodik a felé nyújtott mutatóujjakban, és így az anya felhúzza őt térden állásba.

9. Ösztönzés: az anya nyakláncra, játék az anya vállán vagy válla mögött. A sikeres felterdelés után jutalomként dicséret, puszsi, ölelés stb.
10. Folytatásként valamely a gyermek számára vonzó tárgyat helyezünk el úgy, hogy azt a gyermek csak térdre felhúzódkodva érje el – például egy székre, a járóka rácsára, a második-harmadik lépcsőfokra stb. Szükség esetén adjunk segítséget a popsi felnyomásával.
11. A járóka rácsát függönyözzük el, a kis harangot tartjuk fölé, csengessünk, majd vigyük el a harangot a gyermek látóteréből, így tudjuk a gyermek számára nem látható eszközzel csengetve csalogatni és hívni: „Hol van a kis harang?” Ha kell, többször ismételjük meg a harang eltüntetését és újra megjelenését.
12. Ismételjük meg a 11. pontban leírtakat egy kedvelt játékkal (baba, labda, lánc).
13. Ugyanezt játszunk el a mamával: „Hol van a mami?”
14. Térdelésből állásba való felemelkedés: a gyermek mindkét kezével megfogja a járóka rácsát, s segítségül valamelyik lábszárát előretolva, ugyanazt a lábat talpra állítjuk. A másik oldalon a gyermek hóna alá nyúlunk, s a felállított térdet felülről ellentartva, a másik lábát is felhúzza a gyermek.
15. Ösztönözzük a gyermeket a felhúzódkodásra: a gyermek kedvenc játékát tegyük láthatóan az asztalra.
16. A gyermek előtt térdeplő anya állítsa fel a mutatóujjába kapaszkodó gyermeket térdelésből, majd jutalmazza meg.
17. A járókában, ágyban vagy korlát mellett kapaszkodó, már állni tudó gyermeket valamely játék felmutatásával és annak lassú, oldalirányú távolításával készítsük arra, hogy kapaszkodva, oldalirányba megtegye az első lépéseit.
18. A két kezénél fogott gyermekkel végeztessünk néhány lépést előre, miközben az anya vele szemben áll és hátrafelé halad.
19. Nyújtsunk a kezek helyett keresztben tartott rudat a gyermeknek, hogy abba kapaszkodhasson (például seprűnyél).

Fogás és kéztevékenység

1. Tegyük ujjunkat a csecsemő tenyerébe.
2. Adjunk a kezébe jól megfogható tárgyat (golyó, kocka, plüssállat stb.)
3. A gyermek ujjhegyét érintsük meg egy jól megfogható tárggyal (fa- vagy plasztikkarika, csörgő stb.). Ha a gyermek nem fog rá, tegyük a kezébe, majd a kezét a tárggyal együtt mozgassuk.
4. Tegyük a gyermek mellé elérhető távolságban feltűnő színű tárgyakat (fényes, narancs, piros).
5. Akasszunk a kiságy vagy kocsi fölé, elérhető távolságban golyófüzért vagy harangjátékot, illetve más, hangot adó tárgyat.

II.2. Korai fejlesztés (2)

6. Nyújtsunk a gyermek felé egyszerre két tárgyat, hogy megfoghassa azokat.
7. Fürdéskor fektessünk a vízre úszó állatkákat.
8. Tegyük a vízre valamely kedvelt plasztik- vagy gumiállatkáját, játékát.
9. Ütögettessünk a gyermekkel dobot, tamburint vagy lapos bádogdoboz fenekét.
10. Adjunk a kezébe valamit, amivel szilárdan álló tárgyat tud ütögetni (csörgővel a kiságy rácsát, székében ülve, kanállal az asztal lapját stb.)
11. Adjunk mindkét kezébe egy-egy kockát, hogy azokat egymáshoz ütögesse.
12. Tegyük kedvelt játékát a rácsos ágyon, illetve a járókán kívülré úgy, hogy azt a gyermek csak helyváltoztatással érhesse el.
13. Az asztalnál ülő gyermek előtt, az asztalon gurigassunk kis golyót vagy labdát ide-oda, a gyermek nyúljon a mozgó tárgy után.
14. Nyúljon egy hosszú zsinóron lassan himbálózó tárgy után.
15. Tegyük az asztallapra a gyermek elé fényes, csillogó tárgyat, s segítsünk neki, hogy hüvelyk- és mutatóujját rátegye (felügyelet!).
16. Tegyük két-három apró tárgyat a gyermek kezébe, s ő tartsa azokat (felügyelet!).
17. A gyermek kezét vezetve tapsoljon tenyerünkbe, közben mondjunk ritmusos monddókat, esetleg zenei aláfestéssel.
18. Adjunk a kezébe kis harangot, csengettyűt, kezét vezessük, hogy rázza a tárgyakat.
19. Mindkét kezébe adjunk papírt, és biztassuk, hogy tépje, mutassuk meg ennek módját (felügyelet!).
20. Húzzon fel játékórát zsinórral, vezessük közben a kezét.
21. Üssön meg a gyermek dobát dobverővel.
22. Emelje ki egy nagy, nyitott dobozból, fiókból valamely kedves tárgyat.
23. Emeljen ki építőkockát bögréből, pohárból, majd következő lépésként biztassuk, és a kezét vezetve segítsük, hogy visszajeltesse a tárgyat az edénybe.
24. Helyezzünk el karikát vagy más játékot zsinórra kötve úgy, hogy a gyermek ne érje el, majd adjuk a kezébe a zsinór végét, és vezessük a kezét, hogy húzza magához a végére kötött játékot.
25. Ismételjük meg ezt úgy, hogy a játékra kötött zsinór végét egyedül is megfoghassa.
26. Tegyük egy játékot edénybe, és takarjuk le fedővel. A fedő többszöri felemelésével mutassuk meg a játékot, majd vezessük a gyermek kezét, és ő is emelje fel a fedőt.
27. Adjunk a gyermeknek egy-egy eltérő nagyságú, üreges kockát, és biztassuk, hogy helyezze bele a kisebbet a nagyobbba.
28. Tüntessünk el egy tárgyat egy dobozba, táskába, zsebbe, mutassuk meg a gyermeknek, és kezdetben a kezét vezetve, biztassuk arra, hogy vegye ki onnan.
29. Adjuk a gyermek egyik kezébe két kockát.
30. Adjunk neki egyszerre több tárgyat, hogy játsszon vele.
31. Tegyük több tárgyat dobozba (színes golyók, kockák, karikák, lánc stb.).
32. Tegyük kosárba ruhacsipeszeket, és ösztönözzük a gyermeket a ki- és berakodásra.

Helyzet- és mozgásérzet (kinesztétika), a térbeli képzeletalkotás képessége

(Lásd a fogásra ingerlő gyakorlatok között is a kívül-belül, edény és tartalma, fent-lent érzet fejlesztése.)

1. Fektessük a gyermeket felváltva a hátára és hasára, majd ringassuk a karunkban.
2. Háton fekvésben emeljük a karjait a feje fölé és vissza, mindkét lábát hajlítsuk be, majd nyújtjuk ki.
3. Gurítsuk a gyermeket a hátáról az oldalára és a hasára, majd vissza.
4. Emeljük fel a gyermeket magasba a levegőbe, engedjük vissza, és mondogassuk: föl-le.
5. Rövid időre lógassuk a gyermeket fejfelé.
6. Hét hónapos kor után az ölben tartott gyermekkel játsszunk *Így lovagolnak a huszárok-játékot*.
7. A karunkban tartott gyermekkel forduljunk meg a saját tengelyünk körül.
8. Végezzünk hasonló forgógyakorlatokat a távolság változtatásával föl-le.
9. A gyermeket vegyük az ölünkbe, és tegyük elé az asztalra számára érdekes tárgyat. Forduljunk el vele együtt, hogy próbáljon visszafordulni az asztalhoz (tárgyhoz).
10. Tüntessünk el egy játékot a hátunk mögött.
11. Tüntessünk el játékot a gyermek háta mögött.
12. Másszunk a gyermekhez, majd vissza, hogy megtanulja a távolságbecslést.
13. Engedjük a gyermeket egy mindkét oldalán eltorlaszolt szék alatt átmászni. Ösztönözzük erre egy előtte zsinóron lassan húzott tárgygal.
14. Vegyük a gyermeket a karunkra, és énekeljünk, táncoljunk vele, táncoljunk zenére.

Javaslatok a korai beszédfejlesztésre

Általános útmutatások a mindennapi gyakorlatokhoz

A gyakorlatokat a gyermekkel szemmagasságban szembe fordulva, tőle mintegy 60 cm távolságra elhelyezkedve végezzük. Gyakorlás közben tartsunk a gyermekkel testi kontaktust, érintsük meg minél gyakrabban, minél változatosabb módon. A naponta visszatérő tevékenységeket kísérjük mindig ugyanazokkal a szavakkal. A verbális felszólításokat kísérjük kezdetben gesztusokkal, majd fokozatosan hagyjuk el azokat.

Beszédfunkciók

Légzésfejlesztés

1. Ne szüntessük meg a gyermek minden sírását úgy, hogy azonnal teljesítjük a kívánását.
2. Mozgassunk a gyermek arca előtt zsinórra kötött tollat, és erős fújó hangot kiadva mutassuk meg neki, hogyan lehet a tollat a fújással megmozdítani.
3. Fújjunk meg forgót, kis zászlót, dudáló papírkígyót, gyertyát.
4. Fújjunk a gyermek kezére, majd biztassuk, hogy ő is tegye meg ugyanezt.
5. Szalmaszállal fújjunk és szívjunk a gyermek kezébe, és biztassuk utánzásra.
6. Fújjon meg a gyermek szájharmonikát, gyermekeknek való trombitát. Ha ez nem sikerül, segítsünk úgy, hogy megkérjük, fogja be a saját orrát.
7. Játsszunk elfújós játékokat vattával, tollal, szalmaszállal stb.
8. Szívjon fel a gyermek folyadékot egy rövid szívószálon.

Az állkapocs mozgékonyága

1. Üvegből való táplálásnál csak olyan kis lyukat vágjunk a cumi, hogy a szopóreflexnek megfelelő ellenállást biztosítsunk. (Palmer szerint a felfordított cumi-üvegből három másodpercenként jöjjön egy csepp.)
2. Ösztönözzük a gyermeket szívásra, szopásra cukorba mártott cumival, tejbe mártott kendővel.
3. Masszírozzuk az áll alatti területet, ujjunkkal a nyak felé simítva.
4. Mozgassuk óvatosan kezünkkel a gyermek alsó állkapcsát fel-le, ide-oda, félpuha étel (banán) etetésekor le-fel.
5. Mutassunk be a gyermeknek kifejező rágómozdulatokat szemmagasságban, majd a kezét megfogva, tapintassuk meg vele a felnőtt rágómozdulatait. Éreztesdük a saját kezével a saját állkapcsának mozgásait is.

6. Térjünk rá fokozatosan, áztatott kenyéren át a pépesről a szilárd ételre.
7. Adjunk a gyermeknek rágókarikát vagy más alkalmas tárgyat, amit szájjal is meg tud vizsgálni.
8. Felügyelet mellett adjunk neki kenyérhéjat, hogy azt szopja és rágja.

A nyelv mozgékonyága

1. Masszírozzuk a gyermek nyelvét és szápadlását.
2. Könnyed csiklandozással ösztönözzük a nyelvét aktív mozgásra.
3. Itatásnál ültessük fel a gyermeket, hogy a nyelve a folyadékot a garatba továbbítsa.
4. Kínáljuk meg mézbe mártott kanállal, és engedjük, hogy lenyalja.
5. Kínáljuk meg cukorkával, nyalókával, fagyival, hogy nyalogassa, szopogassa ezeket az ételeket.
6. Kenjünk szét az ajkán egy csepp mézet. Először kenjük a mézet az ajkak középső részére, majd egyre szélesebben a szájugok felé haladjunk. Biztassuk a gyermeket, hogy nyalja le az ajkáról a mézet.
7. A gyermeket utánzásra biztatva, dugjuk ki-be a nyelvünket többször egymás után, majd nyalogassuk az ajkainkat, ugyanebből a célból.

Az ajkak mozgékonyága

1. Nyomjuk előre a gyermek orcáit ujjainkkal.
2. Felváltva húzzuk szét és nyomjuk össze ajkait.
3. Masszírozzuk körkörösén a száj-, állkapocs- és arcizomzatot.
4. Vibráltassuk felváltva a gyermek felső- és alsóajkát.
5. Biztassuk, hogy saját kezével is dörzsölgesse, vibráltassa az ajkait.
6. Ecsettel vagy kendővel csiklandozva a száj körüli részeket, váltsunk ki mozgásokat.
7. Adjunk a gyermeknek kanállal folyadékot.
8. Itassuk a gyermeket pohárból, bögréből, előbb félfekvő, majd ülő helyzetben.
9. A velünk szemben ülő gyermeknek arcmagasságban mutassuk a következő gyakorlatokat, közben utánzásra biztatva őt:
 - az ajkak csókra csücsörítése,
 - egymásra tett ajkak összeszorítása majd szétpukkantása,
 - az alsó ajknak a felsőre tolása és fordítva,
 - a levegőt kifújva az ajkakkal vibrálni (brrrrrrrrrrrr).

Hallásfunkciók

(Ezen a területen fontos kiegészítések az optikai érzékelése vonatkozó gyakorlatok.)

1. Próbáljuk ugyanazt a zajt többször is létrehozni úgy, hogy a gyermek ne lássa a forrást (csörgő, dob, sípoló baba, gong, csengettyű stb.).
2. Hozzuk létre a zajt oldalirányból, hogy a gyermek a fejét a hangforrás irányába fordítsa.
3. Szóltassunk meg a gyermek számára nem látható tárgyat, majd hozzuk lassan a látóterébe.
4. Vegyük ölbe a gyermeket, és hozzunk létre együtt különböző zajokat (rázzunk csörgőt, doboljunk, nyomkodjunk sípoló babát stb.).
5. Énekeljünk a gyermeknek.
6. Hallgattassunk vele rádióról, lemezejről vagy magnóról zenét.
7. Szóltassunk meg zenélő órát.
8. Engedjük a gyermeknek, hogy ő húzza fel a zenélő órát.
9. Hívjuk fel a gyermek figyelmét a környezet hangjaira: telefoncsengés, vonat, autó, repülő hangja. („Figyelj! Hallod?”)
10. Hozzuk létre egymás után két nagyon különböző zajt (csengő – dob).
11. Keressük meg a gyermekkel a hangforrást (pl. elrejtett helyen működő bűgöcsiga).
12. Két hangszer közül szóltassunk meg egyet, és a gyermek találja ki, melyik szólt.

Beszédértés

1. Szóljunk a gyermekhez, mielőtt a kiságyához lépünk.
2. Ha rosszkedvű, beszéljünk hozzá, így próbáljuk megnyugtatni.
3. Lefektetés után is beszéljünk hozzá még egy ideig.
4. Néha megszakítva a beszédet, csak a gyermek reakciójára kezdjük azt újra.
5. Az egyes szavak és mozdulatok között hozzunk létre szoros kapcsolatot (pá-pá, kérem-kérem, ilyen nagy). Eleinte végezzük a mozgást a gyermekkel együtt.
6. Nevezzük meg a gyermek spontán tevékenységeit.
7. Kísérjük szavakkal a gyermek által gyakran végzett tevékenységeket (kinyílik-becsukódik az ajtó).
8. Minden alkalommal használjunk azonos köszönési, illetve búcsúzási formákat.
9. A felszólításokat (gyere ide, ül le, add ide, vedd el stb.) végezzük a gyermekkel együtt.
10. Nevezzük meg a gyermek valamely kedvenc tárgyát sokszor és nyomatékkal, majd vegyük elő váratlanul (zsebből, csomagból), és nevezzük meg újra. Ezután dugjuk el, és keressük meg a gyermekkel együtt.

11. Mondjuk a kedvenc tárgyról mondatokat (Itt van a..., Elhozzuk a..., Megkeressük a..., Elbújt a..., Add nekem a...).
12. A már sokszor megnevezett tárgyat hozzuk a gyermek látóterébe, és kérdezzük: Hol van a...? Majd a gyermek tekintetét követve mondjuk: Itt van a...
13. Kerestessük ki a többször megnevezett tárgyat több tárgy közül, közben mondjuk: Add ide nekem a..., Hozd ide nekem a...
14. Használjunk fel több azonos, majd hasonló tárgyat a gyakorláshoz.

Segítségadás a beszéd megindulásához

1. Mozgassuk ritmikusan a hátán fekvő gyermek lábait, közben énekeljünk.
2. Mozgassuk a karjait, és közben énekeljünk.
3. Énekeljünk a gyermeknek, miközben a karunkban ringatjuk.
4. A karunkon ülő gyermekkel menjünk át a szobán, közben énekeljünk.
5. Járjunk vele tánclepcsőben, énekelve.
6. Ültessük a gyermeket a térdünkre, énekeljünk, mondjunk mondókát, játsszunk vele.
7. Szólítsuk a gyermeket többször a nevének, ritmikusan.
8. Hintáztassuk a gyermeket, miközben egyszerű dalocskákat énekelünk neki, és taposolunk a kis kezével, vagy dobolunk vele az asztallapon.
9. Kísérjük a dalt a gyermek kezét vezetve, az asztalon dobolva, később pedig önállóan doboljon az énekünkhöz.
10. Doboljunk együtt a gyermekkel a dalokhoz.
11. Ismételjük meg azokat a helyzeteket, amelyekben a gyermek gőgicsélt.
12. Ha gőgicsélt, azonnal ismételjünk, hogy megerősítsük az adott hangot.
13. Ösztönözzük a gyermeket gagyogásra, gőgicsélésre úgy, hogy az általa kiadott hangot a lehető legpontosabban utánozva adjuk vissza neki.
14. Minden gőgicsélő, gagyogó hangot dicsérvünk, jutalmazunk meg (simogatás, puszsi, ölelés, finom falatka vagy korty).
15. Erősítsük fel a gyermek gőgicsélését mikrofonnal.
16. Vegyük fel hangrögzítőre, és játsszuk vissza a gyermeknek újra meg újra.
17. Szájmozdulatokkal jól láthatóvá tett szótagsorokat a gyermek arca felé irányítva, kifejezett szájmozgással kell előmondani (da-da, ba-ba, ma-ma stb.)
18. A szótagokat énekeljük is el.
19. Meghatározott szituációkat kísérjünk mindig a hozzájuk választott hangokkal és mimikával (mmmm – finom [evésnél], iii – vizes [nedvesség], hi – hideg).
20. Adjunk elő a gyermeknek állathangokat (brummogás, csipegés, csettintés stb.).
21. Adjunk ki hangokat csukott szájjal.
22. Tapintsuk meg a gyermek kezével a beszélő ajkait és gégejét.
23. Tegyük ugyanezt a sajátjával is.

Ösztönzések a korai neveléshez a szociális és érzékelési területeken

Bőrkontaktus

1. Vegyük a gyermeket a karunkba.
2. Szorítsuk magunkhoz.
3. Dajkáljuk a karjainkban.
4. Arcunkat dörzsöljük az ő arcához („eja-játék”).
5. Fogjuk meg a kezét.
6. Mozgassuk mindkét kezét.
7. Simogassuk meg a gyermek kezét.
8. Fogjuk át a gyermek kezét, és ütögessük össze ütemesen.
9. Ujjainkat fektessük a gyermek tenyerébe.
10. Csiklandozzuk meg a gyermek tenyerét.
11. Nyomjuk a gyermek kezét a felnőtt ajkaira, és fújunk bele.
12. Háton fekvésből húzzuk fel a gyermeket a két kezénél fogva.
13. Simogassuk meg gyengéden a gyermek fejét és orcáit.
14. Fogjuk a gyermek kezét, és simogatva húzzuk végig az anya arcán.
15. Simogassuk meg a gyermek karjait.
16. Érintsük meg ujjainkkal az ajkait, az orrocskáját.
17. Dörzsöljük össze finoman az orrunkat az ő orrával.
18. Érintsük meg a gyermek hasát.
19. Csiklandozzuk meg a hasát.
20. Gurigassuk a gyermeket ide-oda az ágyban.
21. Emeljük a magasba.
22. Vegyük ölbe.
23. Tartsuk oda a kezünket a gyermeknek, hogy játsszon vele.
24. Hordozzuk körbe a gyermeket a szobában.
25. Kínáljunk a gyermeknek játékot a taktilis (érintési) kapcsolat megteremtése érdekében (rágókarikát, macit stb.).
26. Ültessük a térdünkre, és végezzünk ritmikus mozdulatokat (hopp-hopp).

Tekintet-kapcsolat

1. Gyakran menjünk oda az ébren lévő gyermek ágyához.
2. Közelítsük arcunkat a gyermek arcához, majd egyre jobban távolodjunk el tőle.
3. Mozgassuk fejünket ide-oda, ingassuk a fejünket, bólogassunk.
4. Kezeinket mozgassuk a gyermek szeme előtt.
5. Közelítsünk játékokat a gyermek arcához, majd lassan távolítsuk el tőle egyre messzebbre.

6. Mosolyogjunk a gyermekre, nézzünk a szemébe.
7. Vigyük a gyermeket hordozóban vagy székben az anya közelébe, hogy figyelhesse, ahogy az dolgozik.
8. Tegyük mellé a járókába hasonló korú gyermeket.
9. Nyújtsuk ki jól a karunkat, amikor a gyermeket felvesszük.
10. Játsszuk bújócskát a gyermek közvetlen közelében, takarjuk el az arcunkat a kezünkkel, majd vegyük el a kezünket, és mosolyogjunk.
11. Játsszuk ugyanezt a játékot messzebbről: lépünk az ágy vagy az ajtó mögé, kukkantunk ki onnan és mosolyogunk a gyermekre.
12. Kínáljunk játékot a gyermeknek, mozgathatóan akasszuk az ágyára.
13. Ültessük a gyermeket egy tükör elé.
14. Simogassuk a maciját, majd adjuk oda a gyermeknek.
15. Mutassunk a gyermeknek játékokat, majd tartsuk őket a gyermek elé.
16. Kínáljuk fel a mindennapi élet tárgyait (kanál, bögre stb.).
17. Nyújtsunk a gyermeknek nyitott tenyérrel tárgyakat, tekintetünkkel biztatva arra, hogy vegye el.
18. Érjük el, hogy az elvett tárgyakat visszaadja nekünk (vedd és add-játék).
19. Gurítsuk a gyermekhez a labdát.
20. Mimikával és gesztusokkal kezdeményezzük a gyermeknél, hogy a labdát visszagurítsa nekünk.
21. Kérdezzünk rá a helyiségben lévő személyekre: Hol van a papa?
22. Kérdezzünk a helyiségben található tárgyakra: Hol a labda?

Hallási kapcsolat

1. Előrecsücsörített ajakkal hallassunk hangokat: szuszogjunk, fújjunk stb.
2. Csettintsünk a nyelvünkkel.
3. Doromboljunk, adjunk ki bűgő hangot.
4. Tapsoljunk.
5. Rázzuk a csörgőt.
6. Csengessünk kis haranggal.
7. Nyomogassuk a sípoló gumiállatkákat.
8. Halkan füttyüljünk.
9. Dúdoljunk egyszerű dallamokat.
10. Énekeljünk rövid dalokat.
11. A gyermek etetését fessük alá hangokkal (nyammm, mmmmm, hamm stb.).
12. Hozzunk létre egyenletes hangokat a saját alsó ajkunk ismételt lenyomásával, majd tegyük ugyanezt a gyermekkel is.
13. Idézzünk elő kellemes zörejeket, és ezeket hallassuk különböző irányokból.

II.2. Korai fejlesztés (2)

14. Forduljunk a gyermekhez hangokkal és hangcsoportokkal (du-du, nana stb.).
15. Kísérjük a taktilis (érintési) és vizuális kapcsolatokat kis szótagokkal (eja, ja-ja, kille, kille stb.).
16. Beszéljünk a gyermekhez.
17. A napi tevékenységek során visszatérő helyzeteket kísérjük mindig azonos, megtartott szavakkal.
18. Mondjunk versikéket, és gyakran ismétljük meg azokat.
19. Örömmel üdvözljük a gyermek gögicselését, gagyogását, viszozzuk a gögicselést utánozva.
20. Beszéljünk különböző irányokból.
21. Változtassuk meg a hangfekvésünket (magas, mély).
22. Változtassuk a tempót (gyors, lassú).
23. Változtassuk a hangerőt (halk, hangos).
24. Nevezzünk meg személyeket.
25. Nevezzünk meg tárgyakat.

Ujj-játékok

Az a fontos, hogy a játékokat kettős kapcsolatban játsszuk, és a szülők ne csak abban merítsék ki a gyermekkel való foglalkozást, hogy annak játékszereket biztosítsanak és nyújtsanak át.

A következő játékok arra szolgálnak, hogy mind az akusztikus, vizuális és taktilis, mind az emocionális (érzelmi) kapcsolatokat erősítsék. Az anya választhat a felsorolt játékok közül néhányat, amelyet a legjobbnak tart a gyermekével való kapcsolat megteremtése érdekében, vagy saját maga által kitalált verseket és rímeket használhat fel.

1. Játsszunk a gyermekkel ujj-nyitogató játékokat (például: Ez elment vadászni...).
2. Mondókával kísérve, érintsük meg a gyermek arcának egyes részeit külön-külön.
3. A gyermek nyitott tenyerét paskoljuk meg, majd csiklandozzuk, mondókával kísérve.
4. Játsszunk játékot a gyermek karját simogatva, csiklandozva, a megfelelő mondókával (Ciróka-maróka).
5. Fogjuk meg a gyermek kezét, és ütögessük egymáshoz, közben mondókázva (Süti-süti pogácsát).
6. Forgassuk a kezünket a gyermek szeme előtt ide-oda, tegyük ugyanezt a gyermek kezével is, miközben szélllel, viharral és forgással kapcsolatos mondókát mondunk.

Figyelem

Az emocionális terület szorosan kötődik a szociális területhez. Az előbbieken a kapcsolatteremtés céljára megadott lehetőségek messzemenően szolgálják mind az érzelmi terület, mind a szocializáció fejlesztését.

A következőkben kiegészítő ösztönző lehetőségeket sorolunk fel az alapvető érzésállapotok, mint a jó közérzet, megelégedettség és a biztonság elérése érdekében.

1. Etetések alkalmával mindig legyünk a gyermekkel nagyon türelmesek.
2. Vegyük fel a gyermeket, és szorítsuk magunkhoz.
3. Válasszunk olyan ízlésirányt, amit a gyermek kedvel.
4. Füröszük számára kellemes hőfokon.
5. Csorgassunk meleg vizet a hasára és a hátára.
6. Hagyjuk bepelenkázás előtt rugdalózni.
7. Bicikliztessük a lábait.
8. Használjunk kellemes, nem túl szűk ruházatot.
9. Lépünk a gyermek ágyához.
10. Beszéljük hozzá barátságosan.
11. Mosolyogjunk rá.
12. Adjunk neki játékot.
13. Mutassuk neki a cumisüveget, és adjuk is oda.
14. Vigyük kocsival, testen viselhető babakördőben sétálni.

II.2. Korai fejlesztés (2)

Jegyzet:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

III. Óvodás korú gyermekek fejlesztése A Macquarie Egyetem fejlesztő programja

Előszó és bevezető

Számolás

Korai olvasástanítás

Rajzolásfejlesztés és íráselőkészítés

Előszó és bevezető

*a Macquarie Egyetem számolási, olvasási
és íráselőkészítési fejlesztő programjához*

Kedves Szülőtársunk!

Összeállításunkban közzéteszünk egy olyan programot, amelyet az ausztráliai Macquarie Egyetem munkatársai a saját gyakorlatuk és tapasztalataik alapján állítottak össze, iskolakezdés előtt álló (5-6 éves) korú Down-szindrómás gyermekek fejlesztésére.

Mint ahogy korábban olvashatták, a Down-szindrómával született gyermekek fejlesztésének a határai még nem ismeretesek, ezért kiemelten fontos a szülők és a szűkebb családi, illetve a tágabb környezet támogató, segítő, biztató hozzáállása, amelynek eredményeképpen gyermekünkől a képességeinek megfelelő maximumot hozhatjuk ki, mindenki megelégedésére.

Ha figyelmesen elolvassák a program mindhárom részterületen kidolgozott anyagát, látni fogják, hogy egyáltalán nem csak szakembereknek szól, hiszen a leírások pontosak és részletesek, vagyis belemélyedni és megérteni az alapelvet és a lényegét, biztosan senkinek sem okoz nehézséget. Főként, hogy gyermekünk segítése jelentős motiváló tényező ebben az esetben. Lássanak hát hozzá bátran, és osszák meg tapasztalataikat egymással és a segítő szakemberekkel, így az esetleg felmerülő nehézségek kapcsán biztos számíthatnak a segítségre.

A gyermekkel való otthoni foglalkozás, a program közös elvégzése sok örömet, tapasztalatot és vidám perceket, főként pedig sok-sok sikerélményt hozhat minden résztvevő számára, mivel a készítők nagy figyelmet fordítottak arra, illetve a program egyik meghatározó alapelve, hogy a gyermeknek a feladatok elvégzése közben csak sikerélményben legyen része. Ezzel a program a különböző részterületeken nyújtott fejlesztő hatásán felül növelhetjük a gyermek önbizalmát, motivációját a tanulás iránt, és a közös munkának, élményeknek köszönhetően mélyül a vele való kapcsolatunk is.

A kiadvány szerkesztői

Számolás

*A Macquarie Egyetem fejlesztő programja
Fordította: Gyöngy Anna*

Bevezetés

A következő program arra való, hogy segítségével kisiskolás korú Down-szindrómás gyerekek elsajátítsanak egy alapvető számolási készséget, s ezáltal könnyebben beilleszkedjenek valamely normál kisiskolás csoportba.¹⁴

A célunk az, hogy a program befejeztével képes legyen a gyerek

1. kiválasztani egy halmazból adott számú – 1 és 10 közötti – elemet;
2. hozzárendelni halmazokhoz azok nagyságának megfelelő – 1 és 10 közötti – nyomtatott számot;
3. elszámolni adott számig 1 és 10 között;
4. rámutatni egy adott nyomtatott számra 1 és 10 között.

A leírásban részletezzük a szükséges alapfeltételeket, a feladatok sorrendjét és a tanítás módját. Később arról is beszélünk, milyen segédeszközökre lesz szükség egy-egy feladat kivitelezéséhez, és milyen tanítási stratégiák között választhatunk, hogy leküzdjük a felmerülő nehézségeket.

Módszerünket 1978-ban egy kutatási program keretében fejlesztettük ki. A kísérleti programban nyolc Down-szindrómás gyermek vett részt, 3 és 5 év közöttiek. A velük elért eredmények igazolják a módszer hatékonyságát [1]. Okkal feltételezhetjük, hogy a program jól használható más – lassan tanuló vagy egyéb értelmi fogyatékos – gyermekek fejlesztésére is, akiknek nehézségeik vannak a számolással.

Elméleti megfontolások

Kutatásunk célja az volt, hogy meghatározzuk, milyen részletesen kidolgozott pedagógiai eljárás segíthet óvodás korú Down-szindrómás gyermekekkel megismertetni, megértetni a számokat, és teheti képessé őket egyszerű számolási műveletek elvégzésére. A terület legújabb irodalmának alapos áttanulmányozása már kezdetben egész eddigi gondolkodás módunk és stratégiánk megváltoztatására készítetett. Gelman és társai ([2]-[8]) ugyanis azt állítják, hogy a gyerekek legkorábbi stratégiája annak megállapítására,

¹⁴ Ausztráliában az iskola öt éves kortól kezdődik.

vajon megegyezik-e két halmaz elemeinek a száma: mindkét halmaz elemeinek a megszámlálása. Csak később alakul ki az a képességük, hogy alkalmazzák az egy az egynek való megfeleltetést az ekvivalencia megállapítására, miután már nagy tapasztalattal rendelkeznek a számolási stratégia használatában.

Ezt figyelembe véve az eddiginél nagyobb hangsúlyt helyezünk a számolási készség korai fejlesztésére, a számok használatára és a halmazoknak számokkal való összekapcsolására. Másrészt később kezdjük el gyakoroltatni az egy az egynek való megfeleltetést és a mintával való egyeztetést, noha ezeknek előzőleg elsődleges szerepet tulajdonítottunk.

Az ezzel kapcsolatos elméleti megfontolásokat egy másik munkánkban fejtjük ki részletesebben [9].

A számolás tanítása

A fentieknek megfelelően tűztük ki a feladatokat. Sorrendjüket az 1-3. táblázat tartalmazza.

1. táblázat

- 1.1 Számolás 1-5-ig
- 1.2 Sorba rakott tárgyak számolása, $N \leq 5$
- 1.3 Egy sorban álló képek számolása, $N \leq 5$
- 1.4 Egy-egy halmaz elemeinek a megszámlálása, $N \leq 5$
- 1.5 Számolás 1-től 10-ig
- 1.6 Sorba rakott tárgyak megszámlálása, $N \leq 10$
- 1.7 Egy sorban lévő képek megszámlálása, $N \leq 10$
- 1.8 Egy-egy halmaz elemeinek a megszámlálása, $N \leq 10$
- 1.9 Számolás egy megadott $N \leq 5$ számig
- 1.10 Nagyobb halmazból egy-egy adott számú $N \leq 5$ elem kiválasztása
- 1.11 Számolás egy megadott $N \leq 10$ számig
- 1.12 Nagyobb halmazból egy-egy adott számú $N \leq 10$ elem kiválasztása
- 1.13 $N \leq 5$ rendezetlen tárgy megszámlálása
- 1.14 $N \leq 5$ rendezetlen kép megszámlálása
- 1.15 $N \leq 10$ rendezetlen tárgy megszámlálása
- 1.16 $N \leq 10$ rendezetlen kép megszámlálása

2. táblázat

- 2.1 Az 1-5 számok egyeztetése
- 2.2 Egy-egy adott szám kiválasztása az 1-5 számok közül
- 2.3 Az 1-5 számok megnevezése (a számok sorban vannak)
- 2.4 Az 1-5 számok megnevezése (a számok rendezetlenek)
- 2.5 Számolás 1-5-ig a számokra való rámutatással
- 2.6 Az 1-10 számok egyeztetése
- 2.7 Egy-egy adott szám kiválasztása az 1-10 számok közül
- 2.8 Az 1-10 számok megnevezése (a számok sorban vannak)
- 2.9 Az 1-5 számok megnevezése (a számok rendezetlenek)
- 2.10 Számolás 1-10-ig a számokra való rámutatással

3. táblázat

- 3.1 Számolás egy felmutatott számig, $N \leq 5$
- 3.2 A megfelelő nyomtatott szám hozzárendelése egy $N \leq 5$ elemű halmazhoz
- 3.3 $N \leq 5$ nyomtatott számnak megfelelő halmaz előállítás
- 3.4 Számolás egy felmutatott számig $N \leq 10$
- 3.5 A megfelelő nyomtatott szám hozzárendelése egy $N \leq 10$ elemű halmazhoz
- 3.6 $N \leq 10$ nyomtatott számnak megfelelő halmazok előállítása
- 3.7 Számkártyák sorba rakása 1-5-ig
- 3.8 Számkártyák sorba rakása 1-10-ig
- 3.9 $N \leq 5$ nyomtatott számnak megfelelő halmazok kiválasztása
- 3.10 $N \leq 10$ nyomtatott számnak megfelelő halmazok kiválasztása
- 3.11 Megfelelő halmazokhoz 1-5 közötti nyomtatott számok hozzárendelése
- 3.12 Megfelelő halmazokhoz 1-10 közötti nyomtatott számok hozzárendelése

Nehézségi sorrend

Az egyes táblázatok feladatai nehézségi sorrendben követik egymást. Az első és a második táblázat feladatait egyszerre kezdhethetjük el gyakoroltatni a gyerekekkel. A harmadikban szereplők viszont feltételezik az előző két feladatsor elsajátítását.

Várható eredmény

Eredeti célunk az volt, hogy mire elkezdik a gyerekek az iskolát, meg tudjanak birkózni mind a három táblázat feladataival. A tanítási módszerek fejlesztésével, a gyermekek koncentrációképességének a növelésével a jövőben ez várhatóan elérhető, a mi progra-

munkban részt vett gyermekek közül azonban csak egynek sikerült az összes feladatot teljesíteni.

A program elkezdéséhez szükséges alapfeltételek

1. A gyermek nyugodtan tudjon ülni az asztalnál; lába az asztal alatt legyen, két keze az ölében, ő maga készen arra, hogy meghallgassa a feladatot.
2. A gyermek legyen képes szemkontaktust teremteni a tanárral.
3. Hallgassa végig a feladatot, csak azután válaszoljon, vagy tegye, amit kell.
4. Mikor a tanár bemutatja, mit kell csinálni adott esetben, a gyerek utánozni tudja.
5. Mikor a tanár azt kéri: „Mondd ezt!”, és közli a helyes választ, a gyermek meg tudja azt ismételni.
6. A gyermek értse és megfelelően teljesítse a tanár kéréseit. „Add ide a...”, „Tedd rá a ...-t a ...-ra” stb.

Kezdeti felmérés

Ha a gyermeknek már a program megkezdése előtt van némi számolási készsége, az 1. táblázat feladatainak segítségével – mivel azok nehézségi sorrendben követik egymást – felmérhetjük a tudását, és a neki megfelelő szinten kezdhetünk el dolgozni vele.

Kritériumszint

Mivel a feladatok egyszerűen és világosan vannak megfogalmazva, az is egyértelmű, hogy elfogadhatjuk-e a megoldást vagy sem. Akkor tekinthetjük képesnek a gyermeket egy-egy feladat elvégzésére, ha azt három egymást követő alkalommal az esetek 80–100%-ában helyesen megoldja. Ennek pontos megfigyelésével biztosítható, hogy ne térjen át a gyermek idő előtt a következő lépésre, másrészt viszont olyan gyorsan haladjon, ahogy az csak lehetséges.

Adatgyűjtés

Minden gyermek napi előrehaladásáról jegyzetet készítünk. Ez segít eldöntenünk, hogy változtassunk-e a tanítás módján, vegyünk-e még elő más anyagot, vagy esetleg kisebb lépésekben haladjunk tovább. Ha a gyermek megakad valamelyik szinten, az adatok pontosan meg fogják mutatni, hol vannak problémái. Ekkor úgy is dönthetünk, hogy visszatérünk az előző szintre, de úgy is, hogy kisebb lépésekre bontunk egy-egy feladatot, és lassabbra fogjuk az ütemet. A függelékben megtalálható adatlapminta a napi feljegyzésekre, és egy összefoglaló adatlap is, annak feltüntetésére, mikor tett eleget a gyer-

mek az egyes feladatok kritériumainak. Ez utóbbin jól nyomon követhető a számolási programban való előrehaladása.

A tanítás módja

Azt hihetnénk, hogy a feladatok összeállítása után nincs más hátra, mint hogy egyszerűen megtanítsuk, és aztán gyakoroltassuk őket a gyermekkel. Pedig minden feladat teljesítése olyan összetett, bonyolult szellemi művelet, különösen kisebb gyermekek számára, hogy nem sokra jutnánk, ha nem igyekeznénk minden egyes feladatot apróbb lépésekre bontani.

A siker megkívánja, hogy gyakori, rövid és izgalmas foglalkozásokat tartsunk. Bár a programban részt vett gyerekekkel egyénileg foglalkoztunk (naponta kb. 5-10 percig), a leírt módszer azonos szinten lévő gyerekek kis csoportban folytatott oktatására is alkalmas. Lássuk, melyek is ezek:

Bemutató

A tanár kér valamit a gyermektől, például: „Mondd azt, hogy egy” (szóbeli segítség), s aztán maga is megismétli: „Egy” (bemutató). Ezzel segít a gyermeknek, hogy helyes választ adjon.

Szóbeli gesztusokkal történő vagy fizikai segítségnyújtás

Ha nem válaszol a gyermek a kérdésünkre, megfoghatjuk a kezét, és úgy készíthetjük a helyes válaszadásra. Ez a fizikai segítségnyújtás. Vagy ha például a tapsolást tanítjuk neki, jó, ha megfogjuk a kezét, és összeütjük. Ahogy ügyesedik a gyermek, természetesen fokozatosan csökkenthetjük, majd elhagyhatjuk a segítséget.

Vizuális segítségnyújtás, ha például arra kérjük a gyermeket, hogy legyen csendben, s ujjunkat az ajkunkra helyezzük.

Szóbeli segítségnyújtás lehet például az „ö” hang kiejtése, miután már arra kértük a gyermeket: „Mondd azt, hogy öt”. Ha nem válaszol, a tanár azt mondja: „ö...?” (szóbeli segítség). A gyermek erre többnyire kiejti a várt számnevet. „öt”.

Formálás

A jó választ azonnali jutalom vagy megerősítés kell hogy kövesse. Azt mondjuk például: „Ügyes vagy!” Vagy: „Igen, kettő, ez jó.” Kezdetben esetleg nem ad tökéletes választ a gyermek, de ezért is megdicsérik. Például a hármas szám írását tanulja, s először egy nagyon ügyetlen formát ír le. Az elismerést azonban ezért is megkapja. A rákövetkező próbálkozásoknál aztán fokozatosan visszatartja a tanár a jutalmazást, mindaddig, amíg a leírt szám meg nem felel a követelményeknek. Ez alapvető tanítási módszer, neve: *formálás*, vagy a *cél fokozatos megközelítésének jutalma*.

Jutalmazás

A jutalmazás célja, hogy serkentsük a gyermek válaszási készségét. Nem megfelelő viselkedés vagy válasz esetén a jutalom elmarad. Ezzel büntetjük a gyermeket.

A jutalomnak mindig az adott gyermekhez kell igazodnia. Széles választékra van szükség, hogy mindig az adott pillanatnak legmegfelelőbbet alkalmazhassuk, s megfelelő hatást érzünk el vele.

A szociális jutalmazási formákat, mint például a dicséret, a tapsolás, a mosolygás, állandóan használjuk minden gyermeknél. Bélyegek, matricák osztogatása, a homokóra használata és egyéb kivételes előnyök szintén hasznos jutalomként szolgálhatnak.

Tanítási segédeszközök

Ezekre nézve lesznek még javaslataink, de általában véve törekednünk kell minél változatosabb tanítási eszközök beszerzésére, amelyek segítenek állandóan ébren tartani a gyermekek érdeklődését, és rávezetni őket, hogy a megtanult dolgokat más-más helyzetekben is alkalmazni tudják.

Átdolgozott kiadás (1981)

Az eredeti programhoz [1] képest megváltoztattuk a tanítás menetét. Az összegyűjtött adatok azt mutatták, hogy a feladatok nehézségi foka a jelenlegi sorrendnek felel meg. A mozgatható és nem mozgatható tárgyak kezdeti megkülönböztetése később kevésbé tűnt fontosnak, mint a valódi tárgy és annak képe közötti különbségtétel. Láttuk azt is, mennyire fontos a számolásnál előbb sorrendben helyezni el a tárgyakat, és csak később rendezetlenül. Arra is fontos megtanítanunk gyermeket, hogy amikor rendezetlen tárgyakat akarnak megszámlolni, balról jobbra vegyék sorra őket. Kutatási eredményeink részletesebb leírása a [12] hivatkozásban található meg.

A tanítás módjának részletes kifejtése

1. Számolási készség 1-től 5-ig

1.1. Számolás 1-től 5-ig

A feladat tárgya: A „Számolj ötig!” kérésre a gyermek mondja el a számokat egytől ötig, mégpedig a helyes sorrendben.

Segédeszköz: dob, dobütők.

Feladatfeltevés:

(1) Azt mondjuk a gyermeknek: „Számolj ötig!”

- (2) A gyermeknek azt kell mondania: „Egy, kettő, három, négy, öt.”
Ötnél nem kell megállnia. Nem szükséges az sem, hogy összekösse a számokat valami konkrét dologgal. Érdekesebbé tehetjük azonban a feladatot, ha a gyermek üti az asztalt, tapsol vagy egy dobos ütőget számolás közben.
Nagyon kicsi gyermekek nehezen tanulják meg a számok egymásutánját. Szükség lehet rá, hogy kisebb lépésekre bontsuk a feladatot.

Tanítási menet kisebb lépésekben:

- (1) Bemutatjuk a számolás technikáját: Azt mondjuk: „Kettőig számolok – egy, kettő”, vagy: „Háromig számolok – egy, kettő, három”. Bemutatunk egy sor példát, majd visszatérünk az eredeti feladathoz.
- (2) Bemutatjuk a feladatot, és a gyermeknek utánoznia kell minket. „Számoljunk kettőig – egy, kettő.” A gyermek utánunk kell hogy mondja: „Egy, kettő.”
- (3) A gyermek a „Számolj kettőig!” kérésre elszámol kettőig, vagyis azt mondja: „Egy, kettő.” Ahhoz, hogy a gyermek áttérhessen valamelyik allépésről a következőre, a feladatot három napon keresztül az esetek kétharmad részében helyesen kell elvégeznie. A fenti alpontokat megismételjük a 3-ig, a 4-ig, majd az 5-ig való elszámolásra. A lépések a gyermektől függően lehetnek nagyobbak vagy még kisebbek.

1.2. Sorba rakott tárgyak megszámlálása, $N \leq 5$

A feladat tárgya: A gyermek számoljon meg $N \leq 5$ sorba rakott kockát (vagy bármely más tárgyat), ha azt mondjuk neki: „Számold meg a kockákat!”

Segédeszköz: Bármely háromdimenziós tárgy, például kockák, kisautók stb.

Feladatfeltevés: Tegyük öt kockát egymás mellé az asztalra úgy, hogy maradjon közöttük valamennyi távolság.

- (1) Azt mondjuk a gyermeknek: „Számold meg a kockákat!”
- (2) Sorra mindegyik kockára rá kell mutatnia, és hozzámondania a helyes számot. „Egy, kettő, három, négy, öt.”
Vigyázzunk, hogy megfelelő sorrendben mutasson a kockákra, és egyszerre csak egyre.
Az utolsó kocka után hagyja abba a számolást. Kezdjük először kevesebb tárggyal, és fokozatosan jussunk el az ötig.
Ha szükséges, az előzőhöz hasonló kisebb lépésekre bonthatjuk ezt a feladatot is.

1.3. Egy sorban álló képek megszámlálása, $N \leq 5$

A feladat tárgya: Számoljon meg a gyermek $N \leq 5$ sorba rajzolt cicát (vagy bármely más képet), ha azt mondjuk neki: „Számold meg a cicákat!” Rögzített tárgyak (pél-

dául lyukakba helyezett pálcikák) megszámlálása átmenetet képezhet a 2. és a 3. feladat között.

Segédeszköz:

- (1) Számolókönyvekben, képes újságokban találhatunk megfelelő képeket, de mi magunk is könnyen készíthetünk ilyeneket.
- (2) Az átmeneti lépéshez: falitábla lyukakkal és bele való pálcikákkal, sorkirakók.

Feladatfeltevés: mint az 1.2. feladatban

A gyermeknek nem mindig sikerül a számolásra is figyelnie, és arra is, miket számolt már meg és miket nem. Más gyakorlatokkal is igyekezzünk elérni, hogy szinkronba tudja hozni a szó kiejtését a tárgyra való rámutatással. Például kísérje a számolást tapsolással.

1.4. Egy-egy halmaz elemeinek a megszámlálása, $N \leq 5$

A feladat tárgya: Adva van $N \leq 5$ darab tárgy. A gyermek a „Hány darab ez?” kérdésre számolja meg őket, majd adja meg a választ, pl. azt, hogy „Öt darab”.

Segédeszköz: Mozgatható vagy rögzített tárgyak.

Feladatfeltevés:

- (1) A tanár megkérdezi: „Hány darab kocka ez?”
- (2) A gyermek számol: „Egy, kettő, három, négy, öt – öt kocka.”
Ez a feladat megköveteli, hogy a gyermek megértse: az utolsó szám, amit kiejtett a száján, a halmaz nagyságát jelöli, vagyis elemeinek számát. Egy sor példával segíthetünk neki abban, hogy felfogja: számolásunk épp azt a célt szolgálja, hogy megtudjuk, milyen nagy egy halmaz.

Tanítási menet kisebb lépésekben:

- (1) Bemutatjuk a feladatmegoldás menetét.
„Hány kocka van itt? Megszámoljuk: Egy, kettő, három” (hangsúlyozzuk a végeredményt). Megismételjük a kérdést: „Hány kocka? Három.” Jó néhány más példán mutassuk be ugyanezt.
- (2) Bemutatjuk a feladatot, a gyermek utánunk csinálja.
„Hány kocka? Egy, kettő, három. Hány kocka? Három.”
- (3) Elkezdjük bemutatni a feladatmegoldás menetét, de nem mondjuk ki a végső választ. „Hány kocka? Egy, kettő, ... Hány kocka? ...” És azt, hogy „Három”, már a gyermek mondja ki.
- (4) A gyermek a „Hány kocka?” kérdésre elkezd számolni: „Egy, kettő, három”, majd mikor megismételjük a „Hány kocka” kérdést, kimondja a végső eredményt: „Három.”

1.5. Számolás 1-től 10-ig

Ismételjük meg az 1.1. pontban leírtakat az 1-10 számokra.

1.6. Sorba rakott tárgyak megszámlálása, $N \leq 10$

$N \leq 10$ darab tárggyal ismételjük meg az 1.2. pontban leírtakat.

1.7. Egy sorban lévő képek megszámlálása, $N \leq 10$

$N \leq 10$ képpel ismételjük meg az 1.3. pontban leírtakat.

1.8. Egy-egy halmaz elemeinek a megszámlálása, $N \leq 10$

$N \leq 10$ darab tárggyal ismételjük meg az 1.4. pontban leírtakat.

1.9. Számolás egy megadott $N \leq 5$ számig

A feladat tárgya: A gyermek a „Számolj ...-ig!” (például 5-ig) felszólításra számoljon el a megadott számig, és ott álljon meg.

Segédeszköz: számkártyák 1-től 5-ig.

Feladatfeltevés:

(1) A tanár azt mondja: „Számolj ötig!”

(2) A gyermek számol: „Egy, kettő, három, négy, öt.”

Ez nagyon nehéz feladat. Megköveteli, hogy a gyermek a számolás közben is fejében tartsa a megadott számot, majd megálljon, ha elérkezett odáig. Nem fogadhatjuk el, ha tovább számol, vagy kihagy közben számokat.

Kezdetben tartsunk fel egy számkártyát, és mondjuk a gyermeknek: számoljon el kártyán látott számig, és ott álljon meg. (Például „Számolj el ötig, és állj meg!”) Ezzel segítünk neki, hogy emlékezzen, meddig kell elszámolnia. Ehhez azonban szükséges, hogy már felismerje ötig az írott számokat.

Tanítási menet kisebb lépésekben:

(1) Bemutatjuk a feladat megoldásának menetét: „Háromig számolok (és feltartjuk a 3-as számkártyát, vagy rámutatunk arra), egy, kettő, három”, majd ajkunkra helyezzük a mutatóujjunkt, vagy azt mondjuk: „...és megállok”. Ugyanezt elismételjük a négyes, majd az ötös számmal.

(2) Bemutatjuk megint a feladatot, a gyermek pedig utánunk csinálja.

▪ „Háromig számolok (és feltartjuk a 3-as számkártyát, vagy rámutatunk), egy, kettő, három”, majd ajkunkra helyezzük a mutatóujjunkt, vagy azt mondjuk: „...és megállok.”

- „Most te számolj háromig!” – mondjuk a gyermeknek, és feltartjuk a 3-as számkártyát, vagy rámutatunk. Miután a gyermek azt mondta. „Egy, kettő, három”, mutatóujjunkt az ajkunkra helyezük, vagy azt mondjuk: „...és megállok”. Ahogy egyre jobban megy a gyermeknek a számolás, úgy csökkentjük, majd hagyjuk el lassanként a segítséget.
- (3) Kérésünkre a gyermek elszámol egy adott számig, ha feltartjuk a megfelelő számkártyát.
- „Számolj háromig” – mondjuk a gyermeknek, felemeljük a 3-as számkártyát, és rámutatunk.
 - A gyermek azt mondja: „Egy, kettő, három.”
- (4) Ugyanazt csináljuk, mint az előbb, de lassanként elhagyjuk a kártyát. Esetleg el is takarjuk, míg választ nem kapunk.
- (5) A gyermek kártya nélkül is elszámol a kért számig, majd ott megáll.

[Az 1.10-1.16. számú feladatokat a korábbiak mintájára végeztetjük el a gyermekekkel.]

2. Számfelismerés

2.1. Az 1-5 számok egyeztetése

A feladat tárgya: Keresse meg a gyermek az 1 és 5 közötti számoknak a párját, amikor azt kérjük tőle, hogy például: „Tedd a 3-ast a 3-asra!”

Segédeszköz: 2 sorozat kártya 1-től 5-ig.

A tanítás menete: Az asztalra helyezzük az 1-es számú számkártyát, felemeljük a párját, és azt mondjuk: „Ez az 1-es.” Majd rámutatunk az asztalon fekvő kártyára. „Ez is 1-es. Az 1-esre teszem az 1-est” (rá is tesszük). „Most te csináld!” (Elvesszük a felsőt, és a gyermek kezébe adjuk.) „Tedd az 1-est az 1-esre!”

Ezt elismételjük az összes számkártyánkkal.

Mikor a gyermek az asztalon fekvő egyik számkártyával helyesen végrehajtja a feladatot, két kártyát teszünk az asztalra, és egyet a kezünkben tartunk. Például letesszük az asztalra a 2-es és a 4-es számkártyát, azután a 2-esnek a párját felemeljük, és azt mondjuk: „Tedd a 2-est a 2-esre!” Az asztalon fekvő kártyák számát fokozatosan növeljük ötig. Ha a gyermek ekkor is sikeresen elvégzi az azonosítást, játszhatunk vele olyan lottójátékot is, amelyben egytől ötig terjedő számok szerepelnek. Ha sietősen teszi le a gyermek a kártyát, és ebből adódóan figyelmetlenségében emiatt hibát vét, kérjük meg, hogy előbb mutasson rá mindig a helyes számra, és csak utána tegye rá a párját.

2.2. Egy-egy adott szám kiválasztása az 1-5 számok közül

A feladat tárgya: A „Mutass rá a ... számra!” kérésre mutasson rá a gyermek a számkártyák közül a megfelelőre.

Segédeszköz: Számkártyák 1-től 5-ig.

A tanítás menete: Tegyük az asztalra az 1-es számkártyát. Mondjuk: „Mutass rá az 1-es számra!” Majd helyezzük mellé a 2-est, és mondjuk: „Mutass rá a 2-es számra!”

A következőkkel segíthetünk:

- rámutatunk a megfelelő számra;
- letakarjuk a nem megfelelőt;
- előretoljuk a helyes számot.

Sorban a következő kártyák szerepeljenek:

(a): 1	(b): 1, 2	(c): 1, 3	(d): 2, 3
(e): 1, 2, 3	(f): 1,4	(g): 2, 4	(h): 3, 4
(i): 1, 2, 3, 4	(j): 1, 5	(k): 2, 5	(l): 3, 5
(m): 4, 5	(n): 1, 2, 3, 4, 5		

2.3. Az 1-5 számok megnevezése (a számok sorban vannak)

A feladat tárgya: A gyermek az 1-5 rendezett sorból felszólításra bármely számot nevezze meg.

Segédeszköz: Számkártyák 1-től 5-ig.

A tanítás menete: Először emeljük fel az 1-es kártyát, és mondjuk: „Ez az 1-es – mondjad, 1-es! Melyik szám ez?” Fokozatosan csökkentjük a segítséget, és végül csak kérdezzük. „Melyik szám ez?”

2.4. Az 1-5 számok megnevezése (a számok rendezetlenek)

A feladat tárgya: A gyermek a rendezetlenül előtte lévő 1-5 számok közül felszólításra bármelyiket nevezze meg.

Segédeszköz: Számkártyák 1-től 5-ig.

A tanítás menete: Emeljük fel egyenként a kártyákat. Kérdezzük: „Melyik szám ez?” Majd mutassunk rá sorban a rendezetlenül letett számkártyákra, és úgy kérdezzünk rá, hogy melyiknek mi a száma.

2.5. Számlálás 1-5-ig a számokra való rámutatással

A feladat tárgya: A gyermek számoljon, s közben mutassa a megfelelő számot is.

Segédeszközök: Számkártyák 1-től 5-ig.

A tanítás menete: Tegyük le sorban az asztra az öt számkártyát. Mondjuk: „Számoljunk!”, és mutassunk rá egymás után a kártyákra. Először nevezzük is meg őket sorban, majd fokozatosan hagyjuk el a segítséget.

Számfelismerés 1-től 10-ig

Ismételjük meg a 2.1.–2.5. feladatokat fokozatosan, egészen 10-ig terjedő számokkal (2.6, 2.7, 2.8, 2.9 és 2.10-es feladatok).

3. A számlási és a számfelismerési készség együttes fejlesztése

3.1. Számlálás egy felmutatott számig, $N \leq 5$

A feladat tárgya: A gyermek számoljon el egy felmutatott számig, és ott álljon meg.

Segédeszközök: Számkártyák 1-től 5-ig.

A tanítás menete: Felmutatunk egy számkártyát, és azt mondjuk: „Számolj el eddig a számig!”

Ez a feladat megkívánja, hogy a gyermek felismerje a szóban forgó számot (mivel mi nem mondjuk meg, hányas számot tartunk fel). Így tud csak elszámolni az adott számig, és ott megállni. Mutassuk be a gyermeknek a feladatot, dicsérjük, és ha szükség van rá, segítsünk neki! A részfeladatok hasonlóak lehetnek, mint az 1.9-es feladatban, de a kártya számának megnevezése nélkül.

3.2. A megfelelő nyomtatott szám hozzárendelése az $N \leq 5$ elemű halmazokhoz

A feladat tárgya: A gyerek a „Hány kocka ez?” kérdésre számolja meg a kockákat (ha történetesen éppen kockákkal dolgozunk), és az 5 számkártya közül válassza ki a kockák számának megfelelőt.

Segédeszköz: Kockák, képek, kisautók stb. Számkártyák 1-től 5-ig.

A tanítás menete: Először magunk mutatjuk be a feladatot. „Hány kocka ez? – Egy, kettő, három. Melyik a 3-as szám?” S felemeljük a 3-as számkártyát. Aztán mindezt megismételjük, de már úgy, hogy a gyermek folyamatosan utánozza is azt, amit csinálunk. Gyakoroljuk más tárgyakkal is a feladatot, amíg csak meg nem érti a gyermek, miről van szó.

Kezdjük kis halmazokkal és kevés számkártyával, majd fokozatosan növeljük mindkettőt, amíg a gyermek öt kártya közül is biztonságosan ki nem választja a megfelelőt (lásd az 1.4. feladatot).

3.3. $N \leq 5$ nyomtatott számnak megfelelő halmazok előállítása

A feladat tárgya: Egy nagyobb halmazból válasszon ki egy gyermek egy-egy nyomtatott számnak megfelelő számú elemet.

Segédeszköz: Kisautók, kockák vagy más mozgatható tárgyak készlete. Számkártyák 1-től 5-ig.

Feladatfeltevés: Felemelünk egy számkártyát, és azt mondjuk a gyermeknek: „Adj ide nekem ennyi kockát!”

A feladat megkívánja, hogy a gyermek el tudja olvasni a kártyán lévő számot, és hogy ki tudja választani az annak megfelelő számú kockát.

Mutassuk be a feladatot, segítsünk a gyermeknek, ha szükséges, és ne felejtjük el közben dicsérni sem.

3.4. Számolás egy felmutatott számig, $N \leq 10$

A 3.1. feladathoz hasonlóan járunk el.

3.5. A megfelelő nyomtatott szám hozzárendelése egy $N \leq 10$ elemű halmazokhoz

A 3.2. feladathoz hasonlóan járunk el.

3.6. $N \leq 10$ nyomtatott számnak megfelelő halmazok előállítása

A 3.3. feladathoz hasonlóan járunk el.

3.7. Számkártyák sorba rakása 1-5-ig

A feladat tárgya: A „Számolj el ötig!” kérésre a gyermek rakja sorba 1-től 5-ig a számkártyákat.

Segédeszköz: Számkártyák 1-től 5-ig.

A tanítás menete: Tegyük le a számkártyákat rendezetlenül az asztalra. Mondjuk: „Most elszámolok ötig.” Amikor kimondjuk az 1-est, vesszük a megfelelő számkártyát, és a sor elejére helyezzük, majd így tovább, egészen 5-ig. Aztán számolással ellenőrizzük, hogy megfelelő sorrendben vannak-e a számok: „Egy, kettő, három, négy, öt.” A következő menetben már megkérjük a gyermeket, hogy ő csinálja, amit

az előbb mi. Segítünk, ha szükséges, míg csak a „Számolj ötig!” kérésre egyedül sorba nem teszi a számkártyákat.

3.8. Számkártyák sorba rakása 1-10-ig

A 3.7. feladathoz hasonlóan járunk el.

3.9. $N \leq 5$ nyomtatott számnak megfelelő halmazok kiválasztása

A feladat tárgya: A gyermek több halmaz közül kiválasztja azt, amelyik megfelel az adott számkártyán álló számnak.

Segédeszköz: Kisautók, kockák készlete vagy képes kártyáké, amelyeken például egy, két vagy három kutya, cica, kisház stb. képe látható. Számkártyák 1-től 5-ig.

A tanítás menete: Az asztalra helyezzük az 1-es számkártyát és két képes kártyát, vagy két különböző nagyságú készletet valamiből. Mutassunk rá a számkártyára, és kérdezzük meg: „Hányas szám ez? 1-es? Igen, 1-es.” Most a tárgyakra, illetve a képes kártyákra mutatunk. „Mutass itt nekem valamit, amiből egy van.” Ha a gyermek nem válaszol, azt mondjuk: „Itt van az, amiből egy van.” Kezdetben két olyan halmazt válasszunk, például 1 és 4 eleműt, amelyek nagyságban jelentősen eltérnek egymástól.

3.10. $N \leq 10$ nyomtatott számnak megfelelő halmazok kiválasztása

A 3.9. feladathoz hasonlóan járunk el.

3.11. Megfelelő halmazokhoz 1-5 közötti nyomtatott számok hozzárendelése

A feladat tárgya: Több halmazunk és több számkártyánk van. A gyermek a „Melyikből mennyi van?” kérdésre rendelje hozzá az 1-5 számkártyákat a megfelelő nagyságú halmazokhoz.

A tanítás menete: Ez valójában a 3.9. feladat nehezítése. Kezdjük először a két számkártyával. A feladatot akkor tekinthetjük megoldottnak, ha a gyermek az 1-5 számkártyák közül bármely hármat hozzárendeli a megfelelő nagyságú halmazokhoz vagy képes kártyákhoz.

3.12. Megfelelő halmazokhoz 1-10 közötti nyomtatott számok hozzárendelése

A 3.10. feladathoz hasonlóan járunk el.

A program kiegészítése

Ha a gyermek megbirkózott az eddigi feladatokkal, a következőkkel egészíthetjük ki a számolási programot. (A mi kísérleti csoportunkban csak egyetlen egy gyermek jutott el ideig.)

1. Visszafelé számolás 10-től.
2. A számok leírása 1-10-ig.
3. Számolás 40-ig.
4. Számok sorba rakása 1-től 20-ig.
5. Mondja meg a gyermek – 1 és 20 között –, mikor melyik szám következik.
6. Mondja meg, melyik szám hiányzik a felsoroltak közül.
7. Mondja meg, melyik a nagyobb a két szám közül.
8. Mondja meg, melyik a kisebb a két szám közül.
9. Rendeljen hozzá az 1 és 5 közötti számokhoz olyan tárgyakat, amelyek méretben, színben, alakban stb. különböznek, de számban megegyeznek.
10. 1-5 darabos készletnél számolás nélkül, ránézésre dönti el valaminek a számát.
11. Állítson elő egy adott halmaz nagyságának megfelelő másik halmazt (1 és 10 között).
12. Állítson elő olyan halmazt, amely az adott halmaznál eggyel kevesebb elemet tartalmaz (1 és 10 között).
13. Állítson elő olyan halmazt, amely az adott halmaznál eggyel több elemet tartalmaz (1 és 10 között).
14. Válaszoljon helyesen 10 különböző összeadási feladatra, amelyben az egyik összeadandó 1 vagy 2 (pl. $7 + 1 =$; $2 + 6 =$).

Adatgyűjtő lap

Név:

Születési idő:

Dátum										
Feladat:	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Dátum										
Feladat:	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Dátum										
Feladat:	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Megjegyzés: Naponta számoljuk meg a kapott „+” jeleket, és a kapott számokat karikázzuk be.

Kritérium: Három egymást követő napon legalább 4 „+” legyen.

Adatgyűjtő lap II.

Jelölés: P=próbálkozás, K=kritériumszint elérése

Az első foglalkozás dátuma									
1.1 Számolás 1-5-ig									
1.2 Sorba rakott tárgyak számolása, $N \leq 5$									
1.3 Egy sorban álló képek számolása, $N \leq 5$									
1.4 Egy-egy halmaz elemeinek a megszámlálása, $N \leq 5$									
1.5 Számolás 1-től 10-ig									
1.6 Sorba rakott tárgyak megszámlálása, $N \leq 10$									
1.7 Egy sorban lévő képek megszámlálása, $N \leq 10$									
1.8 Egy-egy halmaz elemeinek a megszámlálása, $N \leq 10$									
1.9 Számolás egy megadott $N \leq 5$ számig									
1.10 Nagyobb halmazból egy-egy adott számú $N \leq 5$ elem kiválasztása									
1.11 Számolás egy megadott $N \leq 10$ számig									
1.12 Nagyobb halmazból egy-egy adott számú $N \leq 10$ elem kiválasztása									
1.13 $N \leq 5$ rendezetlen tárgy megszámlálása									
1.14 $N \leq 5$ rendezetlen kép megszámlálása									
1.15 $N \leq 10$ rendezetlen tárgy megszámlálása									
1.16 $N \leq 10$ rendezetlen kép megszámlálása									

Az első foglalkozás dátuma									
2.1 Az 1-5 számok egyeztetése									
2.2 Egy-egy adott szám kiválasztása az 1-5 számok közül									
2.3 Az 1-5 számok megnevezése (a számok sorban vannak)									
2.4 Az 1-5 számok megnevezése (a számok rendezetlenek)									
2.5 Számolás 1-5-ig a számokra való rámutatással									
2.6 Az 1-10 számok egyeztetése									
2.7 Egy-egy adott szám kiválasztása az 1-10 számok közül									
2.8 Az 1-10 számok megnevezése (a számok sorban vannak)									
2.9 Az 1-5 számok megnevezése (a számok rendezetlenek)									
2.10 Számolás 1-10-ig a számokra való rámutatással									

„Down-baba született...”

Az első foglalkozás dátuma									
3.1 Számolás egy felmutatott számig, $N \leq 5$									
3.2 A megfelelő nyomtatott szám hozzárendelése egy $N \leq 5$ elemű halmazhoz									
3.3 $N \leq 5$ nyomtatott számnak megfelelő halmaz előállítás									
3.4 Számolás egy felmutatott számig $N \leq 10$									
3.5 A megfelelő nyomtatott szám hozzárendelése egy $N \leq 10$ elemű halmazhoz									
3.6 $N \leq 10$ nyomtatott számnak megfelelő halmazok előállítás									
3.7 Számkártyák sorba rakása 1-5-ig									
3.8 Számkártyák sorba rakása 1-10-ig									
3.9 $N \leq 5$ nyomtatott számnak megfelelő halmazok kiválasztása									
3.10 $N \leq 10$ nyomtatott számnak megfelelő halmazok kiválasztása									
3.11 Megfelelő halmazokhoz 1-5 közötti nyomtatott számok hozzárendelése									
3.12 Megfelelő halmazokhoz 1-10 közötti nyomtatott számok hozzárendelése									

References and Further Reading

Becker, W.C. & Carnine, D.W. (1978), Direct Instruction – A Behaviour – Theory Based Model for Comprehensive Educational Intervention With the Disadvantaged. Division of Teacher Education: University of Oregon. Paper presented at the VIII Symposium on Behaviour Modification, Caracas, Venezuela, 22-25 February.

Carnine, D.W. & Fink, W.T. (1978), Increasing the Rate of Presentation and Use of Signals. In Elementary Classroom Teachers, *Journal of Applied Behaviour Analysis*, 11, 35-46.

Gelman, R. (1972), The nature and development of early number concepts, *Advances in Child Development*, 7, 115-167.

Gelman, R. (1972), How young children reason about small numbers. In *Cognitive Theory*, Ed. N.J. Castellan, D.P. Pisoni, G.R. Potts, 2, 219-238, Hillsdale, N.J. Erlbaum.

Gelman, R. & Gallistel, C.R. (1978), *The Young Child's Understanding of Number: A Window on Early Cognitive Development*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Ginsburg, H. (1977), *Children's Arithmetic*. New York: Van Nostrand.

Gross, P. & Cohen, M. Developmental Pinpoints. Draft 1974. Experimental Education Unit. Child Development and Mental Retardation Center. University of Washington, Seattle.

Haring, N.G. & Schiefelbusch, R.L. (1976), *Teaching Special Children*, McGraw Hill, U.S.A.

Hilvely, W. Programming stimuli in matching to sample. *Journal of Experimental Analysis of Behaviour*, 1962, 5, 279-298.

Horner, R.D. (1975), *Task Analysis in Instructional Programming*. Module S of personnel training project. University of Kansas, Department of Special Education, Lawrence, Kansas.

Klahr, D., Wallace, J.G. (1973), The role of quantification operators in the development of conservation quantity, *Cognitive Psychology*, 4, 301-327.

Klahr, D., Wallace, J.G. (1976), *Cognitive Development, An Information Processing View*, Hillsdale, N.J.: Erlbaum.

Resnick, L.B., Wang, M.C., Kaplan, J. (1973), Task analysis curriculum design: A hierarchically sequenced introductory mathematics curriculum, *Journal of Applied Behaviour Analysis*, 6, 679-710.

Schaeffer, B., Eggleston, V.H., Scott, J.L. (1974), Number of development in young children, *Cognitive Psychology*, 6, 357-379.

Schiefelbusch, R.L. & Lloyd, L. (1974), *Language Perspectives, Acquisition, Retardation and Intervention*, University Park Press, Baltimore, Maryland, U.S.A.

Spradlin, J.E., Cotter, V.W., Stevens, C., Friedman, M. (1974), Performance of mentally retarded children on pre-arithmetic tasks, *American Journal of Mental Deficiency*, 78, 397-403.

Spradlin, J.E. & Spradlin, R.R., Developing necessary skills for entry into classroom teaching arrangements. In Haring, N.G. & Schiefelbusch, R.L. (1976), *Teaching Special Children*, McGraw Hill, U.S.A. Chapter 7.

Riedesel, C.A. & Burns, P.C., Research on the reaching of elementary-school mathematics. In Travers, R.M.W. (Ed.) *Second Handbook of Research on Teaching* (1973), Rand McNally & Co., Chicago, Pp 1149-1176.

Rosenshine, B. Classroom Instruction. In N.L. Gage (Ed.) *The Psychology of Teaching Methods*. 75th Yearbook of the National Society for the Study of Education. Chicago University of Chicago Press, 1976.

Wang, M.C., Resnick, L.B., Boozer, R.F. (1971), The sequence of development of some early mathematical behaviours, *Child Development*, 42, 1767-1778.

Zeaman, D. & Heuse, B.J., The role of attention in retardate discrimination learning. In N.R. Ellis (Ed.), *Handbook of Mental Deficiency*, New York: McGraw Hill, 1963. Pp. 159-223.

Unpublished draft. *Early Mathematics Program (1977), Down's Syndrome Program*, Macquarie University.

Korai olvasástanítás

*A Macquarie Egyetem fejlesztő programja
Fordította: Gyöngy Anna*

Bevezetés

Régebben azt hitték, hogy a Down-szindrómás gyermekek nem tudnak megtanulni írni-olvasni (Kirk, 1962). A Tanításfejlesztési Kísérleti Központban, Seattle-ben (USA, Wash.) végzett kutatások azonban bebizonyították, hogy ezek a gyerekek nemcsak a képolvasást képesek elsajátítani, hanem a fonetikus olvasás alapjait is (Oelwein, 1975).

Az olvasni tanítás fontos részét képezi a Macquarie Egyetem (Ausztrália) Down-szindrómás fejlesztő programjának. A program célja az, hogy fejlesszék az értelmileg fogyatékos gyermekek intellektuális képességeit, s egyben előkészítsék őket arra, hogy belépjenek a mindennapi társadalmi életbe.

Az olvasás tanítása nemcsak önmagáért fontos. Hasznos eszköze a kifejezőképesség fejlesztésének is, sőt tapasztalataink szerint a programban részt vett gyermekek közül néhányan az artikulációja is határozottan javult. Az olvasó- és beszédfejlesztő program együttes eredményeként a gyermekek fokról fokra többféle mondattípust kezdtek el használni.

A Macquarie-olvasóprogram Pat Oelwein munkáján alapszik (Oelwein, 1975). A program első lépései személyre szabottak: összeállításuknál messzemenően figyelembe kell vennünk a gyermek egyéni érdeklődését és nyelvi készségét. Mikor ily módon már 20-30 szóképet elsajátított, akkor térhetünk át vele a kereskedelembe is kapható, egyszerű szövegű könyvek olvasására. A fonetikus olvasás tanítását akkor lehet elkezdni, ha a gyermek már 80-100 szóképet el tud olvasni.

A gyermekek egyénileg vesznek részt egy-egy, napi tízperces foglalkozáson, ahol minden második alkalommal kerül sor az olvasásra. Időnként a tanteremben, a többi gyermekkel együtt is kapnak olyan feladatokat, amelyek fejlesztik olvasási készségüket. Az együttműködésre kész szülők otthon is gyakoroltathatják a már elsajátított dolgokat azzal, hogy meghallgatják a gyermek olvasását, vagy gondolkozhatnak róla, hogy otthoni környezetében is találkozhatson a már megtanult szóképekkel.

Ötéves korukra körülbelül ötven szóképet sajátítottak el azok a gyermekek, akik részt vettek a Macquarie Egyetem fejlesztő programjában, és az itt ismertetett módszerrel tanultak olvasni. Egyikük, mire iskolába ment, a fonetikus olvasás szintjére is eljutott, és nehézség nélkül olvasott első osztályosoknak írott könyveket.

A program sikeréhez hozzájárult a *mintával való egyeztetés* módszerének az alkalmazása. E módszer azon alapul, hogy a megtervezett feladatsorral a gyermeknek minimális lehetősége van a tévedésre (Thorley, 1978).

A lépésekre felbontott, egyénre szabott program, a rendszeres adatgyűjtés, a megfelelő segítségnyújtás, a rendszeres dicséret és jutalmazás olyan gyermekek számára is elérhetővé teszi, hogy megtanuljanak olvasni, akik erre egyébként nem volnának képesek.

I. szint

A VIZUÁLIS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS 1. LÉPÉSE – A KÉPLOTTÓ

Célkitűzések és előfeltételek

Számos képesség elsajátításához, így az olvasáshoz is alapvetően fontos, hogy a gyermek különbséget tudjon tenni a színek, alakok, képek és szimbólumok között. Ezt az alapképességet sikeresen tudtuk kifejleszteni a lottókártyákkal – olyanokkal, amelyeken képek és szimbólumok láthatók.

A lottókártya-program céljai a következők:

- a különféle képek és szimbólumok egyeztetésével javítani a vizuális megkülönböztető képességet, s ugyanakkor
- javítani a hallásfigyelmet és a beszédértést is azzal, hogy a gyermeknek szóbeli kérésünkre kell kiválasztania a megfelelő kártyát.

A lottókártya-programba való bekapcsolódáshoz szükséges, hogy a gyermek

- odafigyeljen az utasításokra, és teljesítse azokat;
- különbséget tudjon tenni tárgyak között, illetve azonosítani tudja őket;
- megértse az ilyen utasításokat: „Nézz ide!”, „Add ide!”, „Vedd el!”, „Tedd le!” stb.;
- rendelkezzen megfelelő látással és hallással.

A lottóprogram három alapvető részből tevődik össze:

- (a) megfeleltetés,
- (b) kiválasztás,
- (c) osztályozás.

A program egyes pontjai egymás után kell hogy következzenek, tehát a 2. feladatra csak az 1. feladat teljesítése után lehet rátérni, hacsak másképp nem szól az utasítás.

A tanítás módja:

A program sikeréhez a következőket kell figyelembe vennünk:

- (1) A program egyéni foglalkozásra épül. A gyermek kényelmesen üljön az asztalnál, szemben a tanárral.

- (2) Egyértelmű utasításokat adjunk neki. Hasonló alkalommal lehetőleg ugyanazokat a szavakat használjuk.
- (3) Csak akkor kezdjük el a feladatot, ha figyel ránk a gyermek. Amit mutatunk neki, az mindig a szemmagasságában legyen.
- (4) Ha a „Vedd el!” vagy a „Találd meg a párját!” utasításokra a gyermek nem mozdul, a kérés megismétlésekor irányítsuk a kezét, hogy teljesíteni tudja, amit kérünk tőle.
- (5) Ne engedjük, hogy hibázzon a gyermek. Ha úgy látjuk, hogy helytelenül készül válaszolni, vagy a kezét irányítsuk, vagy rámutatással, illetve szóval segítsük, hogy ne tévedjen.
- (6) Ne felejtjük el minden helyes válasz után megdicsérni a gyermeket, akkor se, ha mi segítettünk neki. Mondjuk például: „Ügyes vagy, a labdát a labdára tetted.” Ha a dicséret hatástalannak látszik, ennivalóval is jutalmazhatunk, és kísérik dicsérő szavak az ennivalót is, hogy ez utóbbit később fokozatosan elhagyhassuk.
- (7) Készítsünk rövid jegyzeteket a gyermek feladatmegoldásairól, hogy pontosan tudjuk, mikor léphetünk tovább. Általában akkor tekinthetünk befejezettnek egy feladatot, ha a gyermek azt három egymást követő alkalommal az esetek 80-100%-ában helyesen oldja meg. Az adatgyűjtés részletes leírása a függelékben található.

Segédanyag:

Lottókártyák a kereskedelemben is kaphatók, de mi is könnyen elkészíthetjük őket. Az első hat feladathoz hétköznapi tárgyak jól felismerhető ábráival ellátott 5×5 cm-es kártyákra van szükségünk. Mindegyik képből kettő azonos legyen.

Feladatok

1. feladatsor

(a) Megfeleltetés 1:1

Mutassunk a gyermeknek például egy labdát ábrázoló kártyát. Mondjuk neki: „Ez labda”, és tegyük elé az asztra. Emeljük fel most a kártya párját, azzal: „Itt a másik labda. Tedd a labdát a labdára!” Ismételjük meg ugyanezt még kétszer. Szükség esetén segítsünk, és ne felejtkezzünk el a dicséretéről.

(b) Kiválasztás 1:1

Az előbbi feladat befejezése után azt mondjuk a gyermeknek: „Kérem a labdát!” (Fel kell emelnie a kártyát az asztról, és felénk nyújtania.) Csináljuk meg ezt háromszor. Először segíthetünk neki azzal, hogy kérés közben kinyújtjuk a kezünket a kártyáért.

Ismételjük meg a feladatot egy másik, például cicát ábrázoló kártyával. (Ügyeljünk arra, hogy a képek is lényegesen különbözzenek egymástól, és annak neve is, amit ábrázolnak, nehogy össze lehessen téveszteni őket. Ha gyermek mindkét kártyával eleget tett a követelményeknek, áttérhetünk a 2. feladatsorra.

2. feladatsor

(a) *Megfeleltetés 1:2*

Mutassuk meg a gyermeknek külön-külön az előbbi kártyákat, és mondjuk neki: „Ez labda” – vagy egyszerűen. „Labda” és „Ez cicá”. Majd tegyük le mindkettőt elé az asztalra. Aztán adjuk oda neki például a labda páóját, és mondjuk neki: „Tedd a labdát a labdára!” Ehhez észlelnie kell a különbséget a két fekvő kártya között, hogy a kezében lévő a megfelelőre tehesse rá. Először talán segítenünk kell neki azzal, hogy rámutatunk az azonos ábrájú kártyára, vagy letakarjuk a másikat, nehogy hibázzon. Ismételjük meg a feladatot a másik kártyával is. Mindkét kártya kétszer kerüljön sorra. Cseréljük fel közben az asztalon lévő kártyák sorrendjét, hogy a megfelelő választás hol a bal, hol a jobb oldalra essék.

(b) *Kiválasztás 1:2*

Miután egyeztette a gyermek a kártyákat, kérjük tőle: „Add ide nekem a labdát!” Ha megkaptuk, tegyük vissza a kártyát az asztalra, és mondjuk: „Most add ide nekem a cicát!” Vagy: „Vedd el a labdát!” Azt is kérhetjük, hogy mutasson rá a megfelelőre. Kétszer kerüljön sor mindkét kártyára.

3. feladatsor

Mielőtt áttérünk az 1:3 megfeleltetésre, ismételjük meg az 1. (a) és az 1. (b) feladatot egy harmadikfajta kártyával, amely ábrázolhat például egy asztalt vagy akármi mást.

(a) *Megfeleltetés 1:3*

Mutassuk meg a gyermeknek egyenként a már ismert három kártyát. Mondjuk: „labda”, „asztal”, „cica”, és tegyük le őket az asztalra. Valamelyiknek a páóját adjuk a kezébe, és kérjük például arra. „Tedd a cicát a cicára!” A maradék kettővel ismételjük meg ugyanezt. Elegendő, ha minden kártyára kétszer kerül sor.

(b) *Kiválasztás 1:3*

Miután az előbbi feladatot a gyermek jól megoldotta, kérjük meg, hogy mutasson rá egy adott kártyára, vagy adja oda, vagy vegye el. Mindegyikfajta kártya kétszer kerüljön sorra.

4-6. feladatsor

Ismételjük meg az előbbi feladatsorokat négy, öt illetve hat különböző kártyával. Helyezzük el őket két oszlopba és két vagy három sorba. Ne felejtjük el cserélni az asztalon a kiválasztandó kártya helyét. Ha könnyen teljesíti a gyermek a feladatokat, a négyféle kártyáról közvetlenül áttérhetünk a hatfélére.

7. feladatsor

Segédanyag: Három vagy négy 10×15 cm-es tábla, amelyeken hat hétköznapi tárgy világosan felismerhető képe látható, és a hat kép külön is szerepel egy-egy kicsi kártyán.

(a) *Megfeleltetés: 1:6*

A feladat célja, hogy a gyermek kellő gyakorlatra tegyen szert egymás mellett elhelyezkedő nagyobb számú kép megkülönböztetésében.

Tegyük az asztalra az egyik táblát, és adjuk egyenként a gyermek kezébe a hat kis egyeztetendő kártyát. Kérjük, hogy tegye őket sorban, mindegyiket a maga megfelelő helyére. Elég, ha egyszer fedjük le a kártyákkal a teljes táblát.

(b) *Kiválasztás 1:6*

Miután lefedtük a teljes táblát, kérjük meg a gyermeket, hogy sorra vegye el, és adja a kezünkbe a megnevezett kártyákat.

(c) *Osztályozás 1:6*

Miután az előző feladatokkal megbirkózott a gyermek, a következő lépés az, hogy önállóan rakja a tábla megfelelő helyére az egyeztetendő kártyákat.

Helyezzük az asztalra, a gyermek elé a táblát s az összes hozzá tartozó kártyát. Mondjuk neki: „Tegyel minden képet arra, amelyik ugyanilyen!”

Mikor az első táblán sikeresen elvégezte a feladatot, újabb táblákat vegyünk elő, és azokon is gyakoroltassunk.

8. feladatsor

Ismételjük meg 9 képes táblákkal a 7. (a) – 7. (c) feladatokat.

9. feladat – Sziluett-lottó

Használhatunk a kereskedelemben kapható sziluett-lottót (pl. Bruna Lottino), de mi magunk is könnyen készíthetünk ilyent. A táblán a tárgyak körvonalai vannak csak feltüntetve, de a kártyákon a teljes képek láthatók. Így a gyermeknek a tárgyat a körvonalával kell egyeztetnie.

10. feladat – ABC-lottó

Rajzoljunk hat kisbetűt ábrázoló lottókártyát, például a következőt:

p	s	t
m	k	a

Készítsük el a megfelelő kártyákat ugyanezekkel a betűkkel. A betűtáblán ismételjük meg a 7.(a) – 7. (c) feladatokat.

II. szint

A VIZUÁLIS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS 2. LÉPÉSE – A SZÓKÉPLOTTÓ

Az olvasás elsajátításához is szükséges, hogy egy adott szó szimbólumát meg tudjuk különböztetni más szavak szimbólumaitól. Ennek a vizuális megkülönböztető képességnek a fejlesztéséhez állítottuk össze azt a feladatsort, amelyet a lottókártyákkal nyitunk meg, aztán fokozatosan haladunk előre az egyre bonyolultabb szavak közötti különbségtételhez. A legegyszerűbb szóképtáblákon csupán két szó szerepel. Ezen a szinten még csak különbséget kell tenni a szavak között, nem szükséges, hogy a gyermek el is tudja olvasni őket. Mikor azt kérjük tőle: „Tedd ezt arra, amelyik ugyanilyen!” csak fognia kell a kártyát, és a megfelelő helyre helyezni a táblán.

A program II. szintjének feladatai a következők:

1. feladat – megfeleltetés 1:2

A feladat tárgya: A gyermek különbséget tudjon tenni két szó között, vagyis a két azonosítandó szóképkártyát megfelelő helyre tudja tenni a táblán.

Segédanyag:

(a) Kétszavas szóképtábla, például:

az
egy

(b) Az ennek megfelelő szóképkártyák.

Kezdetben hangzásban (hangtanilag) és a szó leírt alakjában (alaktanilag) is különböző szavakat használjunk.

A tanítás módja: Tegyük az asztalra a gyermek elé a táblát. Emeljük fel szemmagasságába az egyik szóképkártyát, és mondjuk neki: „Tedd ezt arra, amelyik ugyanilyen!”

Szükség szerint segítsük a következőkkel:

(a) rámutatunk a megfelelőre, és azt mondjuk: „Ide való”, „Ez ugyanilyen”;

(b) letakarjuk a nem megfelelőt, hogy ne tudjon hibázni a gyermek.

Ismételjük meg ugyanezt a másik kártyával. Ne felejtjük el feljegyezni az adatokat arról, hogyan haladunk a program teljesítésében.

2. feladat – megfeleltetés 1:4

A feladat tárgya: A gyermek a lottótábla négy különböző szava között legyen képes különbséget tenni oly módon, hogy találja meg a szóképkártyáknak megfelelő szavakat a táblán.

Segédanyag:

(a) Négy tábla, alakilag és hosszúságukban is eltérő szóképekkel.

Például:

az	is
van	elefánt

(b) A megfelelő szóképkártyák.

A tanítás módja: Az 1. feladathoz hasonlóan járunk el.

3. feladat – megfeleltetés 1:6

A feladat tárgya: A gyermek a lottótábla hat különböző szava között legyen képes különbséget tenni oly módon, hogy találja meg a szóképkártyáknak megfelelő szavakat a táblán.

Segédanyag:

(a) Hat tábla, alakilag és hosszúságukban is eltérő szóképekkel.

Például:

is	alma
van	az
elefánt	labda

(b) A megfelelő szóképkártyák.

A tanítás módja: Az 1. feladathoz hasonlóan járunk el.

4. feladat – gyakorlás

A feladat tárgya: A gyermek a kereskedelemben kapható szóképlottó-játékokkal is tudjon játszani.

Ezt a feladatot általában nem a gyermek egyéni foglalkozásán végeztetjük, hanem a rendes osztályteremben, az óra keretében. Itt nem gyűjtünk adatokat a gyermekek teljesítményéről, de ha sokat hibázik valamelyikük, vele egyéni óráján is gyakorolunk, amíg csak bele nem jön.

Kritériumszint

Az egyéni foglalkozásokon mindennap feljegyezzük az adatokat egy-egy gyermek haladásáról. Akkor léphetünk tovább bármelyikükkel a következő szintre, ha három egymást követő alkalommal az esetek 80-100%-ában sikerrel teljesítette a fenti 3. feladatot is. Az állandó adatfelvétel révén nyomon tudjuk követni mindegyik gyermek fejlődését, és azt megfelelően irányítani tudjuk. Ez fontos biztosítéka munkánk sikerének.

Ha az egyéni foglalkozáson a gyermek már elsajátította a 4. feladathoz szükséges alapkészséget, azt a továbbiakban az osztályteremben, a többi gyermek között, gyako-

roltathatjuk vele az egész olvasóprogram keretében. De nagyon fontos, hogy gyakoroltassa a szülő is otthon.

III. szint

EGYÉNRE SZABOTT OLVASÁSTANÍTÁS

A III. szint az előző kettőre épül, vagyis feltételezi, hogy a gyermeknek már nem jelent problémát a kép- és a szóképegyeztetés.

Az olvasóprogram „első szavait” mindig nagy körültekintéssel választjuk ki, hogy megfeleljenek a gyermek érdeklődésének és képességeinek. Nagyon fontos, hogy mindig örömet lelje az olvasásban. A kísérleti programunkban részt vett gyermekeket a saját nevük, valamint családtagjaik, osztálytársaik, illetve állataik neve motiválta legjobban, ezért mi valamennyiüknél ezzel kezdtük az olvasást.

Az egyénre szabott program öt alapfeladatra épül, amelyet minden újonnan bevezetett névnel, szónál végig kell járnunk, meg kell oldanunk. A szükséges lépéseket az I. táblázat foglalja össze.

I. táblázat

<i>Lépés</i>	<i>Feladatfeltevés</i>	<i>Feladat</i>
1.	Szókép, „Tedd a ...!”	Szóképmegfeleltetés
2.	Szó megnevezése + szókép	Szóképmegfeleltetés
3.	Szó megnevezése + szókép	Szó ismétlése + megfeleltetése
4.	Kép segít – „Ki ez?”	Szó megnevezése
5.	Szókép + megnevezés: „Mutass a ...-ra!”	Szó kiválasztása
6.	Szókép	Szó megnevezése

1. feladat

A feladat tárgya: Tudjon a gyermek különbséget tenni a neki megtanítandó két első szó között oly módon, hogy a szóképkártyákat a megfelelő helyre helyezi a táblán.

Segédanyag:

- Tábla a két első tanítandó szóval, például. „Mama”, „Péter”.
- A megfelelő szóképkártyák.
- Ha a gyermek már megtanulta az első két szóképet, újabb táblákat készítünk, további megtanulandó szavakkal. Maximum hat szó legyen egy ilyen táblán.

A tanítás módja: Hasonlóan járunk el, mint az olvasóprogram II. szintjének 1. feladatánál, mikor bevezetjük a szóképkártyákat.

Helyezzük a táblát a gyermek elé az asztalra. Emeljük fel szemmagasságába az egyik szóképkártyát. Mondjuk: „Tedd ezt arra, amelyik ugyanilyen!”

Itt még ne nevezzük meg a szót. Ahol szükséges, segítsünk. Az adatgyűjtésnek egy egyszerű módja található a mellékletben.

2. feladat

A feladat tárgya: Miután a tanár – vagy otthon a szülő – feltartotta és megnevezte a szóképkártyát, a gyermek rakja azt a táblára, a megfelelő helyre.

Segédanyag: Ugyanaz, mint az első feladatban.

A tanítás módja: Ez a feladat csak abban különbözik az előzőtől, hogy meg is nevezük a kártyán szereplő szót. A táblát az asztalra helyezzük, a szóképkártyát a gyermek szemmagasságába emeljük, és azt mondjuk: „Ide az van írva: Péter. Tedd a Péter szót a Péter szóra!”

3. feladat

A feladat tárgya: Mikor a tanár – vagy a szülő – kimondja a szót, a gyermek hangosan ismétlje meg.

Segédanyag: Ugyanaz, mint az előző feladatban.

A tanítás módja: Amikor a gyermek ráteszi a kártyát a párájára, mondjuk ki megint az adott szót. Biztassuk a gyermeket arra, hogy mondja utánunk.

„Jól van, rátetted a 'Péter' kártyát a 'Péter' szóra. Ide az van írva: Péter. Mi van ide írva?” – „Péter.” (A gyermek megismétli a szót.)

4. feladat – bevezetés a könyvolvasásba

A feladat tárgya: A gyermek olvassa el a „könyvébe” írt szavakat kép segítségével – vagy anélkül.

Segédanyag: Üres rajzfüzet. Ezt nevezzük ki könyvnek. A már megtanult szavaknak megfelelő fényképek, képek. (Például a szülők, testvérek, rokonok, barátok, otthoni kisállatok fényképei.)

A tanítás módja: Megismertetjük a gyermeket első „olvasókönyvével”. A rajzfüzet első oldalára ragasztjuk a saját fényképét, és jól olvashatóan alá írjuk a nevét. Minden olvasófoglalkozás után elővesszük a „könyvét”, és az alábbi lépéseket követve biztatjuk, hogy olvassa el a beragasztott kép alatt található szót:

- (a) Vesszük a szóképkártyát, és a 2. feladatban leírt módon megkérjük a gyermeket, hogy keresse meg annak a párját a „könyvében”.
- (b) Rámutatunk a fényképre, és megkérdezzük tőle: „Ki ez?” Ha nem válaszol, mi mondjuk ki: „Ez Péter. Ez te vagy!”
- (c) Rámutatunk a nevére, azzal: „Ide az van írva: Péter. Mi van ideírva, Az, hogy Péter. Mondd: Péter!”

Ha helyesen válaszol, nagyon dicsérjük meg, hiszen most kezdett el „olvasni”.

Ennek a saját magunk készíttette könyvnek az olvasását jutalomként is használhatjuk. Ha a gyermek aznap jól dolgozott, mondhatjuk például: „Ma olyan rendesen dolgoztál, hogy olvashatod a könyvedet.” A gyermek ekkor haza is viheti a „könyvet”, és otthon, a családjának is elolvashatja. Ahogy újabb és újabb szavakat ismer meg, gyarapítsuk a füzetét a megfelelő képekkel, és írjuk alájuk a hozzájuk tartozó neveket, szavakat.

5. feladat

A feladat tárgya: Válassza ki a gyermek két írott szó közül azt, amelyet megnevezünk.

Segédanyag:

- (a) tábla két szóképpel;
- (b) a megfelelő szóképkártyák.
A tanítás módja: Az asztalra helyezzük a táblát, és azt mondjuk: „Mutasd meg nekem, hova van írva az, hogy Péter!” Vagy: „Mutass rá a Péter szóra! Az a te neved.”
Ha szükséges, az alábbiak szerint segíthetünk a gyermeknek:
 - (a) rámutatunk a helyes szóra;
 - (b) irányítjuk a kezét;
 - (c) letakarjuk a nem megfelelő szót (ill. szavakat), hogy csak egy választási lehetőség maradjon.

Minden helyes válaszáért dicséret jár.

6. feladat

A feladat tárgya: A gyermek olvassa el az elé tett szót.

Segédanyag: Szóképkártyák a már tanult szavakkal.

A tanítás módja: A tanár a gyermek szemmagasságába emeli a szóképkártyát, azzal: „Mi van ideírva?” Vagy: „Ide az van írva, hogy ...”

Ha kérdezzük, s nem válaszol, azt mondjuk neki:

„Ide az van írva: Péter. Mondd: Péter!” Majd tegyük fel neki újra az eredeti kérdést. Mikor a gyermek már el tudja olvasni a vele eddig megismertetett valamennyi szót, takarjuk le a képeket az olvasókönyvében. Mostantól fogva csak akkor nézheti meg

őket, ha már elolvasta az alattuk álló szót illetve nevet. Színes papírból készíthetünk ehhez takarólapokat, s a gyermek maga emelheti fel őket az olvasás után, hogy lássa, helyes volt-e a válasza.

A 4. és 5. feladatot, vagyis a szavak kiválasztását és elolvasását minden alkalommal csináltassuk végig a gyermekkel. Az összes addig tanult szót ismételjük el, még ha aznap újat veszünk is elő. Ezzel elérhetjük, hogy

- (a) a gyermek nem felejt el a már ismert szavakat;
- (b) nem keveri ezeket össze az újakkal.

Kiegészítő feladatok

Osztályozás

A feladat tárgya: A gyermek minden egyes új szót meg tudjon különböztetni a már előzőleg tanultaktól. Az újat (újakat) is tartalmazó 6-8 szavas lottótáblán helyezze el a megfelelő szóképkártyákat.

Segédanyag:

- (a) 6-8 szavas alaptábla,
- (b) minden szóképből 4-4 kártya, más-más színű tintával írva, különböző betűméretekben.

A tanítás módja: Odaadjuk a gyermeknek a szóképkártyákat. Elétezzük a táblát, és azt mondjuk neki: „Tedd a szavakat ugyanazokra a szavakra!” Szükség esetén segítsünk neki.

Képlottó-tábla

A feladat tárgya: Válassza ki a gyermek a képnek megfelelő szót vagy mondatot.

Segédanyag:

- (a) Tábla, a gyermek által elsajátított szavaknak megfelelő képekkel;
- (b) egy másik tábla, a gyermek által elsajátított mondatoknak megfelelő képekkel.

A tanítás módja:

- (a) A gyermek elé helyezzük a táblát, felemelünk egy szóképkártyát, és azt mondjuk: „Hova való ez?” Vagy: „Tedd a megfelelő képre!”

Nem mondjuk ki a szót. Neki kell elolvasnia, megértenie és a megfelelő helyre tennie.

- (b) Most a másik táblát tesszük elé. Ezen olyan képek vannak, amelyeknek megfelelő mondatokat a gyermek már el tud olvasni. Például: „A fiú ül.” „A kutya ül.” A táblán két kép lesz, az egyikén egy fiú ül, a másikon egy kutya. Ezeknek kell megfeleltetni az előbbi mondatokat.

Egy magasabb szinten már négy kép is állhat a táblán, egy ülő és egy álló fiúval, s egy ülő és egy álló kutyával.

Beszédfejlesztés és olvasás

Az egyénre szabott olvasástanításba beágyazhatjuk a gyermek beszédének fejlesztését is. Például ha nemigen használ cselekvést jelentő igét, és ezen szeretnénk javítani, a következőképpen választhatjuk meg első mondatait: „Kati ugrik.” „Kati eszik.” „Papa ugrik.” „Papa eszik.”

Képes kártyákkal ellenőrizhetjük, vajon megértette-e a gyermek a mondatokat. Spontán kérdéseket is feltehetünk neki a nap folyamán (például: „Mit csinálsz?”), hogy lássuk, alkalmazza-e őket a mindennapi nyelvi érintkezésekben is.

IV. szint

OLVASÁSFEJLESZTŐ KÖNYVSOROZATOK

Ha már el tud olvasni a gyermek 10-20 szóképet, rátérhetünk az olvasásfejlesztő könyvsorozatokra. Ezek használatának számos előnye van.

1. Az első könyv mindössze néhány szót tartalmaz, s ezek gyakran ismétlődnek az egész sorozaton keresztül.
2. Eltérő szövegkörnyezetben és szituációkban fordulnak elő ugyanazok a szavak, így fejlesztik az általánosításhoz szükséges készséget.

De további szempontokat is érdemes figyelembe vennünk:

1. A könyvek témája az óvodáskorú gyermek érdeklődési körébe essék.
2. Szövegük jól olvasható legyen.
3. Jól érthető képek legyen bennük, a szövegtől elszeparálhatóan, letakarhatóan.

Angol nyelvterületen a Ladybird-könyvsorozat az itt felsorolt három további feltételt is kielégíti, mi is sikerrel használtuk a programban részt vevő gyermekekkel. A sorozat más nyelvekre is adoptálható.

Néhány apróbb eltéréstől eltekintve ugyanúgy tanítottuk meg a gyermekeket a könyvsorozatban előforduló szavakra, mint azokra, amelyek előzőleg egyéni programjukban szerepeltek.

1. feladat

A feladat tárgya: A tanításra használt sorozat első öt szavának szóképkártyáit helyezze rá a gyermek a táblán található azonos képekre.

Segédanyag:

- (a) Tábla a választott sorozat 1. kötetének – vagy a házilag készített hasonló kötetnek – az első öt szavával.

(b) A megfelelő szóképkártyák.

A tanítás módja: A gyermek elé helyezzük a táblát, felemelünk egy szóképkártyát, és megkérdezzük: „Hova való ez a szó?”

Ha sikerül mind az öt szó helyét megmutatnia, továbbléphetünk.

2. feladat

A feladat tárgya: Miután a tanár feltartotta és megnevezte a szóképkártyát, a gyermek helyezze azt rá a táblára, a megfelelő helyre.

Segédanyag: Ugyanaz, mint az első feladatban.

A tanítás módja: A gyermek szemmagasságába emeljük a kártyát, és azt mondjuk: „Ezen az áll: Péter. Tedd a Péter kártyát a Péter szóra!”

A fentieket a táblán található összes szóra elismételjük.

3. feladat – az első nyomtatott könyv olvasása

A feladat tárgya: A gyermek a nyomtatott – vagy házilag készített – könyvben is olvassa el az 1. és a 2. feladatban megtanult szavakat.

Segédanyag: Azok a könyvek, amelyeket a tanár választ, vagy a célnak megfelelően készít.

A tanítás módja: Engedjük, hogy a gyermek mindaddig lapozza a könyvet, amíg el nem éri az első képet. Beszélgessünk vele a képről, s tegyünk fel neki kérdéseket azzal kapcsolatban. Például: „Ez fiú vagy lány?” „Mi van a kezében?” (Egy labda) „Olvassuk el a nevét! Mi van ideírva?”

Szükség esetén segítsünk. Mikor a gyermek már olvasni tudja a könyvet, takarjuk le a képeket, és csak akkor mutassuk meg, ha már elolvasta a hozzájuk tartozó szöveget. Mindig akkor kezdjünk bele egy-egy újabb oldalba, ha az ott található új szót ill. szavakat előtte már megtanítottuk a gyermeknek.

Minden gyermek produkciójáról a foglalkozás után készítsünk jegyzeteket. (A mellékletben megtalálható egy adatgyűjtő lap mintája.) Így elérhetjük, hogy mindig új sikerélmények részesei legyenek valamennyien, az olvasástanulás minden szintjén.

4. feladat

A feladat tárgya: Válassza ki a gyermek több szókép közül azt, amelyet megnevezünk.

Segédanyag: Tábla szóképekkel.

A tanítás módja: A gyermek elé helyezzük a táblát, és azt mondjuk: „Mutass rá a Péter szóra!”

Segítsünk, ha szükséges.

5. feladat

A feladat tárgya: Olvassa el a gyermek a felmutatott szóképkártyát.

Segédanyag: Szóképkártyák.

A tanítás módja: Feltartjuk a kártyát, és azt mondjuk: „Ide az van írva, hogy ...”

Vagy: „Mi áll ezen a kártyán?”

Segítsünk, ha szükséges.

Minden újonnan bevezetett szó esetében menjünk végig az 1-5. feladatsorozaton.

Kiegészítő tevékenységek

1. *Szavak osztályozása:* Ugyanúgy kell csinálni, mint előzőleg, csak most a választott könyvsorozatban – vagy házilag készített kötetekben – szereplő szavakkal.
2. *Az olvasástudás elmélyítése:* Külön kartonpapírra ragasztjuk a kis kötetek szavait és mondatait, hogy azok olvasását a gyermekek egyénileg is gyakorolhassák.
3. *Csoportfoglalkozás:* Az osztályban is elővehetik olvasófoglalkozáson a kötetek szavait. A tanár feltehet ilyen kérdéseket: „Ki van itt ma?” vagy olvastathat a gyermekekkel ilyen mondatokat: „Sára itt van.” „Péter itt van.”
4. *Ismétlés:* Egy héten egyszer minden gyermeknek beiktatunk egy ismétlőórát, s azon átvesszük vele az addig tanult szavakat. Ha kiderül, hogy vannak olyan szavak, amelyeket nem tud könnyen elolvasni, ezeket vegyük be a következő foglalkozások megfelleltető, kiválasztó olvasó feladataiba.
5. *Otthoni gyakorlás:* Minden készség alapos elsajátításához fenntartásához és általánosításához elengedhetetlenül szükséges az otthoni gyakorlás, különösen ha a gyermek nem jár mindennap iskolába. Hazamenetelkor minden gyermek kap egy olyan listát, amelyen a szüleivel vagy testvéreivel gyakorolható feladatok szerepelnek. Például:
 - (a) Ajánljuk ezen a héten ennek és ennek a könyvnek az olvasását. Dávid sorban mutasson rá a szavakra, és úgy olvassa el őket. Csak akkor segítsünk neki, ha szükséges.
 - (b) Andrásnak a kiválasztást kell gyakorolnia ezen a héten. Tegyük a szóképeket tartalmazó táblát az asztalra, és mondjuk: „Mutass rá erre és erre a szóra!” Nem kell hangosan elolvasnia a szót, csupán rámutatnia arra, amelyet megnevezünk.

Nagyon fontos folyamatosan informálnunk a szülőket a gyermek fejlődéséről. Dicsérjük meg őket, amiért segítettek ilyen szintre eljuttatni a gyermeküket.

V. szint

FONETIKAI PROGRAM

A fonetikus olvasás tanítását akkor kezdhetjük el, amikor a gyermek már közel 50 szóképet ismer. Ezt párhuzamosan folytatjuk az előző szinten elkezdett könyvsorozat olvasásával.

A program célkitűzései a következők:

1. mondjon ki a gyermek hangosan egy-egy betűnek megfelelő hangot, ha az önállóan szerepel egy kártyán;
2. mondjon ki ilyen betűkből álló egyszerű szavakat;
3. tudjon elolvasni egy magán- és egy mássalhangzóból álló, valamint
4. mással-, magán-, mássalhangzó felépítésű szavakat.

1. feladat – betűhangok

A feladat tárgya: Ha mutatunk a gyermeknek kártyán egy kisbetűt, adja meg annak a hangját.

Segédanyag:

- (a) Kártyákon az ábécé kisbetűi.
- (b) Betűtáblák, külön-külön kis négyzetbe nyomtatott vagy írott 4-6 különböző betűvel.
- (c) Ábécéskönyv.
- (d) Kártyákon olyan tárgyak egyszerű képei, amelyeknek a neve egybetűs hanggal kezdődik.

A tanítás módja: A betűhangok tanítása folyamán ugyanúgy járunk el, mint azt a szóképpolvasásnál tettük.

A tanítás lépései röviden a következők:

1. A betűk egyeztetése (4-6 betű álljon egy táblán).
2. A betűk egyeztetése, mint az előbb, de mikor egyeztet egy betűt a gyermek, mi ejtsük ki a megfelelő hangot.
3. Ha kiejtettünk egy hangot, a gyermek mutasson rá a táblán a megfelelő betűre.
4. Az általunk kiadott betűhangot az egyeztetéskor ismétlje meg a gyermek is.
5. A betűknek megfelelő hangot az egyeztetéskor magától is ejtse ki a gyermek.

Ezeket a lépéseket vegyük sorra minden újonnan tanított betűcsoport esetében. Minden héten egyszer ismétljük át az összes addig tanult betűhangot. A programnak ezen a szintjén ábécéskönyveket használhatunk, és egybetűs hanggal kezdődő tárgyak képeit, hogy kapcsolatot találjon a gyermek a szavak és hangok között. Ezeket a könyveket és képeket a gyermekkel haza is küldhetjük, hogy ezzel is buzdítsuk őt az otthoni külön gyakorlásra.

2. feladat – szócsaládok összeállítása

A feladat tárgya: A „Csináld meg azt a szót, hogy ...” kérésre a gyermek állítsa össze a szót, és olvassa is el.

Segédanyag:

a) 4×4 cm-es kártyák, amelyeken például az áll: 'ár', 'éz';

b) 4×4 cm-es kártyák a különálló betűkkel.

A tanítás módja: Akkor kezdünk el foglalkozni a szócsaládokkal, ha a gyermek már minden betűhangot ismer. A szócsaládok segítségével próbáljuk rávezetni arra, hogy a már elsajátított szóképfelismerési készség és a betűhangok ismerete révén hogyan tudja „dekódolni”, vagyis valóban elolvasni az írást.

Az asztalra helyezünk egy szócsalád-kártyát, például az 'ár'-t. Fölé tesszük az 's' betűkártyát. Bemutatjuk a feladatot. „Most megcsinálom a 'sár' szót, s-ár'; 'sár'. Most te csináld meg a 'sár' szót!”

Ha a gyermek már megbirkózik ezzel a feladattal, tegyünk elé egyszerre két vagy még több betűkártyát, és mondjuk: „Csináld meg azt a szót, hogy 'zár' stb.” Segítsünk neki a helyes válaszadásban azzal, hogy előretoljuk a megfelelő betűt, vagy letakarjuk a nem megfelelőket.

Ahogy gyakorlottá válik a szavak gyártásában, már mindjárt a foglalkozások elején tegyünk egy-egy betűkártyát a szócsalád-kártya elé, és kérdezzünk rá: „Mi van ideírva?” Segíthetünk is neki: „Az van ideírva: k-éz, kéz. Most te mondd!”

Megjegyzés

Dicsérjük meg a gyermekeket, ha megkísérli elolvasni a szót, de ne engedjük elkedvetlenedni: ha 10 másodpercen belül nem megy a szó elolvasása, segítsünk neki. Aztán ahogy ügyesedik, csökkentsük a segítséget. Így tegyünk egyébként minden feladatnál.

3. feladat – egy magán- és egy mássalhangzóból álló szó elolvasása

A feladat tárgya: Olvasson el a gyermek egy magán- és mássalhangzóból álló szótagot.

Segédanyag: 5 tábla öt-hat olyan jól olvasható szótaggal, amely egy-egy magán- és mássalhangzóból áll. A magánhangzók egy-egy táblán ugyanazok, csak a mássalhangzók különböznek.

A tanítás módja: Tegyük a gyermek elé az első táblát. Mutassunk rá az első szótagra, és mondjuk neki: „Itt az áll: é-g – ég. Most te olvasd el!” Segítsünk neki, hogy helyesen olvassa el a szót.

Utána sorra rámutatunk az egyes szótagokra, és kérjük, hogy olvassa el azokat is. Ha nem megy neki, olvassuk el helyette.

Kezdetben egy táblán csak egy magánhangzó szerepeljen. Ha gyermek jól halad előre, olyan táblákat is készíthetünk, ahol a magán- és mássalhangzók is különböznek.

4. feladat – mással-, magán- és mássalhangzóból álló hárombetűs szavak elolvasása

A feladat tárgya: A gyermek olvasson el mással-, magán- és mássalhangzóból álló hárombetűs szavakat.

Segédanyag: 6-8 szavas szótáblák. Kezdetben egy táblán csak egy magánhangzó szerepeljen.

A tanítás módja: A táblát a gyermek elé tesszük, rámutatunk az első szóra, és azt mondjuk: „Itt az áll: kár, k-ár, kár. Most te olvasd el!”, aztán folytatassuk a 3. feladatban leírtak szerint.

5. feladat – az olvasott dolgok megértése

Kezdetől fogva arra törekszünk, hogy amit olvas a gyermek, azt meg is értse. A fejlesztést már az első olvasása közben megkezdjük. Ahogy elolvas egy-egy mondatot a gyermek, kérdéseket teszünk fel neki, de eleinte mi magunk felelünk ezekre. „Mit csinál Péter? Péter eszik. Látod?” Majd biztassuk, hogy ő is válaszoljon.

Mikor már egyszerű történeteket is el tud olvasni, öt-hat mondatonként is feltehetjük a kérdéseket. Így érhetjük el, hogy minden részt megértsen, és emlékezzen is rá a történet végéig s azon túl is.

Adatfelvétel

Az olvasóprogram sikeréhez, a teljesítése közben adódó problémák felismeréséhez nagyon fontos, hogy napi feljegyzéseket vezessünk a gyermek előrehaladásáról. Az olvasás mindig örömet kell, hogy szerezzen neki. A gondosan megtervezett tanítási menet révén mind újabb sikerélményhez jut el a tanár is.

Kísérletünk során az adatok gyors lejegyzésére az alábbi adatlapokat állítottuk össze. Természetesen ki-ki tetszése szerint készíthet magának másmilyeneket is, ha ez neki jobban megfelel.

Az I. és a II. szinten az *ötpróba-lapot* használjuk, amelyre mindig rá van írva a feladat tárgya. A feladatot ötször végeztetjük el. Ha az első próbálkozásnál segítség nélkül megoldotta a gyermek, az 1-es szám mellé odaírunk egy plusz (+) jelet. Ha segítenünk kell, S betűt írunk mellé, ha semmi választ nem kaptunk, akkor egy negatív (-) jelet. A második próbálkozás eredményét a 2-es szám mellé írjuk, és így tovább. Az öt próbálkozás után megszámozzuk a '+' jeleket, és a megfelelő számot bekarikázzuk.

III. Óvodás korú gyermekek fejlesztése

Másnap újra megszámoljuk az aznapi pluszokat, és ismét bekarikázzuk a megfelelő számot. Ha a bekarikázott szám három egymást követő nap 4 vagy 5, áttérhetünk a következő feladatra.

Amikor a gyermek eljut a III. szintre, a szóképolvasás kezdetéhez, másik adatlapra térünk át. Egy-egy foglalkozás után minden ott előforduló szóra nézve lejegyezzük, hogyan sikerült a gyermeknek egyeztetnie, kiválasztania, illetve elolvasnia. A harmadik adatlapot arra használjuk, hogy egy pillanat alatt lássuk:

- milyen típusú feladatoknál (például az egyénre szabott olvasásnál vagy a könyv-olvasásnál) tart a gyermek;
- mennyi a vele már megismertetett szavak száma;
- melyik nap kezdtük el tanítani az egyes szavakat;
- hány foglalkozásra volt szükség ahhoz, hogy a gyermek az egyes szavakra nézve elérje a kritériumszintet.

Az adatlapok segítségével megbízhatóan követhetjük a gyermek fejlődését, és pontosan láthatjuk mindig, mely területeken vannak nehézségei.

Adatgyűjtő lap I.

Név: Péter

Születési adat: 77.03.23.

Dátum	05.21.		05.22.		05.23.		05.28.		05.29.		05.30.		06.04.		06.05.		06.06.	
Feladat	5	+	5	-	5	§	5	+	5	+	5	+	5	§	5	+	5	+
Egyeztetés 1:3	4	§	4	+	4	§	4	+	4	+	4	+	4	§	4	+	4	+
labda	3	+	3	§	3	+	3	§	3	§	3	+	3	+	3	+	3	§
asztal	2	§	2	§	2	§	2	+	2	§	2	§	2	+	2	+	2	+
cica	1	§	1	§	1	§	1	§	1	§	1	§	1	+	1	§	1	+
	0		0		0		0		0		0		0		0		0	

Dátum																		
Feladat	5		5		5		5		5		5		5		5		5	
Egyeztetés 1:3	4		4		4		4		4		4		4		4		4	
labda	3		3		3		3		3		3		3		3		3	
asztal	2		2		2		2		2		2		2		2		2	
cica	1		1		1		1		1		1		1		1		1	
	0		0		0		0		0		0		0		0		0	

III. Óvodás korú gyermekek fejlesztése

Dátum																			
Feladat	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Egyeztetés 1:3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
labda	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
asztal	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
cica	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Megjegyzés: Naponta számoljuk meg a kapott „+”-okat, és a kapott számot jelöljük (karikázzuk) be.

Kritérium: Három egymást követő napon legalább 4 „+”

Jelölés:

+ = helyes válasz

- = helytelen válasz

S = segítséggel oldotta meg

Adatgyűjtő lap II.

Részletes kiértékelés

Név: Dávid

		2.12.	2.13.	2.14.	2.19.	2.20.	2.21.	2.26.	2.27.	2.28.	3.5.	3.6.	3.10.	3.12.	3.13.	3.26.	3.27.	3.28.
Péter	E	+	+	+	+	+	+	+										
	K	-	-	+	+	-	+	+										
	O	-	-	-	-	-	+	+										
Anna	E	+	+	+	+	+	+	+										
	K	-	-	-	-	+	+	+										
	O	-	-	-	-	-	+	+										
és	E					+	+	+	+									
	K					-	+	+	+									
	O					-	-	+	+									
van	E					+	+	+	+	+	+	+						
	K					-	-	-	+	+	+	+						
	O					-	-	-	-	-	+	+						
itt	E												+	+	+			
	K												-	+	+			
	O												-	-	+			
A	E															+	+	+
	K															-	+	+
	O															-	-	+
kutya	E															-	+	+
	K															-	+	+
	O															-	-	+

Jelölés:

+ = helyes válasz

- = helytelen válasz

E = egyeztetés

K = kiválasztás

O = olvasás

Megjegyzés: a gyermek első válaszát jelöljük.

Adatgyűjtő lap III.

Összefoglaló kiértékelés

Elolvasott szavak és a kritériumszint eléréséhez szükséges foglalkozások száma

Név: Dávid

Szó	Kezdés időpontja	Foglalkozások a kritériumszint eléréséig
Péter	2.12.	PPPPPK
Anna	2.12.	PPPPPK
és	2.20.	PPPK
itt	2.20.	PPPPPK
van	3.10.	PPPPPK
a	3.26.	PPK
kutya	3.26.	PPK
A	4.24.	PK
itt	4.24.	PK
szereti	4.24.	PK
bot	5.25.	PK
játék	5.25.	PPK

Jelölés:

P = próbálkozás

K = kritériumszint elérése

REFERENCES

Kirk, S.A. (1962). Educating exceptional children. Boston: Houghton Mifflin Co.

Oelwein, P. (1975). Reading program for Down's Children. E.E.U., University of Washington, Seattle.

Thorley, B. (1978). Programming stimulus sequences in educating handicapped children. Proceedings of First Australian Conference on Behaviour Modification, 26-28 May 1978 (In press).

Rajzolásfejlesztés és íráselőkészítés

*A Macquarie Egyetem fejlesztő programja
Fordította: Gyöngy Anna*

Bevezetés

Ez a füzet a fejlődésükben megkésített gyermek Macquaire-fejlesztő programjának egy részét alkotja, de önállóan is használható. A kitűzött 15 feladat nehézségi sorrendben követi egymást.

Kezdeti felmérés

A program megkezdése előtt mérjük fel a gyermekek képességeit, hogy mindegyikük a saját szintjének megfelelő feladatokkal kezdhesse el a munkát. A felmérést több napon át folytassuk, és mindennap több próbálkozásra is adjunk módot a gyermekeknek.

A program minden feladata egyértelmű, s a végrehajtás módja is körvonalazva van. Utána megadjuk a kritériumszintet, vagyis hogy mikor fogadható el a feladat végrehajtása. Segítési lehetőségeket is felsorolunk arra az esetre, ha a gyermek eleinte nem boldogul a feladattal.

A tanítás lépcsőfokai

Ha a gyermek nem tud megbirkózni a feladattal, nekünk kell rávezetnünk a megoldásra. Ennek módjai a tanári segítség egyre fokozódóbb mértéke szerint a következők lehetnek:

1. Bemutatjuk, hogyan kell elvégezni a feladatot, közben szavakkal kísérik azt, amit csinálunk.
2. Megmondjuk a gyermeknek, ő hogyan hajtsa végre a feladatot.
3. Segítünk a rajzolásban, például egy félig megírt betűvel.
4. Irányítjuk gyermek kezét.

Néhány gyermeknél feladatról feladatra végig kell járni majdnem mindegyik, vagy akár mindegyik lépcsőfokot. Sokuknál elég csak demonstrálni a feladatot (1. pont), és gyakoroltatni őket. Megint másoknál el kell mennünk a 2. pontig, vagy esetleg a 3.-ig és így

tovább. A tanár a gyermek egyéni képességeinek megfelelően válassza ki a segítségnyújtás módját.

A mellékletben megtalálható egy feljegyzési lap és a programhoz szükséges tanári anyag is.

Előfeltételek

Bizonyos alapkészségekkel már rendelkeznie kell egy gyermeknek ahhoz, hogy bekapcsolódhasson az íráselőkészítő programba. Ezek közé tartozik, hogy legyen képes figyelmesen végighallgatni és teljesíteni utasításokat, tudjon utánozni, vastag zsírkrétát a kezében tartani és azt a papírra tenni. A Macquarie Egyetem kézikönyvében, mely a fejlődésben megkésztett gyermekek fejlesztő programját ismerteti, a következő további előfeltételek vannak felsorolva:

1. spontán firka (ez a képesség általában 18 hónapos kor körül jelenik meg a gyermekeknél);
2. másokat követve függőleges vonalat húz (2-2,5 éves kor);
3. másokat követve vízszintes vonalakat húz (2-2,5 éves kor).

Egy gyermek általában hároméves kora körül kezdi el három ujjal (hüvelyk, mutató és középső ujj) tartani a ceruzát. Ez az érettebb ceruzafogás azonban nem előfeltétele a programba való bekapcsolódásnak.

Kiegészítő tevékenységek

Fontos, hogy az íráselőkészítő programot kiegészítsük az írás fejlődését közvetve befolyásoló más tevékenységekkel is. Ezek közé tartozik az ujjal való festés, a ragasztás, a kis és nagy ecsettel való festés.

A szem-kéz koordinációt fejleszti a gyurmázás, agyagozás, építőkockákból való építés, gyöngyfűzés, ollóval való vágás és számos kirakós játék is.

Ahhoz, hogy megtanuljon írni egy gyermek, fejlett finommozgásra és jó utánzó képességre van szüksége. Biztatnunk kell, hogy jól figyeljen oda, amikor bemutatunk valamit, és nézze meg alaposan a kész rajtot, hogy megfelelően le tudja másolni. Utánzó képességét számos tevékenységgel külön is fejleszthetjük.

Összefoglalás

Pontokba szedtük az írás elsajátításához szükséges alapkészségeket, és azokat a legtöbb gyermeknél érvényes – nehézség szerinti – sorrendbe állítottuk. Egyénenként változik, kinél mennyi időt vesz igénybe egy-egy feladat teljesítése. De akármennyit is, arra kell törekednünk, hogy elejétől végéig érdekessé tegyük a gyermek munkáját, amennyire csak lehet.

Az írás nagyon sok gyakorlatot igényel. Kellő találékonysággal a feladatok változatos prezentálásával azonban elkerülhetjük, hogy az unalmassá válják a gyermek számára.

1. feladat

A feladat tárgya: „Rajzolj egy kört!” felszólításra a gyermek másoljon le egy kört.

Feladatfeltevés: Mutassunk meg neki egy előre megrajzolt kört azzal: „Ez egy kör. Rajzolj te is egy kört!”

Kritérium: A gyermek átfedő vonalak nélkül rajzol egy zárt kör alakot. Ha ez elsőre nem sikerül neki, több-kevesebb segítségre szorul.

Tanítási lehetőségek:

- (a) Bemutatjuk, hogyan rajzolunk egy kört. Közben ezt mondjuk: „Megyek körbe, és megállok. Most te méssz körbe, és megállsz.”
- (b) Mikor csak a gyermek rajzol, ezt mondjuk neki: „Körbe méssz, és megállsz.”
- (c) Fogjuk a kezét, úgy irányítjuk, hogy valóban valami körfélét rajzoljon.
- (d) Rajzoljunk egy kiindulási és egyben végpontot. Mondjuk: „Megyek körbe, és megállok itt a pontnál. Most te csináld!” Közben segítsünk neki, ha kell, vagy azzal, hogy mindig megmondjuk, mit csináljon, vagy irányítsuk közben a kezét is.
- (e) Adjunk egy műanyagkarikát a gyermeknek, hogy azzal rajzoljon köröket.
- (f) Biztassuk, hogy végezzen körkörös mozgást a levegőben a zsírkrétával.

2. feladat

A feladat tárgya: „Rajzolj egy keresztet!” felszólításra a gyermek másoljon le egy keresztet.

Feladatfeltevés: Mutassunk neki egy előre megrajzolt keresztet, azzal: „Ez kereszt. Rajzolj te is egy keresztet!”

Kritérium: A gyermek segítség nélkül rajzol egy keresztet. (Elég, ha két egymást metsző vonalat rajzol, s ezek nem kell, hogy egyenesek legyenek.) Ha ez eleinte nem sikerül neki, a következőket csinálhatjuk attól függően, milyen mértékű segítségre van szüksége.

Tanítási lehetőségek:

- (a) Mutassuk be a gyermeknek a kereszt rajzolását. Mondjuk közben: „Megyek lefelé, és keresztbe. Most te csináld ugyanezt!”

- (b) Miközben rajzol, mondjuk neki: „Mész lefelé, és keresztbe.”
- (c) Fogjuk meg a kezét, és irányítjuk olyan finoman, ahogy csak lehet.

3. feladat

A feladat tárgya: „Rajzolj egy V-t!” felszólításra másoljon le a gyermek egy V-alakot.

Feladatfeltevés: Mutassunk a gyermeknek egy előre megrajzolt V-t, azzal: „Ez egy V betű. Rajzolj te is egy V-t.”

Kritérium: Elfogadhatjuk, ha a gyermek egy olyan V-t rajzol, melynek nagyjából megfelelő az irányultsága, és a két vonal hegyesszöveget zár be egymással. Ha ez nem sikerül neki, több-kevesebb segítséget kell kapnia.

Tanítási lehetőségek:

- (a) Mutassuk meg a gyermeknek, mi hogyan rajzoljuk le a V-t. Mondjuk közben: „Megyek ferdén lefelé, és ferdén fölfelé. Most te csináld ugyanezt!”
- (b) Miközben rajzol, mondjuk neki: „Mész ferdén lefelé, és ferdén fölfelé.”
- (c) Fogjuk meg a kezét, és irányítjuk, olyan finoman, ahogy csak lehet.
- (d1) Mutassuk be, hogy húzunk ferde vonalat, de csak az egyik irányba – balról jobbra, lefelé. Mondjuk közben: „Menj ferdén lefelé, és állj meg itt!”
- (d2) Most a másik irányba húzzuk ferde vonalat, vagyis szintén balról jobbra, de most felfelé. Közben mondjuk is: „Menj ferdén fölfelé, és állj meg itt!”
- (d3) Ezután mutassuk be megint a V rajzolását.

4. feladat

A feladat tárgya: Rajzoljon a gyermek egy arcot, amelyen legalább három részlet a helyén van.

Feladatfeltevés: Mondjuk neki: „Rajzolj egy arcot!” Vagy: „Rajzold le a mama arcát!”

Kritérium: Elfogadhatjuk, ha felismerhető arcot rajzol a gyermek, három megfelelő helyre helyezett részlettel (például szemek, orr, száj). Ha ez nem sikerül neki, a következőket csinálhatjuk.

Tanítási lehetőségek:

- (a) Mutassuk be a gyermeknek egy arc megrajzolását. Mondjuk is közben, mit csinálunk. „Rajzolok egy kört, két szemet, egy orrot és egy száját.”
- (b) Miközben dolgozik, mondjuk neki is: „Rajzolj egy kört, jól van. Most két szemet, ez is jó. Most egy orrot és egy száját.”
- (c) Ha másként nem megy, fogjuk meg a kezét, és segítsünk neki, amíg meg nem rajzol egy teljes arcot.
- (d) Rajzoljunk egy olyan arcot, amelyről egy fontos részlet hiányzik. Kérjük meg a gyermeket, hogy rajzolja be a hiányzó részt. Például: „Rajzolj neki egy száját!” Végezzük

ezt el az arc minden fontos részletével. Ha a gyermek egyenként már mindent oda tud rajzolni, egyszerűen két, majd három részlet rajzolását kérjük tőle.

5. feladat

A feladat tárgya: „Rajzolj egy négyzetet!” felszólítással másoljon le a gyermek egy négyzetet.

Feladatfeltevés: Mutassunk neki egy előre megrajzolt négyzetet azzal: „Ez négyzet. Rajzolj te is egy négyzetet!”

Kritérium: Elfogadhatjuk, ha a gyermek rajzol valamit, aminek négy sarka van. A sarokban metsződő vonalaknak körülbelül merőlegeseknek kell lenniük. Az nem jó, ha a találkozásnál legömbölyödnek, vagy ha túl hegyes szöveget zárnak be. Ez esetben segítségre van szüksége a gyermeknek.

Tanítási lehetőségek:

- (a) Mutassuk be a négyzet rajzolását. Mondjuk közben: „Lefelé megyek, oldalra, fölfelé megyek, oldalra. Most te csináld ugyanezt!”
- (b) Miközben rajzol, mondjuk neki is: „Menj lefelé, jól van; most oldalra, ez is jó; most fölfelé és megint oldalra.”
- (c) Ha másként nem megy, fogjuk meg a kezét, és irányítsuk, olyan finoman, ahogy csak lehet. Minden saroknál álljunk meg, mielőtt rátérnénk a négyzet következő oldalára.
- (d) Rajzoljunk négy pontot a papírra. Mondjuk a gyermeknek: „Nézd, összekötöm a pontokat, és kapok egy négyzetet.” Most rajzoljunk újabb négy pontot, és kérjük meg, hogy ő kösse őket össze. Fogjuk meg a kezét is, ha kell, és irányítsuk. Majd rajzoljunk újabb és újabb pontokat, s ahogy ügyesedik, úgy csökkentjük a segítségnyújtást.

6. feladat

A feladat tárgya: Rajzoljon a gyermek egy emberalakot, legyen feje, törzse, legyenek végtagjai, mind a megfelelő helyen.

Feladatfeltevés: Mondjuk a gyermeknek: „Rajzolj egy embert!” Vagy: „Rajzold le a papát!”

Kritérium: Elfogadhatjuk a rajzot, ha az emberalak arcán legalább három részlet a helyén van; ha kerek a törzse, és helyén vannak a végtagjai is. Ellenkező esetben segítenünk kell a gyermeknek.

Tanítási lehetőségek:

- (a) Mutassuk be neki egy emberalak megrajzolását. Magyarázzuk közben, mit csinálunk. Mikor befejeztük, kérjük a gyermektől, hogy most ő rajzoljon egy embert.

- (b) Miközben dolgozik, mondjuk neki: „Rajzolj egy kört, ez lesz a feje. Most két szemet, egy orrot és egy száját. Jól van! Most rajzold meg a hasát. Ez is jó! Aztán a kezét, egy, kettő, aztán a lábait, egy, kettő. Kitűnő!”
- (c) Fogjuk meg a kezét, ha kell, és segítsünk neki. Közben mindig mondjuk, mit rajzolunk. Ahogy ügyesedik, egyre kisebb erővel irányítuk a kezét, amíg csak egyedül is el nem boldogul.

Az emberalak rajzolásakor főleg a következőkre ügyeljünk:

1. Túl sok kezet vagy lábat rajzol a gyermek.

- Ez elkerülhető, ha rajzoláskor mindig mondjuk, mi történik. Például: „Most rajzold a lábakat! Egy, kettő.”
- Mutassunk a gyermeknek egy félig kész rajzot, amelyen az emberalaknak csak a feje és a törzse van. Kérdezzük meg tőle: „Mi hiányzik?” Aztán egészítsük ki a rajzot a kezekkel és a lábakkal, úgy, hogy számolunk is hozzá.

2. Az emberkének van feje, vannak végtagjai, de nincs hasa.

- Helyezzünk hangsúlyt a has megrajzolására. Mondjuk: „Rajzold meg a fejét! Jól van! Most a hasát, úgy, menj szépen körbe, aztán állj meg. Ez az! Ez is megvan!”
- Rajzoljuk meg az emberalak fejét és a végtagjait, a hasa helyét azonban hagyjuk ki. Aztán kérdezzünk rá: „Mi hiányzik? A hasa? Rajzold be a hasát is, menj körbe, aztán állj meg.”

7. feladat

A feladat tárgya: „Rajzolj egy háromszöget!” felszólításra másoljon le a gyermek egy háromszöget.

Feladatfeltevés: Mutassunk neki egy előre megrajzolt háromszöget, azzal: „Ez háromszög. Rajzolj te is egy háromszöget!”

Kritérium: Elfogadható, ha a gyermek három nagyjából egyenes vonallal határolt háromszöget rajzol, kellően hegyes szögekkel, amelyek nincsenek lekerekítve. Ha ez nem megy, a következőket csinálhatjuk:

Tanítási lehetőségek:

- (a) Mutassuk be, mi hogyan rajzoljuk a háromszöget. Mondjuk közben: „Lefelé megyek, aztán oldalra, aztán vissza. Most te csináld ugyanezt!”
- (b) Miközben rajzol, mondjuk neki is: „Menj szépen lefelé, jól van; most oldalra, ez az! Most megint fölfelé, oda, ahol elkezdted...”
- (c) Szükség esetén fogjuk meg a kezét, és irányítuk minél finomabban. Minden saroknál álljunk meg, mielőtt rátérnénk a következő vonalra.
- (d) Rajzoljunk három pontot a papírra. Mondjuk a gyermeknek: „Nézd, összekötöm a pontokat, és kapok egy háromszöget.” Aztán rajzoljunk újabb három pontot, és kérjük meg, hogy ő kösse össze őket. Fogjuk meg esetleg a kezét is, és irányítuk.

Majd rajzoljunk újabb és újabb pontokat, s ahogy ügyesedik, úgy csökkentjük a segítségnyújtást.

Kiegészítő rajzolási tevékenységek az 1-7. feladat után

1. *Egyszerű képek rajzolása az eddig megtanult formák felhasználásával*

Például:

- egyszerű ház – négyzetekből és háromszögekből,
- fák – vonalakból és körökből,
- hajók – háromszögekből és körökből.

2. *Kép rajzolása pontok összekötésével*

Olyan képekkel kezdjük, amelyeknek könnyen követhető körvonalai vannak, s nem különösebben bonyolult a pontok összekötési sorrendje. Ilyenek lehetnek például az állatalakok. Ha már tud számolni a gyermek, számozzuk be a pontokat. Kezdjük eleinte 5, majd 10 ponttal stb.

3. *Képek kiszínezése*

Olyan táblákkal kezdjük a színezést, amelyeken egyszerű tárgyak körvonalai láthatók. Biztassuk a gyermeket, hogy színezzé ki az egész területet.

Rajzoljunk mi is nagy, egyszerű formákat, és segítsünk a gyermeknek a kiszínezésükben. Mondjuk neki közben: „Nagyon szép lesz! Csak maradj a vonalon belül!”

Ragasszunk vastag fonalat a kiszínezendő alap köré – ez segít a gyermeknek a vonalon belül maradnia.

8. feladat

A feladat tárgya: Függőleges és vízszintes vonalak közé húzzon a gyermek velük nagyjából párhuzamos egyeneseket.

Feladatfeltevés: Készítsünk elő egy-egy lapot, húzzunk rá megelőzőleg függőleges vagy vízszintes egyeneseket egymástól mintegy 2 cm-re. Mondjuk a gyermeknek: „Húzz egyenest a vonalak között!” Mutassuk be neki a feladatot.

Kritérium: A gyermek a vonalak között halad, azok érintése nélkül.

Tanítási lehetőség:

Tegyük a gyermek elé az előre megrajzolt lapot. Mutassuk be neki, hogyan húzzunk vonalat a párhuzamosok között. Majd fogjuk meg a kezét, és irányítsuk úgy, hogy rajzolás közben a vonalak között maradjon. Ahogy ügyesedik, már alig érzünk a kezéhez.

9. feladat

A feladat tárgya: Kövesse nyomon a gyermek ceruzával az előre megrajzolt függőleges és vízszintes vonalakat.

Feladatfeltevés: Készítsünk elő egy-egy lapot, húzzunk rá megelőzőleg vízszintes vagy függőleges vonalakat. Mondjuk a gyermeknek: „Húzz vonalat a vonalakra!” Mutassuk is be neki, mit kell csinálnia.

Kritérium: A gyermek sehol sem tér el 5 mm-nél nagyobb távolságra az eredeti vonalaktól. Ha ez nem sikerül neki, segítsünk az alábbiak szerint.

Tanítási lehetőségek:

Tegyük a gyermek elé az előre megrajzolt lapot. Mutassuk be neki, hogyan húzunk vonalat a megrajzolt vonalon. Majd fogjuk meg a kezét, és irányítsuk úgy, hogy rajzolás közben a vonalon maradjon. Ahogy ügyesedik, már alig érzünk a kezéhez.

10. feladat

A feladat tárgya: Kövesse nyomon a gyermek ceruzával az előre megrajzolt körvonalat.

Feladatfeltevés: Készítsünk elő egy-egy lapot, rajzoljunk rá körvonalat. Mondjuk a gyermeknek: „Rajzold át a körvonalat!” Mutassuk is be neki, mit kell csinálnia.

Kritérium: A gyermek sehol sem tér el 5 mm-nél nagyobb távolságra az eredeti vonalaktól. Ha ez nem sikerül neki, segítsünk az alábbiak szerint.

Tanítási lehetőségek:

Tegyük a gyermek elé az előre megrajzolt lapot. Mutassuk be neki, hogyan rajzoljuk a körvonalat. Majd fogjuk meg a kezét, és irányítsuk. Ahogy ügyesedik, már alig érzünk a kezéhez.

11. feladat

A feladat tárgya: Rajzoljon le a gyermek ceruzával előre megrajzolt két-három formát az előrajzolás sorrendjében.

Feladatfeltevés: Készítsünk elő egy-egy lapot, rajzoljunk a formákat. Mondjuk a gyermeknek: „Rajzold le ezeket a formákat egymás után, ahogy itt látod!” Mutassuk is be neki, mit kell csinálnia.

Kritérium: A formák felismerhetőek, és a sorrendjük helyes.

Tanítási lehetőségek:

- (a) Növeljük a lemásolandó jelek számát. Minden újabb feladatnál változtassuk a mintát, illetve cseréljük fel a jelek sorrendjét.
- (b) Csak két jelet rajzoljunk, de azt egy egész sor hosszúságában ismételjük. A gyermek nézze meg jól mindkét alakot, majd váltogatva másolja le őket.
- (c) Csak két jelet rajzoljunk a papírra, s azokat másoltassuk le.

12. feladat

A feladat tárgya: Írja át a gyermek a keresztnévét.

Feladatfeltevés: Készítsünk elő egy lapot a gyermek keresztnévével. Csak a kezdőbetűt írjuk nagygyal. Ez 7 cm magas legyen; a kisbetűk 3-5 cm-esek.

Kritérium: A gyermek sehol sem tér el 2 mm-nél nagyobb távolságra az eredeti vonaltól. Ha szükséges, kapjon több-kevesebb segítséget.

Tanítási lehetőségek:

- (a) Mutassuk be, hogy írjuk át mi a gyermek nevét. Mondjuk neki: „Én most átírom a nevedet. Közben mindig a vonalon maradok.” Minden betűt olvassunk hangosan, ahogy keresztülhaladunk rajta. Mikor befejeztük az átírást, mondjuk a gyermeknek: „Most te csináld ugyanezt!”
- (b) Mialatt dolgozik, irányítsuk a tevékenységét, mikor mit csináljon. Például ha Janinak hívják:
J – menj lefelé, aztán körbe
a – menj körbe; most húzz egy vonalat lefelé
n – húzz lefelé egy vonalat; most körben fölfelé, aztán lefelé
i – húzz lefelé egy vonalat, és tégy pontot fölé
- (c) Fogjuk meg a kezét, és irányítsuk az átrajzolásban. Ahogy ügyesedik, egyre kevésbé tereljük az ujjait. Ha köröket és egyeneseket a gyermek már át tud rajzolni, és mégsem képes teljesíteni a fenti feladatot, az alábbiakkal segítsük.
- (d) Jelöljük kiugró színnel a betűk kiindulási pontját.
- (e) Nagyobb betűket írassunk át, hogy az egyes mozdulatoknak ne kelljen olyan összetetteknek lenniük.
- (f) Használjuk ismét a vonalak közötti írás módszerét. Egymástól körülbelül 5 mm-re lévő két párhuzamos vonal közé írjuk le a gyermek nevét. A gyermeknek a vonalak között kell megrajzolnia a betűket.

A 12. és 13. feladatot párhuzamosan is gyakoroltathatjuk.

13. feladat

A feladat tárgya: Másolja le a gyermek a keresztnévét.

Feladatfeltevés: Készítsünk elő egy lapot a gyermek keresztnévével. Csak a kezdőbetűt írjuk nagygyal.

Kritérium: A gyermek mindenki számára olvashatóan lemásolja a nevét. Nem baj, ha a betűk nem egyformák és nincsenek egyvonalban.

Ha nem sikerül a másolás, adjunk több-kevesebb segítséget a gyermeknek.

Tanítási lehetőségek:

- (a) Mutassuk be, hogyan másoljuk le mi sorra a betűket. Mondjuk is mindig, hogy éppen mit csinálunk.
- (b) Miközben a gyermek másolja sorra a betűket, magyarázzuk neki, mikor mit kell csinálnia, úgy, ahogy azt a 12 (b) feladatban tettük.
- (c) Ha szükségesnek látszik, fogjuk meg a kezét, és úgy irányítsuk. Ahogy ügyesedik, egyre lazább kézzel tereljük a helyes irányba.
- (d) A nehezebb betűket külön gyakoroltassuk vele.
- (e) A (b) pontban ajánlott segítségen felül még jelöljük is be színessel minden betű megrajzolásának a kezdőpontját.
- (f) A nehezebb betűket pontozzuk ki előre. Ahogy ügyesedik a gyermek, úgy növeljük a pontok közötti távolságot.

14. feladat

A feladat tárgya: Írjon át a gyermek egyszerű szavakat.

Feladatfeltevés: Válasszunk ki négy egyszerű szót, 2-4 betűből állót, olyat, amit a gyermek már el tud olvasni. Vegyük figyelembe a betűk megrajzolásának a nehézségi fokát, ami általában a következő:

l o i v t e x w f z s h n k r e b u d a m j y p g q

Kritérium: A gyermek át tud írni 4 egyszerű szót (például: ló, fa, toll, ház). Ha ez nem sikerül neki, a 12. feladatban leírtaknak megfelelően járjunk el.

15. feladat

A feladat tárgya: Másoljon le a gyermek 4 egyszerű szót.

Kritérium: Négy egyszerű szó mindenki számára olvasható lemásolása.

Ha ez nem sikerül a gyermeknek, a 13. feladatban leírtaknak megfelelően járjunk el.

Rajzolásfejlesztés és íráselőkészítés
Adatgyűjtő lap

Név

Kor

Adatok

A feladatot

- nem teljesítette

+ teljesítette

S a kritériumszintet elérte

	Első foglalkozás	A foglalkozások dátuma											
1. O másolása													
2. + másolása													
3. V másolása													
4. arc rajzolása													
5. négyzet másolása													
6. emberalak rajzolása													
7. háromszög másolása													
8. vonalhúzás párhuzamosok között													
9. egyenes nyomkövetése													
10. körvonal nyomkövetése													
11. betűk másolása													
12. saját név átírása													
13. saját név lemásolása													
14. szavak átírása													
15. szavak másolása													

Rajzolásfejlesztés és íráselőkészítés Szintfelmérő teszt

1. feladat: kör másolása

Feladatfeltevés: „Rajzolj egy ugyanilyet!”

(kör ábrája: 5x5 cm)

2. feladat: + másolása

Feladatfeltevés: „Rajzolj egy ugyanilyet!”

(kereszt ábrája: 5x5 cm)

3. feladat: V másolása

Feladatfeltevés: „Rajzolj egy ugyanilyet!”

(V ábrája: 5x5 cm)

4. feladat: arc rajzolása

Feladatfeltevés: „Rajzolj egy arcot!”, vagy „Rajzold le a mama arcát!”

5. feladat: négyzet másolása

Feladatfeltevés: „Rajzolj egy ugyanilyet!”

(négyzet ábrája: 5x5 cm)

6. feladat: emberalak rajzolása

Feladatfeltevés: „Rajzolj egy emberkét!” vagy „Rajzold le a papát!”

7. feladat: háromszög másolása

Feladatfeltevés: „Rajzolj egy ugyanilyet!”

(háromszög ábrája: 5x5 cm)

8. feladat: vonalakat húz a párhuzamosok között

Feladatfeltevés: „Húzz vonalakat a vonalak között!”

(ábra: 3x3 db 11 cm hosszúságú vastag álló egyenes, egymás mellett, egymástól 2 cm távolságra és 3x3 db fekvő egyenes, egymás alatt, ugyanilyen méretben)

9. feladat: vonalak nyomkövetése

Feladatfeltevés: „Húzz vonalakat a vonalakra!”

(ábra: 3x3 db 11 cm hosszúságú vastag álló egyenes, egymás mellett, egymástól 2 cm távolságra és 3x3 db fekvő egyenes, egymás alatt, ugyanilyen méretben)

10. feladat: körvonalak nyomkövetése

Feladatfeltevés: „Rajzolj köröket a körökre!”

(ábra: 3 db 5 cm átmérőjű kör)

11. feladat: keresztnév átírása

Feladatfeltevés: „Írd át a nevedet!”

12. feladat: betűk másolása

Feladatfeltevés: „Másold le ugyanezt!”

v t o l

(az ábra elrendezése: a négy betű mérete kb. 2x2 ill. 2x3 cm, az oldal szélességében egyenletesen elosztva)

13. feladat: szavak átírása

Feladatfeltevés: „Írd át ezeket a szavakat!”

fa tó

és cica

(a betűk mérete ékezzel és felső szárral együtt kb. 3 cm magas és 1,5 cm széles,

elhelyezkedés: 2-2 egy sorban, egy-egy sor alatt üres sor marad ki a másolásnak, így az oldalra összesen 4 sor férhet ki)

14. feladat: saját név lemásolása

Feladatfeltevés: „Másold le a nevedet!”

15. feladat: egyszerű szavak lemásolása

Feladatfeltevés: „Másold le ezeket a szavakat!”

tó be

ír dér

(a betűk mérete ékezzel és felső szárral együtt kb. 3 cm magas és 1,5 cm széles,

elhelyezkedés: 2-2 egy sorban, egy-egy sor alatt üres sor marad ki a másolásnak, így az oldalra összesen 4 sor férhet ki)

IV. Az orvos szemével

Dr. Wolfgang Storm előadásainak rövid ismertetése

A Down-szindrómás gyermek, mint krónikus páciens

**A Down-szindrómások egészségi problémái,
orvosi ellenőrzése**

Kalmár Terézia és dr. Gruiz Katalin

Dr. Wolfgang Storm előadásainak rövid ismertetése

Dr. Wolfgang Storm, a Down-szindróma kutatásának és orvosi ellátásának egyik legismertebb európai szakembere a Down Alapítvány meghívására 1996 októberében Budapesten járt, ahol három előadást tartott a Down-szindrómával együtt járó leggyakoribb rendellenességekről, a Down-szindrómás gyermekek és felnőttek orvosi prevenció programjáról és a szociális deprivációról. A Paderborni Gyermekklinika vezető főorvosa, az ottani Down Ambulancia vezetője, az ott alkalmazott prevenció vizsgálati protokoll kidolgozója egyrészt gyermekorvosként, másrészt egy tizenhárom éves Down-szindrómás kisfiú édesapjaként szenvedélyesen kutatja azokat a lehetőségeket, amelyek a Down-gyermekek további fejlődéséhez és egyre magasabb szintre jutásához vezethetnek, s biztosítják a képességek teljes kibontakoztatását.

Előadásának lényegét a következő két mondatával össze lehetne foglalni:

„A Down-szindrómás gyermek eredményes fejlesztése akkor lehetséges, ha a korai fejlesztéssel párhuzamosan, azzal szorosan együttműködve, előre meghatározott program szerint összeállított, állandó orvosi ellátást biztosítunk. Igazi sikereket pedig akkor érhetünk el, ha ehhez még megteremtjük a megfelelő pszichoszociális környezetet is.”

A korai fejlesztés módszereit többen, viszonylag részletesen kidolgozták már, azokat világosra és eredményesen alkalmazzák, szép sikereket érnek el általuk, de szerinte ez még nem elegendő. Miután felismerte a fejlődés másik meghatározójának, az állandó, rendszeres orvosi ellenőrzésnek és ellátásnak a szükségességét, annak kölcsönhatását a korai fejlesztéssel, kidolgozta a megvalósításhoz szükséges protokollt. Hirdeti, hogy a legjobb korai fejlesztés sem érhet el igazán jó eredményeket a témához értő szakorvosi segítség nélkül és fordítva, a legmagasabb szintű, állandó orvosi segítség sem lehet eredményes a korai fejlesztés nélkül.

Amikor meghatározta a szükséges vizsgálatokat, a gyermekeket hat korcsoportra osztotta, mindegyiknél előírva az ellenőrző vizsgálatokat és azok gyakoriságát. Első paderborni pácienseinek felnőtté válásával találkozott a felnőtt ellátás hiányosságaival. Ezért előadásában kiemelten foglalkozott a felnőtt emberek rendszeres orvosi vizsgálatának szükségességével, annál is inkább, mert tapasztalatai szerint azt mind a szülők, mind környezetük, gondozóik hajlamosak elhanyagolni.

Kidolgozta a Down Ambulancia vizsgálati programját, és saját klinikáján, nem kevés nehézség árán, megvalósította Németországban az első ilyen intézményt.

A vizsgálati program legfontosabb részleteit az alábbiakban foglaljuk össze. A részletes programot könyvének és cikkeinek magyarrá fordított részleteiből ismerhetjük meg.

Újszülött korban minél korábban ultrahangos szívvizsgálatot, a gyakorta előforduló szürke hályog miatt szemészeti vizsgálatot és mindkét esetben, ha szükséges, azonnali műtétet tart fontosnak, valamint ajánlja a kromoszómvizsgálat mielőbbi elvégzését a rendelkezés bizonyítása céljából.

Csecsemő korban, 10 hónapos korig, háromhavonta javasolja az fül-orr-gégészeti, a szemészeti, a fogászati, az ortopédiai és a kardiológiai ellenőrzést, valamint a pajzsmirigyhormon laboratóriumi vizsgálatát.

Kisgyermekkorban, 3 éves korig, félévenkénti hallásvizsgálatokat ír elő. Tekintettel arra, hogy ez a beszéd kialakulásának időszaka, a fül-orr-gégészeti vizsgálatokat helyezi az első helyre, amelyek speciális hallásvizsgálatot és a dobhártya rezgőképességének esetleges megváltozását, a szelektív nem hallást is kimutató vizsgálatokat is tartalmaznak. Ebben a korban is fontos a szemészeti, fogászati, kardiológiai, ortopédiai és pajzsmirigyzvizsgálat, amelyeket rutinszerűen minden esetben el kell végezteni, megelőzési céllal.

Gyermekkorban és serdülőkorban évenkénti, konkrét baj esetén esetleg gyakoribb vizsgálatokat ajánl, amelyekben az fül-orr-gégészeti, szemészeti, fogászati, kardiológiai és ortopédiai vizsgálatok mindig rutinszerűen bennfoglaltatnak.

Felnőtt korban kétévenkénti orvosi ellenőrzést lát szükségesnek, különös tekintettel a felnőtt korban szerzett szívbetegségek időben történő felismerésére és a gyakran csökkenő pajzsmirigy-hormonszint megállapítására, amely a szellemi hanyatlás gyakori oka. Ebben a korban is nagy szerepe van a fülész és szemész szakembernek. A látás és hallás romlását hallókészülékkel és szemüveggel kell kompenzálni. Ellenkező esetben az idősödő Down-szindrómás ember magába fordul, könnyen elveszíti a kapcsolatát a környezettel, s mint mindig, ha ingerszegény környezetbe kerül, a leépülés jegyeit mutatja. Felnőtt korban is fontos szerepe van még ezeken kívül a fogásznak és az ortopéd szakorvosnak.

A Paderborni Down Ambulancia úgy van felépítve, hogy a szükséges vizsgálatokat egy helyen lehessen elvégezni. Megemlíti a Bethesda Gyermekkorházban működő Down Ambulanciát, amely teljes kiépítése után szintén egyetlen helyen fogja megoldani a teljes vizsgálati program elvégzését.

Előadásában kitért a gyermek megszületése utáni „közlés” és az első tanácsadás fontosságára és meghatározó szerepére. Ma Németországban több szakmai folyóiratban megjelent cikke után a szülészorvosok nagy része elfogadta a „megmondásra” ajánlott módszert, amely a gyermek elfogadását, családban tartását támogató és hasznos információkat adó, jó hangulatú, erkölcsi és etikai szempontból egyaránt elfogadható beszélgetés kell legyen. Erről a témáról, mint mondotta, az ő cikkei alapján, de a magyarországi tapasztalatokkal kiegészítve készül egy kézikönyv a Down Alapítvány kiadásában.

Többször hangsúlyozta előadásaiban, hogy ha a szakszerű korai fejlesztő programot jól felépített orvosi kontroll mellett hajtjuk végre, akkor azonnal nagymértékben nő a gyermek teljesítménye, szinte azonos időben áll, mászik, beszél, mint az ép gyermek. Ha a két program nem fut egymás mellett, ha azok egymásra gyakorolt kölcsönhatása elmarad, akkor előtérbe kerülnek azok a jelenségek, amelyeket a Down-szindróma jellemzőiként szoktak emlegetni, például, hogy a gyermek nem beszél időben, és amit beszél, az is érthetetlen. Storm doktor meggyőződése, és számtalan esettel tudja bizonyítani, hogy a Down-gyermekek korábban is beszélhetnének, ha a hallásuk és a hangképzés szervei erre alkalmas állapotban volnának.

Kutatásai eredménye szerint hároméves kor alatt, tehát éppen abban a periódusban, amikor az agy a legalkalmasabb állapotban van a beszédtanulásra, nagyon gyakori a Down-gyermekeknél a fül dobhártya mögötti részének folyadékkal való feltöltődése, ami nem okoz ugyan sem nagyothallást, sem süketséget, de a megváltozott állapotú dobhártyán keresztül bizonyos frekvenciájú hangokat a gyermek nem hall, mert azok a hallásküszöb alatti tartományban maradnak. Vagyis ha olyan hangokat, mint az „s”, a „t”, a „k” stb. a gyermek nem hall, akkor a hallott szöveget ezek nélkül a hangok nélkül hallja, így megtanulni is csak úgy fogja. Ha a „csokoládé” szót szelektív hallása miatt éveket át „oóádé”-nak fogja mindig hallani, akkor úgy fogja megtanulni, beszéde nehezen érthető lesz. A már csecsemőkorban elkezdett rendszeres fülészeti és hallásvizsgálatok ezeket az igen gyakori eseteket feltárják és kezeléssel rendbe hozzák, s többé nem lesz akadálya annak, hogy a gyermek jól utánozza a pontosan hallott szavakat.

A hangképzés szerveinek, mint a száj és a nyelv, izomzata a Down-gyermekeknél köztudottan gyakran renyhe. Ez ellen az első és leghathatósabb kezelés a szoptatás, de ma már több szájizomzatot erősítő eljárást tudnak ajánlani. Az esetlegesen kilógó nyelv korrekciója is lehetséges. Dr. Storm nem ajánlja a plasztikai műtétet, mert annak következményei kiszámíthatatlanok. Létezik olyan protézis, amely a gyermek szájpadrására erősítve, a nyelvet állandó mozgásban tartja, a szájba került idegen tárgyhoz hasonlóan. A nyelv állandó mozgásra készítése izomzatának megerősödéséhez vezet.

Nem véletlen, hogy Storm doktor fejtegetései során a beszédtanulás folyamatát igen előkelő helyre teszi. Ha a gyermek nem tanul meg beszélni, nem kommunikál, értelmi fejlődésének üteme lelassul. És nem igaz az, hogy „ez már csak így van ezeknél a gyermekeknél”.

A vizsgálati rendszer nemcsak terápiás, hanem megelőző jellegű is, ami nagyon fontos, hiszen minden testi baj, betegség visszaveti mind az egészséges, mint a Down-gyermekek fejlődését. Fontos ezenkívül, hogy lehetővé válik a szerzett betegségek időben való felismerése és kezelése, hiszen a szerzett betegségek náluk is mindig előfordulhatnak, ugyanúgy, mint bárki másnál. Az, hogy Down-szindrómás gyermekeknél sok rendellenesség gyakoribb, mint az átlag népességnél, nem jelenti azt, hogy ezek a rendellenességek szükségszerű és természetes velejárói a Down-szindrómának, és főleg nem jelentheti azt, hogy kezelés nélkül szabad ezeket hagyni. Storm doktor vizsgálati rendszerével elért eredményei alapján állítja, hogy az állítólagos „tipikusan a Down-kórhoz tartozó” megjelenési formák nagy része kiküszöbölhető. A mégis megjelenő Down-betegségek és rendellenességek nagy részének okát bizonyítottan a kellő orvosi ellátottság hiányában és az elváltozások nem időben történő felismerésében látja, mint például az elhízás, a rossz tartás, az ortopédiai problémák többsége és a beszédfejlődés elmaradása.

Storm doktor harmadik előadásában kutatásai és tapasztalatai alapján felhívja a figyelmet egy igen fontos jelenségre, a pszichoszociális deprivációra. A kifejezés a minden ember számára szükséges pszichoszociális környezet hiányát, nem megfelelő voltát jelenti.

Langmeier és Matejcek (1977) definícióját idézte, amely szerint a pszichoszociális depriváció az az állapot, „mely olyan élethelyzetek következményeként keletkezik, amelyekben az egyén nem kapja meg sem kielégítő mértékben sem elegendő hosszú ideig annak a lehetőségét, hogy alapvető pszichikai igényeit kiélje”. Storm doktor eredményei megmutatják, hogy a nem megfelelő családi és társadalmi környezet nagymértékben hozzájárulhat a retardáltsághoz, de ennek ellentétéként az is bizonyítható, hogy a megfelelő pszichoszociális környezet, a tolerancia, az odafigyelés, az elfogadás, a bizalom és szeretet hihetetlen mértékű fejlődést indukál. Mint tudjuk, a megfelelő környezet hiánya genetikailag nem sérült, ép embereknél is okozhat retardáltságot. A Down-gyermekeknél ez hatványozottan igaz. Ezeknek a gyermekeknek a gondoskodáson felül elfogadó, védő, biztonságot nyújtó, szerető, meleg környezetre van szükségük mind a családban, mind a társadalomban ahhoz, hogy kibontakoztathassák a bennük rejlő képességek maximumát. És ugyanez igaz a felnőtt korú és idősebb Down-személyekre is.

A családokon belül már sokat javult a helyzet. Ezt Németországra értette Storm doktor. A társadalomnak azonban még sokat kell tanulnia, amíg mindenki elfogadja a mássá-

got, amíg befogadják fogyatékos társaikat, akik, ha integrálódni tudnak és integrálódni hagyják őket a társadalomba, újabb lehetőséget kapnak képességeik kibontakoztatására.

Orvosi körökben is nagy elmaradás tapasztalható a másság elfogadása terén. A legtöbb orvos csak annyit tud a Down-szindrómáról, amennyit az egyetemen esetleg három mondatban elmondtak róla neki. Ennek azonban komoly következményei vannak, például az, hogy a Down-szindrómás gyermekek nem részesülhetnek mindig teljes körű orvosi ellátásban, az orvosok hajlamosak minden elváltozást egyszerűen a kromoszóma-rendellenesség következményének és szükségszerű velejárójának tekinteni, és meg sem próbálják a gyógyítását. Ezen a téren még nagyon sok a tennivaló! És ezt megint Németországra értette.

A Down-szindrómás gyermek, mint krónikus páciens

W. Storm

St. Vincenz Kórház Gyermekklinikája, Paderborn

Bevezetés

Sok Down-szindrómás gyermek életére nézve – a fejlődés retardáltsága mellett – még számos, részben krónikus orvosi komplikáció is meghatározó lehet. Itt kell megemlíteni mind a gyakori, mind a veleszületett rendellenességeket, mind azt a számos szerzett komplikációt, amely a különböző szervrendszerekben léphet fel. A megelőzést, diagnosztikát, terápiát, utókezelést igénylő orvosi problémák egy életen át tartó orvosi felügyeletet tesznek szükségessé. A krónikus megbetegedések a fejlődés bármely szakaszában, a legkülönbözőbb funkcióterületek kibontakoztatására (durva- és finommotorika, kommunikáció, szociális viselkedés) kihatással lehetnek olyannyira, hogy – többek között – messzemenően az orvosi kezeléstől is függhet mind a gyermek kognitív, mind szociális-emocionális fejlődése.

Különösen az utóbbi években került előtérbe a Down-szindrómás gyermekek optimális életvitelének kialakításában a korai fejlesztés és az orvosi felügyelet kölcsönös összefüggéseinek figyelembe vétele. A fejlődés elősegítésében mind egy korán elkezdett „fejlődési rehabilitáció”, mind az orvosi komplikációk korlátozásmentes kezelése szükséges.

Vizsgálatok a megelőzés érdekében

A következő lépés a Down-szindrómás gyermekek, serdülők és felnőttek életfogytig tartó orvosi felügyeletének megvalósítása felé az ún. *megelőzési program*, amelynek forráskönyve azokból a – különböző szervi, illetve funkcióterületeken megfigyelhető – orvosi komplikációkból indul ki, amelyek ezeknél a pácienseknél gyakran fordulnak elő. (1. táblázat)

Mind az orvosoknak, mind a szülőknek ismerniük kell a Down-szindrómának eme komplikációit, és idejében fel kell figyelniük valamely orvosi beavatkozást igénylő szimptomára, ill. leletre. Ehhez nagy segítséget nyújtanak a különböző életkorú csoportok részére megfelelően kidolgozott és szabályos időközökben elvégzett klinikai és laborvizsgálatok. (2-5. táblázat)

Itt megelőzést szolgáló vizsgálatokról van szó, ami azt jelenti, hogy például a fülészeti vagy szemészeti szakorvosi vizsgálatokat, illetve a pajzsmirigyhormonok meghatározását előre megszabott időközökben, rendszeresen el kell végeztetni a megelőzés érdekében, függetlenül a szükséges, rendszeres gyermekorvosi vizsgálatoktól, illetve azok kiegészítése érdekében.

Megelőzést szolgáló ambulancia Down-szindrómás gyermekek részére

1984 óta működik a Paderborni St. Vincenz Kórházban megelőzést szolgáló ambulancia, amely Down-szindrómás gyermekek ellátására rendezkedett be. A számos lehetséges komplikáció ismeretében jobb orvosi ellátás válik lehetővé, ami ezeknek a pácienseknek egy jobb életminőséget biztosít, és lehetővé teszi fejlődési képességük teljes kiaknázását.

Eddig 192 Down-szindrómás páciens (újszülött korútól felnőtt korúig) vette igénybe tanácsadásainkat, illetve vett részt vizsgálatokon és kezeléseken. A számos – más klinikákon illetve praxisokban – diagnosztizált komplikáció mellett mi magunk jónéhány komplikációt fedtünk fel a következők szerint: 21 betegnél találtunk krónikus középfül-folyást, 4-nél szívhibát, 5 esetben aganglionózist, 3 alkalommal atlantoaxiális instabilitást, egy páciensnél reflux oesophagitis-t, 3 esetben patella-instabilitást, cöliakiát, illetve hypothyreozist ugyancsak 3-3 esetben, végül egy betegnél diagnosztizáltunk obstruktív alvási apnoét.

Ezeket a diagnózisokat olyan gyermekeknél állítottuk fel, akik vagy panaszmentesek voltak (például középfül-folyást, atlanto-axiális instabilitást, szívhibát), vagy akiknek a panaszait hosszú időn keresztül sztereotipizáltan fogyatékoság-specifikusnak tekintették úgy, hogy nem is került sor a diagnosztizálás folytatására (például aganglionózis, cöliákia, patella-instabilitás).

Egyedül ezeknek a pácienseknek a kezelése bizonyította azt a koncepciót, amelyet az orvosi kezelések és a fejlesztés kölcsönös összefüggését illetően állítottunk fel, és amely remélhetőleg egyengetni fogja azt az utat, amely ezeket a gyermekeket egy jobb életvitel kialakításához vezetheti.

Azt reméljük, hogy amennyiben az a gondolat, tudniillik, hogy Down-szindrómás betegeket krónikus orvosi felügyeletben részesítsük, szélesebb körben tovább tud terjedni, sokkal nagyobb területen sikerülhet az érdekelt pácienseknek egy jobb életminőséget és fejlődési képességeik teljes kiaknázását biztosítani.

1. táblázat:

Down-szindrómás gyermekek esetében gyakran előforduló orvosi komplikációk

Kardinális komplikációk

A) Veleszüetett szívhibák

1. AV-canal (csatorna)
2. Ventrikelseptum defekt
3. Pitvar-septum defekt
4. Ductus arteriosus aspertus
5. Fallot-tetralógia

B) Szerzett szívhibák

Mitralbillentyű-prolapsus

C) Pulmonalarteriális hypertonia

1. Jobb-bal shunt
2. Krónikus légúti obstrukció tonsillae hypertonia és adenoid révén
3. Laryngomalasia
4. Makroglossia / középarchoplasia
5. Obstruktív alvászapnoe
6. Felső légutak gyakori infekciója
7. Tüdőhypoplasia
8. Abnormális tüdőedények
9. Gastroösophagealis reflux

Pajzsmirigy-diszfunkciók

1. Struma
2. Chron – lymphociter thyreoditis
3. Hyperthyreosis
4. Hypothyreosis
 - a) veleszüetett
 - b) a pajzsmirigy morfológ növekedészavara
 - c) autoimmun-betegség
 - d) a triszómia-21 sejtek rezisztenciája pajzsmirigyhormonokra

Infekciók

1. Otitis media folyással
2. Sinusitis
3. Bronchitis
4. Pneumonia

Orthopédiai komplikációk

1. Atlanto-axiális instabilitás
2. Csípőízületi luxáció
3. Pes planus (lúdtalp)
4. Patella-instabilitás
5. Skoliosis
6. Epiphyseolysis

Hematológiai komplikációk

1. Az újszülött leukémoid reakciója
2. Leukémia
3. Myelofibrosis

Gastrointesztinális komplikációk

1. Duodenalstenosis/-atresia
2. Aganglionosis (Hirschsprung-kór)
3. Gastroösophagealis reflux/hiatushernia
4. Cöliakia

Szemorvosi komplikációk

1. Strabismus
2. Nystagmus
3. Keratoconus
4. Katarakta
5. Töréshiba
6. Blepharitis/konjunktivitis

Neurológiai/pszichiátriai komplikációk

1. Infantil-spazmusok (BNS-görcsök)
2. Alzheimer-kór
3. Autizmus
4. Depresszió
5. Anorexia

2. táblázat:

Rutinvizsgálatok az újszülötti periódusban

Anamnézis

1. Hányás vagy elhúzódó mekoniumürítés
2. Anyatejes táplálás/szoptatás
3. Cyanózis, szívhang

Vizsgálatok

1. EKG, Echokardiogram
2. Csípőízületek
3. Katarakt
4. Újszülötti otitis media (középfülgyulladás)

Labor

1. Kromoszóma-analízis
2. Pajzsmirigy-hormonok (TSH, FT4)
3. Vérvkép (leukémoid reakció?)

Ajánlások

1. Korai fejlesztés
2. Szülői csoport

3. táblázat:

Rutinvizsgálatok 2-12 hónapos korban

Anamnézis

1. Fertőzések, különösen otitis media (középfülgyulladás)
2. Szorulás

Vizsgálatok

1. Csípőízületek
2. Általános pediátriai és neurológiai vizsgálatok
3. Szemorvosi vizsgálat (nystagmus, strabismus, konjunktivitás, blepharitis)
4. Agytörzs-audiometria
5. Újabb kardiológiai vizsgálatok (beleértve az echokardiogramot is)

Ajánlások

1. Korai fejlesztés
2. Fejlődési teszt
3. Táplálkozási tanácsadás

Wolfgang Storm:

A Down-szindrómások egészségi problémái, orvosi ellenőrzése

Részletek Dr. Storm könyvéből és cikkeiből. Fordította Kalmár Terézia

Bevezetés

Sok Down-szindrómás gyermek életében az értelmi fejlődés elmaradottsága mellett még számos, részben krónikus egészségi probléma is meghatározó lehet. Ezek között meg kell említeni mind a gyakori, veleszületett rendellenességeket, mind a szerzett betegségeket, amelyek a különböző szervrendszerekben léphetnek fel. A megelőzés, a diagnosztika, a gyógyítás és az utókezelés egy életen át tartó orvosi felügyeletet tesz szükségessé. A krónikus megbetegedések a fejlődés bármely szakaszában kihatással lehetnek a képességek kibontakoztatására, így például a durva- és finommotorika, a kommunikáció vagy a szociális viselkedés fejlődésére, s nyugodtan állíthatjuk, hogy az orvosi ellátástól messzemenően függ a gyermek értelmi, valamint szociális-emocionális fejlődése is.

Az utóbbi években kerültek előtérbe a Down-szindrómás gyermekek optimális életvitelének kialakításában a korai fejlesztés és az orvosi felügyelet kölcsönös összefüggései. A fejlődés elősegítésében mind a korán elkezdett *fejlesztési rehabilitáció*, mind az orvosi problémák korlátozás nélküli kezelése szükséges.

Vizsgálatok a megelőzés érdekében

A következő lépés a Down-szindrómás gyermekek, serdülők és felnőttek életfogytig tartó orvosi felügyeletének megvalósítása felé a *megelőzési program*, amelynek forgatókönyve azokból a szervi, illetve funkcionális területeken megfigyelhető orvosi problémákból indul ki, amelyek ezeknél a pácienseknél gyakran, az átlagpopulációnál nagyobb valószínűséggel fordulnak elő.

Down-szindrómás gyermekeknél gyakran előforduló rendellenességek

1. Szívrendellenességek, szívhibák

a) *Veleszületett szívhibák*

- Pitvar-kamrai vezetés
- Kamrai sövényhiány
- Pitvari sövényhiány
- Nyitott Botal-vezeték
- Fallot-tetralógia

b) *Szerzett szívhibák*

- Mitralbillentyű-prolapsus

2. Pajzsmirigy-diszfunkciók

- Struma
- Krónikus limfocitás pajzsmirigygyulladás
- Hyperthyreosis
- Hypothyreosis
 - veleszületett
 - a pajzsmirigy növekedési zavara
 - autoimmun-betegség
 - triszómiás sejtek rezisztenciája pajzsmirigyhormonokra

3. A tüdőartéria hipertóniája

- Jobb-bal sönt
- Krónikus légúti megbetegedés a garat- és az orrmandulák kóros megnagyobbodása miatt
- Gégegyengeség
- Megnagyobbodott nyelv / a középarc fejletlensége
- Görcsös alvászavar
- A felső légutak gyakori fertőzése
- A tüdő fejletlensége
- Abnormális tüdőedények
- Gastroösofagus-reflex

4. Fertőzések

- Középfülgyulladás
- Arcüreggyulladás
- Hörghurut
- Tüdőgyulladás

5. Emésztőrendszeri zavarok

- Nyombélszűkület és -sorvadás
- Hirschprung-kór
- Gastroösofagus-reflex / rekeszsérv
- Cöliakia

6. Orthopédiai rendellenességek

- Atlanto-axiális instabilitás
- Csípőficam
- Lúdtalp
- Térdkalácsgyengeség
- Gerincferdülés
- Csontosodási zavarok

7. Szem- és látási problémák

- Kancsalság
- Szemrengés
- Szaruhártya-eltávolítás
- Szürkehályog
- Töréshibák
- Szemhéj- vagy kötőhártya-gyulladás

8. Vérbérendszert rendszer rendellenességei

- Az újszülött leukémoid reakciója
- Leukémia
- Myelofibrosis

9. Neurológiai és pszichiátriai zavarok

- Epilepsziászerű görcsök
- Alzheimer-kór
- Autizmus
- Depresszió
- Kóros soványság (anorexia)

Mind az orvosoknak, mind a szülőknek ismerniük kell a Down-szindrómával gyakran együtt járó komplikációkat, és idejében fel kell figyelniük az orvosi beavatkozást igénylő szimptomákra, illetve leletekre. Ehhez nagy segítséget nyújthatnak a különböző életkori csoportok részére megfelelően kidolgozott és szabályos időközökben elvégzett klinikai vizsgálatok és klinikai-kémiai mérések.

Rutinvizsgálatok az újszülötti periódusban

Anamnézis (szülő kikérdezése alapján)

- Hányás vagy elhúzódo mekoniumürítés
- Anyatejes táplálás vagy szoptatás
- Cyanózis, szívhang

Vizsgálatok

- EKG, echokardiogram
- Csípőízületek
- Szürkehályog
- Újszülöttkori középfülgyulladás

Laboratóriumi vizsgálatok

- Kromoszómatenyésztés és -analízis
- Pajzsmirigy-hormonszintek mérése (TSH, FT4)
- Vérvkép, különös tekintettel a leukémoid reakcióra

Javaslatok

- Korai fejlesztés elindítása
- Szülői csoporthoz való csatlakozás

Rutinvizsgálatok 2-12 hónapos korban

Anamnézis

- Fertőzések, különösen a középfülgyulladás
- Szorulás, emésztési problémák

Vizsgálatok

- Csípőízületek
- Általános pediátriai és neurológiai vizsgálatok
- Szemorvosi vizsgálat: szemrengés, kancsalság, kötőhártya- és szemhéjgyulladás
- Objektív hallásvizsgálat
- Ismételt kardiológiai vizsgálat, beleértve az echokardiogramot is

Javaslatok

- Korai fejlesztés elkezdése vagy folytatása
- Fejlődési tesztek, felmérések
- Táplálkozási tanácsadás

Mint látjuk, itt elsősorban megelőzést szolgáló vizsgálatokról van szó, ami azt jelenti, hogy például a fülészeti vagy szemészeti szakorvosi vizsgálatokat, illetve a pajzsmirigyhormonok meghatározását előre megszabott időközökben, rendszeresen el kell végezteni a megelőzés érdekében, a szükséges, rendszeres gyermekorvosi vizsgálatok kiegészítéseképpen.

Rutinvizsgálatok egyéves kortól a pubertásig évenként

Anamnézis

- Fejlődési eredmények
- Fertőzések
- Szemészeti problémák
- Emésztési zavarok, szorulás
- Fülészeti komplikációk
- Alvászavar

Vizsgálatok

- Általános gyermekgyógyászati és neurológiai vizsgálatok
- Növekedési görbe pontjainak felvétele
- Fül-orr-gégészeti szakorvosi vizsgálat
- Szemészeti vizsgálat
- Orthopédiai vizsgálat

Laboratóriumi vizsgálatok

- Pajzsmirigyhormonok (TSH, FT4)
- Hallásvizsgálat
- Atlanto-axiális instabilitás vizsgálata röntgenfelvétel alapján
- Gliadin-antitest kimutatása

Javaslatok

- Fogorvosi vizsgálatok
- Kalóriabevitel elbírálása, táplálkozási tanácsadás
- Beszédfejlesztés, mozgásfejlesztés

Rutinvizsgálatok a serdülő kortól felnőtt korig, kétévente

Anamnézis

- Fejlődési eredmények
- Fertőzések
- Egy hypothyreózis szimptomái
- Görcsös rohamok
- Látáscsökkenés
- A demencia szimptomái
- Szexualitás

Vizsgálatok

- Általános neurológiai vizsgálatok
- Echokardiográfia (mitralbillentyű-prolapsus)
- Szemészeti vizsgálat
- HNO-konzil
- Orthopédiai konzil

Laborvizsgálatok

- Hallásvizsgálat
- Pajzsmirigyhormonok (THS, FT4, autoantitest)

Javaslatok

- Fogászati vizsgálatok
- A kalóriabevitel ellenőrzése
- Fizikai tevékenység

A megelőzést szolgáló ambulancia Down-szindrómás gyermekek részére

1984 óta működik a Paderborni St. Vincenz Kórházban a megelőzést szolgáló ambulancia, amely Down-szindrómás gyermekek ellátására rendezkedett be. A számos lehetséges egészségi probléma ismeretében jobb orvosi ellátás válik lehetővé, ami a Down-szindrómás gyermekeknek jobb életminőséget biztosít, és lehetővé teszi fejlődési képességük teljes kiaknázását.

A Paderborni Down Ambulancián 1996-ig körülbelül 600 Down-szindrómás páciens (újszülött korútól felnőtt korúig) vette igénybe tanácsadásainkat, illetve vett részt vizsgálatokon és kezeléseken. A kórházban megfordult 600 páciens vizsgálati eredményeit foglaljuk össze az alábbiakban.

IV. Az orvos szemével

Kariotípus	21-es kromoszóma triszómiája	94,8%
	Transzlokáció	2,7%
	Mozaik	1,9%
	Egyéb	0,6%
Letalitás csecsemő ill. kisgyermekkorban		2,7%
Különféle veleszületett szívhibák		39,0%
Gyomor- és bélrendellenességek		12,0%
Glutén-antitest	Normál érték	30,5%
	Magas IgG	48,3%
	Magas IgA	1,7%
	Magas IgG és IgA	19,5%
Fül-orr-gégészeti problémák		29,0%
	A dobhártya mögött felgyülemlett folyadék	25,0%
Orthopédiai problémák		22,5%
Szemproblémák		38,0%
Endokrinológiai vizsgálatok		
	Normál értékek	57,1%
	Látens hypothyreosis	38,1%
	Manifesztálódott hypothyreosis	4,8%
Urogenitális problémák		
	Lányoknál	3,8%
	Fiúknál	40%

Összefoglalás

A Down-szindrómás gyermekek fejlődőképességének javulása mindenképp a *korai fejlesztés*, illetve a *fejlődésrehabilitáció* fogalmakkal van kapcsolatban. Csak a legutóbbi időben került sor a korai fejlesztés és a rendszeres orvosi felügyelet kölcsönös összefüggésének hangsúlyozására.

Az orvosi komplikációk mielőbbi felismerése céljából a Down-szindrómás pácienseket speciális megelőző program szerint vizsgáljuk.

Azt reméljük, hogy amennyiben az az elv, hogy a Down-szindrómás betegeket folyamatos orvosi felügyeletben kell részesíteni, szélesebb körben el tud terjedni, akkor az érdekelt páciensek sokkal nagyobb részének sikerülhet jobb életminőséget biztosítani és segíteni fejlődési képességeik minél teljesebb kiaknázását.

Irodalom

1. Storm, Wolfgang: Das Down-Syndrom
Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft mbH, Stuttgart, 1995
2. Down-Syndrome – Preventive Medicine Check List. – A Program of Preventive Medicine for Down Syndrome Individuals of all Ages – Down-Syndrome – Pap. Abstr. Prof. 12. 1-9, 1989
3. Storm, W.: Vorsorgeuntersuchungen bei Kindern mit Down-Syndrom. Sozialpädiatrie 9, 408-410, 1987
4. Storm, W.: Ernährung mit Muttermilch bei Kindern mit Down-Syndrom. Ergebnisse einer Umfrage Kinderarzt 20, 371. 1989
5. Nitwendige Routineuntersuchungen bei Jugendlichen mit Down-Syndrom. Kinderarzt 22, 1353. 1991
6. Storm, W.: Das Kind mit Down-Syndrom als chronischer Patient – Pädiatr. Prax. 44, 291. 1992

„Down-baba született...”
Kiadja a Pécsi Down Alapítvány
Pécs, 2011

Jelen kiadvány a jogtulajdonos írásos engedélye nélkül
sem részben, sem egészben nem másolható, sem elektronikus,
sem mechanikai eljárással, ideértve a fénymásolást,
számítógépes rögzítést vagy adatbankban való
felhasználást is!
A terméket a szerzői jog védi.

A kiadvány szövegét a megfelelő helyen jelzett anyagok
felhasználásával és azok eredeti kiadójának engedélyével
lektorálta és szerkesztette Lachnerné Ár Gyöngyi

A kiadvány borítója a San Diego-i Down Egyesület
hozzájárulásával felhasznált képekkel készült
Borítódésign Buza Viktória
Tördelés Szabó Zoltán
www.pixelfaragok.hu

Nyomtatás
MacMaestro Kft., Pécs
Molnár Nyomda, Pécs